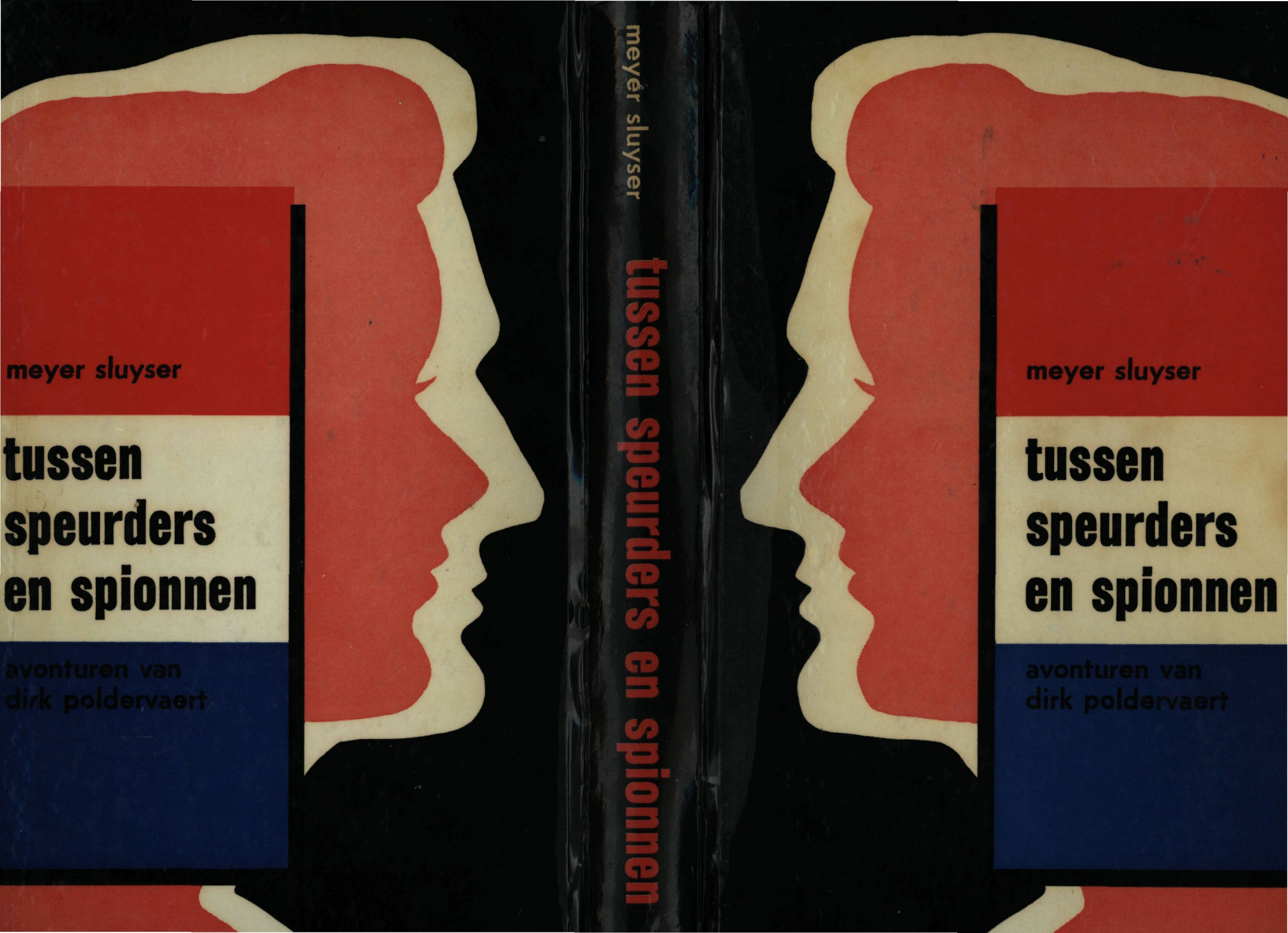

meyer sluyser

**tussen
speurders
en spionnen**

avonturen van
dirk poldervaert

meyer sluyser

tussen speurders en spionnen

meyer sluyser

**tussen
speurders
en spionnen**

avonturen van
dirk poldervaert

TUSSEN SPEURDERS EN SPIONNEN

MEYER SLUYSER

TUSSEN

SPEURDERS

EN

SPIONNEN

AVONTUREN VAN

DIRK POLDERVAERT

UITGAVE N.V. HET PAROOL/DE NIEUWE PERS

© Copyright: N.V. Het Parool - Amsterdam

Illustraties

J. D. VAN EXTER

Bandomslag

G. W. NIEUWENHUIS

Typografie en druk: Bosch - Utrecht

OPDRACHT

Mevrouw Lya de Vries-Landau, Graaf Adolfstraat 14 te Sneek, heeft mij, zonder dat zij het wist, op het idee gebracht dit verhaal te schrijven.

In een brief vertelde ze mij, dat ze tijdens de bezetting in Friesland was ondergedoken. Daar is ze getrouwd.

‘Zo langzamerhand heb ik ontdekt, (schreef ze) dat je niet zonder achtergrond kunt leven, en helemaal niet als je vier levende gezonde jongens hebt, die beginnen te vragen:

‘Mem, wat was een concentratiekamp?’

Hun eigen grootouders zijn daar toch vermoord en dan is het onmogelijk, al is het ontzettend moeilijk, niet te vertellen wat er is gebeurd.’

Om alle moeders en vaders in Nederland te helpen, wanneer ze hun kinderen willen vertellen, dat de oorlog geen romantisch avontuur, maar een vreselijke ramp is en hoe er is geleden en gestreden voor de goede zaak der vrijheid en verdraagzaamheid, dáárom heb ik dit boek geschreven.

En aan hun kinderen zij dit boek opgedragen.

MEYER SLUYSER

WOORD VOORAF

Hoe zal ik ooit die dag vergeten?

Het was de 14e mei 1940, des avonds half acht. Een half uur tevoren had de radio de capitulatie van ons leger aangekondigd.

Met mijn vrouw liep ik langs de straatweg van Velsen naar IJmuiden, afgemat door een dag van zenuwslopende spanning. Zouden we op dat laatste moment de haven nog bereiken. Waren er wel boten, die naar Engeland voeren?

Opeens een kreet: 'Loe!' Een auto stopte. Mijn vrouw tuimelde erin, voor mij was nog slechts plaats op de treeplank. Meyer Sluyser had ons gezien. Een kwartier later waren we bij een boot, een halve dag later lagen we voor Dover. En ik wil aannemen, dat Meyer Sluyser mij zo het leven gered heeft; dat zijn blik, zijn kreet mij bewaard hebben voor Westerbork, Auschwitz, Sobibor.

Dat ging mij, niet voor het eerst, door de geest toen hij mij vroeg dit 'boek voor de jeugd van alle leeftijden', zoals hij het noemde, met een enkel woord in te leiden.

Is het wel nodig?

Ik heb zijn relaas met spanning gelezen. Er herleven jaren in, die geen, die ze doorstond, ooit uit de gedachten zullen gaan. Ze behelzen een les, speciaal voor de jongeren (maar de ouderen mogen daar ook wel aan blijven denken): dat eerst flinkheid, beginselvaste moed, toewijding, kameraadschap en aandacht voor de medemens, het leven in menselijke zin leefbaar maken.

DR. L. DE JONG
(Directeur Rijksinstituut voor
Oorlogsdocumentatie)

STORM OP KOMST

HOOFDSTUK I

Dirk de radioreporter

In de vierde klas van de vijfjarige had Dirk Poldervaert de bijnaam gekregen: Dirk Koffiedik. De leraar Duits had de klas gevraagd wat ze wilden worden later als ze eenmaal het eindexamen met niet al te slecht gevolg zouden hebben afgelegd.

‘Wat dromen jullie van de toekomst?’ De een zei, dat hij wilde studeren voor leraar Frans. De ander, dat hij toekomst zag in de handel. ‘En Dirk Poldervaert... wat voor vak ga jij in de toekomst kiezen?’

Toen zei Dirk: ‘Ik denk, dat ik waarzegger word.’

‘Waarzegger? Waarom?’

‘Dat is het enige vak dat werkelijk een toekomst heeft.’

De klas barstte in lachen uit. Toen de kalmte enigermate was teruggekeerd zei de leraar:

‘Geen gek idee van jou, Dirk. Jouw toekomst is dus al klaar. Jij hoeft niets meer te leren ook. Waarzeggers weten immers toch alles! En het eindexamen kun je ook wel overslaan. Het enige wat jij nog nodig hebt is een kopje met koffiedik. Want in koffiedik zien waarzeggers wat was, wat is en wat komen gaat. Wat een hamer, een zaag en een nijptang zijn voor de timmerman, is het koffiedik voor Dirk.’

Van die dag af heette hij niet meer Dirk Poldervaert, maar Dirk Koffiedik.

Hij vond die bijnaam in het begin wel grappig. Het was immers geen scheldnaam, meer een herinnering aan een mopje, dat hij zelf was begonnen. Voor zijn eigen toekomst had hij heel andere plannen. Hij wist al jaren welk vak hij wilde kiezen. Dirk droomde er van, dat hij later bij de radio zou komen! Die aantrekkingskracht van de radio was heel begrijpelijk. Hij woonde in Hilversum; en vlak bij hem (om precies te zijn: drie huizen verderop in dezelfde straat) stond op een huisdeur:

Iedereen in Nederland kende die naam. Gijs Bikstra was immers de bekendste radioreporter van het hele land.

Een van de kinderen van Gijs, een peuter van een jaar of drie, was eens een keertje gevallen. Dirk was juist in de buurt. Hij tilde het hui-lende kind op en bracht het naar huis. 'Asjeblieft, meneer Bikstra', zei hij, 'aannemen, één schreeuwend kind. De val was lelijk maar niet ernstig. Ik ben geen dokter, maar een ijsje op de wonde zal de genezing bespoedigen.'

Gijs schoot in een lach.

'Nou jij kunt je woordje doen', zei hij, 'kom binnen.'

Zo was de kennismaking begonnen. Dirk kwam er daarna dikwijls op visite. Op een keer had hij Bikstra gevraagd of hij de radiostudio van binnen mocht bekijken.

En ja hoor, 't mocht.

Op een woensdagmiddag onthulde Gijs zijn buurjongen Dirk de geheimen van de radioreportage. Toen ze later samen naar huis liepen, vroeg Gijs:

'En Dirk, hoe vond je het?'

'Prachtig... eh... als ik mijn diploma van de vijfjarige heb, zou ik best bij de omroep willen komen.'

'Dat willen er zoveel', zei Gijs plagerig.

'Zou ik een kans hebben?' vroeg Dirk.

'O jawel.'

Die woorden had Dirk in zijn oren geknoopt. De werkeloosheid in Nederland was groot. Tienduizenden jonge mensen kwamen van school — en dan was er voor hen nergens een betrekking te vinden. Als hij door zijn vriendschap met Gijs Bikstra een baantje kreeg, en nog wel bij de omroep, nou dan was hij een bofferd.

Tegen de tijd, dat het laatste rapport voor het eindexamen zou worden uitgereikt, vroeg Gijs Bikstra:

'En Dirk, hoe staan de kansen er op school bij? Vieren we straks een glorieuze overwinning of ga je met lood in de schoenen een daverende nederlaag tegemoet?'

'Mijn repetities waren prima', antwoordde de jongen, 'dus dat rapport zit wel snor. Maar zo'n eindexamen blijft natuurlijk altijd een grote gok. Je kunt alles kennen en door je eigen zenuwachtigheid kun je alles vergeten zijn als je voor de heren komt.'

'Ik heb bij ons in de studio eens met deze en gene gesproken... over een eigenwijs buurjongetje van me, ene Dirk Poldervaert, die denkt, dat de radio-omroep ten gronde zal gaan, wanneer hij er niet zijn brede gesperde schouders onder zal zetten. Nou, en toen zei een van de groot-mogols: laat me maar eens het rapport van dat ventje zien.'

Op een woensdagmiddag onthulde Gijs zijn buurjongen Dirk de geheimen van de radio-reportage

In het najaar komt er een plaats vrij op de programma-afdeling. Misschien is die buurjongen van jou wel het genie, waar we al jaren op zitten te wachten.'

's Avonds lag Dirk over het gesprek in zijn bed na te denken. Hij nam zich voor zijn best te blijven doen. Nu eerst dat eindexamen, en dan naar de omroep. Hij grinnikte hardop, toen hij plotseling dacht: stel je voor, dat ik radioreporter word en dat ze aankondigen: 'De reportage wordt verzorgd door Dirk Koffiedik.'

Nee, die bijnaam moest hij maar vergeten. Zo gauw mogelijk. Dat was een aardigheidje van de vijfjarige geweest. Eenmaal het diploma in zijn zak, zou hij voortaan als Dirk Poldervaert door het leven gaan. Precies zoals Gijs had voorspeld, was Dirk tijdens het eindexamen in het geheel niet zenuwachtig. Zijn schriftelijk werk verliep heel vlot, en het mondelinge gedeelte zo mogelijk nog vlotter.

Bij de uitreiking der diploma's werden natuurlijk redevoeringen gehouden. De klas had het idee gekregen dat een van de leerlingen op al die toespraken moest antwoorden. Iedereen vond het prachtig. Maar toen het er op aan kwam te beslissen wie van de leerlingen de antwoord-redevoering zou moeten afsteken, toen zei iedereen: 'Nee, ik niet; dat kan ik niet. Geef mijn portie maar aan Fikkie.'

Tenslotte had Dirk zich laten overhalen. Hij had een prachtige redevoering uit het hoofd geleerd. Maar toen hij opstond was hij alles glad vergeten. Hij ging spreken, zonder dat hij vooraf wist wat hij zou

zeggen. Het was net alsof hij een ander hoorde praten. Zijn dat nou zenuwen? vroeg hij zich af. Toen hij na een paar minuten zei: 'Ik heb gezegd' en weer ging zitten, klaterde het applaus luid door het lokaal.

'Dat was een prima toespraak', zeiden de leraren, 'en zo voor het vuistje weg... jij moet maar in de politiek gaan, Dirk.'

'Dank je lekker', zei Dirk, 'Ik ga naar de omroep.'

Het was in de vroege ochtend van de eerste september 1938, dat Dirk Poldervaert zich bij de portier van de radio-studio meldde.

'Ik kom hier werken.'

'Dat vind ik een luguber voornemen.'

'Hoe bedoelt u?'

'Nou, dat je hier komt werken; zou je dat de omroep wel aandoen?'

'Niet leuk', zei Dirk.

'Hoe heet je?'

'Dirk...Dirk Poldervaert.'

'Nou, en ik heet Nelis Wortelboer. Ik ben de portier, en tot mijn taak behoort het nieuwe medewerkers namens de direktie een hartelijk welkom te heten. Ga als de gesmeerde oliebol naar de personeelsafdeling, twee trappen op, derde deur links en meld je daar maar.'

'Goed meneer...'

Dirk wilde doorlopen, maar de portier riep hem terug.

'En nog wat knaapje... Ik heb je nou officieel welkom geheten, maar dat doe ik maar één keer. Ik wil jou hier in 't vervolg niet meer zien. De ingang voor het personeel is aan de achterkant van het gebouw. Begrepen?'

'Jawel, meneer', stamelde Dirk, die niet wist of hij voor de gek werd gehouden of niet.

Dirk klopte op de deur waar een bordje aanduidde, dat daar de afdeling reportage van de omroep moest zijn te vinden. Hij hoorde luid de stemmen door elkaar praten.

Hij wachtte een paar minuten, daarop klopte hij weer, juist tijdens een van de weinige ogenblikken van stilte.

'Binnen.'

'Aha, daar hebben we onze nieuwe aanwinst', riep Gijs hem van verre toe, 'welkom in deze rumoerige hallen, waar de strijders elkander te lijf gaan met het enige wapen, dat ze bedreven kunnen hanteren, ik bedoel het woord...'

'Gijs, doe asjeblieft gewoon want dan doe je al gek genoeg', zei een klein gezet mannetje, dat achter een bureau zat. Hij had een rood-aangelopen hoofd.

Gijs trok zich van deze woorden niets aan.

'Mag ik jullie voorstellen', zei hij deftig, 'onze nieuwe medewerker Dirk Poldervaert.'

Dirk stapte op het kleine mannetje achter het bureau toe.

'Ik vind het heel plezierig met u kennis te maken, mijn naam is Dirk Poldervaert, meneer... eh...'

'Ik ben officieel bij de burgerlijke stand bekend als Coendert Lagerwei, mijn vrouw noemt me Koentje, en hier kent iedereen me als de Kreeft. Als je Lagerwei zegt denken ze dat je een ander bedoelt. Begrijp jij eigenlijk waarom ze me de Kreeft noemen?'

'Het zal een zinspeling zijn op uw bleke gelaatskleur', zei Dirk, zonder vooraf over zijn woorden na te denken.

Dat antwoord veroorzaakte een orkaan van gelach. De Kreeft zelf scheen de grootste pret te hebben.

'Hahahahaha', lachte hij, terwijl hij zich op de dijen sloeg van pret, 'bleke gelaatskleur, bleke gelaatskleur. Waarom heeft mijn bleke broeder zo'n huiskleur? Ik heb de tint van een blozende biet... Als jij zo door gaat, Dirk zal je het nog ver brengen.'

Dirk stond er een beetje bedremmeld bij.

'En dit is', zei Gijs, op een man van een jaar of vijf en twintig wijzend, 'dit is Karel Veldhuizen, doodgewoon Kareltje. Vertel eens Dirk, heb jij eigenlijk een bijnaam?'

'Nee', zei Dirk, 'bij ons op school hielden ze niet van zulke flauwe grapjes.'

Dat antwoord lokte nieuwe stormen van gelach uit.

'Om je maar meteen in te wijden', ging Gijs voort, 'deze afdeling is bij tijd en wijle een vrijgevochten bende, om je de waarheid te zeggen meer bij tijd dan bij wijle. Als er niets aan de hand is, gedragen we ons als rustige verzekerings-agenten. Maar zodra er werk aan de winkel komt, krijgen we allemaal een beetje last van ons humeur, en hoe belangrijker het werk hoe heviger de ruzie schijnt. Helemaal niks bijzonders hoor, we zijn de beste vrienden.'

'De kwestie is', zei Karel Veldhuizen, 'dat we allemaal stuk voor stuk heel erg inschikkelijk zijn, maar we moeten wel precies onze zin krijgen.'

'In elk geval', zei Gijs, 'ben ik officieel de chef van deze in vrijheid gedresseerde troep idioten. En als chef gelast ik je aan dat wrakke tafeltje plaats te nemen, Dirk, en af te wachten tot dat je orders krijgt. Al ben ik dan de baas, iedereen kan je commanderen en dan heb je het nog te doen ook, denk daarom.'

Gedwee ging Dirk aan een tafel zitten, die in het geheel niet wrak bleek te zijn. Maar dat verwonderde hem niet meer. Het scheen nu

eenmaal tot de eigenaardigheden van de reportage-afdeling te behoren, dat ze het kleinste voorvalletje opbliezen tot een drama.

'Middelerwjl', ging Gijs verder, maar Karel onderbrak hem met de woorden:

'Middelerwjl' is een woord uit de Pastorie van Mastland. Om dat saaie boek hebben onze over-grootvaders gegriezeld. Wij zeggen doodgewoon: intussen.'

'Bedankt voor de verbetering', grinnikte Gijs, 'intussen gaan wij verder met onze discussie over de vraag: wat doen we de volgende week? De volgende week, Dirk, zitten we tegen de viering aan van het Veertigjarig Jubileum van Koningin Wilhelmina. Dat wordt voor ons nachtwerk. Onze plannen zijn reeds lang geleden vastgesteld en nu leggen we de laatste hand aan de uitvoering. Als we het hier eenmaal over eens zijn, is het de taak van de Kreeft om te zorgen, dat alles verder vlot kan verlopen. Ik denk, dat je hem daarbij zult moeten assisteren.' Daarop begon het heen en weer geschreeuw van voren af aan. Dirk zat achter zijn tafel te luisteren. Al spoedig ontdekte hij, dat het opgewonden gesprek in het geheel niet zo verward was, als hij gedacht had, toen hij buiten op de gang stond te wachten.

'Gijs, jij bent een grote zevende rangs gek, de grootste zot die ooit zijn schoenzolen op deze planeet heeft versleten', riep de Kreeft opgewonden, 'als we jouw voorstel moeten uitvoeren heeft het staatsbedrijf van de P.T.T. geen lijnen genoeg.'

'Kan me niet schelen', zei Gijs rustig, 'dan leggen ze er nog maar een paar lijnen bij. De omroep gaat voor.'

Tenslotte echter werden ze het opeens roerend met elkander eens. De Kreeft schreef op een papiertje wat er moest gebeuren. En toen heerste er in de reportagekamer weer vrede.

'Dirk', zei de Kreeft, 'als jij nou eens met me mee hobbelde. Ik ga andere afdelingen aan het werk zetten.'

Het was elf uur, toen ze eindelijk hun tocht langs die andere afdelingen besloten.

Dirk gloeide van opwindung. Tjonge, tjonge wat was dat omroepbedrijf machtig interessant.

'En nou, trouwe schildknaap Dirk', zei de Kreeft tenslotte, 'gaan we even uitblazen in de cantine. Mijn tong is zo droog als schapenleer. Vindt de dokter van zuigelingenverzorging het al goed, dat je koffie drinkt?' 'Ik moet eigenlijk sinaasappelsap met gebrokkelde lange vingers liken', zei Dirk, 'maar koffie lust ik liever.'

Toen ze in de rommelige en rumoerige cantine hun kopje koffie slurpten, vroeg de Kreeft:

'Vertel eens kerel, bemoei jij je wel eens met de politiek?'

'Nee', zei Dirk, 'maar de jongens op de vijfjarige hebben er natuurlijk wel vaak met elkaar over gepraat. We hadden een rare sijs bij ons in de klas, die zei, dat hij wel wat voelde voor de fascistten. Zo eentje van de Nationaal Socialistische Beweging, de N.S.B.. Handje omhoog en Houzee kameraad. Die wilde alsmaar propaganda maken.'

'Wat zei hij dan?'

'Nou, dat alle partijen moesten worden afgeschaft. En Toontje Mussert moest de baas worden, helemaal alleen in zijn eentje. De Koningin mocht wel aanblijven, als ze maar deed wat Mussert wilde. Toch wel inschikkelijk.'

'En daar moesten jullie niks van hebben?' vroeg de Kreeft.

'Nee, natuurlijk niet', antwoordde Dirk.

'Waarom niet?'

'Gossie-nog-aan-toe, we hebben toch niet tegen de Spanjaarden tachtig jaar lang geknokt, om nou maar eventjes een filiaalhouder van de Duitsers de baas over ons te laten spelen.'

'Je bedoelt, dat jullie die Mussert en zijn NSB als een stel landverraders beschouwt?'

'Natuurlijk dat doet toch iedereen. Of althans de grote meerderheid van het Nederlandse volk.'

'Jawel', zei de Kreeft rustig, 'maar de beschuldiging van landverraad is zo wat de zwaarste, die je tegen iemand kunt inbrengen. Zoiets moet je toch kunnen bewijzen, nietwaar.'

Dirk keek de Kreeft een beetje onzeker aan. Op een vage manier maakte de loop van het gesprek hem onrustig.

Hoe kon een verstandig man als de Kreeft hem nu zo kalm vragen of hij wel deugdelijke bewijzen bezat om Mussert een landverrader te noemen? Hij vond de Kreeft plotseling een griezelige figuur. Wat wilde deze man?

Dirk's gedachten namen echter een andere wending, omdat de deur van de cantine openging en een meisje binnentrad, dat hij kende. Ze had op de vijfjarige een klas hoger gezeten dan hij.

'Kijk, daar hebben we zowaar Lien Tholen', zei hij tegen de Kreeft, 'dat kind ken ik.'

'Ze werkt op het archief', zei de Kreeft. Die kende iedereen blijkbaar. Hij voegde er aan toe: 'Ik ga maar vast naar de reportage-afdeling terug. Blijf jij maar nog wat babbelen met Lien. Ik zie je straks wel.' Lien kwam op het tafeltje toe. Ze herkende Dirk.

'Ha, Dirk Koffiedik', zei ze luid.

'Schei uit met die naam', zei Dirk een beetje nijdig, 'hier kent iedereen me bij mijn echte naam Dirk Poldervaert. Kom je aan mijn tafeltje zitten?'

‘Graag’, zei Lien, ‘zeg, die vent, waar je net mee zat te praten, ken je die?’

‘Jawel, ik werk op de reportage-afdeling en daar is hij ook. Iedereen noemt hem de Kreeft.’

‘Oh, zit je bij die griezel? Hij komt dikwijls bij ons op de afdeling om allerlei dingen in de correspondentie na te kijken. Maar ik vind hem een echte engerd. Hij vraagt maar... vertellen doet hij nooit iets.’

Merkwaardig, dacht Dirk, dat Lien eenzelfde indruk van de Kreeft heeft als ik. Het gaf hem het gevoel alsof er tussen hem en Lien een geheim bestond, dat zij alleen kenden en niemand anders. Hij besloot een beetje op de Kreeft te gaan letten.

‘Zeg Lien’, zei hij. ‘als je vanmiddag om vijf uur naar huis gaat, wacht je dan op me? Dan lopen we samen een eindje op. Kunnen we nog een beetje gezellig kletsen. Ik ben hier vandaag voor het eerst. Misschien kun jij me een beetje wegwijs maken.’

‘Graag’, zei Lien, ‘dan zien we mekaar wel.’

Dirk redt een uitzending ... maar is de Kreeft een spion?

De viering van het veertig jarig regeringsjubileum van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina was een gebeurtenis, die door het gehele Nederlandse volk als één grote familie werd méé-beleefd. Dirk's vader en moeder vertelden thuis van Koningin Emma, een lieve vriendelijke oude dame met grijs haar. Koningin Emma die door iedereen op handen werd gedragen. En natuurlijk vertelden ze ook honderd-uit over de jeugd van Koningin Wilhelmina. Ze hadden haar gekend als jonge stralende prinses. Later hadden ze de feesten mee-gevierd, toen de Koningin met Prins Hendrik in het huwelijk trad, ze herinnerden zich nog als de dag van gisteren de feestvreugde, toen er een klein prinsesje werd geboren: Juliana, prinses Juliana. Zo werd er in tienduizenden gezinnen van Nederland gepraat. Mensen spraken over de verloving van prinses Juliana met prins Bernhard. Natuurlijk werd er ook gesproken over het zeer ernstige auto-ongeluk, dat de prins bijna een jaar geleden vlak bij Amsterdam was overkomen. Het was in het eind van november van het vorig jaar geweest, dat prins Bernhard op de Muiderstraatweg bij Amsterdam reed, toen onverhoeds een zandauto uit een zijweg te voorschijn kwam. Tot het begin van januari had de prins in het Burgerziekenhuis in Amsterdam moeten blijven, en toen hij er uit mocht, bleek hij geheel genezen van de aanrijding, die dus ten slotte wonder boven wonder nog betrekkelijk goed was afgelopen.

Het spreekt vanzelf, dat de weerslag van het komend regerings-jubileum in de omroep was terug te vinden.

Op 3 september zwermde de hele reportage-ploeg uit. Die dag was er een Zeevaartdag in Scheveningen, ter ere van de jubilerende Koningin. Er werden honderdduizenden mensen verwacht. De omroep had op verschillende plaatsen langs het strand radioposten ingericht.

'Dirk', had Gijs gezegd, 'we gaan er allemaal op uit. De Kreeft ook, want die moet op de centrale post zitten. Maar we hebben een kwiek ventje nodig, dat hier in Hilversum in de studio blijft. Om het fort te bewaken, zal ik maar zeggen.'

'Fort bewaken?' vroeg Dirk niet begripend.

'Nou ja, het is maar bij wijze van spreken, hoor. We moeten hier een vent hebben, die onmiddellijk bij de hand is, als we hem nodig hebben. De telefoon in de reportagekamer is direct op de centrale post in

Scheveningen aangesloten. Jij blijft er bij liggen als een herdershond bij het twaalf uurtje van zijn baas. Al stort de studio in, jij blijft bij de telefoon. Onderwijl kun je naar de luidspreker luisteren en op de telex loeren, als je maar in de kamer blijft.'

'Dus ik krijg mijn orders van u?', vroeg Dirk. Hij had in de paar dagen, dat hij bij de omroep werkte, wel geleerd, dat iedereen graag commandeerde.

'Alleen van mij', zei Gijs, 'dat wil zeggen, als ik niet bereikbaar ben, vertrouw ik, dat je zult handelen als een verstandig mens!'

'Ik moet dus handelen als een verstandig mens', herhaalde Dirk.

Weinig kon hij vermoeden wat dat enkele uren later in de praktijk zou betekenen.

Nu Dirk moederziel alleen in de kamer van de reportageafdeling zat, voelde hij zich toch gewichtig.

Als er ginds iets in de war liep dan kwam alles op hém neer, Dirk Poldervaert. Heimelijk hoopte hij, dat er inderdaad tijdens de reportage iets anders zou lopen dan was voorzien. Terwijl uit de luidsprekers het geroezemoes weerklonk van de duizendkoppige menigte op het Scheveningse strand, en terwijl de telex-machine aan één stuk door ratelde zat Dirk een beetje te dag-dromen.

Stel je voor, dat plotseling een van de reporters onwel werd, fantaseerde hij. Niet erg natuurlijk. Gewoon tijdelijk niet lekker. Zoiets kan iedereen eens een keertje overkomen. Er zou direct een melding uitgaan naar de centrale post in het hotel op het Scheveningse duin. De Kreeft zou zenuwachtig worden. Gijs, bedaard zoals altijd, zou zeggen:

'Er moeten onmiddellijk maatregelen worden genomen. Maar welke?' Plotseling zou hij een idee krijgen.

'Geef me direct de lijn met de reportage-afdeling', zou hij zeggen, 'hallo, Dirk ben jij daar?'

'Jawel, ik zit hier.'

'Je moet onmiddellijk naar Scheveningen komen. De belangrijkste man op de belangrijkste post langs het strand is uitgevallen. Hij is zo even naar het ziekenhuis gebracht, acute blindendarmontploffing. Hij ligt al op de operatietafel. Er komt ook nog maag-verduistering bij. En de wintertenen zijn over zijn schouder op 't hart geslagen. Erg ernstig. Maar de uitzending moet doorgaan. Kun jij zijn taak overnemen?'

'Natuurlijk', zei Dirk (nu helemaal verzonken in zijn dag-droom), 'natuurlijk, de omroep kan op me rekenen. Maar hoe kom ik naar

Scheveningen. Een auto duurt te lang, en met honderdduizenden mensen op het strand, kom ik niet door de drukte heen.'

'Auto... auto', smaalde de Kreeft, die naast Gijs in de telefoon stond mee te schreeuwen 'auto... wat auto? Niks auto! Ik zal direct de marine vliegdiens bellen. Je wordt zo meteen gehaald en dan ga je in één ruk door naar Schiphol. Ik zal zorgen, dat daar een snelle machine staat. En een kwartier later land je doodgewoon op het stille strand. Daar sta ik dan om je op te vangen en je naar je post te brengen.'

'Ik kom', zei Dirk, en toen schrok hij uit zijn gemijmer wakker. Er was helemaal niets aan de hand. Uit de luidspreker klonk het geluid van de reportage. Hij drementelde, zich uittrekkend van de loomheid, naar het telexapparaat. Omroep en persbureau hielden elkaar bij. De vloot was aan de horizon in Scheveningen verschenen. Varende in kiellinie, stond op het papier, maar Gijs gaf een dichterlijke beschrijving van de twee torpedoboten, die aan de kop voeren en van de nieuwe mijnenvegers, die er achter aan kwamen. Dat klonk een tikje boeiender dan dat nuchtere: de schepen varen in kiellinie.

Plotseling... plotseling echter brak het geluid in de luidspreker af. De telex ratelde verder.

Een van de telefoontoestellen op het bureau begon te bellen.

'Hier de controlekamer in Hilversum,... een paar belangrijke lijnen met Scheveningen zijn uitgevallen. Wat moeten we doen?'

Tja, wat moeten we doen? Via de speciale spreeklijn met Gijs konden geen opdrachten komen, want die lijn werkte ook niet meer. Nu was het tijd om te handelen als een verstandig mens.

'Wat raad jullie aan?' vroeg Dirk aan de man in de controlekamer.

'Je hebt niet veel keus, een plaatje of een praatje. Een van de twee.'

'Heb je een goed plaatje bij de hand?' vroeg Dirk.

'Ja, van die schoolliedjes, weet je wel, ferme jongens, slome knapen, foei hoe knullig sta je daar.'

Opeens kreeg Dirk een idee. Het was een idee, zo ongelooflijk brutaal, dat hij er zelf van schrok. Maar Gijs had gezegd: handel als een verstandig mens. Nou dat zou hij.

'Staat de microfoon op onze kamer ingeschakeld? Dan praat ik er wel tussen door.'

'O.K... Ingeschakeld.'

Trillend van zenuwachtigheid begon Dirk in die microfoon een stuk verslag te fantaseren... of fantaseren was eigenlijk niet het goede woord. Hij keek naar de telex, en met zijn eigen woorden ging hij, wat hij op de witte strook papier las, door de microfoon over vertellen. Hij had precies hetzelfde gevoel als toen hij bij het uitreiken

van de diploma's op de vijfjarige zo maar voor het vuistje weg, de toespraak namens de leerlingen had gehouden. Het leek wel alsof alles vanzelf ging. Alsof hij iemand anders hoorde praten.

Hoe lang zijn verslag duurde, wist hij niet. De telefoon op het bureau begon te bellen.

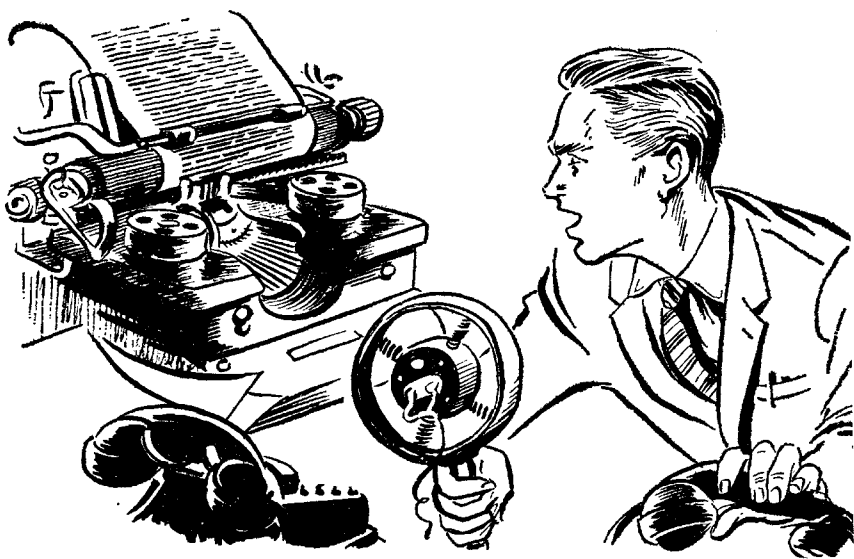
'Schei maar uit', zei een stem, toen Dirk de hoorn aan zijn oor had gelegd, 'de laatste minuut van jou hebben we helemaal niet uitgezonden, want toen waren alle lijnen uit Scheveningen er weer in.'

'Hoe lang heb ik gepraat?' vroeg Dirk.

'Uitgezonden hebben we je gedurende drie minuten en zeven seconden. Ik denk niet, dat de luisteraars hebben bemerkt, dat er iets mis ging.' Voordat Dirk gelegenheid had om in een stoel neer te vallen (zijn benen trilden onder zijn lichaam, zo nerveus was hij) ging de telefoon, waarmee de kamer direct met Scheveningen was verbonden.

'Dirk', zei Gijs, 'dat was dubbel-overgehaald driemaal verguld goed wat je daarnet hebt gedaan. We zaten hier met klamme handen van de nargheid. Stel je voor, uitgerekend bij zo'n uitzending vijf minuten niks... maar je hebt je er kranig doorheen geslagen. Je hebt de omroep gered. Ik zal je voordragen voor een tien met een griffel.

Toen Dirk een paar minuten later weer een beetje bij zijn positieven

*Trillend van zenuwachtigheid begon Dirk in de microfoon
een stuk verslag te fantaseren*

was gekomen, dacht hij: 'Eigenaardig, dat je iets kunt dromen, en opeens wordt het waarheid, al kwam er dan geen vliegmachine aan te pas.'

En toch... er kwam wél een vliegtuig aan te pas. Maar dat was twee dagen later op 5 september 1938. Want toen zei Gijs tegen Dirk:

'Zeg jô, moet je horen. Morgen, de vijfde, is er 's avonds wat bijzonders aan de hand. Dan steken ze op afstanden van een kilometer of acht langs de hele kust en ook langs de landsgrenzen, vreugdevuren aan. Vreugdevuren, omdat Koningin Wilhelmina veertig jaar aan de regering is. De omroep heeft een vliegtuig gehuurd, om vanuit de lucht een reportage te geven. Er is in dat vliegtuig nog één plaats vrij. Ik dacht zo: weet je wat, ik ga eens met de bovenste van de groot-mogols praten, of ze het goed vinden, dat jij mee gaat. Als een soort beloning voor wat je gisteren hebt gedaan. Nou ze vinden het best hoor, tenminste als jij zin hebt.'

'Of ik zin heb?', gilde Dirk, 'hiep-hoi', en als een kleine jongen danste hij een vreugde-polka door de kamer.

De tocht met het vliegtuig werd voor Dirk een onvergetelijke belevenis. Nog menig keer in de latere jaren dacht hij er aan terug. Het was prachtig weer. Hij kon zich zonder moeite verbeelden, dat hij tussen de sterren vloog. Beneden lagen de verlichte steden, net glinsterende dauwdruppels op een donker kleed. Zo ver als hij kon kijken zag hij vreugdevuren, langs de kust van Cadzand tot aan Delfzijl toe, en langs de landsgrenzen met Duitsland en België eveneens. Het was een machtig gezicht.

Toen hij diep in de nacht naar huis wandelde, rumoerde het feestgedruis nog om hem heen. Nederland vierde feest. Feest, (dacht hij) terwijl de wereld daarbuiten de adem inhield van angst. Want Dirk zou wel een zeer vreemde snoeshaan geweest zijn, indien hij niet intens had meegeleefd met alles wat er in de wereld gebeurde. Dat gold ook voor Lien Tholen, het kennisje van de H.B.S. Duitsland bedreigde Europa met oorlogsgevaar. Iedereen in ons land, hetzij oud of jong, vroeg zich met kloppend hart af: zal Nederland ook aan de beurt komen? zal de golf van ellende over onze grenzen spoelen?

Naarmate de dreiging uit het buitenland toenam, werd de band, die alle Nederlanders met elkaar verbindt, sterker.

Eerst palmde Duitsland door middel van een staatsgreep Oostenrijk in. Onmiddellijk daarna begon de felle campagne van Hitler tegen Tsjecho-Slowakije. De democratische gezindheid van de Tsjechen stond boven elke twijfel; en ook hun bereidheid om voor de vrijheid van hun land te vechten en desnoods te sterven. Maar wat kon één klein land tegen de enorme oorlogsmachine van Hitler uitrichten?

Er moest hulp komen, uit Engeland, uit Frankrijk, uit Amerika misschien. Pas dan, ja misschien, zou de dictator zich wel tweemaal bedenken, voordat hij Tsjecho-Slowakije zou binnenvallen.

Dirk had deze gebeurtenissen gevolgd, toen hij nog in de hoogste klas zat. Hij herinnerde zich best de foto's van een ontmoeting tussen de twee dictators, Hitler uit Duitsland, en Mussolini uit Italië. Twee opgeblazen kikkers leken ze op die foto. Het zou lachwekkend geweest zijn, als niet iedereen had geweten hoe diep ernstig de dreiging was, die van deze mensen uitging.

Wat een rampspoed hadden deze dictators al over de mensheid gebracht. In de eerste plaats natuurlijk over hun eigen volk.

'Herinner jij je dat bleke meisje met dat zwarte krullende haar, dat bij mij op de archiefafdeling zit?' vroeg Lien op een ochtend, toen ze weer samen naar kantoor fietsten.

'Nou, en of', zei Dirk, 'wat een prachtig zwart haar heeft dat kind, en zo glanzend...'

'Nou, je hebt wel notitie van haar genomen', pruilde Lien, 'ik moet zeggen, dat jij je ogen goed de kost geeft. Ze is aardig, maar mooi... nee!'

Dirk lachte een beetje in zich zelf. Dat had je nou altijd met meisjes. Zodra je zei, dat je een ander meisje aardig vond, werden ze kwaad. Niks van aantrekken, dacht hij. Hardop zei hij: 'Wat is er met dat kind?'

'Ze komt uit Berlijn. Vijf jaar geleden is ze naar Nederland gevlucht. Haar vader en moeder konden niet mee. Die zijn achtergebleven. Zij is door een Hollandse vrouw meegenomen op een vervalste pas, zal ik maar zeggen. Die vader en moeder zijn dood, doodgewoon vermoord door de moffen. En dat kind is nou hier. De enige van de hele familie die over is. En zo zijn er duizenden gezinnen daarginds. Die Hitler waadt door oceanen van bloed.'

'Hoe heet ze?'

'Trude... en dan een of andere Duitse naam, maar iedereen noemt haar Truusje. Ze zijn joden, daarom moest ze vluchten en daarom hebben ze haar vader en moeder vermoord, barbaars hè! Mensen vervolgen en vermoorden om zó iets. Iedereen heeft toch 't recht om vrij te leven, of hij nu jood of christen of muzelman is, en of hij nu een blanke of een pimpelpaarse huid heeft.'

'Ze spreekt Nederlands of ze hier geboren en getogen is?'

'Dat wel', zei Lien, 'maar ze is ontzettend bang. Ze zegt steeds: hier komt het ook, je zult zien hier komt het ook. En dan kun je net zo vaak tegen haar zeggen, dat Nederlanders geen Nazi's zijn, ze blijft volhouden: je zult zien, hier komt het ook.'

‘Vreselijk’, zei Dirk, ‘als je zo je hele leven de angst uit je kinderjaren moet meeslepen.’ En na enkele ogenblikken stilte vroeg hij:

‘Wat dacht je Lien, zou het inderdaad hier ook komen?’

‘Nou’, zei Lien, ‘ik mag eigenlijk niet praten over de dingen die je leest in brieven en stukken, die we in het archief moeten opbergen. Maar ja, ten slotte ben jij ook bij de omroep... in Den Haag neemt de regering wel allerlei maatregelen, voor het geval, dat het mis gaat.’

‘Hoe bedoel je maatregelen?’

‘Nou, zoals ze allerlei maatregelen voor de lichtverduistering en zo hebben genomen, zo is er aan de omroep meegedeeld wat er moet gebeuren in geval van evacuatie en dergelijke.’

Dirk brandde reeds enkele weken een vraag op de lippen. Hij had nooit goed geweten hoe er over te beginnen.

‘Zeg Lien’, vroeg hij, ‘geloof jij nou ook, dat de Nazi’s hier een stel spionnen hebben rondlopen?’

‘Vast en zeker’, antwoordde Lien, ‘dat kan toch immers niet anders. Kijk, als ze Nederland willen inpikken, weten ze drommels goed, dat het overgrote deel van de Nederlanders niks van dat barbaarse gedoe moet hebben. En die knokploegen van Mussert, nou die zijn ook niet meer dan drie man en een ezelskop. Je hoeft maar naar de trogies te kijken van de lui, die op de hoek van de straat hun Volk en Vaderland voor drie centen staan te verkopen om te weten dat die het zwarte garen niet hebben uitgevonden. Nee, meneer Hitler heeft hier een span spionnen rondlopen.’

Even zweeg Dirk, toen zei hij aarzelend:

‘Wat denk jij nou van de Kreeft?’

‘Ik dacht wel, dat je over hem zou beginnen’, zei Lien, ‘nou als je wilt weten wat ik van hem denk, ik vertrouw hem voor geen rode halve cent. Die vent is mij te nieuwsgierig. Hij vraagt maar en vraagt maar.’

‘Ik vind, dat hij iets dubbel in zijn persoonlijkheid heeft’, zei Dirk, ‘dat klinkt misschien een beetje gek, maar ik kan het niet anders uitdrukken. Weet je, net als bij een ijsberg, een zevende deel is onder water.’

‘Zes zevende deel’, zei Lien, ‘ga je schoolgeld terug halen.’

‘Eén zevende... je kunt het nakijken in je oude schriften, maar goed je weet wat ik bedoel. Herinner jij je de woorden waarmee de Spaanse Brabander begint... jullie hebt toch ook Breêro gelezen indertijd?’

‘Al ziet men de lui, men kent ze niet’, citeerde Lien.

‘De Kreeft is vast en zeker een spion’, zei Dirk, ‘en een gevaarlijke ook. Ga maar eens na, Lien. Hij zit bij de omroep. Alle voorschriften uit Den Haag hoort hij uit de eerste hand. Bij ons op de reportage-

afdeling wordt over vertrouwelijke zaken gewoon openhartig gesproken. En onze oren staan wijd open, we horen van alles, neem dat maar van mij aan. Verder kan hij zich vrij door alle omroepgebouwen bewegen. Hij weet alles van telefoonlijnen, hij goochelt met vliegtuigen en zenders... nee, als hij een spion is, is hij een verdraaid gevaarlijk heerschap.'

'Hij is een spion', stelde Lien resoluut vast.

'Alleen...', zei Dirk aarzelend, 'hoe kunnen we het bewijzen. Ze noemen hem de Kreeft, maar ze konden hem beter de *Paling* noemen, zo glad is hij. Het zal moeilijk worden om hem bij zijn staart te grijpen.'

'Vind je dan dat *wij* dat moeten doen?' vroeg Lien.

'Natuurlijk', zei Dirk, 'wie anders? *Wij* hebben toch verdenking, de anderen niet. En dus zullen ze ons pas geloven als we met bewijzen komen, waterdichte keiharde bewijzen. En die bewijzen zullen we zelf moeten opscharrelen.'

'Het klinkt reuze romantisch', zei Lien, 'en ik geloof, dat jij dat best zou kunnen, Dirk. Mijn vader zegt, dat jij het nog ver zult brengen.'

'Ik vind jouw vader ook een reuzevent', zei Dirk.

'Ken je mijn vader dan?'

'Nee', bekende Dirk, en toen lachten ze allebei schaterend.

Ze reden een tijdje zwijgend naast elkaar voort. Toen zei Lien:

'Als je bewijzen wilt zoeken, moeten we het snel doen. De toestand in Duitsland wordt steeds dreigender. Hitler scheldt de president van Tsjecho-Slowakije voor de radio uit voor rotte vis. Dat kan nooit goed aflopen, Dirk. Je mag er met niemand over praten, beloof je me dat?'

'Ik beloof het', zei Dirk plechtig.

'Nou ik heb gisteren een brief moeten opbergen... enne... daar stond in... datte... de omroep er op moet rekenen, dat de achtentwintigste september de minister-president Colijn voor de radio zal spreken. Nou dan weet je het wel. Het wordt morgenvroeg pas bekend.... morgen is de achtentwintigste. De oorlog hangt in de lucht. Die kan vannacht misschien al uitbreken. Chamberlain reist op en neer tussen Londen en Godesberg om te lijmen en te krammen, maar als je het mij vraagt, loopt het mis. Als de Kreeft een spion is, moet hij gauw ontmaskerd worden.'

'Ik moet eerst nog over een plan denken', zei Dirk, 'een veldtochtplan, zal ik maar zeggen. Maar jij moet me helpen, Lien. Alleen kan ik het niet.'

'Goed', zei Lien, en naast elkander op de fiets rijdend gaven ze elkaar plechtig een hand. Het was wel een beetje moeilijk, maar het ging.

's Avonds luisterden ze naar de radio. Minister Colijn sprak met zeer ernstige stem. Hij vertelde wat iedereen allang wist. Namelijk, dat de toestand uiterst kritiek was. In alle huiskamers van Nederlanders zaten mensen te luisteren. Stil, beangst en gespannen. Nederland zou onder alle omstandigheden zijn onzijdigheid handhaven. En aan het slot zei minister Colijn: 'Goede Nacht'.

Zou het onweer misschien toch nog overdrijven?

In Nederland bestond de toestand van oorlogsgevaar. De algemene mobilisatie was nog niet afgekondigd, maar het zou niemand verbazen wanneer ook dat besluit zou worden uitgevaardigd. Het onweer aan de hemel van Europa trok niet voorbij. De dreigende wolken werden steeds donkerder. Het zwartst waren ze boven het arme kleine Tsjecho-Slowakije. De beslissende greep naar de keel van dat kleine land had de dictator Hitler nog niet durven doen. Als hij toesloeg, zou president Benesj zich dan verweren? Zouden de Tsjechen gaan vechten? Geleid door de gedachte: beter in vrijheid ondergaan dan in onvrijheid leven? Van het antwoord op die vragen scheen het af te hangen of een tweede wereldoorlog zou uitbreken. Alle landen waren op het ergste voorbereid. Eenmaal de brandende lont in het kruitvat, zouden slechts weinig landen in Europa gespaard worden. Als Nederland neutraal zou blijven, moest het zijn grenzen beschermen ten teken, dat het de onzijdigheid eerlijk meende. De spanning in Nederland steeg door dit alles tot ondragelijke hoogte. Overal zag men soldaten. Maar in militair opzicht was Nederland zwak. Er werden oefeningen gehouden voor de mensen, die bij oorlogsgevaar de burgerbevolking tegen de gevolgen van de oorlogshandelingen zouden moeten beschermen. Wanneer zo'n verduisterings-oefening (zoals het werd genoemd) aan de gang was, waren alle gordijnen potdicht. Er mocht geen straaltje licht ontsnappen. De straatlantaarns waren gedoofd. Op straat was het overal aardedonker. Boven de stad gonsden de motoren van de militaire vliegtuigen. Het afweergeschut oefende. De gehele sfeer van zo'n stad was dan spookachtig en angstaanjagend.

Oorlogsgevaar

Toen voor Hilversum 'n avond- en nacht-verduisteringsoefening was aangekondigd, zei Dirk tegen zijn vader en moeder:

'Ik denk niet, dat ik vanavond erg vroeg thuis zal zijn. Er is een uitzending van een hoorspel, waarvan ze erg veel werk hebben gemaakt. Ik heb toestemming gekregen om er zo'n beetje omheen te lopen. Kan je reuze veel van leren, jô! En daarna ga ik een beetje rondbavieren. Kijken hoe de stad er uitziet als alles donker is. Aantekeningen maken, net alsof ik een echte radio-reportage moet verzorgen.'

'Hoe laat denk je dat het wordt?' vroeg zijn moeder.

'Geen kijk op, misschien een uur of één, het kan ook later worden. Het is maar, dat jullie het weet en niet denkt, dat die lieve kleine Dirk in zeven sloten tegelijk is gelopen.'

'Vergeet de huissleutel niet', zei Dirks vader, 'anders moet ik er in het holletje van de nacht uit om meneer-mijn-zoon binnen te laten.'

De uitzending van het hoorspel was zeer interessant.

Toen die tegen elf uur afgelopen was liep Dirk de gang door, die langs de kamer van de reportage-afdeling voerde. Er brandde nog licht. Wie zou zo laat nog op de reportage-afdeling aan het werk zijn?

Toen Dirk binnenkwam, schrok de Kreeft merkbaar. Hij zat aan de schrijfmachine. Dirk ging bij hem staan. De Kreeft draaide het papier, waarop hij zat te typen, in de machine terug.

Vreemd, dacht Dirk, het lijkt wel of hij iets aan het tikken is, dat ik niet mag zien.

'Zo Dirk', vroeg de Kreeft, 'je bent laat op het pad. Wat voer je in je schild, mijn jongen?'

'Niks,' zei Dirk, 'ik mocht naar de uitzending van het hoorspel kijken en toen ik door de gang liep zag ik nog licht branden. Ik dacht laat ik maar eens kijken wie nog zo laat aan het zwoegen is.'

'Ik', zei de Kreeft, 'apropos Dirk, ben je al buiten wezen kijken?'

'Nee, waarom?'

'Nou ik wou weten of er licht van deze kamer door de gordijnen schijnt. Het is vanavond verduisterings-oefening, en ik zou niet graag willen, dat ze me op een overtreding betrappen. Och, jô, doe mij een genoegen, ga even buiten kijken of mijn gordijnen lichtdicht zijn.'

Dirk had het gevoel, dat de Kreeft hem de deur uit wilde hebben. Waarom? Hij rende de studio uit, sprintte door de tuin, keek vlug naar het raam op de eerste verdieping. Niets te zien. Alles was pot-

Toen Dirk binnen kwam schrok de Kreeft merkbaar

dicht. En even snel als hij uit de studio was komen rennen, liep hij weer naar de kamer terug.

‘Niks te zien’, rapporteerde hij, een beetje hijgend naar adem.

‘Dat heb je ook vlug gedaan’, zei de Kreeft. Dirk was er zeker van, dat de Kreeft hem met bijzondere aandacht onderzoekend aankeek. Hier klopte iets niet. Maar wat? Opeens wist Dirk het. Het stuk papier waarop de Kreeft had zitten typen, zat niet meer in de schrijfmachine.

‘Nou dan stap ik maar weer op’, zei hij.

‘Slaap lekker’, zei de Kreeft, ‘je zult wel moe zijn van het harde lopen van zoëven’, liet hij er op volgen. Het klonk sarcastisch, vond Dirk.

Wandelend door de duistere verlaten straten dacht Dirk over de woorden van de Kreeft na. Hij was na het gebeurde van zoëven meer dan ooit met achterdocht geladen. Het zou hem een lief ding waard zijn geweest, als hij had kunnen lezen wat er op het vel papier stond, dat hij in de schrijfmachine van de Kreeft had gezien. Een ogenblik flitste de gedachte door zijn hoofd: ‘Laat ik straks naar de studio teruggaan. Ik kan makkelijk een uitvlucht bedenken, bijvoorbeeld dat ik iets in de kamer heb vergeten. Misschien kan ik het papier dan nog ergens vinden.’

Die opwelling verwierp hij echter onmiddellijk. Als het papier inder-

daad zo geheimzinnig was, als hij mocht aannemen, had de Kreeft het vast en zeker in zijn zak gestoken. Neen, Dirk moest een heel andere tactiek volgen.

Zo peinzend dwaalde hij door de donkere straten van Hilversum.

Een mooie titel voor een detective-verhaal, dacht hij: Het Geheim van de Kreeft. Maar het was geen verzinsel, neen, het was bittere ernst. Als de Kreeft een spion of een verrader was (en hoe langer Dirk daarover nadacht, hoe sterker zijn achterdocht werd) moest er tegen die gevaarlijke man worden gewaarschuwd. Het ging om de veiligheid van Nederland, het vaderland. Onwillekeurig ging Dirk sneller lopen; dat deed hij altijd, wanneer hij opgewonden was. Maar snel lopen in een totaal verduisterde stad is niet zo eenvoudig, zelfs niet als je de weg weet. Hij lette in het geheel niet op zijn omgeving. Hij liep in het volstreekte duister door... totdat hij plotseling tegen iemand aanbotste. 'Oh pardon', zei Dirk, onthutst.

'Pardon', zei een stem. Het was de stem van Lien Tholen.

'Ha die Lien', riep Dirk opgetogen uit, 'ook toevallig dat we elkaar tegenkomen.'

'Tja', zei Lien, 'het hele land is zo donker als een kelder, en wij lopen tegen elkander op, toevallig wij, hoe bestaat het!'

'Wat spook je eigenlijk zo laat op straat uit?'

'We hadden een fuif van een meisje bij ons op het archief. Vlak bij mijn huis. Ik dacht, dat kleine eindje kan ik wel zonder bewaking van een politiehond afleggen.'

'Lien', zei Dirk ernstig, 'je hebt er geen idee van hoe blij ik ben, dat ik je tegenkom.'

'O ja? Mag ik misschien ook weten waarom?'

Dirk vertelde haar alles wat er die avond was gebeurd.

'Wat vind jij dat we moeten doen, Lien?'

'Ik weet het nog niet. Daar zou ik eerst eens een flink stuk over moeten nadenken. Weet je wat, ik loop nog een eindje met je om. Dan heb ik in elk geval bewaking bij me. Maar het is hartstikke donker, we moeten wel zorgen dat we elkander niet kwijt raken.'

Dirk had meer dan een vaag vermoeden wat Lien bedoelde.

'Weet je wat', zei hij, 'als je me nou 's een arm gaf. Dan raken we elkaar beslist niet kwijt, en dan hoeven we ook niet zo te schreeuwen als we tegen elkaar praten.' Lien schoof haar arm in de zijne.

Samen liepen ze verder. Zij vroeg hem nog eens precies te vertellen, wat er die avond was gebeurd.

'Het kan natuurlijk zijn', zei ze rustig, 'dat je spoken ziet op klare lichte dag. Ik geef toe dat ik die Kreeft ook niet vertrouw, maar bewijzen... nee, die hebben we geen van beiden.'

‘En die brief dan, die hij zat te tikken. De brief, die ik niet mocht zien?’ ‘Dat hoeft niets te betekenen’, zei Lien, ‘hij kan wel een particuliere brief hebben geschreven. Of een brief aan de directie of zoiets. Hij hoeft je tenslotte niet alles aan je eigenwijze neus te hangen.’

‘Nee’, zei Dirk, ‘ik weet zeker, dat het heel iets anders was. Daarom schrok hij zo toen ik binnenkwam. Daarom deed hij zo zenuwachtig. En daarom heeft hij mij met een smoes de kamer uitgestuurd.’

Zo pratend dwaalden ze door de donkere stad. Ze hadden er slechts een vaag idee van waar ze waren. Ze waren zo druk in gesprek, dat ze schrokken, toen plotseling de sirenes van het lucht-alarm begonnen te loeien. Een lang-aangehouden toon. De lantaarns gingen opeens weer branden.

‘Eén uur’, zei Lien, ‘de verduisterings-oefening is afgelopen. Waar zijn we eigenlijk? Nee maar, kijk eens aan, we staan vlak bij de studio. Ook toevallig.’

‘We zijn net paarden. We ruiken onze stal in het donker’, zei Dirk, ‘wel verdraaid kijk daar eens...’ Hij wees naar een man, die evenals zij door het plotselinge licht van een straatlantaarn was verrast en zich snel in de schaduw van wat bomen terugtrok.

‘Wel verdraaid...’ herhaalde Lien, ‘de Kreeft.’

Dirk trok haar mee achter een laag bosje struiken, dat tegen het hek van de studio-tuin stond.

‘Hij mag ons beslist niet zien. Wat moet die rare sijs ’s nachts om één uur in de buurt van de studio doen?’

‘We moeten hem in de gaten houden’, zei Lien, ‘heel voorzichtig. Hij mag ons niet opmerken.’

De Kreeft deed inderdaad heel mysterieus. Hun ogen waren nu aan het licht van de lantaarns gewend. Ze zagen vaag zijn gestalte in de schaduw. Hij stond achter een boom. Af en toe stak hij het hoofd opzij. Hij schijnt op iets te loeren’, fluisterde Lien.

‘Blijf jij hier wachten’, zei Dirk, ‘ik ga hem een beetje besluipen. Ik wil weten wat hij uitspookt.’

Ver behoefde hij niet te gaan, want toen hij voorbij de struiken was, waarachter hij en Lien verborgen waren, had hij een vrijer uitzicht dan straks. Nu kon hij zien, waar de Kreeft op loerde.

Ongeveer twintig meter van de boom af waar de Kreeft zich achter verscholen had, stonden twee mannen met elkaar te praten. Dirk kende hen niet. Ze waren in druk gesprek en stonden stil; en dat ’s nachts om één uur. Dirk begreep, dat de Kreeft met opzet zijn positie zo had gekozen, dat hij het gesprek van de mannen kon beluisteren. Dirk hoorde wel een vaag gemompel, maar hij zelf was te ver weg om er één woord van te verstaan.

Nadat de mannen een paar minuten met elkander hadden gepraat, haalde één een envelop uit zijn binnenzak, die hij de ander overhandigde. De man, die nu de envelop bij zich had, verwijderde zich snel.

'Kijk', fluisterde Lien, 'de Kreeft gaat achter die ene vent met de brief aan. Wat zullen we doen? De Kreeft volgen of die andere man?'

Maar voordat ze een besluit hadden genomen, hoorden ze een automotor aanslaan. De mannen waren spoorloos. De Kreeft eveneens.

'Een ding weten we in elk geval', zei Dirk tegen Lien, 'met de Kreeft is het geen zuivere koffie. Onze achterdocht was nog niet zo gek.'

'We moeten morgen nog maar eens praten', vond Lien, 'want hoe dan ook, we zullen toch de hoge baas moeten waarschuwen, of misschien wel de politie. In elk geval, breng me nu maar naar huis.'

Die nacht deed Dirk geen oog dicht. Hij liet alles wat er gebeurd was nog eens de revue passeren. Het was spannend en geheimzinnig geweest. Die Lien was toch wel een flinke meid. Eentje, waar je op kon bouwen. Ze was beslist aardig ook, ten slotte hadden ze zeker een uur lang arm-in-arm gelopen.

'Ik zie er wel een beetje tegenop om de Kreeft zo dadelijk te ontmoeten', zei Dirk tegen Lien, toen ze de volgende ochtend samen naar kantoor fietsten.

'Waarom?'

'Nou het geeft je toch altijd een vervelend gevoel, vind ik. Vannacht

'Hij schijnt op iets te loeren', fluisterde Lien

hebben we hem bespioneerd en we verdenken hem van allerlei verschrikkelijke dingen. En toch moet ik zo meteen heel gewoon tegen hem doen. Dat vind ik een naar idee.'

'Dat begrijp ik', zei Lien, 'maar het kan nu eenmaal niet anders. We moeten op geen enkele manier zijn argwaan wekken. Ik heb er vannacht niet van geslapen...'

'Ik ook niet', zei Dirk.

'Ik heb steeds maar liggen peinzen. Wat moeten we doen? Wat kunnen we doen?'

'Die vraag heb ik mezelf ook steeds gesteld, maar ik heb geen antwoord gevonden.'

'Ik wel', zei Lien.

'Wat dan?'

'Luister. Op het archief hebben we 'n aparte kast, waar alle stukken van de personeels-afdeling worden bewaard. Dat noemen we de persoonlijke geheimenkast. Er is natuurlijk niks geheims aan, maar ja, er liggen stukken in, waarin je over elk personeelslid allerlei bijzonderheden kunt lezen. En daar leuren ze nou echt niet elke dag mee.'

'Nee, dat snap ik', zei Dirk.

'Maar', vervolgde Lien, 'het is nou ook weer niet zo, dat de kast op slot is. Wij kunnen er doodgewoon bij. Nou dacht ik zo: laat ik straks eens kijken wat er van de Kreeft te vinden is.'

'Ik kom in het koffieuurtje bij jou in de cantine zitten. Misschien kunnen we dan nog even wat praten.'

'Goed', zei Lien, 'als wij samen zitten, zal niemand er iets achter zoeken. Ten slotte zijn we oude schoolvrienden, nietwaar?'

Dirk vond zelf, dat hij zijn gezicht in de plooi had gehouden. Precies zoals altijd zei hij 'Goede morgen' toen hij de kamer binnenkwam.

'Heeft u voor mij wat te doen?' vroeg hij aan de Kreeft.

Die keek hem aan. Vergiste Dirk zich, of keek hij hem doordringender aan dan gewoonlijk?

'Nog moe van het pierewaaien?' vroeg de Kreeft.

'Pierewaaien?' stamelde Dirk, een beetje onthutst; wat wist de Kreeft?

'Pierewaaien? Hoe bedoelt u?'

De Kreeft grinnikte sarcastisch, toen zei hij:

'Doe maar niet zo onschuldig. Als iemand van jouw jeugdige leeftijd hier nog 's avonds na elven door het gebouw doolt, noem ik dat pierewaaien. En toen moest je nog door de verduisterde stad naar huis in je eentje. Hoe laat ben je op je bed gekomen, vriendje? Je ziet er uit alsof je vannacht in een bleekpoederfabriek hebt geslapen.'

'Oh, zei Dirk vaag, 'ik heb nog een beetje naar het afweergeschut geluisterd. Ik denk, dat ik tegen kwart voor één in mijn mandje ben gaan liggen.'

'En net toen je wilde indutten ben je natuurlijk wakker geworden door het gejang van de sirene van de luchtbescherming. Eén uur was de oefening afgelopen. Toen gingen alle straatlantaarns weer aan.'

Dirk vond het gesprek langzamerhand hoogst onbehagelijk worden. Hij was er nu zeker van, dat de Kreeft hem op een niet eens zo bedekte manier aan het verstand wilde brengen, dat hij hem gisteravond had gezien.

Gijs Bikstra, die het gesprek had zitten aanhoren, viel hen in de rede: 'Zeg, Kreeft, we moeten er vanmiddag een uurtje tussen uitknijpen. Er zijn een paar dingen die ik eens met jou wilde bespreken. Daar moeten we maar eens rustig ergens een kopje koffie op gaan zitten drinken.'

'Waar gaat het over?' vroeg de Kreeft.

'Daar wil ik nu nog niet over spreken. Er gebeuren rare geheimzinnige dingen in ons land. Ik heb er straks een gesprek over gehad met een van de allerhoogste omes. Die wou er de omroep bij inschakelen. En van mij moet hij raad hebben. Als het doorgaat komt onze hele afdeling er aan te pas. Maar dat kan nog wel een weekje duren.'

'Je maakt me nieuwsgierig', zei de Kreeft, 'of eigenlijk maak je me ook weer niet nieuwsgierig, want ik heb zo'n vaag idee, dat ik weet waar het over gaat.'

'Kan niet', zei Bikstra.

'Als ik het raad... is dan een pakje sigaretten mijn beloning?'

'Top. En als je er naast bent, krijg ik van jou een pakje.'

'Afgesproken.'

'Zeg dan maar één woord', zei Bikstra, 'dan weet ik of jij op het goede spoor bent.'

De Kreeft keek Bikstra op een bijzonder slimme manier aan. Toen zei hij langzaam:

'En de lichtjes stijgen naar de hemel.'

'Dat is niet één woord, maar een hele zin. Maar ik moet toegeven: je hebt je pakje sigaretten eerlijk verdiend. Alleen ik snap niet hoe jij dingen weet, die zo angstvallig geheim worden gehouden, dat ik er zelf gisteravond voor het eerst van gehoord heb.'

Dirk had met beklemmende spanning naar dit geheimzinnig gesprek tussen Bikstra en de Kreeft geluisterd. Toen Bikstra zei: 'Ik snap niet hoe je die dingen weet, ik heb er zelf gisteravond voor het eerst van gehoord', flapte Dirk zonder er over na te denken meteen uit:

'Misschien heeft de Kreeft er nou gisteravond ook voor het eerst van

gehoord.' En toen die woorden eenmaal uit zijn mond waren, had hij er spijt van. Die haastige loslippigheid van hem altijd.

De Kreeft draaide zich naar Dirk toe. Hij deed opeens opvallend beheerst. Hij zei geen woord. Het was enkele seconden doodstil in de kamer. Toen verbrak Gijs Bikstra met een lach het zwijgen.

'Enfin, we zullen straks wel praten.'

Dirk had het gevoel, dat de Kreeft hem doorzag. Opeens flitste het door zijn hoofd, dat het best kon zijn, dat Gijs Bikstra met zijn zogenaamde weddenschap om een doosje sigaretten de Kreeft in een valstrik had laten lopen. Want door die weddenschap had de Kreeft toch losgelaten, dat hij iets wist, wat tot gisteravond voor Gijs Bikstra geheim was gehouden. Als het geheim van de lichtjes, die naar de hemel gaan, zo'n groot geheim was, hoe kon de Kreeft het dan weten? En wat betekende lichtjes, die naar de hemel gaan? Gisteravond heb ik het pas gehoord, had Bikstra gezegd. Gisteravond heel laat, diep in de duistere nacht, had Dirk met eigen ogen gezien, dat de Kreeft twee geheimzinnige mannen stond af te loeren, die elkaar mompelend toespraken en waarvan de een de ander een envelop overhandigde. Had de Kreeft *toen* van het geheim van de lichtjes gehoord? En hoe wisten die twee mannen het dan? Wie waren die twee mannen? Hoe wist de Kreeft, dat ze juist dáár vlak bij de studio bij elkaar zouden komen?

Als een grote draaimolen draaiden al die vragen door Dirk's hoofd. Een antwoord wist hij niet.

Toen ze 's middags tijdens het koffieuurtje bij hem aan het tafeltje in de cantine zat, zei Lien:

'Het geheim van de Kreeft wordt steeds mysterieuzer. Er is in het hele archief geen stukje papier, zo groot als een vierkante centimeter over ene Coendert Lagerwei te vinden.'

'Wat vertel je me nou?' vroeg Dirk onthutst, 'en je hebt me gezegd, dat van elk personeelslid een dossier aanwezig is.'

'Dat is ook zo', zei Lien, 'wel van elk ander lid van het personeel, maar niet van Coendert Lagerwei alias de Kreeft.'

'Hoe kan dat nou?' vroeg Dirk.

'Dat snap ik ook niet.'

Lien vertelde, dat er op het archief ook een kaartsysteem was. Een bak met kaarten; voor elk personeelslid één kaart. Op die kaart stonden de naam en het adres van de betrokkene. En er stond ook een nummer op. Dat nummer verwees naar een map met uitvoeriger gegevens.

'En weet je wat nou het griezelige is', zei Lien, 'er is wél een kaart van

Coendert Lagerwei. Daar staat ook een nummer op. Het nummer van zijn dossier. Alleen... als je in de kast dat nummer wil opzoeken, is de map weg. Het is nummer 778. Nummer 777 is er wel, en nummer 779 is er ook, maar 778 is er tussen uit.'

'Natuurlijk weggenomen. Door wie?'

'Nogal duidelijk', zei Lien, 'door de Kreeft natuurlijk. Die wil niet, dat iemand iets van zijn verleden te weten kan komen.'

'Sporen uitwissen, net als een Indiaan', zei Dirk.

'Hij hangt altijd bij ons op het archief rond', vertelde Lien. 'Goed, dat is voor zijn werk nodig. Hij moet allerlei afspraken en opdrachten raadplegen. Dat klopt allemaal. En hij vraagt altijd maar. Hij heeft natuurlijk op een gegeven ogenblik ontdekt in welke kast de dossiers met gegevens over het personeel worden bewaard. Toen was het voor hem een klein kunstje zijn map er uit te halen. Hij hoeft maar op een middag vijf minuten na het begin van de koffietijd te komen. Dan is er niemand op het archief. En als er iemand toevallig mocht binnenkomen, kan hij altijd zeggen, dat hij iets moest hebben, dat hij dringend nodig heeft.'

'Zó moet het zijn gebeurd', zei Dirk en hij vervolgde: 'Die Kreeft is een gevaarlijk mannetje, dat begin ik hoe langer hoe meer in de gaten te krijgen. Moet je eens horen wat er vanmorgen is gebeurd.'

Zo nauwkeurig mogelijk vertelde hij Lien van het gesprek van een paar uur geleden.

'De lichtjes gaan naar de hemel...' herhaalde ze peinzend.

'Nee', verbeterde Dirk haar, 'de lichtjes *stijgen* naar de hemel. Ik herinner me, dat de Kreeft dat werkwoord stijgen met bijzondere nadruk uitsprak. Heb jij enig idee wat dat kan betekenen?'

'Geen flauwe notie', zei Lien, 'en ik kan me ook niet herinneren, dat we de laatste weken brieven of notulen van besprekingen of zoiets hebben moeten opbergen waar iets in stond, dat op die stijgende lichtjes zou kunnen slaan.'

'Ik vraag me werkelijk af', zei Lien, 'of je niet goed zult doen Gijs Bikstra in te lichten. Ten slotte is hij de chef. Hij moet weten wat er gebeurt.'

'Jawel', zei Dirk aarzelend, 'daar heb ik natuurlijk zelf ook wel aan gedacht. Maar ja, dán ga je twijfelen. Dan zeg ik tegen mezelf: stel je voor, dat je je vergist Dirk, dan ben je onsterfelijk belachelijk. Het zou me niks kunnen schelen als ik een standje kreeg of desnoods nog iets ergers... maar dat ze me zullen uitlechten, nee, die gedachte kan ik niet verdragen. En dus blijf ik de ogen wijd open houden, en mijn oren houd ik op scherp... zodra ik zekerheid heb, zal ik Gijs inlichten en niet eerder.'

‘Ik geloof inderdaad, dat je gelijk hebt’, zei Lien, en toen liet ze er aarzelend en met een kleur als een boei op volgen:

‘Dirk, je hoeft nooit bang te zijn, dat *ik* je zal uitlachen, hoor.’

Die woorden gaven hem een vreemd en tevreden gevoel.

Karel Veldhuizen, een van de assistenten van Gijs Bikstra op de reportage-afdeling, hing half op de zitting van zijn stoel; zijn benen lagen lui languit op het blad van zijn bureau.

Gijs en de Kreeft waren er niet. Die zaten nu ergens bij een kopje koffie te babbelen over lichtjes, die naar de hemel stijgen, dacht Dirk. Het was een van die kwartiertjes, waarin voor de afdeling geen dringende en haastige dingen te doen waren.

Karel had kennelijk behoefte aan een praatje.

‘Vertel eens Dirk, bevalt het je hier?’

‘Prima.’

‘Die Gijs is een reuzevent’, prees Kareltje, ‘ongelooflijk wat ik van die man heb geleerd. Die man heeft een aangeboren talent voor de omroep. Hij is ingeënt met een grammofoonnaald en inplaats van met de fles is hij met de microfoon grootgebracht.’

‘Hij is de beste verslaggever van de hele wereld’, zei Dirk uitbundig.

‘Wat denk je nou van de Kreeft?’ vroeg Kareltje langzaam. Nou moest hij op zijn hoede zijn, dacht Dirk.

‘Oh’, zei hij, ‘wel een geschikte vent. Hij maakt zich gauw kwaad. Maar eh... eh... soms denk ik, dat hij de dingen heel anders bedoelt dan hij ze zegt. Je hebt veel mensen, die hun ware natuur eigenlijk liever niet willen laten zien.’

Kareltje lachte slim.

‘Je hebt hem precies goed getypeerd, knaapje’, zei hij, ‘maar wat je niet weet is, dat diezelfde Kreeft een durver is, zoals er geen tweede bestaat. Die man kent eenvoudig geen gevaar en geen angst. Als ik je moest gaan vertellen wat we hier al met dat heerschap hebben meegemaakt, zou je met je oren staan wapperen. Een brutale, onverschrokken durfal.’

‘Ach’, zei Dirk, opzettelijk een beetje onnozel, ‘dat zou ik nooit achter zo iemand hebben gezocht.’

‘Nee’, zei Kareltje, ‘maar mensen die hem kennen zeggen, dat hij voor niets en niemand uit de weg gaat. Een man, die tot alles in staat is.’

Dirk vond het verstandiger op dit gesprek niet verder door te gaan. Hij nam zich voor nog voorzichtiger te werk te gaan.

Land in 't duister

s Middags tegen vieren zei Gijs Bikstra, dat hij graag een kwartierje met de mensen van de reportage-afdeling wilde spreken.

'Het moet wel vertrouwelijk blijven', voegde hij er aan toe.

'Allicht', zeiden de anderen.

Het gaat vast en zeker over de lichtjes, die naar de hemel stijgen, dacht Dirk. Hij popelde van nieuwsgierigheid. Nu zou het geheim van die mysterieuze woorden spoedig worden onthuld. Eindelijk!

'Laat ik maar met een lange inleiding beginnen', zei Gijs, 'die inleiding is dan meer speciaal voor Karel en Dirk bedoeld, want ik heb straks al met de Kreeft gesproken.'

'Dan hoor ik het nog eens een keer', zei de Kreeft, 'dat kan nooit kwaad.'

'Ik behoef jullie natuurlijk niet te vertellen', zei Gijs, 'dat Nederland zich in een situatie bevindt, die je met een Grieks woord *belabberd* kunt noemen. De Duitsers zijn tot de tanden gewapend. Bovendien zijn ze gek van aanvalszucht. Ze zoeken oorlog. Je hoeft maar naar de uitzendingen uit het Sportpaleis in Berlijn te luisteren, om te weten wat er aan de hand is. De sprekers zwiepen de duizendkoppige menigte op tot razernij. En als je dan hoort hoe ze minutenlang 'Sieg Heil' brullen... nou, dan zie je tanks rollen, dan hoor je vlieg-machines gonzen en de laarzen dreunend marcheren. Het Duitse beest is al uit zijn kooi.'

'Mooi gezegd', zei de Kreeft.

Gijs trok zich van die woorden niets aan. Hij ging verder:

'Ik heb gisteren in Den Haag met een paar hoge jongens gesproken, die warempel wel weten wat er in de wereld te koop is. Die maken zich geen illusies. Ze zeggen, dat Tsjecho-Slowakije door de knieën zal gaan. Een klein land kan niet in zijn eentje de strijd tegen Duitsland riskeren. Dat zou zelfmoord zijn. Er zijn mensen die beweren, dat de Duitsers daarna zullen kalmeren. Maar je kunt een tijger niet temmen door hem vlees te voeren. Eerst hebben ze Oostenrijk ingepikt. Spoedig volgt Tsjecho-Slowakije. En wie zal daarna aan de beurt zijn? Het monster is nooit verzadigd.'

Gijs wachtte even. Hij keek de kring rond. Niemand zei iets. Dirk voelde zijn hart in de keel kloppen. Zou Gijs bedoelen, dat Nederland werkelijk ernstig gevaar liep? Hij dacht opeens aan de vliegtocht, die hij had mogen maken, toen de feesten werden gevierd ter

ere van het jubileum van de Koningin. Hoe rustig en vredig had Nederland toen geleken in de donkere nacht. Overal verlichte steden. Lichtjes in de boerderijen. En vreugdevuren langs de hele grens. Zou dat vreedzame volk gevaar lopen? Dat kon toch niet. Dat zou te afschuwelijk zijn !!

‘De meningen van de geleerden’, ging Gijs verder, ‘lopen uiteen, er zijn er die beweren, dat Hitler zich nu naar het Oosten zal wenden. Tegen de Russen of tegen de Polen. Anderen zeggen, dat hij Frankrijk zal gaan aanpakken. Het rechte weet niemand, maar dat we een periode van rust tegemoet zouden gaan, acht iedereen uitgesloten. En natuurlijk zijn er ook mensen, die denken, dat Nederland direct ernstig gevaar loopt.

‘En wat zeggen de hoge heren in Den Haag?’ vroeg Dirk.

‘De knappe mannen in het Haagje’, antwoordde Gijs, ‘vinden de hele situatie kritiek. Maar dat Nederland het doelwit van een Duitse aanval zou worden, achten ze niet waarschijnlijk. Hun redenering is niet zo gek. Kijk, zeggen ze, Hitler wil veroveren zonder oorlog. Hij gaat steeds tot het randje van het uiterste risico, maar hij past wel zalig op niet over dat randje te gaan. En, zeggen mijn deskundigen, als hij Nederland of België aanvalt, kunnen Engeland en Frankrijk niet met de handjes over elkaar blijven zitten.’

Dirk haalde weer wat verlicht adem. Die redenering was logisch. Maar veel tijd om verder te denken, had hij niet. Gijs vervolgde zijn verhaal.

‘Nu is er gisteravond iets heel geks gebeurd, hier in Hilversum’, zei Gijs, ‘tenminste *als* het is gebeurd, want zeker weten doen we niets. Vanmorgen heel in de vroege al, werd zo van mond tot mond verteld, dat gisteravond tijdens de verduisteringsoefening van verschillende huizen signalen met zaklantaarns of iets dergelijks zouden zijn gegeven. Er zijn mensen, die beweren, dat ze het zelf hebben gezien. Maar toen ze werden ondervraagd *waar* ze het hadden gezien, ik bedoel van welke huizen af die signalen zouden zijn gegeven, stonden ze met de mond vol tanden.’

Dat waren dus de lichtjes, die naar de hemel stijgen, dacht Dirk.

‘Zelfs als het verhaal van die lichtjes *wáár* zou zijn, wil dat natuurlijk nog niet zeggen, dat het beslist verraad zou zijn. Trouwens naar *wie* zouden die signalen moeten zijn gegeven? Er waren tijdens die oefening van gisteravond uitsluitend Nederlandse vliegtuigen in de lucht. Maar het gerucht op zichzelf kan vanzelfsprekend niet worden genegéerd. Nou heb ik vanochtend in de vroege een paar telefoontjes gehad van diezelfde autoriteiten. Kijk eens, meneer Bikstra, hebben ze gezegd, die mensen van de reportage-afdeling zijn mis-

schien gisteravond op straat geweest. Ze zijn gewend scherp uit te kijken, dat is nu eenmaal hun vak. Wilt u ze eens vragen of zij misschien iets hebben gezien, dat hun verdacht voorkwam? Of dat hun *nu* verdacht voorkomt, nu ze weten wat er aan de hand zou kunnen zijn. Ziezo, dat is mijn verhaal. Voordat ik jullie nu aan het woord laat om te vertellen wat jullie misschien hebt gezien, moest de Kreeft maar eens vertellen wat hem gisteravond is overkomen.'

Onwillekeurig ging Dirk rechter op zijn stoel zitten. Zijn hart klopte in zijn keel. Hij had het gevoel, dat iedereen het kon horen bonzen. 'Nou ja', begon de Kreeft, 'erg belangrijk is het niet. Ik heb gisteravond hier zitten werken. Een beetje type-werk, privé dingen en zo, die je overdag in de tijd van de baas moeilijk kunt opknappen. Dirk is me nog even wezen opzoeken, maar die ging gauw weer weg. O ja, hij is eerst nog gaan kijken of de gordijnen van de kamer wel goed gesloten waren'.

'Dat waren ze', zei Dirk.

'Goed', ging de Kreeft verder. 'Het was laat, veel later dan ik dacht, toen ik eindelijk klaar was. Ik ging de studio uit en omdat mijn ogen nog helemaal aan het pikkedonker moesten wennen, schijn ik een beetje aan het dwalen geweest te zijn. Kort en goed, op een gegeven ogenblik, dat moet dus één uur geweest zijn, ging het signaal, dat de oefening was afgelopen. Opeens gingen alle straatlantaarns weer branden. Ik was bijna tegen twee mannen aangelopen, die evenals ik in het donker aan het dwalen waren geweest. Daarop ben ik spoor-slags naar huis gegaan, want ik verlangde naar mijn bed. Lichtjes heb ik beslist niet gezien, behalve dan de straatlantaarns, die branden.'

'En jij Karel', zei Gijs, 'wat heb jij te rapporteren?'

'Niks. Ik heb gisteravond tot bij tweeën zitten kaarten. We hebben een klaverjasclub. En we oefenen voor een competitie. Bij mij thuis was alles goed verduisterd. Ik heb alleen maar klaveren, ruiten, harten en schoppen gezien. Sorry, maar ik kan het vaderland helaas deze keer geen dienst bewijzen.'

'En jij Dirk?' vroeg Gijs.

Een ogenblik overwoog Dirk: zal ik alles vertellen? Maar hij bedacht zich. Het verhaal, dat de Kreeft had gedaan, klopte met wat hijzelf ervan had gezien. En toch had hij het gevoel, dat er iets aan ontbrak. Van die envelop, die de ene man de andere had overhandigd, had de Kreeft niets gezegd. Zou hij dat niet hebben gezien? En dat de Kreeft achter een boom had staan loeren, was ook verzwegen. Het *kon* allemaal net zo gebeurd zijn. Al deze gedachten gingen Dirk vliegensvlug door het hoofd. Zijn instinct zei hem, dat hij voorlopig

moest blijven doen alsof hij niet de minste achterdocht jegens de Kreeft koesterde.

'Nou', zei Dirk, 'ik ben de studio uitgegaan. Toen heb ik zo'n beetje door de stad gelopen. We hebben niets gemerkt.'

'We... we hebben niets gemerkt', viel de Kreeft hem snel en scherp in de rede, 'ik dacht dat je alleen was.'

'Dat was ik ook', zei Dirk met een kleur. Hij had het gevoel alsof ze hem op een ernstige leugen hadden betrapt. 'Maar onderweg ben ik een kennisje tegengekomen, een meisje, samen hebben we toen een eindje omgelopen.'

Luid gelach weerklonk.

'Geen wonder, dat je dan geen lichtsignalen hebt gezien', giechelde Karel, 'jullie hebt natuurlijk voortdurend naar de sterretjes in elkaars ogen gekeken.'

'Wie was dat meisje?' vroeg de Kreeft, maar Gijs viel hem in de rede met de woorden:

'Zeg hoor eens, geen onbescheiden vragen. We zijn zelf ook jong geweest.'

Opnieuw weerklonk luid gelach.

Natuurlijk vertelde Dirk alles van dit gesprek aan Lien Tholen, toen ze later op de dag samen naar huis fietsten.

'Een van de twee', zei Lien, 'of wel, we hebben ons zelf allerlei mui-zenissen in onze romantische hoofdjes gehaald, zonder dat er reden toe is., of wel, die Kreeft is de brutaalste vent die ik ooit ben tegen-gekomen.'

Ze fietsten een tijdje zwijgend naast elkander voort. Opeens zei Lien: 'Dirk, we zijn een stel kaffers, jij en ik. In de detectiveboekjes zou de speurder nu een lijstje opmaken. Sherlock Holmes in 't mannenbad. Aan de ene kant de dingen die hij weet, aan de andere kant de dingen die hij niet weet. En als hij dan alles zwart op wit heeft, ziet hij meteen de oplossing. Laten we eens zo'n lijstje fokken.'

Ze zetten hun fietsen tegen een boom en gingen op een bank bij het raadhuis zitten. Prachtig lag het bouwwerk van architect Dudok daar. Het water in de vijver klaterde zachtjes. Late bloemen stonden in de perken. Maar Dirk en Lien hadden voor al dat schoons geen aandacht. Dirk zat met een stukje papier voor zich. Hij schreef. Soms viel Lien hem in de rede, als hij hardop voorlas, wat er al stond. Toen ze eindelijk klaar waren, stond het volgende op een stuk papier:
Redenen voor wantrouwen.

1. De Kreeft doet vreemd als ik (Dirk) zeg, dat de N.S.B.-ers landverraders zijn.
2. De Kreeft heeft een dossier in het personeelsarchief gehad... maar

het is verdwenen. Waarom mag zijn verleden niet bekend worden?

3. De Kreeft zit 's avonds een geheimzinnige brief (?) te typen.

4. De Kreeft stuurt mij (Dirk) met een smoesje de kamer uit. Als ik terugkom is de brief weg.

5. De Kreeft staat duidelijk een paar geheimzinnige mannen af te loeren en af te luisteren. De volgende ochtend wekt hij de indruk, dat hij ons (Dirk en Lien) heeft gezien, toen we hem bespieden.

Andere kant.

1. De Kreeft geeft een soort verklaring voor zijn vreemd gedrag, die onvolledig is en nieuw wantrouwen wekt.

'Dat is het', zei Dirk, 'en laten we nu eens het saldo opmaken.'

'Dat saldo is', zei Lien, 'ten eerste: niet opgehelderd is de vraag: waar is het dossier uit het personeelsarchief en waarom moest het verdwijnen? Ten tweede... maar Dirk, maar Dirk, wat zijn wij een kaffers... wat een kaffers zijn we.'

'Waarom?' vroeg Dirk.

'Man', zei Lien, 'waar zit je verstand? Er is iets veel belangrijkers gebeurd. Iets waarmee de Kreeft zichzelf heeft verraden. En dat jij dat niet eens hebt bemerkt.'

'Wat dan?'

'Hij heeft meer verteld dan hem werd gevraagd.'

'Ik begrijp je niet, Lien.'

'Luister dan. Gijs Bikstra vroeg: wie van jullie heeft iets van die zogenaamde lichtjes gezien? Meer wilde hij niet weten. In plaats daarvan vertelt de Kreeft, dat hij twee mannen bij de studio heeft gezien... oh, niks bijzonders hoor, hij was in het donker verdwaald, en die mannen blijkbaar ook... nou en toen zijn de mannen naar huis en hij naar bed gegaan. Punt. Uit. Lange rust. Nieuwe alinea... maar Dirk, snap jij niet waarom hij dat verhaaltje heeft gedaan?'

'Nee', zei Dirk aarzelend.

'Hij heeft op de een of andere manier gemerkt, dat wij hem gezien hebben, toen hij gisteravond bij de studio rondscharrelde. Misschien stond hij later wel weer achter een boom en heeft ons voorbij zien gaan. Daarom gaf hij jou vanmorgen van die rare steekjes onder water. Later kreeg hij de kans om ongemerkt een onschuldige verklaring te geven van wat wij misschien hebben ontdekt. Hoe meer ik het bekijk, hoe duidelijker het me wordt. Ken je nog dat spreekwoord van de Franse leraar: Qui s'excuse s'accuse. Nou met dat spreekwoord heeft de Kreeft zich lelijker verraden dan ooit.'

'Als hij denkt, dat hij me in slaap heeft gewiegd, vergist hij zich', zei Dirk.

Lien zei rustig:

‘Nou moet je kalm blijven, baasje. Speel gerust het domme jongetje, dat alle smoesjes gelooft. Je zult zien, dat de Kreeft zich dan vanzelf weer bloot geeft.’

Dirk's vader was opzichter op een fabriek, waar allerlei fijne werktuigen werden gemaakt, die voor het meten van elektrische spanningen in de industrie werden gebruikt. Hij was een ernstige man. Dirk had altijd een groot vertrouwen gesteld in zijn oordeel. ‘Mijn vader is mijn beste vriend’, zei hij soms tegen zijn moeder.

Waarom zou hij een zo ernstige zaak als het gedrag van de Kreeft deed vermoeden dan niet eens met zijn vader bespreken? De gelegenheid kwam, toen zijn vader op een zonnige zaterdagmiddag zei:

‘Dirk, ik heb zin een eindje om te fietsen, maar niet alleen. Ga je mee, of moet ik me tot een ander wenden?’

‘Graag’, zei Dirk.

Samen fietsten ze over een stil paadje op de hei. Dirk wist niet goed hoe hij moest beginnen.

‘Is er wat Dirk?’ zei zijn vader plotseling.

‘Hoe bedoelt u?’

‘Je bent zo stil de laatste tijd. Je moeder heeft ook al gezegd: die Dirk zit over iets te piekeren. Maar waarover? Bevalt je werk je niet? Of... ben je misschien verliefd?’

Dirk lachte om die laatste vraag; hij vond het vervelend, dat hij moest blozen. Aarzelend begon hij:

‘Ja, er is wel iets, maar het is verschrikkelijk moeilijk uit te leggen. Kort en goed, het komt hierop neer, dat ik een spion van de moffen heb ontdekt.’

‘Weet je dat zeker?’ vroeg vader ernstig.

‘Dat is het nu juist, ik wéét het niet zeker. Dat wil zeggen, ik weet ’t wel zeker, maar ik kan niets bewijzen. Mijn kop er af als het zuivere koffie is.’

Ze gingen in een klein theehuisje aan een tafeltje zitten.

Dirk vertelde alles wat hij wist. Hij begon bij het eerste gesprek, dat hij met de Kreeft had gehad. Hij vertelde van Lien. Zijn vader zette grote ogen op toen hij hoorde, dat het dossier van de Kreeft in het archief van de personeelsafdeling zoek was, maar toen hij er even over had nagedacht, zei hij:

‘Het is vreemd, dat geef ik toe, maar het *kán* toeval zijn.’

Het verhaal van wat er bij de studio was gebeurd, toen Lien en Dirk de Kreeft bij het beloven van een paar vreemde mensen hadden betrappt, deed Dirk's vader de wenkbrauwen fronsen.

‘Dat is niet zo mooi, Dirk.’

Ze gingen in een theehuis aan een tafeltje zitten

‘Nou’, besloot Dirk zijn verhaal, ‘en nu zijn Lien en ik tot de conclusie gekomen, dat ik voorlopig maar net moet doen alsof ik gek ben. Het onnozele jongetje spelen. Niks laten merken van een verdenking.’ ‘Dat is altijd verstandig’, zei zijn vader, ‘kijk eens, als je precies nagaat wat je positief weet, dan is het maar een bedroefd schijntje. En die meneer Kreeft...’

‘Zo heet hij niet, dat is zijn bijnaam.’

‘Nou goed dan, die Kreeft zou groot gelijk hebben wanneer hij kwaad werd als iemand op zulke losse gronden hem bij zijn superieuren verdacht ging maken.’

Precies’, zei Dirk, ‘dat hebben Lien en ik ook al tegen elkaar gezegd. Ik vind het fijn, dat u er net zo over denkt als wij.’

‘Die Lien is geloof ik wel een verstandig kind’, zei zijn vader.

‘Nou en of...’, riep Dirk enthousiast, en meteen voelde hij, dat hij weer een kleur kreeg.

‘Je moest maar eens vragen of ze niet eens een avondje bij ons thuis een kopje thee komt drinken’, zei zijn vader lachend.

Dirk ging op die opmerking niet in.

‘Het is toch wel een rare boel in de wereld’, zei hij.

‘Het is veel raarder dan je denkt’, zei zijn vader. ‘Mensen van mijn leeftijd kunnen er eerlijk gezegd niet goed mee uit de weg. De jonge mensen zoals jij hebben het eigenlijk veel makkelijker.’

‘Dat begrijp ik niet, vader.’

‘Ik snap dat je dat niet begrijpt. In dat niet-begrijpen zit nou precies het verschil tussen jou en mij. Kijk eens, ik was iets jonger dan jouw leeftijd nu, toen in 1914 de eerste wereldoorlog uitbrak. Nederland bleef er buiten. De hele wereld stond in brand, maar zodra je bij Zevenaar over de grens kwam, was het rustig. Later kwamen er revoluties, in Rusland, in Duitsland en elders. Maar Nederland bleef een rustig slootje. En de kikkers waren tevreden. Maar sinds een jaar of vijf staat de hele wereld overeind en iedereen vertelt je, dat ons land deze keer geen natuur-reservaat van de beschaving zal blijven. Dat kunnen mensen als ik niet geloven. We vergelijken te veel met vroeger. We hangen te veel aan de wereld van rust en vrede, waarin wij zijn groot geworden. Maar jongens zoals jij weten niet beter. Voor jou en Lien en jullie vrienden hoort die oorlogsdreiging bij het leven. Het is net alsof jullie veel harder zijn dan wij.’

Dirk zat stil te luisteren. Wat is die vader van mij toch een fijne vent, dacht hij. Eigenlijk helemaal geen vader, maar een oude broer, die gewoon openlijk met je over de dingen sprak.

‘Bij mij op de fabriek werkte een snuiter van een jaar of twintig. Prima instrumentmaker. Een pracht-jongen. Toen Franco revolutie ging maken tegen de wettige regering zei Kees Schoonders, zo heet die knaap, dat in Spanje óók beslist zou worden over het lot van Nederland. Hitler en Mussolini, zei hij, willen dáár met de wapens de democratie op de proef stellen. Hij heeft bij ons ontslag genomen, die Kees, en heeft zich aangemeld bij de Internationale Brigade. Nou vecht hij in Spanje. En hij is niet de enige Nederlander, die naar Spanje is gegaan om dáár de vrijheid ook van ons eigen vaderland te verdedigen. Maar ik denk, dat ik te oud ben om het allemaal te snappen.’

‘Ik geloof, dat ik die Kees Schoonders wel begrijp’, zei Dirk. ‘Ik heb weleens bij mezelf gedacht: zouden we niet al die narigheid van tegenwoordig al lang geleden hebben kunnen voorkomen, als we maar tijdig hadden ingezien, dat niet elk land op zijn eigen houtje zijn afzonderlijke verdediging kan voeren. Kijk nou naar Tsjecho-Slowakije. Als ze dat land niet in de steek hadden gelaten, zouden de Nazi’s wel bakzeil hebben gehaald.’

‘Misschien’, zei zijn vader, ‘de moeilijkheid is niet alleen, dat je zulke dingen nooit van te voren zeker kunt weten. De tweede moeilijkheid is dat oorlog een hel betekent, voor soldaten en burgers. De romantiek uit de schoolboekjes bestond misschien in het verleden, maar nu zeker niet meer. Om op die Kreeft terug te komen, zullen we afspreken, dat je me verder op de hoogte houdt.’

‘Afgesproken. Gijs Bikstra is ook nogal somber’, zei Dirk.

‘Jullie zit veel te dicht op de gebeurtenissen. Maar als de staten die neutraal willen blijven bij elkaar blijven, geloof ik, dat het deze keer ook wel weer goed zal aflopen. Wij en de Belgen en de landen in Scandinavië.’

Aan dat gesprek moest Dirk terugdenken, toen begin november Gijs Bikstra zijn mensen vertelde, dat koning Leopold III van België naar Nederland zou komen.

‘Dat is natuurlijk niet zo maar een gewone theevisite, jongens’, zei hij, ‘daar is de tijd te onrustig voor. Ik ben geen diplomaat maar daar staat tegenover dat ik gezond verstand heb. En dat gezonde verstand zegt me, dat het bezoek van de Belgische koning een soort demonstratie is. Zoiets van: als je maar weet, dat België en Nederland één lijn trekken.’

‘Hoe lang blijft de visite?’ vroeg de Kreeft.

‘Vier dagen’, zei Gijs. ‘Ik heb het hele programma al uit Den Haag gekregen. We moeten maar eens kijken wat we er als omroep aan te doen hebben. Ik denk, dat het deze keer vooral zal neerkomen op wat ontvangsten. En dat het belangrijkste zal zijn wat door de koninklijke gast en koninklijke gastvrouw zal worden gezegd.’

Dirk was nu helemaal opgenomen in de sfeer van vertrouwelijkheid die het werk van de reportage-afdeling kenmerkte. Elke dag leerde hij nieuwe dingen.

Toch vond Dirk het een beetje vreemd, dat de redevoeringen, die de twee koninklijke personen zouden uitspreken, een paar dagen van tevoren al bij Gijs Bikstra op het bureau lagen. Dat koningin Wilhelmina als gastvrouw haar toespraak zou voorlezen, dát begreep Dirk best. Ten slotte kwam het op elk woordje aan. Maar dat het antwoord van de koning der Belgen ook al van te voren op papier stond... nee, dat bleef hij een raar geval vinden.

‘Waarom?’ vroeg Gijs, ‘als de redevoering van onze eigen koningin zo nauwkeurig op elk woordje luistert, dan geldt dat toch zeker ook voor die van de Belgische koning. Geloof maar, dat ze in Berlijn elke letter en elke komma zes keer overlezen. Ik zal jullie twee stukken uit die twee redevoeringen voorlezen. De gedachte van die woorden kan als het ware een leidraad zijn voor wat jullie er in de reportages van gaat zeggen. Luister eerst naar de woorden van onze eigen koningin:

‘Nederland en België zijn gelijkelijk gehecht aan de burgerlijke vrijheden, die tezamen met zin voor orde en goed bestuur, de onvervreemdbare grondslag vormden voor hun staatkundig leven.’ (‘Voel je de betekenis van de onvervreemdbaar, Dirk?’) En dan gaat de ko-

ningin verder: 'Voor beiden (dat is dus België en Nederland) mocht de prijs van moeite en worsteling zijn een regeringsvorm, die rekening houdende met het karakter hunner samenstellende elementen, ruimte laat voor door eigen kracht verstandig geleide groei en ontwikkeling'. ('Dat kunnen ze in Berlijn in hun zak steken', vertaalde Gijs, de plechtige woorden in gewoon Nederlands.)

'En wat zal Zijne Majesteit Leopold III op deze statige zinnen terugzeggen?' vroeg de Kreeft.

'Luister, dan zul je het vernemen', zei Gijs. 'De koning zal zeggen: 'Met de dag voelen de kleine volkeren de noodwendigheid van toenadering en wederzijds hulpbetoon, willen zij niet in conflicten worden betrokken, waar hun eigen belangen niet mee gemoeid zijn.'

Opeens moest Dirk denken aan Kees Schoonders, die hij nog nooit had gezien, maar die in Spanje vocht als vrijwillig lid der Internationale Brigade. Die fikse vent moest het bepaald met de koning der Belgen oneens zijn.

Want Kees was immers vrijwillig naar Spanje gegaan, omdat de eigen belangen van alle vrije volkeren, grote en kleine, wel degelijk betrokken waren bij de grote worsteling tussen recht en onrecht, die nu aan de gang was. En de Belgische koning zei:

'Niks mee te maken.'

Maar Dirk vond het toch wel fijn, dat hij veel eerder dan de meeste andere mensen op de hoogte was van de belangrijke kanten van het koninklijk bezoek. Hij keek als het ware achter de schermen. Hij voelde iets van de loodzware verantwoordelijkheid, die de politieke mensen op de schouders dragen.

Met de koning der Belgen kwam ook de minister-president van dat land mee. Paul Henri Spaak. Dirk had de foto's gezien. Een nogal gezette man. Er werd verteld, dat hij een geweldige redenaar was.

'Erg plezierig', zei Gijs, 'zo'n geboren redenaar, maar voor ons wel lastig. Hij is gewend voor het vuistje weg te spreken. De pers en de radio hebben natuurlijk liever de tekst van zulke belangrijke toespraken van te voren op papier. Dan komen er geen haastige en minder precieze verslagen in de krant. Ik heb vanmorgen een telefoongesprek met zijn secretaris gehad. Die zegt, dat hij er na lang zaniken eindelijk in geslaagd is de tekst vooruit te krijgen van een speech, die Spaak over drie uur gaat houden. Dirk zadel je paard, en galoppeer als de wiedeweerga naar het Paleis op de Dam in Amsterdam. Aanmelden aan de achterkant. Je laat deze kaart maar zien dan mag je van de politie er door. Vraag maar naar meneer Rens, dat is de knaap die je hebben moet.'

Toen Dirk een drie kwartier later op de Dam arriveerde, voelde hij

zich verschrikkelijk belangrijk. Er stonden duizenden mensen te juichen. Van de paleistoren woeien plechtige vlaggen. De politie had overal straten en doorgangen afgezet. Maar telkens wanneer Dirk zijn kaart vertoonde, zei elke agent:

‘Loopt u maar door, meneer.’

De mensen langs de kant keken nieuwsgierig naar hem. Wat was dat voor een vreemde snoeshaan, dachten ze, die zo maar over de kleine steentjes voor het paleis mocht lopen?

Meneer Rens bleek een vriendelijke man.

‘Asjeblieft bakkebaard’, zei hij gekscherend tegen Dirk, ‘hier is de speech.’

‘Dank u wel meneer’, zei Dirk.

‘Ben je Amsterdammer?’ vroeg meneer Rens.

‘Nee.’

‘Jammer. Ik wel. Nou ja, niet helemaal, maar toch wel een beetje. In 1914 toen de Duitsers Antwerpen plat schoten, ben ik als kleine jonge vluchteling in Amsterdam terecht gekomen. Ik ben hier op school gegaan. En weet je nou wat ik vanmiddag ga doen? Ik ga met een rijtuig uit de koninklijke stallen met palfreniers op de bok naar het huis van mijn pleegouders, doodgewone mensen hoor. Ik heb een mooi cadeau voor hen bij me. Jô, ik lach me slap als ik me hun gezichten voorstel. Een rijtuig met palfreniers, en wie stapt er uit? Kleine Sjeffie.’

Dirk keek rond in de kamer van het paleis, waar de heer Rens hem had ontvangen. Er hingen prachtige schilderijen. En toen keek hij weer naar de man, die zichzelf: kleine Sjeffie, had genoemd. Gunst (dacht Dirk) die deftige lui van de hofhouding en van de ministers, die lui waar iedereen tegen op ziet, dat zijn ook maar gewone mensen, net zoals ik.

Op oudejaarsavond 1938 dachten de meeste mensen in Nederland niet zonder grimmigheid aan het komende jaar. Wat zou het brengen, vrede, of oorlog? In de paar weken, die verlopen waren sinds de Engelse minister Chamberlain uit Duitsland was teruggekeerd met de boodschap, dat het vrede zou zijn, ('vrede in onze tijd'), was de voorbarige vreugde van velen snel vervangen door een dof gevoel van schaamte. Want de vrede, die Chamberlain in München had gekocht, was betaald met een stuk grondgebied van Tsjecho-Slowakije. En de veroveringszucht van de Duitsers was niet verminderd. De campagne tegen president Benesj werd door de radio in Berlijn onverzwakt voortgezet. Heel Tsjecho-Slowakije zou er aan moeten geloven, als de dolle dictator zijn zin kreeg. En wat stond daarna te gebeuren? Vrede tot elke prijs, is een vrede van schande en het is een vrede, die nooit blijvend is, dat voelden de mensen nu wel heel sterk.

Nederland mocht dan als mogendheid neutraal zijn, de Nederlanders waren het niet. Met uitzondering van een handjevol N.S.B.-ers en nog een stuk of wat loslopende fascistten, was de overgrote meerderheid van de bevolking in Nederland fêl anti-nazi. Dat kon je bijna elke dag op straat bemerken. De knokploegen van Mussert probeerden nu hier dan daar relletjes uit te lokken. Soms lukte het. Dan vielen er harde tikken, over en weer. De N.S.B.-ers die met het schend-krantje 'Volk en Vaderland' op de hoeken van de straten stonden, werden gehoord.

Andere colporteurs verschenen op de straten, met kranten, die fel tegen de nationaal socialisten ingingen. De democratische partijen hadden el-kander gevonden in één grote overkoepelende organisatie Eenheid door Democratie, die met erkenning van verschillen van inzicht, toch een eenheid van democraten tot stand bracht. De grootste zalen stroomden stampvol wanneer sprekers van verschillende partijen, op één podium getuigenis aflegden van de zin voor de vrijheid, die alle Nederlanders verbindt.

De geheimzinnige kelder

Op oudejaarsavond van het jaar 1938 zat het gezin Poldervaert bij de oliebollen.

'Gelukkig nieuwjaar', zei Dirk's moeder en ze gaf iedereen een stevige pakkerd. Maar even later zuchtte ze:

'Geve God, dat het een jaar van vrijheid en van vrede zal blijven voor ons volk.'

'Voor alle volken', zei Dirk.

De volgende dag kwam Lien gelukkig nieuwjaar wensen. Ze kwam nu vaak bij de Poldervaerts langs. Bij haar thuis werd ze er wel eens mee geplaagd. Trouwens af en toe moest ook Dirk een plagerijtje verduren. Maar het was goedbedoelde scherts.

'Moet je horen', zei Lien, 'je weet toch dat er eens een omroeper geweest is, die 's avonds om twaalf uur de mensen vriendelijk goede nacht en wel te rusten had gewenst en toen zei hij: 'En verder kunnen jullie allemaal omvallen' of zoiets. Hij dacht, dat de microfoon al uitgeschakeld was, maar niks hoor, heel Nederland heeft het gehoord. Nu vertelde iemand bij ons op de archief-afdeling, dat ze het van de

De N.S.B-ers met 'Volk en Vaderland' werden gehoord

week in Engeland nog veel bruiner hebben gebakken. Toen de B.B.C. er 's avonds om twaalf uur mee ophield, kwam er opeens op dezelfde golflengte een andere zender in de lucht, en die vreemde zender begon allerlei anti-Engelse dingen uit te zenden. Na een kwartier hield hij op. Ze zeggen, dat die geheime zender ergens op het vasteland staat.'

'Zal wel in Duitsland staan', zei Dirk's vader, 'zoiets staat ons hier ook te wachten, als we niet duchtig oppassen.'

Toen Dirk Lien een eindje in de richting van haar huis vergezelde, zei ze:

'Dirk, zou jij zin hebben een avondje met een paar lui van de vijfjarige samen te komen?'

'Voor een fuif?'

'Nee, voor heel iets anders. Herinner jij je Willem Noteboom nog, hij zat bij mij in de klas?'

'Jawel!'

'Nou, die is van de week even bij me langs gekomen. Hij wil een ploegje lui van de oude vijfjarige bij elkaar halen, hoogstens een man of acht of tien. Hij is fel anti-N.S.B. Als het aan mij ligt, zegt hij, sturen we ze allemaal naar Duitsland, dat vinden ze immers zo'n mooi land. En nou wil hij met dat clubje eens overleggen wat we tegen het stel dat overal herrie wil schoppen, zouden kunnen doen. Hij zegt, dat de jonge mensen moeten tonen, dat Nederland zich niet laat kisten.'

'Dat is mijn idee ook. Ik heb niks tegen oudere mensen, maar ze denken mij te veel in termen van het verleden, als je begrijpt wat ik bedoel.'

'Jawel', zei Lien, 'zoiets zei hij ook. Wat hij wil is wel geen samenzwering, maar het moet toch strikt geheim blijven. Hij zegt, dat als er overal in het land zulke clubjes komen, er heel wat zou kunnen gebeuren. In elk geval, hij vroeg mij of ik soms geschikte lui voor dat clubje wist.'

'Acht of tien man?' vroeg Dirk, 'en ben jij het enige meisje in die club?'

'Welnee', zei Lien, 'hij wil het zo doen, dat er evenveel jongens als meisjes zijn. Naar buiten zou het dan voor een gewoon gezelligheidsclubje kunnen doorgaan. Maar we zouden samen kunnen praten over allerlei dingen. Over de nazi's en zo, bedoelt hij. Wat denk je er van?'

'Geen gek idee', vond Dirk, 'ik heb zelf ook wel eens over zo'n clubje liggen fantaseren als ik 's nachts niet kon slapen. Het geheim van de Kreeft laat me niet los. Ik ben bang, dat wij met ons tweetjes nooit achter dat mysterie zullen kunnen komen. Hebben we zo'n clubje, dan zou je eens de andere lui in vertrouwen kunnen nemen. Niet di-

rect natuurlijk, je zou eerst moeten weten wat voor vlees er in de kuip zit. Maar als je er op een gegeven ogenblik met elkaar over gaat praten, acht of tien weten allicht meer dan twee, nietwaar?"

'Zal ik Willem Noteboom dan maar zeggen, dat je mee doet?'

'Ga je gang. Weet je ook de namen van de andere lui?'

'Hij heeft er al zes, met ons mee zijn we met z'n achten. De verdere twee komen wel', zei hij. 'Ken je die lange Toon de Wit, hij zat bij jou in de klas. En dat kind met die rode haren en sproeten, die ook bij jou zat...'

'Lijsje Lorresnor... ze heet eigenlijk Elisabeth van Elzen, maar iedereen noemde haar Lijsje Lorresnor.'

'Jou noemde iedereen Dirk Koffiedik. Maar nu heet je gewoon Dirk Poldervaert, dus laten we Lijsje ook maar voortaan Elisabeth noemen. Zij en Toon zijn twee en wij tweeën zijn vier, nou en dan Willem Noteboom met Marietje van Witsen... dat zijn dus zes, en wie waren ook weer die andere twee, o ja... Henk van Straten...'

'Henk van Straten, de worstelaar?'

'Ja, die is verder gegaan met judo of jiu-jitsu of zoiets, in elk geval hij is bij de worstelcultuur gebleven en daar heeft hij een meisje ontmoet, een vriendinnetje, net zo'n mannetjesputter als hij...'

'Het vrouwelijk woord voor mannetjesputter is mannetjesputster', viel Dirk haar in de rede. 'Kijk maar na bij Van Dale.'

'Ik dacht dat het vrouwtjesputter was... enfin, dat worstelende kind heeft een zeer tedere poëtische naam. Ze heet Katelijne de Liefde, al heeft ze biceps als een kolensjouwer. Dat zijn dus acht. Willem Noteboom heeft gevraagd of we morgenavond allemaal bij hem willen komen. Voor een soort inwijdingsbijeenkomst.'

De kamer van Willem Noteboom was gezellig en knus. Aan de wand hingen allerlei dingen uit Indië. Krissen en speerpunten, en ouderwetse pistolen.

'Die heeft mijn vader indertijd verzameld. Hij was kolonel in Indië. Een paar jaar geleden is hij gestorven. Toen was ik wees', zei Willem Noteboom. 'Ik werk in Amsterdam bij een groothandel in koffie. Oude relaties van mijn piepa.'

De meeste luitjes kenden elkaar van school, en de nieuwelingen werden vlotjes aan elkander voorgesteld.

'Om te beginnen', zei Willem, 'we zijn democraten dus van dat leidersgedoe moeten we niks hebben. Maar we moeten natuurlijk wel iemand aanwijzen, die zo'n beetje het centrale punt wordt.'

'Als jij dat nou 's deed', zei Dirk, 'je lijkt me een krijgshaftig iemand.'

‘Erfenis van mijn piepa’, zei Willem eenvoudig, ‘de oude heer moet indertijd een ijzervreter geweest zijn. Goed dan. Ik stel nou de vraag aan de orde, moeten we een naam hebben? Ik persoonlijk ben van mening, dat het niet nodig is. Dit is geen kinderspelletje à la Karl May. Ik zeg jullie, dat Nederland in gevaar is.’

De anderen vonden ook, dat een naam overbodig was, ten minste voorlopig. Later zouden ze altijd nog een naam kunnen verzinnen.

‘Dan moesten we mekaar ook maar bij onze gewone namen noemen. Niks geheimzinnigs als het niet nodig is.’

Ook dat vond algemene instemming.

‘Ik had gedacht’, zei Willem Noteboom, ‘dat het eerste karwei, dat we gaan opknappen in Amsterdam ligt. Ik reis elke dag heen en weer, omdat ik hier in Hilversum woon en in Mokum werk. Nou reizen er in mijn trein twee jongens mee, die ik eens met dat landverraderskrantje van ome Toontje Mussert heb zien leuren. Af en toe pik ik het dan zo in, dat ik bij hen kom zitten, en dan doe ik net alsof ik subiet in slaap val. Maar Willempje houdt zijn oren wijd open. Verleden week heb ik ze horen fluisteren over een kelder aan de Weesperzijde en als ik het goed begrepen heb, oefenen daar de knokploegen van de W.A. Elke donderdagavond om acht uur, dat weet ik zeker. Nou dacht ik zo: zouden we niet eens proberen daar een kijkje te nemen. Stiekem natuurlijk. Als ze er werkelijk met wapens oefenen zijn ze zuur. Dan bellen we de politie en dan wordt het hele zaakje op heterdaad betrapt. En wij blijven dan achter de schermen.’

Iedereen vond het verhaal van Willem machtig interessant.

‘Jullie moet goed begrijpen’, zei Willem, ‘dat er nog wel meer karweitjes zijn, die er om vragen om opgeknapt te worden.’

‘Zeg uwes dat wel’, grinnikte Dirk hardop, ‘als we dit karwei achter de rug hebben, heb ik zelf ook nog een akkevietje. Maar daar praten we later wel over. Eerst die wapenaffaire in Amsterdam uit de watten halen.’

Willem keek resoluut de kring rond. Je kon echt merken: dat was een knaap, wie het leiding geven in het bloed zat. Hij praatte zeer kordaat. Als een officier, die een plan voor de veldtocht uitlegt.

‘Kijk eens, we kunnen twee methoden volgen. De eerste is die van de geheime infiltratie. Dan proberen een of twee lui van onze ploeg zich bij dat lugubere gezelschap binnen te smokkelen. Door net te doen alsof ze ook van het handje omhoog zijn. Eenmaal lid, komen ze vanzelf bij die oefeningen en klaar ben je.’

De anderen voelden de spanning stijgen.

‘Maar’, ging Willem verder, ‘er zijn verschillende bezwaren. In de eerste plaats nemen ze niet zo maar iedereen aan als lid. En als ze ons een

beetje nauwkeurig gaan bekijken, dan weet je van te voren, dat we niet worden toegelaten. Ten tweede duurt deze methode te lang.'

'En ten derde', zei Dirk, 'bedank ik er feestelijk voor om me anders voor te doen dan ik ben. Ik peins er eenvoudig niet over om zelfs maar in schijn te doen alsof ik N.S.B.-er ben. Daarvoor heb ik teveel respect voor mezelf.'

Dat waren de anderen volkomen met Dirk eens.

'Laten we eens en voor altijd afspreken, dat we recht door zee gaan', zei Dirk, 'anders scheid ik er mee uit, voordat we begonnen zijn.'

'Loop niet zo hard van stapel', suste Willem Noteboom, 'ik ben het helemaal met je eens. Maar dan moeten we vanzelf de andere tactiek volgen. Die is, dat we proberen in de buurt van de oefenkelder te komen. Vooraf moeten we het terrein goed verkennen. Meestal zit er wel een gat in elke vesting, en als we eenmaal in de kelder hebben kunnen rondkijken, dan weten we meer.'

Er werd afgesproken, dat Henk van Straten en Katelijne de Liefde het terrein grondig zouden verkennen.

Henk was een forse knaap, die op de vijfjarige grote populariteit had genoten, niet omdat hij zo uitblonk in het leren, maar wel, omdat hij een uitstekende atleet was en een vechtersbaas die altijd voor de kleintjes en de zwakken in de bres sprong.

In een judoclub had hij Katelijne de Liefde ontmoet. Katelijne had gehoord dat judo speciaal voor vrouwen en meisjes de mooiste sport moest zijn. Ze was zeer krachtig gebouwd.

Nu gingen ze uitzoeken wat de oefeningen van de W.A. precies inhielden. Door middel van verschillende voorzichtige informaties waren ze van te voren al een massa te weten gekomen. Vroeger had op de Weesperzijde een brouwerij gestaan. Het gebouw was gedeeltelijk afgebroken. Maar de enorme kelders waren nog aanwezig. Die kelders waren te huur. Een van die kelders was door de N.S.B. in beslag genomen. Daar vonden, onder de grond, geheimzinnige oefeningen plaats.

Het was op een avond dat Henk en Katelijne kwasi dood-onschuldig het voorterrein opwandelden in de richting van de oefenkelder. Er stond een lange slungel in een donker uniform achter een bosje struiken op wacht. Voordat hij bij hen was, riep Henk al van verre:

'Zeg kom eens hier, we wilden je wat vragen.'

De schildwacht kwam snel naderbij. Hij maakte beslist geen krijgshaftige indruk.

'Mot je 's horen', begon Katelijne met een honingzoete stem, 'we zijn van het bestuur van een worstelvereniging, een judoclub als je weet

wat dat is. We zoeken een lokaal waar we kunnen oefenen. We hebben nu een zaal boven een café, ergens achter de Nieuwendijk, maar de kastelein klaagt dat we te veel herrie maken.'

'Bij judo smijt je elkaar met reuze klappen op de grond', viel Henk haar in de rede, 'dus je begrijpt dat geeft een lawaai alsof er elk ogenblik een olifant van de trap valt. De klanten in 't café rollen van de ene schrik in de andere, en dan drinken ze minder zegt de kroegbaas. Kort en goed, wij moeten er over een paar weken uit, en nou zoeken we wat anders. Weet jij of hier nog ruimten te huur zijn?'

'Dat zou ik je heus niet kunnen zeggen', zei de geüniformeerde jongen. 'Als je een eindje terug loopt zie je vooraan in de rommeltuinen een bord staan met de naam van de makelaar er op. Ik zou zeggen: ga daar maar eens navragen, daar hoor je alles.'

'Een bord...', zei Henk onnozel, 'gunst dat hebben we helemaal niet gezien. Dank je wel, vriend.'

Maar Katelijne bleef staan.

'Henk', zei ze zowel tegen Henk als tegen de schildwacht, 'nou we dichterbij die ruïne staan, geloof ik niet dat we hier zullen vinden wat we zoeken. We zoeken eigenlijk een betrekkelijk klein kamertje, zie je en als ik het zo van buitenaf bekijk, moeten hier enorme zalen onder de grond liggen. Zouden we misschien even mogen kijken? Dat spaart ons misschien een hoop gezeur bij die makelaar. Overdag moeten we werken, snap je, en voor het zoeken van een nieuwe oefenplek hebben we alleen maar de avonden vrij.'

Ze keek zo lief, dat ze in staat zou zijn geweest het standbeeld van Rembrandt tot tranen toe te bewegen. Maar de schildwacht zei:

'Nee. Plicht is plicht. Ik heb opdracht niemand in onze ruimte toe te laten, en daar houd ik me aan. Het is natuurlijk niks persoonlijks', zei hij vriendelijk tegen Katelijne, 'maar bevel is bevel, uit.'

'Dat vind ik een flink standpunt', zei Katelijne en met een zucht zei ze: 'Nou Henk, dan zal er niks anders op zitten dan dat we de baas vragen of we een dagje vrij kunnen krijgen. Jammer, die dag gaat van onze vakantie af.'

'Da's zeker jammer', zei de schildwacht, 'maar jullie hebt ten minste nog een baas. Ik loop al drie jaar op de keien.'

'Bedoel je, dat je al drie jaar zonder werk bent?' vroeg Katelijne, en de meewarigheid in haar stem was echt en niet voorgewend.

'Drie jaar', zei de jongen, 'toen ik zestien was, kwam ik van het hok af, Mulo, met een diploma. Ik ging een baas zoeken. Nou, ik zoek nog steeds, hoor. En zo is het met duizenden jongens en meisjes van mijn leeftijd. Niet zo heel lang geleden las ik in de krant, dat er alleen in Nederland vijfhonderdduizend werkelozen rondlopen. Mijn vader en

moeder hadden een klein kruidenierswinkeltje in de Jordaan. Failliet. Zwarte armoe thuis. En als je het dan vroeger redelijk goed hebt gehad, dan ga je je afvragen: hoe komt dat? Arbeiders, ja, die krijgen steun. Maar mensen zoals wij, die nooit bij een bond of zoiets zijn geweest, die moeten maar zien waar ze terecht komen. Als wij ons zelf niet helpen, helpt niemand ons. Je moet maar eens de kranten gaan lezen, die van de Beweging komen. Daar kun je al die dingen vinden. Ik kan het jullie niet zo goed uitleggen. Nu ben ik bij de W.A. en daar heb ik het goed. Je hebt tenminste wat te doen. Er is iets, dat je leven vult. Maar nou moeten jullie opkrassen, want als straks de hopman komt en hij ziet, dat ik met vreemden sta te praten, krijg ik een douw. Bevel is bevel.'

'Ajussies', zei Henk.

'Houzee', riep de schildwacht, en hij stak zijn rechterarm omhoog.

'Oef', zei Katelijne, toen ze weer op de Weesperzij liepen, 'wat was dat een vervelende snijboon. Toch moet ik je zeggen, dat zijn verhaal wel indruk op me heeft gemaakt. De werkeloosheid is een vreselijk ding. Vijfhonderdduizend in Nederland, drie miljoen in Duitsland. Dan kun je je toch wel voorstellen, dat de mensen balorig worden. En van die balorige stemming maken natuurlijk allerlei avonturiers gebruik, zoals de dictator Hitler en meneer Mussert met zijn zootje.'

'Je praat echt als een vrouw', zei Henk. 'Toegegeven, dat de toestand slecht is. Accoord, dat die mensen er beroerd aan toe zijn. Maar dat kan iemand toch nooit het recht geven de onmenselijke dingen te doen, die ze bijvoorbeeld in Duitsland uithalen. Ik vind werkeloosheid geen rechtvaardiging van landverraad.'

'Daar heb je gelijk mee', zei Katelijne, 'maar toch heb ik echt met die schildwacht te doen.'

'Intussen', zei Henk, 'luidt onze opdracht, dat we aan de weet moeten zien te komen wat die oefeningen precies zijn. Laten we hier de zijstraat ingaan en eens aan de achterkant van die ruïne gaan kijken.' Daar was het gebouw nog meer vervallen dan aan de voorzijde. Er waren wat kruierijen gevestigd. Grote vrachtauto's stonden op een soort erf geparkeerd. Henk haalde een blocnootje uit zijn zak. Vlot tekende hij een ruwe schets van de omgeving.

'Wat voer je in je schild?' vroeg Katelijne.

'Och', zei Henk, 'één ding is wel zeker, zolang er in die kelder geoeft wordt is er geen kijk op, dat we er binnen komen. Ze hebben natuurlijk overal hun schildwachten uitgezet. Het smoesje dat we zo even tegen die lange slungel hebben gemaakt, kunnen we niet herhalen. Die lui zijn argwanend. Ze hebben iets te verbergen. Of ze doen alsof ze iets te verbergen hebben. In elk geval, vanavond komt er van

een inspectie binnenshuis niets. Ik maak nu een situatietekening voor het geval we op een andere dag terugkomen.' Henk had zijn tekening zo volledig mogelijk gemaakt. Het begon donker te worden. De buurt was oud. Er stonden vervallen huizen. Henk en Katelijne gingen op een stapeltje kisten zitten, die voor een loods stonden waar een inpakkerij gevestigd was; tenminste op de gevel stond 'Transportonderneming'.

'Ik vind het hier wel een beetje spookachtige bedoening', zei Katelijne 'niet dat ik bang ben. Maar de straatverlichting is hier ook niet alles. Ik vind het echt een buurt waar rare dingen kunnen gebeuren.'

'Dat maakt het voor ons misschien makkelijker als we op een of andere dag in die kelder een kijkje zouden willen nemen.'

'Wou je gaan inbreken?'

'Inbreken en inbreken is twee', zei Henk. 'We komen toch niet om te stelen. We komen alleen maar om te kijken. Dat kun je toch geen inbreken noemen.'

'Nee, maar hoe wil je binnenkomen?'

'Och', zei Henk, 'zo bar moeilijk lijkt het me nou ook weer niet. Kijk dit is de achterkant van de oefenkelder. Die steekt ruim een meter boven de grond uit. Zie je aan de achterkant dat luik? Als je dat open hebt kun je vermoedelijk van die kant in de kelder komen. Het enige wat je dus eigenlijk te doen hebt, is hier over dat hek klimmen. Die kisten staan daar prachtig. Als die hier elke avond staan is het gewoon een uitnodiging om er twee of drie van op elkaar te stapelen. Dan kan een kind over het hek wippen. Het enige wat we dan nog te doen hebben is dat luik open te wringen.'

De club zat weer op de kamer van Willem Noteboom bij elkaar. Henk van Straten had de aantekeningen in een grote tekening uitgewerkt.

'De maten zullen wel niet precies kloppen, maar dat hindert niet. Kijk hier is de voortuin. Als je die doorloopt kom je daar bij de hoofdingang. Daar hoeven we niets te proberen, want je kunt er zeker van zijn, dat ze die voordeur goed op slot hebben. Maar als je nou dat straatje hier doorloopt kom je aan de achterkant. Het is een rommelige buurt. Hier staan de kisten. En daar zouden we over het hek moeten, tien meter verderop is het luik, waarvan ik denk, dat het toegang tot de kelder geeft. Er staan op straat wat lantaarns, maar dat luik ligt precies in de schaduw. Mooier kan het niet.'

Ze bogen zich over de tekening. Henk en Katelijne moesten allerlei vragen beantwoorden. Tenslotte zei Willem:

'Ik geloof, dat we de situatie nu wel kennen. De vesting moet aan de achterkant bestormd worden. Daar zit het zwakke punt in de verdediging.'

Dirk zei een beetje aarzelend:

‘Ik vind het allemaal heel mooi, hoor. Maar weten we wel waar we aan beginnen? Met of zonder diefstal blijft braak toch altijd braak. En daar kun je de gevangenis voor ingaan.’

Willem zei:

‘Risico is er altijd bij. Niet schieten is altijd mis. Als je geen risico wil lopen, moet je helemaal niks doen. Dan moeten we die lui maar hun gang laten gaan. En als de Nazi's zin mochten hebben ons vaderland binnen te vallen staan de jongens van Mussert klaar om te helpen, omdat wij ze geen strobreed in de weg hebben gelegd.’

De anderen vielen Willem bij. Ook Lien; en dat prikkelde Dirk nog het meest van alles. Ze moesten nu niet denken, dat hij bang was.

‘Ik maak maar een voorzichtige opmerking’, zei hij.

En hij voegde er aan toe:

‘Als we besluiten in die kelder een kijkje te gaan nemen, zal ik natuurlijk meegaan.’

‘Tut tut’, zei Willem, ‘niet zo haastig gebakerd. Als we in die kelder gaan rondneuzen, doen we het in elk geval niet met acht man tegelijk. We moeten er geen volksverzameling van maken. Bovendien zullen er een paar van ons in elk geval buiten moeten blijven om te waar-
schuwen wanneer de heren van de W.A. het plotseling in het hoofd zouden krijgen ook naar de kelder te gaan.’

‘Over heren van de W.A. gesproken’, zei Katelijne, ‘Henk en ik hebben met een van die jongens in zo’n apenpak een gesprek gehad. Vertel jij maar eens, Henk, wat die knul te vertellen had.’

Henk vertelde en daarop ontspon zich een gesprek over de oorzaken van het fascisme. Katelijne gaf geen kamp. Ze bleef volhouden, dat ze met die lange jongen echt medelijden had. De anderen echter waren het met Henk eens, dat je misschien wel een verklaring, maar geen verontschuldiging voor de nazi's kon vinden.

Dat was Katelijne wel met ze eens, maar ze zei:

‘En toch vind ik, dat je alle N.S.B.-ers niet over één kam moet sche-
ren. Er zullen heus nog wel een paar tussendoor lopen, die niet weten door welke rare avonturiers ze op sleeptouw worden genomen, en die op hun manier denken, dat ze echte idealisten zijn.’

Willem sneed dit gesprek af met een opmerking, die allen in een lach deed schieten:

‘Ik vind dit een echt vrouwelijke manier om het fascisme te bekijken. Vrouwen kijken alleen maar naar de bedoelingen en nooit naar de gevolgen.’

En die gevolgen, dat moest Katelijne toegeven, waren állertreurigst.

Spanning en ontknoping

Het duurde een week of zes voordat Willem Noteboom met een uitgewerkt plan de campagne voor de dag kwam. In die tijd had hij en Marietje van Witsen het terrein grondig verkend. Marietje was wel het meisje, dat precies bij zo'n ijzervreter paste. Ze was het altijd bij voorbaat met Willem eens. Ze trokken er samen op uit. Dat hadden ze ook gedaan toen ze het plan in elkaar zetten.

Willem had een lijstje samengesteld van de oefentijden in die kelder. 'Hoe hebben jullie dat in vredesnaam gekregen?' vroeg Elisabeth van Elzen. Elisabeth was een knap meisje met rood-goud haar. Ze was beslist niet een van de snuggersten.

'Nou', zei Willem, 'dat was eenvoudig een kwestie van geduld. Marietje en ik hebben om de beurt, nu eens samen, dan weer afzonderlijk in de buurt van die kelder rondgehangen. En elke keer als lui naar binnen gingen maakten we daar een notitie van. De beste tijd om te gaan rondneuzen is de zaterdagavond. In al de weken, dat we daar hebben opgelet is er op zaterdagavond nooit iemand in die kelder geweest.'

'Daarna ben ik gaan uitzoeken waarom die lui op zaterdagavond niet verschijnen', zei Marietje. 'Kijk, ik heb hier de nummers van het 'Volk en Vaderland'. Ze hebben op zaterdagavond bijeenkomsten in de kringhuizen. Daar is de W.A. nodig. Komende zaterdagavond is er weer zo'n familiefestje van Mussert. Dan is de kust vrij.'

Het plan van Willem was vrij eenvoudig. Hijzelf zou met Henk en Dirk proberen in de kelder te komen. Hij had drie zware zaklantaarns bij zich. Verder wat los gereedschap. Toon zou buiten het commando voeren. Die moest zijn fiets bij zich hebben. Hij zou voortdurend van de voorkant van de kelder door de zijstraat naar de achterkant rijden. Een soort algemene controle. Elisabeth zou aan de voorkant van de kelder postvatten. Aan de achterkant zouden Kate-lijne, Lien en Marietje het hek in de gaten houden.

'Ik heb drie aan de achterkant gezet', zei Willem, 'omdat we daar misschien assistentie nodig hebben bij het overklimmen van het hek en zo.'

Als er onraad dreigde zouden ze elkaar waarschuwen door middel van een snerpend speelgoedfluitje.

Toen ze het allemaal goed in zich op hadden genomen, zei Willem: 'Nou moet ik nog even met Henk en Dirk praten. Het gaat er om, dat de ploeg die naar binnen gaat, nog even aparte instructies krijgt.'

Regel nummer één is: we blijven met ons drieën altijd bij elkaar. Ik denk niet dat er iets bijzonders gebeurt, maar mochten we door welke oorzaak ook van elkaar worden gescheiden, dan probeert iedereen zo snel mogelijk langs dezelfde weg die we gekomen zijn uit de kelder te raken. We vinden elkander dan weer aan de achterkant. Dus goed begrepen: onder geen voorwaarde laten we elkaar los, en anders zo snel mogelijk terug op onze basis van uitgang.'

'Begrepen,' zeiden Henk en Dirk.

'Regel nummer twee, is', vervolgde Willem, 'dat we niks uit de kelder meenemen. We raken ook zo weinig mogelijk aan. We komen alleen maar kijken. Meer niet. Als er een geheim wapenarsenaal moet worden opgeruimd, waarschuwen we de politie.'

'Begrepen.'

'Nummer drie van de regel is, dat ik Willem, het commando voer. Dus geen flauwe praatjes van: laten we maar teruggaan, of: laten we even blijven. Dat beslis ik. Afgesproken?'

'En nog wat', zei Willem, 'jullie hoeft niet bang te zijn dat er van die kerels in de kelder zijn. Marietje en ik houden de hele zaterdag de kelder in de gaten. We tellen de lui, die er ingaan – overdag bedoel ik – en we tellen de lui, die er uit komen.'

Elf uur 's avonds. Aan de achterkant van de kelder was het aarde-donker. Een paar straatlantaarns wierpen zware slagschaduwen. De achteringang van de kelder, het luik, lag in een van die schaduwen verborgen. Zoals altijd stonden er wat losse kisten.

Willem controleerde of iedereen zich op de afgesproken posten bevond. Toon met zijn fiets stond nog even bij Liesje aan de voorkant in de schaduw van een boom langs de Amstel. Katelijne, Lien en Marietje hadden de wacht betrokken in een van de vele donkere plekken bij het achterhek.

Vrijwel onhoorbaar tilden Willem, Henk en Dirk, drie kisten van de rommelhoop, die zoals altijd voor de deur van de 'Inpakkerij' lag. Ze zetten ze op elkaar, vlak tegen het hek aan.

'Luister', zei Willem, toen alles klaar was, 'nou wipt Dirk zo meteen op de kisten over het hek. Hij gaat alleen naar het luik. Als het zo muurvast blijkt te zitten, dat het zonder geweld niet open kan, kom je terug om rapport uit te brengen. Gaat het makkelijk open – en dat verwacht ik, eerlijk gezegd, dan kom je even uit de schaduw, wuift met je hand en dan komen ik en Henk bij je. Begrepen?'

'Begrepen', zei Dirk. Lenig klom hij tegen de kisten op. Het hek was een meter of vier hoog. Toen hij boven was, wipte hij gemakkelijk over het hek en sprong naar beneden.

Eenmaal aan de andere kant van het hek op de grond, schoot de gedachte door zijn hoofd: 'Ay... kolonel Willem heeft één belangrijk ding vergeten. Als we straks haastig terug zouden moeten, staat er aan de binnenkant van het hek geen stapel kisten. Dan moeten we tegen het hek opklauteren, en dat zal tijd kosten.'

Hij aarzelde even. Zou hij Willem, die aan de andere kant van het hek stond zeggen, dat de aftocht niet goed verzorgd was? Maar toen dacht hij: 'Nee, ze zouden kunnen denken, dat ik bang ben. Vooruit maar. Het zal wel loslopen.'

Maar het *liep* niet los...

Snel rende Dirk naar het luik. Hij trok en rukte er aan. Het zat stevig vast. Aan de buitenkant zat een zware ijzeren grendel met een hangslot. Er lag wat rommel tegen aan; daardoor hadden ze de grendel van de straat af niet kunnen zien. Nog even morrelde Dirk aan het luik. Dat gaat nooit open zonder stevig breekijzer, dacht hij, ik moet terug.

Hij *liep* naar het hek.

En juist toen hij zich gereedmaakte om het hek van de binnenkant te beklimmen, kwam er uit de schaduw een man te voorschijn.

'Hé daar', riep de man, 'wat moet dat?'

Dirk gaf geen antwoord. Met de moed der wanhoop deed hij een sprong naar de bovenkant van het hek. Die sprong zou voor de Olympische kampioenschappen geen slecht figuur hebben gemaakt, maar vier meter hoog springen kon ook Dirk niet. De man greep hem bij zijn benen en trok hem omlaag. Dirk zette het fluitje aan zijn mond. Een snerpnd geluid weerklonk. Hij hoorde hoe aan de andere kant van het hek hard werd gelopen. Stemmen riepen: 'Grijp ze.'

Maar hoe het op straat afliep wist Dirk niet, want de man nam hem stevig beet en trok hem naar een van de zijkanen van het rommelige erf. Dirk was gevangen.

De handen van de man hadden Dirk's schouder zo stevig beet, dat het leek alsof het geen handen waren maar een bankschroef.

'Vooruit schiet op', zei de stem naast hem.

Strompelend ging Dirk voor de man uit. Die duwde hem naar een zijkant van het erf. Het hek was daar kapot.

'Hierdoor, en probeer geen flauwe kul te maken, anders breek ik je armen en benen.'

De man trok hem een schuurtje binnen. Licht floepte aan. Het was een kantoortje. Uit de opschriften op de wanden begreep Dirk, dat het 't kantoortje was van de inpakkerij vlakbij.

Toen ze een paar minuten hadden gezeten, kwamen drie mannen binnen. Zware sterke mannen. Echte chauffeurtypes, dacht Dirk.

'Ze zijn allemaal ontsnapt, baas', rapporteerde een van hen. 'Er was één knaap bij, die hadden we te grazen. Maar op een of andere manier nam die me in de dubbele Nelson, en voordat ik pap kon zeggen, lag ik op mijn rug. In die tussentijd is die knaap 'm gesmeerd.' 'Dat was Henk', dacht Dirk, 'Henk met zijn judo.'

'In elk geval hebben we die ene', zei de man, die met 'baas' was aangesproken. 'Jullie wordt bedankt. Ga maar naar huis, dan kun je nog naar de radio luisteren voor je zaterdagavond. Ik bel zo meteen de politie en dan kan die uitvissen wat die bende in zijn schild voerde.' Dirk haalde een beetje verlicht adem. Dit was dus geen politie. Alleen maar personeel van de transport-onderneming. De man met wie hij nu alleen in het kantoortje zat maakte geen onvriendelijke indruk. Aan de wand van het kantoortje hingen twee Nederlandse vlaggen, gekruist, en middenin een ingelijste foto van het hele koninklijke gezin.

'Hoe heet je, schavuit?' vroeg de man.

'Dirk Poldervaert.'

'Meneer...'

'Dirk Poldervaert, meneer.'

'Waar woon je?'

'In Hilversum, meneer.'

'Verroest, wat doe je dan in Amsterdam?'

Dirk gaf geen antwoord. Hij kon toch moeilijk gaan vertellen met welk doel de club in de kelder had willen inbreken.

'O, meneer heeft zeker zijn tong verloren. Wat doe je voor de kost?'

'Ik ben bij de omroep...'

'Meneer...'

'Ik ben bij de omroep, meneer; bij de reportage-afdeling, meneer.'

'Verroest', zei de man, 'dan heb je 't toch waarachtig niet nodig om uit jatten te gaan.'

'Uit jatten...?' stamelde Dirk niet begrijpend.

'Uit stelen dan. Zulke hongerlonen betalen ze toch niet bij de omroep, dat je moet gaan inbreken bij wijze van bijverdienste.'

'Nee, meneer', zei Dirk.

'Nou vertel op, wat deed je dan op dat terrein? En wie waren die andere lui?'

Ondertussen had Dirk zich een beetje van de schok hersteld. Hij moest voorkomen, dat de man er de politie inhaalde. Het is misschien toch maar het verstandigste, dacht hij, om doodgewoon open kaart te spelen.

'Ben jullie van het handje?' vroeg de man, en hij maakte een spottend gebaar met zijn rechterarm.

‘Nee meneer, juist het tegenovergestelde.’

‘Vertel op, en spreek de waarheid. Als ik je op een leugen betrap, bel ik de politie.’

Dirk vertelde naar waarheid wat het doel van de club was.

‘Nou’, zei hij eenvoudig, ‘en toen besloten we zelf maar eens te kijken. Als er wapens zaten zouden we de politie waarschuwen. Dat is het hele verhaal.’

De man schoot in een luide lach.

‘Als ik het goed begrijp zijn we dus eigenlijk vrienden’, zei hij, ‘want om je de waarheid te zeggen, dat N.S.B. gedoe hiernaast hangt mij allang de keel uit. Hier kijk maar naar de muur, ik ben een goede Nederlander, asjeblijft de koninklijke familie. Wat ik al een last van dat N.S.B.-tuig heb gehad. Er zijn klanten van me, die naar mijn concurrenten gaan, omdat ze denken, dat ik die kelder aan hen heb verhuurd. Maar, Dirk Poldervaert, als jullie weer zoiets op touw zet, moet je het wel linker inpikken. De laatste weken hebben er steeds verdachte snuiters rond die kelder gescharreld. Ze maakten tekeningen, of ze liepen de hele dag heen en weer om te zien wat er gebeurde. Ik heb toen met mijn chauffeurs afgesproken, dat we in ploegen de wacht zouden houden. Ik dacht, dat een stel inbrekers het op mijn wagens had voorzien.’

Dirk haalde verlicht adem. Hij begon licht te zien.

‘Nou moet ik wel weten of je de waarheid spreekt’, zei de man, ‘ken jij Gijs Bikstra?’

‘Dat is mijn chef’, zei Dirk.

‘Mooi, diezelfde Gijs is een verre achterneef van me. Ik ga hem direct opbellen.’

Gijs was thuis. Hij was natuurlijk hoogst verbaasd toen hij hoorde wat er in Amsterdam was gebeurd. Maar hij kon voor Dirk instaan zei hij, al wist hij natuurlijk niets af van de bedoelingen met welke Dirk in de kelder had willen inbreken.

‘Nou, duvel dan maar op’, zei de man met een vriendelijke stem, ‘en mocht je nog eens in de buurt komen, wip dan even bij dit kantoor-tje aan. Je kunt nooit weten. Zeg maar tegen je vader, dat ik een beetje jaloers op hem ben, al is zijn zoon een grote ezel.’

‘Dag meneer’, zei Dirk.

Toen Dirk een paar straten ver de Weesperzijde was afgewandeld, schoot vanuit een portiek Henk van Straten te voorschijn.

‘Ha, die Henk.’

‘Gunst Dirk, wat ben ik blij, dat ik je zie. We hebben echt over je in de rats gezeten.’

‘Waar zijn de anderen?’

Naar het Centraal Station', antwoordde Henk, 'ze zitten in de derde klas wachtkamer op ons te wachten. Ik ben in de buurt gebleven om te zien wat ze met je gingen uitspoken. Maar gelukkig, je loopt weer gewoon langs de straat.'

Henk gaf een omstandig relaas van wat er aan de andere kant van het hek was gebeurd, toen Dirk door de man werd gegrepen. Precies zoals ze hadden afgesproken waren de wachtposten rondom de oefenkelder van de N.S.B. uitgezet. Willem en Henk hadden bij de kisten staan wachten totdat van Dirk het signaal zou komen, dat het luik naar de kelder gemakkelijk te forceren was. Maar het signaal kwam niet. Inplaats daarvan zagen ze Dirk naar het hek teruglopen. En toen zagen ze ook hoe plotseling uit het duister een figuur zich losmaakte, die recht op Dirk afliep. Ze zagen Dirk naar het hek toeren en wanhopig pogen er over heen te komen. Daarop hoorden ze het fluitje als teken van onraad, maar ook zonder dat signaal begrepen ze wel, dat de expeditie was mislukt nog vóórdat zij goed en wel was begonnen.

Aan de buitenkant van het hek ontstonden ook moeilijkheden. Daar schoten eveneens mannen te voorschijn. Die wilden de wachtposten grijpen.

'Nou', zei Henk, 'toen dacht ik: laat ik dan maar de aftocht dekken.'

'Ik nam de grootste in de kopzwaai...'

Ik liep de mannen tegemoet. Die deden precies wat ik verwacht had. Ze lieten de anderen vluchten en concentreerden zich op mij. Maar ze hadden niet op judo gerekend. Ik nam de grootste in de kopzwaai en daar ging hij, zo lang als hij was tegen de vlakke. De anderen bleven verbouwereerd staan, en toen ben ik met een vaartje van nul komma nul er vandoor gesprint. De mannen zetten de vervolging niet door. Ze dachten zeker: eentje hebben we in elk geval bij zijn kladden, dan krijgen we de rest ook wel.'

'Hoe hebben jullie elkaar weer gevonden?' vroeg Dirk.

'Nou', zei Henk, 'dat was nogal gemakkelijk. In Toon, die met zijn fiets rondreed hadden ze helemaal geen erg. Die heeft dus zo'n beetje rondgekard en als een herdershond de verdwaalde kudde bij elkaar gebracht. Ieder is op eigen gelegenheid naar het Centraal Station gegaan. Gewoon in de derde klas wachtkamer. 'Dat valt niet op', zei Willem. En daar zitten ze nu te wachten.'

In de derde klas wachtkamer wachtte het hele span, maar ze zaten niet bij elkaar. In paren zaten ze aan tafeltjes, die meters ver uit elkander stonden.

Dirk ging bij Willem en Marietje zitten.

'Hé lui', gebaarde hij in alle richtingen van het kompas 'kom een beetje dichterbij, anders moet ik zo brullen om verstaan te worden.' Willem deed schichtig en geheimzinnig.

'Dirk, wek geen argwaan. We moeten gescheiden blijven, want er wordt door de politie natuurlijk gezocht naar een groepje van vier jongens en vier meisjes.'

'Ach, je tante op een wasbord', grinnikte Dirk, 'er wordt helemaal niet naar ons gezocht. Wie zou ons nou zoeken? We hebben immers niks misdreven. Ik ben over een hek geklommen en heb op een verlaten erf rondgelopen. Maar daar staat niks van in het Wetboek van Strafrecht hoor.'

Willem deed een beetje schutterig.

'Bedoel je, dat je helemaal vrij bent?' vroeg hij ongelovig.

'Zo vrij als een veulen in de prairie', zei Dirk en toen kreeg de spotzucht de overhand bij hem.

„Als Old Shatterhand naar zijn blanke broeder wil luisteren moet hij de andere krijgers en hun squaws bevelen dichterbij te komen.'

Pas toen geloofde Willem, dat er inderdaad niets te verbergen was. Dirk deed zo nauwkeurig mogelijk het verhaal van zijn wedervaren. Hij verzweeg ook niet, dat er een fout in hun plan had gezeten.

'Toen ik boven op dat hek stond, dacht ik nog: er moesten eigenlijk ook kisten aan de andere kant staan. Maar ik wou niet meer terug.

Enfin, alles is gelukkig toch goed afgelopen. Die baas van het transportbedrijf is een reuzevent. Als het er op aan komt heeft hij een nog groter hekel aan dat geüniformde gedoe van de N.S.B. dan wij.' Willem zat er met een kwasi belangrijk gezicht bij. Die speelde nog vlijtig de rol van aanvoerder. De opmerking van Dirk, dat er eigenlijk kisten aan de andere kant van het hek hadden moeten staan, kon hij maar matig waarderen. Hij voelde die woorden als critiek op zijn beleid. Aan alles had hij gedacht, behalve aan de mogelijkheid, dat er iets mis zou lopen. Aan de gezichten van de anderen kon hij merken, dat ze de critiek van Dirk onderschreven.

'Wel, jongens', zei Willem, na enig aarzelen, 'een mens moet nooit te hooghartig zijn om ongelijk te erkennen. Al doende leert men. Dirk heeft gelijk: de aftocht was niet verzorgd. Sorry. De volgende keer moeten we er wel om denken.'

Elisabeth van Elzen viel hem met haar lijzige stem in de rede:

'Toch maar gelukkig, dat Henk in de buurt was. *Die* heeft in elk geval de aftocht gedekt. Misschien een beetje geïmproviseerd, maar als die er niet was geweest, zou het hele stel gepikt zijn, hoogstens Toon en mezelf uitgezonderd. Doordat Henk die ene vent languit lei en daarna droog toesloeg, konden de anderen weglopen.'

'Om jullie de waarheid te zeggen', zei Katelijne, 'ben ik ook niet weggelopen. Ik zag Henk naar die kerels toelopen en begreep onmiddellijk wat hij van plan was. Toen dacht ik: Katelijne blijf in de buurt, het kan zijn, dat er nog een tweede judoca nodig is.'

'In elk geval', zei Willem, 'als je mijn eigen stommitieit in aanmerking neemt, is alles nog goed afgelopen. Ik zat reusachtig in de knoei toen ik hoorde, dat die ene man Dirk had meegesleurd. Ik wist niet of het politie was, of bewaking van de N.S.B-ers zelf. Als het de politie was hadden we nog een hoop heisa gekregen, maar anders... stel je voor, dat de N.S.B-ers Dirk te pakken hadden gekregen. Dan hadden we een poging moeten doen om hem te ontzetten.'

Marietje had evenals de anderen aandachtig naar Willem zitten luisteren. Er speelde een lachje om haar mond. Het was alsof zij zich kostelijk amuseerde. Toen Willem zweeg zei ze:

'We moeten er een andere keer nog maar eens over napraten, maar als jullie wilt weten hoe ik er op het ogenblik over denk, dan kan ik alleen maar zeggen, dat we ons aanstellen als een stel blagen, die indiaantje spelen.'

Merkwaardig, er ging een bijna hoorbare zucht van verlichting door het gezelschap. Alsof Marietje had uitgesproken wat ze allemaal hadden gedacht, maar niet onder woorden hadden kunnen brengen. 'Ik zou het jammer vinden', ging Marietje verder, 'als onze club nou

uit elkaar ging. We moeten ook niet blijven zeuren over de dingen die gebeurd zijn. Gedane zaken nemen geen keer. Punt uit, nieuwe alinea. Alleen moeten we aan de politie overlaten wat nu eenmaal de taak van de politie is.'

'Maar er zijn N.S.B-ers, die in uniform lopen', zei Willem, zijn stem klonk onzeker. Hij voelde, dat hij terrein verloor.

'En we hebben politie, en rechters en nog veel meer', antwoordde Dirk. 'Kijk eens, als ik morgen heel toevallig iets bemerk, dat me te denken geeft, bijvoorbeeld als ik iemand vreemd zie doen, zo vreemd, dat ik denk: hé, dat kon best een spion wezen...'

Onwillekeurig keek hij Lien even aan. Die knikte begrijpend.

'... dan houd ik mijn ogen wijd open', ging Dirk verder, 'en als ik voldoende zekerheid heb dan waarschuw ik de mensen, die op zulke spionnen moeten letten. Maar ik ga niet rondlopen met een lantaarntje, net als Diogenes destijds, roepende: Ik zoek een spion...'

'Kunnen we niet gewoon bij elkaar blijven, als gezellig clubje?' vroeg Lien.

'Dat is een idee', riepen de anderen.

'Dat wou ik nu juist voorstellen', zei Dirk, 'we weten wat we aan elkaar hebben. Bang zijn we niet. We weten ook, dat we stuk voor stuk goede Nederlanders zijn. We kunnen over de dingen die er in de wereld gebeuren best met elkander praten, maar ik zou zeggen: voorlopig geen Rinaldo Rinaldini meer.'

De vijand komt steeds dichterbij

Met lood in zijn schoenen ging Dirk de maandag volgende op de gebeurtenissen aan de Amsterdamse Weesperzij naar de studio in Hilversum.

'Ik heb er net zoveel zin in als een dief in hangen', zei hij tegen Lien toen ze samen naar kantoor fietsten.

'Denk je dat Gijs je een standje zal maken?'

'Eén standje? Een heel bos vol. De baas van die transportonderneming heeft hem natuurlijk de oren volgetoeterd over onze pogingen om in die kelder in te breken. En geloof maar niet dat Gijs het leuk heeft gevonden zaterdagavond laat te worden opgebeld, omdat ze inlichtingen over mij moesten inwinnen. Ik reken half en half op ontslag', voegde hij er bedremmeld aan toe.

'Ach jô', troostte Lien hem, 'zo'n vaart zal het wel niet lopen. De soep wordt nooit zo heet gegeten als hij wordt opgediend.'

'En waar ik helemaal tegen op zie', pruilde Dirk, 'dat is, dat de andere lui op de reportage-afdeling me zullen gaan plagen. Let op, wat ik je voorspel.'

De ontvangst, die Dirk op kantoor te beurt viel, was echter heel anders dan hij had gevreesd. Hij zei: 'Goede morgen', zoals gewoonlijk. Iedereen zei heel gewoon, 'Goede morgen Dirk' terug. Wel een beetje verwonderd keek hij naar Gijs. Die gaf hem een klein knipoogje en toen niemand keek, legde hij zijn vinger op de lippen.

Dirk haalde verlicht adem. Gijs had er met niemand over gesproken. De manier waarop hij geknipoogd had en met het handgebaar tot zwijgen had aangemaand, duidde er beslist niet op, dat Gijs boos was. 'Er komen straks een paar lui van de Tsjechische omroep op Schiphol aan', zei Gijs, 'ik had gedacht, dat ik Dirk maar moest meenemen. Er zal wel een en ander geregeld moeten worden.'

'Is dat eigenlijk niet mijn werk?' vroeg de Kreeft.

'Nee', weerde Gijs af.

'Ik zou best met die kerels willen praten', bleef de Kreeft aanhouden, 'je leert er altijd wat van. Voor zover ik er iets van heb begrepen bereidden ze zich in Tsjecho-Slowakije al voor op geheim verzet wanneer de Duitsers eenmaal de baas zullen zijn. Daar zou ik best wat meer van willen horen'.

'Dat kan ik me wel voorstellen', zei Gijs, 'maar ik denk toch niet, dat de lui, die komen je veel zullen willen vertellen. Wat jij bedoelt

zal wel zo geheim zijn, dat ze het niet aan de grote klok willen hangen.'

De Kreeft bleef nog een beetje zitten napruttelen, maar Gijs was onvermurwbaar.

'Dirk ga je mee', zei hij tegen een uur of elf, 'we gaan naar Schiphol.' Dirk was er vele keren eerder geweest, maar hij vond het er elke keer opnieuw reusachtig interessant.

Het vliegtuig uit Praag was nog niet binnen. Het had een half uur vertraging. Gijs en Dirk zaten in het restaurant.

'Nou moet je me eens precies vertellen', begon Gijs, 'wat er zaterdagavond is gebeurd.'

Dirk deed zijn verhaal, uitvoerig en nauwkeurig. Wat hem beviel was, dat Gijs alles als een prachtige anecdote beschouwde.

'Een reuzen mop', herhaalde hij steeds, 'wat een kolossale bak. Jullie daar in het donker en die slome achterneef van me met zijn lijfeigenen in de schaduw op de loer naar dieven en moordenaars. Jullie met de koorts van de angst op het lijf, en mijn achterneef ook met de beverd.'

'Met de beverd?' vroeg Dirk verwonderd.

'Natuurlijk', zei Gijs, 'die achterneef van me heeft me onthuld, dat hij dacht, dat jullie gewapend waren. Nog een geluk, dat hij de politie er niet bij had gehaald. Dan had ik je uit de boeien moeten plukken.'

'Die achterneef lijkt me toch wel een geschikte man', zei Dirk.

'Ja, dat is hij wel geloof ik', zei Gijs, 'al heb ik hem in geen honderd jaar ontmoet. Over jou was hij reusachtig te spreken. Ik wil je geen stroop om je mond smeren, want daarzonder ben je al verwaand genoeg, maar hij zei me wel tien keer: als Nederland allemaal zulke jongens heeft als Dirk, nou laat dan de moffen maar komen.'

'Zei hij dat heus?' vroeg Dirk, 'of zit je me maar een beetje voor de gek te houden?'

'Welnee, dat zijn de eigen woorden hoor. Maar nu we mooie kanten hebben gehoord, meneer Dirk Poldervaert, moeten we ook even aandacht wijden aan de minder fraaie aspecten, als u begrijpt wat ik bedoel.'

De stem van Gijs was opeens veranderd. Hij klonk hard en ernstig. 'Ik begrijp het niet', zei Dirk.

'Dan moet meneer maar eens goed luisteren, met allebei zijn oren open en met de antenne van zijn eigenwijze hersens wijd uit gespreid. Als ik het goed begrepen heb, weledele heer Dirk Poldervaert, behoort het tot uw toekomstdromen eenmaal als reporter van de omroep in Nederland naam te maken. Goed. Wilt u er dan voortaan

rekening mee houden, dat er een spreekwoord bestaat, dat je misschien wel eens gelezen en zelfs begrepen hebt. Noblesse oblige. Adeldom verplicht. U bent niet zo maar Dirk Poldervaert met niets achter zich dan zijn eigen schaduw. Nee, meneer, u vertegenwoordigt ook een stukje omroep. En wilt u dat nu maar nooit vergeten. Stel je voor, dat niet mijn achterneef maar een levensgrote echte Amsterdamse politieagent je in je lurven had gepakt. Dan stond er vanmorgen in alle ochtendbladen: in de nacht van zaterdag op zondag heeft de politie een employé van de omroep gearresteerd, toen de aangehoudene bezig was zich door middel van braak toegang te verschaffen tot een perceel aan de Weesperzijde.'

'Goeie help', zei Dirk.

'Beste vriend Dirk, als dat was gebeurd, zou je tot aan je nekharen in de puree hebben gezeten. Ik had de bovenste baas in de zaak moeten mengen. En weet je wat die gezegd zou hebben? Jongelui, die zo slecht het verschil tussen mijn en dijn kennen, dat ze de naam van de omroep in gevaar brengen, kunnen we niet gebruiken. Eruit met die knaap.'

Dirk kreunde van narigheid.

'En nu komt er nog iets anders bij. Wil je er voortaan asjeblieft rekening mee houden, dat je op mijn aanbeveling bij de omroep bent gekomen? Dat wil zeggen, dat jouw schande ook een stukje mijn eigen schande kan worden. Als je me dat wilt aandoen, moet je het maar duidelijk zeggen, dan weet ik voortaan wat ik aan je heb.'

Eindelijk stotterde Dirk:

'Ik vind het echt rot... echt... en ik heb er spijt van.'

'Akkoord', zei Gijs, 'dan praten we er niet meer over. Voor mij is de zaak gesloten.'

Die Gijs is toch wel een fijne vent, dacht Dirk bij zichzelf. Hij nam zich voor dit gesprek nooit te vergeten.

De stem in de luidspreker zei, dat het K.L.M. toestel uit Praag zoeven was geland. Niet veel later kwamen drie mannen, met tassen en koffers beladen door de uitgang. Gijs liep hen tegemoet.

'Welkom', zei hij.

De mannen kwamen aan het tafeltje zitten. Ze spraken Duits.

'Jullie bent nogal bepakt en gezakt', zei Gijs, 'wanneer dachten jullie terug te gaan?'

'Als het aan ons ligt direct, maar we zijn bang, dat het heel lang zal duren, heel erg lang.'

Dit laatste zeiden ze op zeer treurige toon.

Eén van hen legde uit:

'We hebben geschreven, dat we komen om een paar reportages voor

te bereiden, maar dat was camouflage. We zijn door de regering naar het buitenland gestuurd. In Praag verwacht men, dat het hoogtepunt van de crisis omstreeks het midden van maart zal komen. Blijven Engeland en Frankrijk ons in de steek laten, dan vrezen we, dat ons hele land door de Duitsers zal worden bezet. De regering neemt maatregelen, zodat een aantal mensen zich voor die tijd in het buitenland bevindt. Als het ongeluk over Tsjecho-Slowakije komt, moeten er mensen zijn, die het onderdrukte volk van het buitenland uit, door middel van de radio, kunnen toespreken.'

Met een wrange lach zei één van de mannen:

'Wij zijn de eerste politieke emigranten van de tweede wereldoorlog, en die oorlog is nog niet eens uitgebroken.'

Dirk bekeek hen met ongeveinsde nieuwsgierigheid. Ze hadden iets in hun wijze van uitdrukken, die volkomen nieuw voor hem was. Een soort grimmige humor, die snijgend was en pijn deed. Geen wonder, dacht hij. Die mannen hadden hun vaderland verlaten. Wanneer zouden ze het weerzien? Misschien nooit. En ze wisten, welke ellende hun familie, hun vrienden en kennissen ginds te wachten stond. Zo zaten ze een poosje te praten. Daarop gingen ze naar de auto, die het hele gezelschap naar Hilversum moest brengen. De mannen uit Praag zouden daar in een hotel gaan wonen. Hun verblijf in Nederland zouden ze zich ten nutte maken om voorbereidingen te treffen, voor het geval Praag inderdaad zou worden bezet.

'Wat denk je van deze knapen?' vroeg Gijs aan Dirk onder het rijden. 'Ik vind ze cynisch', zei Dirk openhartig.

'Een cynicus is een teleurgesteld idealist, beste jongen. Je zult in heel Europa geen betere democraten tegenkomen dan de Tsjechen. Het moet voor deze mensen vreselijk zijn, dat wij hen in de steek zullen laten, want dát komt er van.'

Een paar maal die dag had Dirk overwogen met Gijs te spreken over zijn verdenkingen tegen de Kreeft. Maar de droevige figuur die hij bij de inval in de oefenkelder had geslagen, weerhield hem over zijn vermoedens te spreken.

Terug op kantoor, voelde hij het wantrouwen weer snel groeien.

De Kreeft bleek nog niet over zijn teleurstelling heen. Hij zei ronduit dat hij graag de mannen had willen spreken. Hij vroeg Dirk honderd uit. Hoe heten die mannen? Wat hebben ze allemaal meegebracht? Wat gaan ze hier eigenlijk doen? Wat hebben ze verteld? Hoe is de toestand nu in Praag?

Op al deze vragen gaf Dirk zo goed mogelijk antwoord. Maar hij kon niet helpen, dat zijn bescheid soms heel kort was, veel korter dan de Kreeft hoopte. Die zat te mopperen:

‘Waarom ga je eigenlijk mee, als je toch niet weet wat je moet vragen?’ klaagde hij.

‘Ze zeggen’, zei Dirk, ‘dat ze de eerste politieke emigranten zijn van de tweede wereldoorlog, en die is nog niet eens uitgebroken.’

’s Avonds vertelde Dirk thuis wat er die dag was gebeurd. Hij had zijn vader en moeder niet onkundig gelaten van de wonderlijke afloop der poging om in de oefenkelder te kijken. Nu hij de gesprekken van de mannen uit Praag weergaf, zei zijn vader:

‘Wat voor jullie zaterdagavond een soort indianenspelletje geweest is, gaat voor de mensen in Praag bloedige werkelijkheid worden. Ik kan niet geloven, dat de Tsjechen zich rustig laten afslachten. Van de eerste wereldoorlog herinner ik me nog hoe ze onder Masaryk in het geheim hebben gewerkt. Eeuwen lang hebben ze tegen onderdrukking moeten vechten, soms openlijk, meestal in het geheim. Daardoor zijn het geboren samenzweerders geworden. Als de Duitsers Praag inpikken krijgen ze er een harde dobber aan.’ Maar het bloed van onschuldige mensen zal bij stromen worden vergoten!’

‘Ik heb je nog nooit zo pessimistisch gehoord, man’,

‘Soms lig ik er ’s nachts over te piekeren, en wil je wel geloven, dat ik af en toe denk, dat de oorlog als een soort bevrijding zal komen?’

‘Bevrijding’, zei Dirk, ‘bevrijding waarvan?’

‘Van de ondraaglijke spanning jongen’, zei Dirk’s moeder, ‘de spanning van de zenuwoorlog lijkt me af en toe erger dan de oorlog zelf.’

Dirk had het gevoel, dat geen enkel jaar van zijn jonge leven zo snel was voorbijgegaan als het jaar 1939.

Daardoor leek het alsof de dagen van het jaar 1939 veel korter waren. Hij leefde intens mee toen in maart Tsjecho-Slowakije inderdaad door de Duitsers werd bezet. De mannen van de omroep uit Praag, die hij destijds met Gijs op Schiphol had afgehaald schreiden als kinderen toen ze door de radio hoorden hoe de Duitsers de stad aan de Moldau binnentrokken. Wat later brachten de films in de bioscoop schokkende tonelen, die zich in de Praagse straten hadden afgespeeld. Het Nazibeest koelde zijn woede op de bevolking.

De bezetting van Praag was een goede week oud, toen de Tsjechen afscheid kwamen nemen.

‘Erg vriendelijk, dat jullie ons die paar maanden gastvrijheid hebt verleend. Maar wij gaan naar Engeland. We gaan dáár op de zenders van de B.B.C. ons volk toespreken.’

‘Ze blijven niet in Nederland’, zei de Kreeft somber, ‘dat voorspelt weinig goeds.’

‘Nederland is neutraal’, zei Dirk.

‘Mijn grootje is neutraal’, hoonde de Kreeft, ‘Nederland is net zo anti-Duits als de lui in Praag, alleen wij durven er niet voor uitkomen, dat we eigenlijk aan de kant van de Engelsen staan. We denken dat we er deze keer wel weer door zullen rollen. Maar het gaat mis...’ Dirk wist nu minder dan ooit wat hij aan de Kreeft had. De man was dikwijls afwezig. Gijs scheen alles goed te vinden. Af en toe had Dirk de Kreeft in het koffiehuis tegenover het station zien zitten. Daar praatte hij met mensen, die met de trein aankwamen, en na het gesprek weer vertrokken. Dirk bleef de Kreeft een griezelig-geheimzinnige figuur vinden.

Snel gingen de dagen voorbij. Eind maart gaf Madrid zich over aan de opstandelingen van generaal Franco.

‘Het fascisme kruipt steeds dichterbij’, dacht Dirk.

De mensen in Nederland voelden de moedeloosheid over de grenzen het land binnendruppelen. Toen in april Engeland een verdedigend verbond met Polen sloot, zeiden ze tegen elkaar:

‘Te laat. Zo’n defensief verbond met Oostenrijk en met Tsjecho-Slowakije had de oorlog kunnen tegenhouden. Nu is er geen redden meer aan.’

Ze zagen hun sombere gedachten bewaarheid toen een week later de regering van Nederland de toestand zo ernstig inzag, dat de minister-president Colijn er in de radio weer over moest spreken. Er werden bijzondere maatregelen genomen om de grenzen te beveiligen. Een volledige mobilisatie was het nog niet, maar het leek er toch wel veel op.

Koningin Wilhelmina bracht een tegenbezoek aan België. In de kranten en in de radio werd verteld, dat de geestdrift van de Belgen groot was; en dat was ook zo, maar de mensen waren te moedeloos geworden om nog in een toekomst van vrede te kunnen geloven. De schaduwen over Europa werden langer. Ze hadden het gevoel: er moet nu nog maar een kleinigheid gebeuren en dan zitten wij er ook in.

Onheilspellend donker werd de lucht boven Europa, toen in de laatste weken van augustus 1939 Duitsland en Rusland een niet-aanvalsverdrag sloten. Dit betekende, dat Rusland Hitler de vrije hand gaf voor een aanval op Polen. Als wederdienst zou Moskou het oostelijk deel van Polen ongehinderd door de Duitsers mogen bezetten.

Koortsachtig probeerde de Amerikaanse President Roosevelt te bemiddelen. Koningin Wilhelmina en Koning Leopold van België boden hun goede diensten aan in het verkrijgen van een vreedzame oplossing. Vergeefs.

Op vrijdag 1 september 1939 's morgens om kwart voor vijf, gaf Hitler anderhalf miljoen Duitse soldaten bevel Polen binnen te vallen. Er was door Hitler geen ultimatum gesteld. Ook geen oorlogsverklaring. Met zulke wisselwasjes hield de dictator in Berlijn zich niet meer op.

De wereld hield de adem in. De tweede wereldoorlog, die zo lang als een onheilspellende dreiging in de lucht had gehangen, was dan eindelijk werkelijkheid geworden. Wat zou Engeland doen? Het was door een verdrag van wederzijdse bijstand verplicht Polen te hulp te snellen. Kwam Engeland in oorlog dan kon Frankrijk er niet buiten blijven. Had de overmoedige geworden dictator in Berlijn er op gerekend, dat Engeland Polen los zou laten, zoals het Tsjecho-Slowakije in de steek had gelaten?

Op zondag 3 september 's morgens om kwart over elf verklaarde Engeland zich in oorlog met Duitsland. En miljoenen mensen moesten sterven, voordat het kriegsrumoer vijf jaar later verstomde.

Een mislukt complot

Het hele personeel stond in één van de grote zalen rondom de luidspreker geschaard. De stem van Engeland's eerste minister Chamberlain klonk. Moe en afgemat. De stem van een teleurgesteld man. Duitsland was niet bereid gebleken zijn troepen uit Polen terug te trekken. 'Bijgevolg is Engeland in oorlog met Duitsland.'

Dirk stond toevallig naast de Kreeft, toen Chamberlain deze onheilspellende mededeling deed.

De Kreeft gromde als een kwade hond. Dirk keek hem verbaasd aan. Maar hij zei niets.

Toen ze echter wat later in de kamer van de reportage-afdeling bij elkaar zaten na te praten, moest Dirk weer aan dat nijldige gegrom denken.

'Wat denkt u van de kansen van Engeland?' vroeg hij, kwasi argeeloos aan de Kreeft.

Deze bromde weer.

'Voor die kansen geeft de lommerd geen cent. Chamberlain is geen toeval. Hij is symbolisch voor Engeland, zoals het nu is. Oud en moe en afgeleefd. Een wereldrijk in zijn laatste dagen. Aan alle kanten rammelend van ouderdom.'

'Overdrijf je nou niet een beetje?' vroeg Gijs.

'Ik ben bang, dat ik me nog te voorzichtig uitdruk', zei de Kreeft.

'Sinds een tiental jaren is het kenmerk van Engeland's politiek, dat het altijd te laat komt en steeds te weinig geeft.'

'Ik herinner me', zei Gijs, 'dat ik een paar jaar geleden in het restaurant van Schiphol een felle discussie heb bijgewoond tussen een Engelse en een Duitse piloot. Die Duitse vlieger praatte net zo als jij. Weet je wel, zei hij tegen zijn Engelse collega, dat toen bij het uitbreken van de oorlog van 1914 de Britse admiraal het bevel moest tekenen, waarbij de vloot opdracht kreeg om uit te varen... dat toen de penhouder aan de inktpot vastgeroest zat. Dat is Engeland, nooit voorbereid. En weet je wat die Engelse piloot toen zei?' vroeg hij de Kreeft verder, 'hij zei: kan wel wezen, maar even goed heeft Engeland de oorlog gewonnen. Asjeblijft. Engeland verliest al zijn veldslagen maar het wint alle oorlogen.'

De Kreeft bleef brommen.

'Mooie troost voor de bondgenoten van Engeland. Eerst gaan ze er allemaal onder door, en dan komen de Engelsen en winnen het voor

hen. Ik moet het nog zien, dat Nederland deze keer buiten de oorlog blijft.'

Diezelfde opmerking maakten de mensen overal in het land tegen elkaar. Zouden we er buiten blijven? Voorlopig had het er alle schijn van. Want behalve enkele schermutselingen, die in het grote verband van de oorlog weinig betekenis hadden, bleef het merkwaardig rustig op het front en op de zee en in de lucht. De Duitsers lagen achter hun Siegfriedlinie, en de Fransen achter de Maginotlinie. Langzamerhand begonnen de mensen te spreken van de 'scherts-oorlog.'

Maar in Nederland gebeurden toch wel enkele dingen, die de zenuwen op een uiterste proef stelden. De mensen vleiden zich met de hoop, dat Nederland voor de oorlog gespaard zou kunnen blijven. De oorlog voerenden, zo redeneerden ze, hebben een land nodig, waar de spionnen hun gegevens kunnen uitwisselen, daarom wordt Nederland gespaard.

Het was in die spannende dagen, dat Gijs de mensen van de reportage-afdeling bij elkaar riep. Ze waren er allemaal: Gijs, Karelkje, de Kreeft en Dirk. Er waren ook twee andere heren bij. Grote zware mannen. Ze zeiden, dat ze van de Rijks-recherche waren en dat ze in het diepste vertrouwen met de mensen van de omroep een openhartig gesprek wilden hebben.

Eén van de mannen, rijksrechercheur Luchtel, vertelde wat hen naar Hilversum had gebracht.

'Er is iets zeer ernstigs gebeurd. Over een paar dagen zal het wel in alle kranten staan. Tot zo lang dus: mondje dicht.'

Op een avond, zo vertelde rechercheur Luchtel verder, een dag of twee geleden kwam er bij Denekamp aan de grens in Overijssel een Nederlandse auto, die naar Duitsland wilde. Op een vraag van de douane of ze iets aan te geven hadden, zeiden de inzittenden: nee. De douane keek toch maar de bagage na... en toen bleek, dat deze mensen een partijtje uniformen naar Duitsland wilden brengen. Uniformen van soldaten, van brievenbestellers, van een veldwachter en dergelijke. Nederlandse uniformen. Vreemd, dacht de douane, wie gaat nu op reis met een partijtje uniformen? Hij waarschuwde zijn chef. Aanhouden, zei deze. De mannen werden zolang vastgehouden. En nu is het raadsel *niet*: wat willen ze in Duitsland met Nederlandse uniformen? Dat kunnen we wel vermoeden. Ze namaken natuurlijk, om bij een eventuele inval in Nederland, verwarring te kunnen stichten. Maar de vraag is vooral: hoe komen die kerels aan die uniformen? Ze geven er geen antwoord op. Ze zeggen, dat die kledingstukken nodig zijn voor een operetteuitvoering in Duitsland, ja ja... ope-

rette met schiet-effecten. Maar wáár komen die Nederlandse uniformen vandaan?

‘We zoeken overal’, ging de rijksrechercheur verder, ‘maar we tasten in het duister. Nu hebben we een aantal mensen gevraagd méé te zoeken. Journalisten, mensen die overal gemakkelijk komen en opvallend kunnen vragen. Misschien kunnen de mensen van de omroep ook helpen. Mijn vraag is dus: heeft u ooit iets gemerkt van uniformen, die te koop werden aangeboden?’

Dat hadden ze niet, zeiden Gijs, Karelkje, de Kreeft en Dirk. Ze beloofden dat ze zouden uitkijken. Je kon ten slotte nooit weten hoe een koe een haas vangt.

‘s Avonds aan tafel zat Dirk te popelen van ongeduld. Hij wilde iets doen om het geheim van de gesmokkelde uniformen te achterhalen. Maar wáár moest hij beginnen? Rijksrechercheur Luchtel had geheimhouding gevraagd, maar gold dat ook tegenover zijn vader en moeder? Neen, dacht Dirk.

‘Ik wou iets zeggen’, begon hij aarzelend, ‘maar er moet wel over gezwezen worden.’

En spoedig zat hij te vertellen wat hij van de rijksrechercheur had gehoord.

‘Dat is een verschrikkelijke zaak’, zei moeder, ‘als de Duitsers inderdaad de waarheid spreken, dat ze Nederland ongemoeid zullen laten, waarom moeten ze dan uniformen hebben? Ik heb de laatste tijd zo’n angstig gevoel. We rennen regelrecht naar de afgrond.’

‘De rijksrecherche vroeg of wij misschien wel eens iets hebben gemerkt van uniformen, die verkocht werden. Heb jij er ooit iets van gezien, vader? Stel, dat jij een oud militair uniform wilde kopen, wáár zou je dan heen gaan?’

Vader keek Dirk met grote ogen aan.

‘Zeg eens, Dirk’, begon hij, ‘ben jij een gedachtenlezer?’

‘Waarom?’

‘Nou, ik herinnerde me plotseling, dat ik een jaar of vijf geleden ergens militaire uniformen, oude gebruikte dingen van het leger te koop heb zien hangen, maar ik kan me met geen mogelijkheid meer voor de geest halen wáár dat geweest is.’

‘Denk nog eens goed na, vader’, riep Dirk geagiteerd.

‘Ik weet het al’, riep vader plotseling, ‘we hadden in de fabriek een jubilaris, een man, die vroeger bij de posterijen had gewerkt. En toen heeft iemand een lied gedicht, dat gezongen werd door iemand, die zich als brievenbesteller had verkleed. Ik ben dat pak wezen huren... deksels, ik weet wáár ook. In het Weesperpoortstation in Amsterdam. Dáár heb je een winkeltje van kledingstukken en dergelijke, gevon-

den voorwerpen. Die mensen verkopen ook oude militaire uniformen.'

'Ik ga direkt naar Amsterdam', zei Dirk.

Op het station Weesperpoort in Amsterdam vond Dirk zonder enige moeite het winkeltje. Een vriendelijke oude man liep er rond. Overal hingen oude kledingstukken, gewone burgerkleding, maar ook uniformen. Ook militaire uniformen.

'Ik kom van de omroep', zei Dirk. 'We willen materiaal verzamelen voor een soort hoorspel-reportage. Misschien kunt u ons daarbij helpen.'

'Graag', zei de oude man.

Dirk keek kwasi onverschillig rond.

'Hé', zei hij, 'u verkoopt gevonden voorwerpen. Maar wie vergeet nu een heel uniform in de trein?'

'Dat komt wel eens voor', zei de man, 'maar niet dikwijls. Ja, jongen, de ene keer vergeet iemand een helm, de andere keer wat anders. En dat komt allemaal hier terecht. Bovendien kun je bij het Rijk in de Kledingsmagazijnen in Woerden net zo veel oude uniformen kopen als je maar wilt. De Minister van financiën is een zuinige man. Die koop ik ook wel eens, ik bedoel niet de minister, maar zijn oude uniformen. Als een soldaat zijn spullen moet inleveren, omdat hij afzwaait, komen ze bij mij het ontbrekende aanvullen.'

'Verkoopt u dikwijls uniformen?' vroeg Dirk. Hij voelde zich een jachthond, die een vers spoor ruikt.

'Nog verleden week', zei de oude man.

'Nog verleden week?' herhaalde Dirk ademloos, 'vertel daar eens wat meer van, asjeblijft.'

'Nou', zei de man, 'eerst kwam er een jonge snuiter vragen of ik uniformen verkocht. Ja, zei ik. Toen zegt hij: dan kom ik morgen terug. Ik moet een heleboel hebben, 't is voor een operette. Dat vond ik een beetje vreemd, want voor het toneel koop je zulke dingen niet. Die huur je, nietwaar?'

'Heel goed bekeken', prees Dirk.

'De volgende dag verscheen er een auto en daarin zaten drie lui. Man, die hadden een smak geld bij zich, genoeg om mijn hele magazijn leeg te kopen. En ze kochten maar. Afdingen was er niet bij. Elke prijs was goed, die ik vroeg. Ik heb ze nog geholpen de pakken in de auto te dragen, en toen kreeg ik het idee: weet je wat, dacht ik, ik noeteer het nummer van de auto.'

Trillend van nervositeit schreef Dirk het autonummer over.

'Wel bedankt', riep hij en wég was hij.

Op het perron belde hij Gijs in Hilversum. Met van spanning trillende stem vertelde hij zijn chef wat hij had ontdekt. Natuurlijk gaf hij ook het autonummer door.

Diezelfde avond deed de politie een reeks invallen in verschillende huizen, vooral in Amsterdam. Mensen werden gearresteerd; daaronder was ook een inspecteur van politie, die reeds lang verdenking had opgewekt. Binnen enkele uren was de hele zaak 'rond', zoals dat heet.

Gijs had de andere mensen van de omroep niet onkundig gelaten van het aandeel, dat Dirk in de ontmaskering van het complot der uniformsmokkelaars had gehad. Dirk moest bij de bovenste baas van de directie komen en die hield een toespraak, waarin hij hem prees voor zijn doorzettingsvermogen.

'Misschien had ook een ander kunnen ontdekken waar de uniformen vandaan kwamen, Dirk Poldervaert', zei de deftige baas, 'maar de recherche heeft me verzocht je mede te delen, dat het vooral je snelheid van handelen is, die de zaak tot een goed einde heeft gebracht. Nu waren alle sporen nog vers. Bij die ene vent op de Weteringschans en in de Vijzelstraat in Amsterdam hebben ze alles gevonden wat ze zochten. De omroep is trots op je.'

Met een groot gevoel van voldaanheid kwam Dirk in de kamer van de reportage-afdeling terug.

'Nou ga je zeker naast je schoenen lopen van verwaandheid', smaalde Kareltje. Die was een tikje jaloers.

De Kreeft keek Dirk lang en onderzoekend aan.

'Zeg ventje', zei hij, 'in het begin, toen je hier pas was heb ik eventjes gedacht, dat er bij jou meer achter de ellebogen verscholen zit dan je laat merken, maar daarna dacht ik: nee, het is toch een gewone jongen. Maar hoe je dat met die uniformen hebt gelapt... ik moet zeggen jij bent een jongen om in de gaten te houden.'

Dirk dacht: een jongen om in de gaten te houden? Dat kan twee betekenissen hebben. Een goede en een slechte. Minder dan ooit begreep hij iets van de Kreeft, toen die ten slotte zei:

'Een operette... gauw genoeg gaat het doek helemaal op... en dan gaan de poppen aan het dansen.' Het klonk zeer onheilsPELLend.

Heel veel mensen ontdekten plotseling toen overal spionnen en complotten. Op een dag kwam een van de mannen van de Tsjechische omroep, die destijds naar Engeland waren vertrokken in de studio op visite. Hij had in Den Haag moeten zijn voor een bespreking met zijn ambassadeur en nu kwam hij even naar Hilversum om oude vrienden te begroeten.

Let op', voorspelde hij, 'er gaat spoedig iets gebeuren. Iets dat de oop van de oorlog wijzigt.'

Wat?' vroeg iedereen met spanning. Zo'n man, die uit Engeland kwam, wist allicht meer dan iemand, die in het neutrale Nederland zat.

Onze berichten luiden', zei de Tsjech heel gewichtig, 'dat er onder de officieren van Hitler grote ontevredenheid heerst. Ze hadden op alles gerekend, maar niet op een oorlog. Daarom liggen de legers werkeloos tegenover elkaar achter de zwaar versterkte linies. Volgens onze inlichtingen wordt er een complot voorbereid, in Duitsland... awel in Duitsland, om Hitler uit de weg te ruimen. Het leger wil vrede.'

Dirk vond die man reusachtig interessant. Zulke dingen las je vroeger alleen maar in boeken; complotten om staatshoofden uit de weg te ruimen. En nu zat daar tegenover hem iemand, die van te voren wist, dat zo iets stond te gebeuren. Misschien speelde de Tsjech wel een rol in die samenzwering! Van oudsher waren de Tsjechen immers gewend voor de vrijheid te complotteren.

Twee dagen later stonden er opzienbarende berichten in de Nederlandse kranten, die Dirk's gedachten terugvoerden naar het gesprek met de Tsjech.

Bij Venlo aan de Nederlandse kant van de grens waren twee Engelsen verschenen, Mr. Best en Captain Stevens, in gezelschap van een Nederlandse officier van de Generale Staf, luitenant Dirk Klop. Vermoedelijk behoorden ook nog andere buitenlanders tot dat gezelschap, maar daarover bestond geen zekerheid. Het rechte wisten de kranten niet, maar ze hadden reden te vermoeden, dat die Engelsen tot de Britse Geheime Dienst behoorden en een afspraak hadden met enkele Duitse officieren, die eveneens naar de grens zouden komen. Wat er precies was besproken, was niet duidelijk, maar op een gegeven ogenblik waren de twee Engelsen naar Duitsland gesleept. De Nederlandse luitenant Klop was bij het vuurgevecht, dat was ontstaan, gedood.

'Ik laat me hangen', zei Dirk thuis, toen ze er over praatten, 'als dat niet een deel was van het complot om Hitler uit de weg te ruimen.' 'Dan is het mislukt', zei vader.

Het nieuwe jaar 1940 was nauwelijks veertien dagen oud, toen Gijs een dringende oproep kreeg om direct naar Den Haag te gaan.

'Ik moet naar de Generale Staf', zei hij, 'dat voorspelt weinig goeds. Trouwens ik heb de laatste dagen allerlei vreemde geruchten gehoord.' Toen Gijs uit Den Haag terugkwam, stond zijn gezicht zeer ernstig.

‘Vanavond komt er een mededeling van de staf, dat alle militaire verloven worden ingetrokken. We moeten met onze reportages zeer voorzichtig zijn. Geen mededelingen omtrent standplaatsen van troepen natuurlijk. Maar ook alles vermijden wat Duitsland zou kunnen prikkelen.’

‘Wat is er nu weer aan de hand?’

‘Ik mag het jullie vertellen, maar onder de strengste geheimhouding. Denk er om ook thuis mondje dicht.’

Een Duits vliegtuig was de grens van België overgevlogen. Met welk doel? Dat wist niemand. Een kilometer of wat boven Belgisch grondgebied, had de machine motorstoring gekregen. De piloot was bij de noodlanding om het leven gekomen. De machine was wel volkomen vernield, maar niet in brand gevlogen. In de brokstukken vond men een dik pak documenten, waarin zich een compleet veldtochtsplan bevond. De plannen voor een Duitse aanval op België en Nederland. Die aanval had, volgens die documenten, op 12 januari moeten beginnen. Maar op die dag was er niets gebeurd. Waarom niet? Op die vraag wist niemand een antwoord te geven. Maar men moest er wel ernstig rekening mee houden, dat er een Duitse inval op komst was. Om die reden hadden allerlei mensen opdracht gekregen naar Den Haag te komen. Ze moesten weten wat er van hen werd verwacht, wanneer het ergste gebeurde.

‘Wij moeten wachten op nader bevel; zo nodig trekt de omroep zich achter de waterlinie terug’, vertelde Gijs.

De machine was volkomen vernield

‘Zou de waterlinie het houden?’ vroeg Dirk.

‘Wel tegen zware tanks’, zei Gijs.

In die spannende uren verscheen plotseling rijksrechercheur Luchtel op de reportage-afdeling.

‘Ik heb uw hulp weer nodig’, zei hij, ‘de vorige keer met die uniformsmokkel hebben jullie me zo goed geholpen. Nu is er iets heel anders aan de hand.’

Er waren rapporten uit verschillende delen van het land binnengekomen van mensen, die ’s avonds en ’s nachts geheimzinnige lichtsignalen hadden waargenomen. Lichtkogels. Vuurpijlen in verschillende kleuren, die door onbekenden werden afgestoken. Met welk doel? ‘We moeten weten wat er aan de hand is’, zei hij, ‘als het seinen zijn naar Duitse vliegtuigen, die heel hoog verkenningsvluchten uitvoeren, is het duidelijk, dat die signalen door verraders worden gegeven. In elk geval, heren van de omroep, houdt uw twee oren en ogen breed open, kijkt goed uit en mocht u iets merken, laat het mij dan direct weten.’

‘De lichtjes stijgen naar de hemel’, zei Dirk somber en met veel nadruk. Hij keek de Kreeft aan. Die had deze geheimzinnige woorden niet lang geleden gesproken. Toen waren het zogenaamde signalen geweest met zaklantaarns tijdens een verduisterings-oefening. Nu kwam de rijksrecherche met de mededeling, dat lichtkogels werden afgeschoten. Lichtjes, die naar de hemel stijgen.

De Kreeft’s gezicht werd nog roder dan gewoonlijk toen Dirk deze woorden sprak.

‘Jij bent een jongen met een goed geheugen’, zei hij langzaam, ‘een veel te goed geheugen. Er zijn omstandigheden, waarin een goed geheugen pijnlijk kan zijn.’

Dirk voelde zich door een angstig gevoel bekropen. De woorden van de Kreeft klonken als een nauwelijks verborgen dreigement. Om de beklemming, die hij voelde te breken, zei Dirk: ‘Mijnheer Luchtel, is er een lijstje bijgehouden van de plaatsen waar die lichtkogels zijn gezien?’ ‘Jawel, mijn jonge vriend’, zei de rijksrechercheur, ‘hier is het.’

‘Als we nu eens’, zei Dirk aarzelend, ‘op een kaart van Nederland met een potloodje een kruisje zetten op elke plaats waar die lichtkogels zijn gezien, misschien kunnen wij daar iets van leren.’

‘Wat drommel’, zei rechercheur Luchtel, ‘jij bent een ventje met hersens. Geen wonder, dat jij toen die uniformsmokkelaars in hun kuif hebt gepikt.’

Terwijl de rechercheur de plaatsnamen afriep, zette Dirk op een grote kaart van Nederland kruisjes. Toen hij meer dan dertig kruisjes had gezet, zei de rechercheur, dat zijn lijstje was uitgeput.

Waar zijn de lichtkogels gezien?

‘En nu gaan we kijken wat de kaart te zien geeft’, zei Gijs.

‘We hebben aanvankelijk een veel langere lijst gehad’, zei Luchtel.

‘Elk geval hebben we minutieus onderzocht. In sommige gevallen was de oorzaak te achterhalen. Auto’s met verkeerd gerichte koplichten hadden tegen het laag hangend wolkendek geschenen. En in een paar gevallen hadden kwajongens doodgewoon vuurwerk afgestoken. Zo maar uit baldadigheid. Maar we hebben toch nog altijd een aantal gevallen over, waarvoor we geen oplossing weten. Die gevallen staan nu op de kaart.’

Ze bogen zich over de kaart. De kruisjes waren her en der over het hele land verspreid.

‘Ik kan er geen kop of staart aan ontdekken’, zei de Kreeft.

‘Als je het mij vraagt zit er geen enkele betekenis in deze kruisjes’, zei Karelkje.

Gijs zweeg. Die bestudeerde de kaart heel ernstig.

‘En Dirk’, moedigde Gijs hem aan, ‘wat zeg je er van. Jij hebt van ons allen de fijnste speurdersneus, geloof ik... met uitzondering natuurlijk van meneer Luchtel’, haastte hij zich er aan toe te voegen.

‘De kruisjes zijn wel over het hele land verspreid’, begon Dirk, ‘maar als je het mij vraagt vind ik, dat het aantal toeneemt, naarmate je dichterbij de IJssel komt. Kijk hier in het oosten van Overijssel staan ook meer kruisjes. En hier meer naar het zuiden neemt het aantal af.

Van Gelderland naar Utrecht vind ik maar twee kruisjes, meer niet. Hoe langer ik er naar kijk, hoe meer ik de indruk krijg, dat de IJssel in het Overijsselse gedeelte als een soort magneet op de lichtjes werkt.'

'De IJssel is belangrijk voor de waterlinie', zei Luchtel.

'Goeie genade', barstte de Kreeft plotseling uit, 'dat er nog mensen zijn die in deze tijd aan de kracht van de waterlinie geloven. Ze vliegen er immers gewoon over heen. Die waterlinie is geen dubbeltje waard.'

'Maar waarom hebben de kerels, die lichtkogels afschieten, dan zoveel belangstelling voor de IJssel?'

'Hebben ze dat werkelijk?' smaalde de Kreeft, 'je kunt ook zeggen, dat ze veel meer belangstelling hebben voor Gelderland en Utrecht en voor de Peel... En dan dienen die lichtsignalen om ons zand in de ogen te strooien door de indruk te wekken, dat de Duitsers de IJssel belangrijk vinden.'

De woorden van de Kreeft vonden bij niemand bijval.

Maar voor de kalender een half jaar later aanwees, zou Dirk ruimschoots reden hebben om over die woorden na te denken.

Op 1 april 1940 kreeg Dirk Poldervaert van de directie van de omroep een deftige brief. 'Mijnheer', stond er boven. Er stond in, dat Dirk met ingang van heden was aangesteld als assistent-reporter. Dirk was jongmaatje áf. Hij voelde zich zo trots als een pauw met zeven staarten. Voor zijn werk moest hij zijn paspoort in orde laten maken. Verder vertelde Gijs hem, dat hij nu dag en nacht klaar moest staan om op het eerste sein uit te rukken. 'Och', zei Gijs, er lachend bij, 'zo'n vaart zal het in het begin wel niet lopen.'

Maar het liep in het begin wel degelijk zo'n vaart.

In de nacht van acht op negen april, toen Dirk heerlijk op één oor lag, werd er gebeld. Lang en luid.

'Wat zullen we nou hebben', riep vader, 'is er brand?'

Voor de deur stond de nachtportier van de omroep. Dirk moest onmiddellijk naar de studio komen. Paspoort en spullen voor een reis meenemen. De portier mopperde. Konden ze zo'n jongen nou geen telefoon geven?

'Wat is er aan de hand?' vroeg Dirk.

'Keet in Noorwegen geloof ik', zei de man.

Het woordje 'keet' drukte slechts voorzichtig uit wat er aan ontstellend nieuws uit Denemarken en Noorwegen was gekomen. In de vroege ochtend waren de Duitsers die twee landen binnengevallen. Er waren berichten van zware gevechten. Vooral uit Noorwegen kwamen die. De Noorse regering was uit Oslo naar het noorden ver-

trokken. Ze zou de strijd volhouden. Oslo zelf was nog niet in Duitse handen.

‘Kort en goed’, zei Gijs tegen Dirk, ‘jij en ik stappen zo meteen in een auto. Ik heb een vliegtuig weten te charteren, dat ons naar Oslo brengt. Reportage.’

Dirk was verrast. Zijn eerste reportage zou een grote worden. Oorlogscorrespondent Dirk Poldervaert. De hele wereld zou over hem spreken. Wat was het werk bij de omroep toch fijn.

‘Je weet, dat het karwei niet zonder gevaar is.’

‘Kan me niet schelen’, zei Dirk.

‘Mij wel’, zei Gijs, ‘ten slotte ben je nog minderjarig. Ik ben voordat ik hierheen kwam even bij je vader en moeder aangewipt. Die hebben toestemming gegeven, schriftelijke toestemming. Je kunt nooit weten en zeker is zeker.’

‘Wanneer gaan we?’

‘Over tien minuten.’

Op Schiphol was het stil en rustig. Maar binnen, in sommige kantoren, stonden ernstige mannen bij de telex-apparaten, die achter elkander het ene sombere nieuws na het andere rikketikten.

‘Wat moeten jullie hier doen?’ vroeg een kennis van Gijs.

‘Zo meteen gaan we naar Noorwegen’, zei die eenvoudig.

‘Vergeet dat maar’, zei de man, ‘ik weet niet eens of je wel toestemming krijgt om te vertrekken. Maar zelfs als je dat lukt... landen is er niet bij. We hebben via een paar particuliere lijnen nog verbinding met Kopenhagen en Oslo. Er wordt zwaar gevochten.’

‘Kan ik die particuliere berichten zien?’ vroeg Dirk.

Via een grote omweg had één van de afdelingen op Schiphol nog verbinding met een telegrafist in Kopenhagen en met een reporter in Oslo. Die gaven, doodgemoedereerd, alles door wat ze zagen en hoorden.

De man in Kopenhagen was vroeg gewekt door het gebrom van vliegtuigen, die laag over de stad vlogen. Burgers kwamen uit hun huizen. Midden in de nacht gingen de mensen de straat op. Daar waren alle straathoeken bezet door Duitse soldaten, geweer in de aanslag. De stad was in alle stilte door de indringers veroverd. Hoe waren die troepen daar gekomen? De eenzame berichtgever in Kopenhagen vertelde, dat een deel van het Duitse leger eenvoudigweg met snelle gemotoriseerde eenheden de Deens-Duitse grens had overschreden. Elders in het land waren Duitse parachutisten geland. De koning had voor de zender van Kalundborg gesproken, en bevestigd, dat het onheil over het land was gekomen. De Duitse bevelhebber had overal in de stad biljetten laten aanplakken. Duitsland had De-

nemarken bezet om te voorkomen, dat het door de Engelsen zou worden bezet.

De berichtgever seinde: 'Ben zoëven langs Hotel Angleterre gegaan. De Duitse staf heeft het hotel geheel in beslag genomen.'

'Het ergste was', seinde de man, 'dat niemand op die aanval was verdacht geweest. Nu, ja nu, begreep men plotseling, dat de Duitsers deze aanval lang en zorgvuldig hadden voorbereid. Duitse schepen lagen in de haven. Nu was gebleken, dat dagen lang Duitse soldaten in de ruimen verborgen hadden gelegen. Die kwamen plotseling te voorschijn...

'Verzet wordt wel geboden, maar het is nutteloos. Ik geloof, dat...' Plotseling hielden de seinen op.

'Op dit ogenblik komen de Duitsers de kamer van deze telegrafist binnen', zei Gijs met sombere stem, 'en ze arresteren hem...'

Dirk balde de vuisten.

Hij wilde, dat hij bij die telegrafist in de kamer was. Hij zou vechten om de moedige man te helpen. Maar hij stond op Schiphol. Zo met-een zouden ze een kopje koffie gaan drinken. Misschien was de telegrafist dan al dood. Gefusilleerd.

Onderwijl kwamen de berichten van de reporter in Oslo binnen. Deze man had de beschikking over een telefoonverbinding. Hij sprak in 't Engels aan één stuk door. Rustig en toch gespannen. Hij gaf een ooggetuigenverslag van de gebeurtenissen.

'Het is Ole Johansen', zei Gijs, 'ik ken hem, één van de reporters van de Noorse omroep.'

'Jongstleden vrijdagavond', vertelde de stem, 'was ik nog op de Duitse legatie. Ze vertoonden een film, 'Feuertaufe', de film, waarin de Nazi's lieten zien hoe ze Polen hebben uitgemoord. Ik had een paar gesprekken met Noorse hoge autoriteiten. Die wisten te vertellen, dat de Noorse gezant in Londen had gewaarschuwd, dat een aanval op Noorwegen op komst was. Een gedeeltelijke mobilisatie werd enkele dagen later bevolen.

Vannacht kwamen de berichten binnen, dat op verschillende plaatsen langs de langgerekte Noorse kust Duitsers onze versterkingen van zee uit hadden beschoten. Maar niemand geloofde het. En aan een aanval op Oslo hechtte helemaal niemand geloof.

Vroeg in de ochtend kwamen de berichten, dat we Oslo moesten verlaten. In de studio, waar ik nu spreek, kan ik het gedaver van het geschut horen. De bevolking is in paniek. Langs de straten trekken duizenden mensen op weg naar de bergen in het noorden, waar ze denken veilig te zijn. De ellende, vooral die van de kinderen, is onbeschrijfelijk. Alles is volslagen in verwarring. Ik hoor...'

De stem brak af. Enkele minuten verliepen in angstige spanning. De mannen op Schiphol klemde de kaken opeen. Was ook deze man gevangen tijdens de uitoefening van zijn beroep, dat tegelijkertijd zijn roeping was?

‘Hoor... daar komt hij weer’, riep plotseling een van hen. Opnieuw klonk de stem uit Oslo door de luidspreker.

‘Het spijt me, dat ik u even heb moeten laten wachten’, zei Ole nuchter, ‘er kwam een portier zeggen, dat ik moest ophouden. Beneden staat één van de grootste schurken, die ooit de naam van Noorwegen hebben onteerd. Vidkun Quisling is zijn naam. Hij is aanvoerder, leider heet dat, van de Noorse fascistten, een onbetekenend klein groepje, maar directe helpers van de vijand. Hij eist, dat iedereen de studio moet verlaten. Hij is door de Duitsers tot minister-president van Noorwegen benoemd. Stel je voor, deze schurk onze minister-president. Hij liet de gedrukte aankondiging van zijn benoeming zien. Het verraad is weken geleden al voorbereid.’

Ole in Oslo begon sneller te spreken. Hij struikelde af en toe over zijn eigen woorden.

‘Ik heb haast’, zei hij, ‘ik moet nog veel vertellen, voordat mij het zwijgen wordt opgelegd. De schurk Quisling wil voor deze microfoon spreken. Spoedig zal ik moeten zwijgen. Maar voordat mij de mond wordt gesnoerd, wil ik tot de hele vrije wereld zeggen, dat wij Noren zullen vechten, doorvechten totdat de overwinning is volstreden. De Duitsers zullen ons land bezetten en de bevolking onderdrukken, maar het vrije Noorwegen zal toch blijven leven in de harten van elke rechtgeaarde Noorse man of vrouw, net zo lang totdat de overwinning is vol...’

‘Volstreden’, had Ole willen zeggen, maar hij kon het woord niet afmaken. Men hoorde hoe een deur met geweld werd opengeworpen. Barse stemmen riepen iets in het Duits. Toen weerklonk een schot, en nog een.

De verbinding met Oslo viel uit.

‘Ole Johanson is dood’, zei Gijs plechtig, ‘moge zijn heldhaftige ziel in vrede rusten. Hij stierf in de uitoefening van zijn beroep, het mooiste beroep dat er is. Hij was een goed vaderlander.’

’s Middags moest Dirk weer met Gijs naar Schiphol. Een vliegtuig van de K.L.M. ‘de Kemphaan’, had kans gezien te midden van de onbeschrijfelijke verwarring op het vliegveld van Oslo weg te komen. Hoe de gezagvoerder Evert van Dijk er in geslaagd was zijn machine dwars door het gebied der vijandelikheden veilig heen te brengen

was niet bekend. Maar toen hij zich buiten dit woelige gebied bevond had hij per radio geseind, dat hij onderweg was.

Tegen vijf uur werd hij op Schiphol verwacht.

Het restaurant van Schiphol leek tegen vier uur wel de Dam als de Koningin in de stad is. Het was er stampvol. Journalisten van heinde en ver waren samengestroomd. Persfotografen liepen druk heen en weer.

Het duurde wel even voordat gezagvoerder Evert van Dijk in het restaurant verscheen. Hij had eerst een fluisterend gesprek moeten voeren met enkele heren, die hem op het vliegveld hadden opgewacht. 'Die hebben hem verteld, dat hij ons niet alles mag vertellen', bromde Gijs.

'Wij krijgen de klikjes.'

Die klikjes vielen nog best mee. Want al was het duidelijk, dat gezagvoerder van Dijk geen bijzonderheden over de militaire operaties mocht vertellen, wat hij wel kon mededelen was belangwekkend genoeg.

Hij was niet ver van het vliegveld, toen de Duitse aanvallen begonnen.

'De vliegvelden rondom Oslo zijn veroverd door parachutisten. De aanval kwam niet van de grond of vanuit zee, maar uit de lucht.

Daarop waren de Noren onvoldoende voorbereid. Maar wat mij met verbazing vervulde en iedere Noor met ontzetting sloeg was, dat de agent van de Lufthansa, de Duitse burgerluchtvaartmaatschappij, op het vliegveld op de parachutisten stond te wachten. Die wist van te voren, dat de aanval zou komen. Hij is helemaal geen militair. Hij had een groot pak landkaarten en gesloten enveloppen bij zich. Als er weer een eenheid parachutisten was geland, meldden die zich bij hem. Hij deed dan een landkaart uit en zocht in de stapel enveloppen naar die met de naam van de bevelvoerende officier er op. Zo kregen de gelande parachutisten hun opdrachten. Het was het zuiverste verraad, evenals het verraad van Quisling.'

'Hoe konden de Duitsers landen?' vroeg een journalist, 'was het vliegveld dan nog bruikbaar?'

'Ze zijn gedeeltelijk per parachute geland. Zo lang het vliegveld nog bruikbaar was, streken er machines op neer, die voor de bevoorrading zorgden. Toen dat niet meer ging, landden de Duitsers op de grote wegen naar het vliegveld, en op allerlei kleine weilanden en akkers. Het was zonneklaar, dat de hele omgeving in kaart was gebracht en dat de piloten precies wisten waar ze veilig hun machines konden neerzetten. Dat moet allemaal van te voren zijn uitgezocht.'

Het verhaal van gezagvoerder Evert van Dijk deed niet alleen in

Nederland de ronde; het werd ook met gretigheid in het buitenland vernomen. Een golf van zenuwachtigheid ging over de landen, die nog niet in de oorlog waren betrokken. Het was duidelijk, dat een internationale bende van verraders reeds geruime tijd aan het werk was.

Toen ze tegen het vallen van de avond naar Hilversum terugreden, zagen Gijs en Dirk hoe soldaten overal op de weilanden grote staketsels oprichtten. Ook langs de grote wegen werden haastig palen in de grond gezet.

‘Wat betekent dit?’, vroeg Dirk.

‘Dit betekent’, zei Gijs, ‘dat de Nederlandse regering de les van Noorwegen heeft geleerd. Bij ons zullen geen vliegtuigen op de grote wegen landen. Ons land balanceert op het randje van de afgrond, mijn jongen.’

De geheimzinnige brief

Doordat Dirk het met zijn werk zo druk had gehad, waren er heel wat dagen voorbij gegaan zonder dat hij Lien langer dan een paar minuten had kunnen spreken. Van een bijeenkomst van de club in de kamer van Willem Noteboom was helemaal niets meer gekomen. Gaandeweg begon de nerveuze spanning in Nederland wat te zakken, al bleef iedereen uiterst waakzaam.

‘Kun je zaterdagavond bij me komen, de hele bende komt’, liet Willem hem weten.

Ze zaten in ’n grote kring, allemaal: Willem en Marietje, Toon de Wit en de lijzige Elisabeth, de stoere Henk van Straten en de niet minder forse Katelijne de Liefde, en Dirk en Lien. Dirk vond het plezierig weer eens in de vertrouwde kring van zijn vrienden en vriendinnen te zijn. De club vond het machtig interessant, dat zij van hem als het ware uit de eerste hand konden horen wat er in Denemarken en Noorwegen was gebeurd. Vooral het verhaal van de reportage door Ole Johanson en het einde daarvan ontroerde hen sterk.

‘Ik beweer’, zei Willem, ‘dat we als club verder moeten gaan met actieve strijd tegen het landverraad. Goed, onze eerste expeditie naar de kelder in Amsterdam is mislukt. Maar wat zou dat? Dat betekent toch niet, dat alle andere expedities eveneens zullen mislukken? Denemarken en Noorwegen hebben twee dingen bewezen. Ten eerste, dat de Duitsers overal hun spionnen hebben, en ten tweede, dat de regering niet bij machte is op alle dingen tegelijk te letten.’

De anderen konden dit slechts beamen.

‘Een oom van me’, zei Willem geheimzinnig, ‘werkt op het departement van justitie. Het is een broer van mijn vader. Met die praat ik wel eens over die dingen en hij zegt, dat zulke clubs als wij hebben, goed werk kunnen doen. Hij zegt, dat Nederland propvol zit met Duitse agenten.’

‘Ik vind, dat de regering die lui meer in de gaten moet houden’, zei Dirk.

‘Dat vindt die oom van mij ook’, zei Willem, ‘maar er zijn altijd mensen te weinig. Toen ik hem vertelde van deze club, zei mijn oom, dat de regering heel wat geruster zou zijn, als er meer van zulke clubjes in het land aan het werk zouden zijn.’

Dirk haalde zijn schouders op.

‘Wat heb je aan zulke verhaaltjes. En als we gepakt worden, zoals

destijds in Amsterdam bijna was gebeurd, kunnen we dan tegen de politie zeggen: de ome van Willem Noteboom vindt het goed.'

'Henk, zeg jij nou ook eens wat', moedigde Willem Henk van Straten aan.

'Ik wil het wel vertellen, maar ik weet niet of het mag.'

'Ga je gang maar', zei Willem.

'Nou goed dan', zei Henk, 'het zit dan zo, dat Willem en ik dezer dagen bij die oom van hem op het departement zijn geweest. Willem had met mij over zijn plannen gesproken. Eerlijk gezegd, dacht ik er net zo over als Dirk, namelijk: moeten wij dat doen? Toen zei Willem, ga mee naar mijn oom. En nu vertel ik jullie iets, dat voorlopig onder ons moet blijven. Kijk, zei die oom, ik zal jullie vertellen wat er dezer dagen in Den Haag is gebeurd; daaruit kan je leren wat gewone burgers in deze tijd kunnen doen.'

Het was nu doodstil in de kamer. Iedereen luisterde vol spanning. 'Eergisteren loopt een gewone man in Den Haag op straat. Opeens ziet hij voor zich op het trottoir een grote gele envelop liggen met zegels er op en heel dik. Hij denkt: hé, dat heeft natuurlijk iemand verloren, laat ik het ding oprapen, misschien staat er een adres op. Goed, die man raapt de envelop op. Er staat inderdaad een adres op. Herrn H. Cors, Auslandsorganisation en nog veel meer Duits, adres in Berlijn. En het gedrukte hoofd van die enveloppe laat zien, dat die brief afkomstig is van het Duitse gezantschap in Den Haag. Normaal zou zo'n man naar het Duitse gezantschap zijn gegaan en hebben gezegd: asjeblijft dat heb ik gevonden en verder goede dag. Maar die man was niet gek. Hij ging met die envelop naar de politie. Die enveloppe is eerst door allerlei lui betast en bekeken. Er kon wel een tijdbom inzitten, zeiden ze. Maar ten slotte hebben ze heel voorzichtig dat ding geopend. En weet je wat te voorschijn kwam?'

Henk keek triomfantelijk rond. Hij was het middelpunt van de belangstelling.

'Ga jij maar verder, Willem', zei hij.

'Goed', zei Willem, 'mijn oom heeft het ons, Henk en mij, verteld. Er zaten acht uitvoerige brieven in. Allemaal op papier van de Duitse legatie. Allemaal ondertekend door meneer Otto Butting, die aan de legatie is verbonden en tegelijkertijd hoofd is van alle Duitsers, die in Nederland wonen. In die brieven stonden rapporten over alle mogelijke zaken, die met de verdediging van Nederland te maken hadden. Doodgewone spionage. Precies aangegeven waar bunkers liggen, en waar vliegtuigen zouden kunnen landen, als de gewone vliegvelden onbruikbaar zouden zijn. Er stonden berichten in over telefoongesprekken, die ze hadden afgeluisterd. Vooral omtrent de

omgeving van Amersfoort en Wageningen bevatten die spionage-rapporten veel bijzonderheden.'

Dirk ging plotseling met een schok overeind zitten. Hij herinnerde zich opeens het gesprek, dat ze hadden gevoerd in de kamer van de reportage-afdeling, toen daar rijksrechercheur Luchtel had verteld van de geheimzinnige signalen met opstijgende lichtkogels. Hoe zat het ook weer? Hij, Dirk had gezegd: de lichtsignalen concentreren zich vooral in Overijssel en tegen de IJssel aan, maar Gelderland en Utrecht heeft veel minder lichtsignalen. Zou dat betekenen (had hij gezegd) dat de Duitsers iets met de IJssel van plan zijn? En toen had de Kreeft gezegd: het kan ook zijn, dat de Duitsers juist iets van plan zijn in Gelderland en in Utrecht. Die opmerking had Dirk wel een beetje vreemd gevonden. Hij wantrouwde de Kreeft nu eenmaal. Maar nu hoorde hij het verhaal van de gele enveloppe en kijk, de spionnen van de Duitsers hadden blijkbaar grote belangstelling voor de streek tussen Amersfoort en Wageningen. De Kreeft had dus blijkbaar iets geweten of iets vermoed, dat nu werd bevestigd. Vreemde man, die Kreeft.

Onderwijl Dirk zo zat te peinzen, ging de stem van Willem voort. Hij vertelde allerlei bijzonderheden, die hij van zijn oom had gehoord. Hij besloot: 'En dus beste mensen, zou ik willen voorstellen, dat we het niet bij praten laten. We moeten optreden. Iedereen moet nagaan of er Duitsers bij hem in de buurt wonen. Als we die op een lijstje zetten kunnen we een rooster maken, want we moeten hen volgen. Geen ogenblik moeten we ze onbespied laten.'

'Onzin', zei plotseling Marietje van Witsen tegen haar vriend Willem, 'dat vind ik de grootst mogelijke onzin en verspilling van tijd.'

'Waarom?'

'Omdat je van één ding zeker kunt zijn. De regering houdt elke Duitser precies in de gaten. Als ze dat niet doen, zijn ze geen knip voor de neus waard. Bovendien wat er in Denemarken en Noorwegen is gebeurd, heeft de lui in Den Haag natuurlijk de ogen geopend. Nee, niet de Duitsers in Nederland moeten we in de gaten houden, maar wel de N.S.B.-ers.'

'Dat onbenullige zootje', smaalde Henk, 'onder leiding van het grootste onbenul aller tijden, Toon Mussert. Toe nou, moeten we aan die rare sijzen onze tijd verknoeien. Daar voel ik helemaal niets voor.' Ze bleven nog heel lang napraten, maar tot beslissingen kwam men niet.

Toen Dirk Lien 's avonds naar huis bracht, zei zij:

'Dirk, je kunt het vrouwelijke intuïtie noemen, maar ik heb de laatste dagen het sterke gevoel, dat Nederland binnen een maand midden

We zullen elkaar nooit in de steek laten

in de oorlog zit. De Duitsers willen eerst de hele Westkust van Europa in handen hebben. Voor die tijd doen ze niets in Frankrijk. Daarom liggen ze achter hun Siegfriedlinie. Dirk, ik maak me echt angstig. Wat zal er met Nederland gebeuren, met vader en moeder, met ons... en met jou.'

Dirk was diep onder de indruk van Lien's ernst. Wat kon hij tegen haar redenering inbrengen? Het gaf hem een fijn gevoel, dat ze zo bezorgd was voor hem. Onwillekeurig drukte hij haar arm steviger dan ooit.

'Ik vind jou een echte vriendin', zei hij.

Lien bleef staan: 'Dirk', zei ze met een door angst verstikte stem, 'wat er ook mocht gebeuren, laten we afspreken, dat we elkaar nooit in de steek zullen laten. Het kan zijn, dat we elkaar in de roerige dagen, die ik zie komen, kwijt zullen raken. Beloof je me, dat je alles zult proberen om weer bij me te komen.'

'Dat beloof ik', zei Dirk.

'Echt?'

'Echt', zei Dirk.

En toen gebeurde er iets, waar Dirk helemaal niet op verdacht was. Lien pakte hem met twee handen om de hals en gaf hem een klinkende zoen. En hij gaf haar een terug.

'Nou is de belofte plechtig verzegeld', probeerde hij grappig te zijn. Maar Lien zei:

'Ik hoop, dat we dit nooit zullen vergeten.'

Stevig gearmd liepen ze naar Lien's huis.

De regering in Den Haag vond de N.S.B.-ers echter blijkbaar niet zo onbenullig als Henk. De Staat van Beleg werd tot het gehele land uitgebreid. Eenentwintig vooraanstaande N.S.B.-ers werden gearresteerd en geïnterneerd. Maar de leider van de N.S.B., Mussert, liet men vrij.

Ze zaten bij de omroep juist over deze arrestatie te praten en ook over het onbegrijpelijke, dat Mussert op vrije voeten was gebleven, toen op de telex een bericht verscheen, dat aller aandacht trok. Er was een correspondentie van de Columbia Broadcasting Company, een Amerikaanse omroep, in Nederland: Miss Breckinridge. Zij had ook een bezoek aan de studio's in Hilversum gebracht. Ze moest een reportage maken over de Quislings in Europa, zoals zij kortweg zei. 'I want to see that chap Mussert', had zij aangekondigd.

Uit het telexbericht nu bleek, dat de Amerikaanse verslaggeefster erin was geslaagd tot de leider van de N.S.B. door te dringen.

Ze had hem gevraagd: 'In geval van een mogelijke aanval van Duitsland op Nederland, zouden de Nederlandse Nazi's dan Duitse hulp gebruiken om hun doelstellingen in Nederland te bereiken, of zouden zij voor hun Koningin vechten?'

Dat was nogal een vraag op de man af, die Miss Breckinridge had gesteld. En wat had Mussert geantwoord? Ook dat vermeldde de telex. 'Toen ik', vertelde Miss Breckinridge, 'deze vraag de Leider stelde, antwoordde hij, dat sinds de N.S.B.-ers niet meer werd toegestaan legerofficieren te zijn, zij, de N.S.B.-ers absoluut niets anders zouden doen dan zó te gaan zitten, zei hij, terwijl hij zijn armen over de borst kruiste en in zijn stoel achterover leunde.'

Gijs, de Kreeft, Karel en Dirk stonden over dit bericht gebogen. Ze waren sprakeloos, zo brutaal was de uitdagende aankondiging van passief verraad door de N.S.B., dat er uit sprak.

De eerste die het gebruik van zijn stem terugvond was de Kreeft.

'Zeg Dirk', zei hij, 'herinner jij je, de eerste ochtend, dat je hier bij de omroep was... we hebben toen samen een kopje koffie in de cantine gedronken.'

Dirk knikte. Of hij het zich herinnerde... nou.

'Toen zei jij', ging de Kreeft langzaam verder, 'dat de N.S.B.-ers landverraders waren. En ik zei: dat is een zware beschuldiging, jongen, voor een dergelijke beschuldiging moet je bewijzen hebben. Nou hier heb je het bewijs, het ligt vlak voor je.'

Een tikje verward keek Dirk hem aan. Hij had de Kreeft nog nooit zo bewogen gezien. Een gedachte flitste door Dirk's hoofd: Zou ik me misschien toch in de Kreeft hebben vergist? Is hij geen spion van de Duitsers?... is hij misschien juist het tegendeel?

Oorlog

In de ochtend van de tiende mei werd Dirk met schrik wakker. De dag begon aan te breken. Hoog in de lucht hoorde hij het geluid van vele vliegtuigen. In de verte weerklonken doffe slagen.

‘Het is zo ver’, dacht hij, ‘dit is oorlog.’

Hij keek op zijn horloge. Het was drie uur in de vroege.

Zijn vader en moeder waren al op.

Op straat was het druk. Mensen liepen heen en weer. Ze wezen naar de lucht. Heel hoog trokken zwermen vliegtuigen. Duitse.

Vader had de radio aangezet. Een stem weerklonk:

‘Bij Arnhem zijn parachutisten geland, zij zien er uit als burgers.’

Even later riep een andere stem om:

‘Bij Valkenburg, Ypenburg en Ockenburg zijn parachutisten geland, gekleed in uniformen van Nederlandse soldaten.’

IJlings sprong Dirk op de fiets. Bij de omroepstudio aangekomen, stuitte hij op schildwachten.

‘Niemand mag hierdoor.’

‘Ik werk hier’, zei Dirk.

‘Dat kan iedereen wel zeggen. Overste Lagerwei, deze knaap zegt, dat hij hier werkt.’

Een man in de uniform van een overste van het Nederlandse leger kwam naderbij. Dirk herkende hem niet onmiddellijk, toen zag hij wie ’t was.

‘De Kreeft. Is die overste?’

‘Jullie kunt deze jongeman doorlaten’, zei de Kreeft, ‘ik ken hem.’

Hij liep met Dirk mee naar de kamer van de reportage-afdeling.

‘Ik heb nooit geweten, dat u overste bent’, zei Dirk verrast.

‘Dat hoefde ook niemand te weten’, zei de Kreeft, ‘Gijs wist het natuurlijk en de bovenste baas van de omroep ook. Ik ben eigenlijk verbonden aan een speciale afdeling van de Generale Staf. Die afdeling heeft me een paar jaar geleden hier in Hilversum gedetacheerd met een speciale opdracht. Of eigenlijk meer dan een speciale opdracht.’

‘O’, zei Dirk, enigszins verlegen.

‘Ik kan jou wel zeggen wat die opdrachten waren’, zei de Kreeft, ‘in de eerste plaats moest ik opletten of vreemde onvaderlandslievende elementen zich bij de omroep binnendrongen, en ten tweede moest ik als de nood aan de man kwam, voor de generale staf klaar staan om de hele zaak hier onder bewaking en beheer te nemen.’

‘Dus u...’, stamelde Dirk, ‘moest opletten, dat zich geen... dat zich geen... dat zich geen onvaderlandslievende elementen in de omroep konden nestelen, hahahahahaha.’ Ondanks de ernst van de situatie moest Dirk plotseling luidkeels lachen.

‘Wat valt hier over te lachen?’ vroeg de Kreeft.

‘Nou’, zei Dirk, ‘u mag het gerust weten hoor, Lien en ik hebben juist u niet vertrouwd... Lien is... eh... Lien is een meisje, dat bij mij op school was. Ze zat een klas hoger. Ze werkt op het archief, ziet u, en we dachten, dat u een spion was. Maar dat was uw eigen schuld.’

‘Mijn eigen schuld?’ vroeg de Kreeft verbaasd.

‘Jawel’, zei Dirk. Hij vertelde dat Lien en hij op de avond van de verduisteringsoefening gezien hadden hoe de Kreeft twee mannen had beloerd, die elkander een enveloppe overgaven.

‘Dat herinner ik me best’, zei de Kreeft, ‘die twee mannen zijn ook later ingerekend. Die hadden allerlei gegevens over de luchtoefening verzameld. Ik had er de lucht van gekregen en was hen gevolgd. Maar... eh... ik had jou en dat meisje best in de gaten hoor. Toen ik die mannen volgde, hoorde ik gerucht achter me. Ik zag jou en die Lien. Toen heb ik me verstopt en zag jullie voorbijgaan. Ik heb over dat vreemde gedrag van jou met Gijs gesproken...’

‘Met Gijs’, vroeg Dirk.

‘Natuurlijk, die stond toch voor jou borg, toen je werd aangenomen.

‘Het is wel vervelend’, zei Dirk, ‘dat we u al die tijd hebben gewantrouwd. Maar het was ook zo raar. In het personeelsarchief was geen dossier van u te vinden... maar nou gaat mij een licht op, dat kón natuurlijk niet. Stel je voor, dat iemand bij de omroep het in handen had gekregen en had gezien, dat we iemand bij de omroep hadden, die voor de generale staf werkte...!’

‘Je snapt het’, zei de Kreeft, die vertrouwelijk zijn hand op de schouder van Dirk had gelegd. ‘Voor mij was ’t het bewijs, dat je van het goede soort bent... jij en Lien, dat jullie nooit met iemand over jullie wantrouwen tegen mij hebt gesproken. Jullie kunt zwijgen. Dat is een belangrijke eigenschap, Dirk.’

Nu iedereen wist wie de Kreeft eigenlijk was, was hij het middelpunt van korte gesprekken, waarbij chefs van afdelingen aanwezig waren, en ook de hoge bazen van de omroep.

‘Ze willen door het zuiden heen de vesting Holland bereiken’, legde de Kreeft met zijn vinger op een grote landkaart uit, ‘en daarna willen ze België binnenzwenken. Maar dat lukt nooit als ze de bruggen over de Maas en de Waal niet in handen krijgen. Daar bij die bruggen ligt de sleutel tot overwinning of nederlaag.’

Naarmate de berichten binnenkwamen, bleek, dat de opzet van de aanvallende vijand goed was voorbereid. Op alle bruggen van Maas-tricht tot Arnhem waren in de vroegte overvallen uitgevoerd door Duitsers, die er als burgers of als Nederlandse soldaten uitzagen. Daarvoor waren dus indertijd de uniformen gesmokkeld, dacht Dirk. Hij beet zich op de tanden van machteloze woede. Dat was geen eerlijke strijd meer, dat was smerig verraad.

Naarmate de dag vorderde kwamen berichten binnen, die de Kreeft somber stemden.

‘Asjeblieft’, zei hij, ‘kijk hier op de kaart heb ik aangegeven waar volgens de radioberichten nog meer landingen van parachutisten hebben plaats gevonden. Zie je, een grote concentratie rondom Den Haag. Dat kan slechts een tweeledig doel hebben. Verwarring stichten achter ons front, en de regering, de ministers en de Koningin onschadelijk maken.’

De meeste telefoonverbindingen waren verbroken, maar de Kreeft beschikte over een speciale lijn met de Generale Staf. Daardoor kon hij op de hoogte blijven van bijzondere omstandigheden, die zich zouden voordoen.

Naarmate de dag vorderde was hij in de gelegenheid een beter overzicht te krijgen van de situatie, waarin Nederland verkeerde.

‘Alles is nog niet verloren’, zei hij, ‘integendeel, nu we de schok van de verrassende aanval hebben opgevangen, ziet het er, alles bijeen genomen, niet zo slecht uit als ik eerder op de dag heb gedacht. Er zijn vele mannen gesneuveld, dat is de vreselijke waarheid. En de situatie blijft gevaarlijk.’

Dirk ging die avond niet naar huis. Lien was even langs de reportage-afdeling gekomen om dag te zeggen. Zij zou Dirk’s vader en moeder de boodschap brengen, dat Dirk voorlopig in de studio zou slapen. Daarna zouden ze wel verder zien.

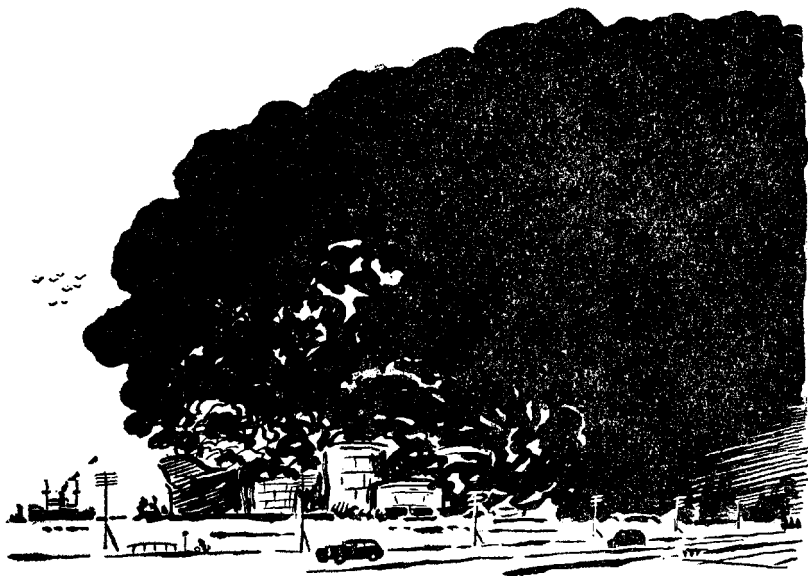
‘Zeg Lien’, zei Dirk, ‘de Kreeft is overste bij de generale staf, overste Lagerwei, hij is een reuzevent, een echte goede vaderlander. Wat hebben we ons in die man vergist, gelukkig maar hè. Hij zegt, dat Nederland er niet zo slecht voorstaat.’

‘Echt?’, vroeg Lien blij verheugd, ‘of zeg je dat alleen maar om mij een beetje gerust te stellen?’

‘Echt’, zei Dirk.

Ze namen afscheid met een extra stevige handdruk.

Die vier meidagen van 1940 werden voor Dirk een nachtmerrie. Hij zag Rode Kruis-auto’s vol met bloedende gewonden van het front komen; hij kon wel huilen van ellende. Hij wist niet meer welke dag het was. Soms sliep hij een beetje op een paar stoelen. Maar na en-

De petroleumhaven stond in brand

kele uren rust, schrok hij weer wakker. Er was zoveel werk te doen. Het was een tijd, waarin alles mogelijk was, zelfs het ongelooflijkste. De berichten over Duitse soldaten, die zich als burgers hadden vermomd bleven aanhouden, maar ze namen in omvang af. Inplaats daarvan melden mensen uit het land, dat de Duitsers vergiftigde bonbons hadden verspreid. Andere mensen beweerden, dat glazen ballonnen, die met gifgas waren gevuld, waren ontploft. Wat moest men geloven?

Onderwijl bleef de Kreeft de loop der krijgsverrichtingen op de kaart volgen. De Duitse aanval concentreerde zich nu op de Grebbeberg, de heuvel, die in het Utrechtse de toegang naar het Westen afsloot. Daar werd hevig gevochten. Nederlanders sneuvelden na een gevecht tegen een honderdvoudige overmacht. Het was ook de Kreeft, die onder strikte geheimhouding aan een paar mensen in de studio vertelde, dat het vertrek van de Koninklijke familie en de ministers naar Engeland elk uur moest worden verwacht.

‘De strijd moet als het nodig is buiten Nederland worden voortgezet’, zei hij eenvoudig. Maar de mensen aan wie hij dit vertelde konden het niet geloven. De Koningin vertrok uit Nederland, dat kon toch niet waar zijn.

Het was wél waar. En naarmate de dagen kwamen en gingen was het duidelijk, dat Nederland de strijd niet veel langer zou kunnen vol-

houden. Er gingen geruchten, dat Engelse en Franse troepen waren gearriveerd, maar het totale beeld van de oorlog veranderde niet. In de ochtend van de veertiende mei riep de Kreeft wat mensen bij elkaar.

‘Heren’, zei hij eenvoudig, ‘ga naar huis, maar zorg over prompt een half uur hier weer terug te zijn. De Duitsers staan dicht bij Amersfoort. Het wordt noodzakelijk geacht, dat u zich op Amsterdam terugtrekt, en van daaruit probeert naar Den Haag te komen. Zo nodig zullen we uit Den Haag verder kunnen uitzenden.’

Dirk kwam echter niet verder dan Amsterdam. Het afscheid van vader en moeder was kort maar zeer ontroerend geweest. Hij was ook nog langs Lien’s huis gegaan. Die was de stad in. Niemand wist wanneer ze terug zou komen. Dat was voor Dirk wel een teleurstelling, maar hij kon niet wachten. Een half uur later reed een kleine rij auto’s van Hilversum naar Amsterdam. Het was prachtig weer. De zon scheen op de weilanden, waar duizenden margrietten stonden te bloeien. Het was onbegrijpelijk, dat dit vreedzame land in oorlog was. In Amsterdam heerste een hyper-nerveuze spanning. In een klein cafeetje aan de Nieuwe Zijdsvoorburgwal, waar hij wist dat de journalisten elkander altijd troffen, hoorde Dirk het laatste verpletterende nieuws.

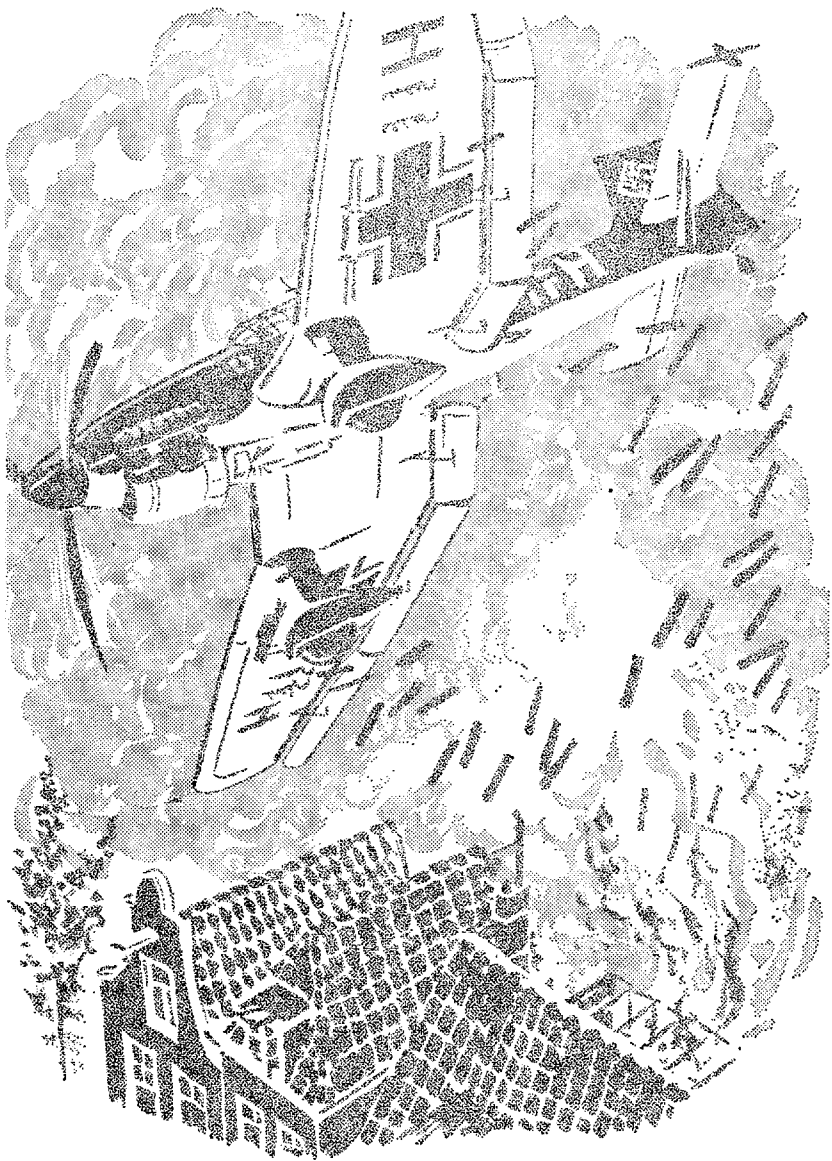
Algemeen werd verwacht, dat die dag Nederland de strijd zou moeten opgeven. Het was dinsdag de veertiende mei 1940.

‘Wat doen jullie?’, vroeg hij aan een paar journalisten, die hij kende. ‘We gaan naar IJmuiden. Proberen weg te komen. Naar Engeland. Onder de moffen blijven, dat nooit.’

‘Ik ga mee’, zei Dirk eenvoudig.

’s Middags gingen ze naar IJmuiden. Over de wegen trokken vluchtende mensen. Met van angst verwrongen gezichten zochten ze naar schepen, die hen konden meenemen. Mee naar de overkant. De verwarring was onbeschrijfelijk. Wanhopige vluchtelingen vochten om de eersten te zijn bij een loopplank. Dirk zag mensen, die in paniek in het water sprongen. En overal dreunde en schudde de aarde. De hel scheen losgebroken. De petroleumhaven langs het Noordzeekanaal stond in lichterlaaie. De zwarte wolken trokken een groezelig spoor langs de hemel. Het was het laatste wat Dirk van het vaderland zag.

Later, toen hij veilig en wel in Engeland zat, droomde hij nog dikwijls van die zwarte wolk, die op de veertiende mei 1940 de hemel van Nederland had verduisterd. Wanneer zou die hemel zich weer blauw koepelen over een vrij Nederland?

Brandbommen op Rotterdam

Enkele tientallen Nederlandse militaire vliegtuigen vochten gedurende vijf eindeloos-lijkende dagen en nachten de ongelijke strijd tegen duizenden van de modernste Duitse bommenwerpers en jagers. Maar de Nederlanders wisten niet van wijken. Ze sneuvelden bij duizenden. Zo ooit een Militaire Willems Orde was verdiend dan was het die, welke generaal Winkelman na afloop van de strijd aan onze luchtmacht uitreikte.

Te land hielden onze troepen met ware doodsverachting stand tegen de aanstormende horden van over de Oostergrenzen. Maar wat konden enkele lichte pantserwagens op de lange duur uitrichten tegen de duizenden zware tanks? Ons leger moest terugwijken. Bij de Grebbeberg leverde het een wanhopig gevecht, waarbij velen sneuvelden.

Op de Afshuidijk konden de Duitsers er niet doorkomen. Van zee uit bestookte het vuur van onze marine de aanvallers. Kornwerderzand zag de heldenmoed van de Nederlanders, die in de vaderlandse geschiedenis zal voortleven. Bij de verdediging van Rotterdam vochten vooral de mariniers met ware doodsverachting.

De vijand eiste de overgave van Rotterdam in een ultimatum, dat met dood en vernieling dreigde, wanneer het niet zou worden ingewilligd. Maar voordat de termijn van het ultimatum was verstreken, stortten zich de Duitse bommenwerpers al op de weerloze bevolking. Het hart van Rotterdam brandde uit. Mannen, vrouwen en kinderen stierven in de brandende neerstortende huizen. Daarop dreigde de vijand Utrecht en Amsterdam hetzelfde lot te zullen doen ondergaan. Generaal Winkelman gaf bevel: Staakt het vuren. Onze marine week uit naar Engeland. En toen daverden de horden van de vijand het Westen van ons land binnen.

Over de Middenweg in Amsterdam trokken de troepen Nederlandse soldaten, die van het front huiswaarts keerden, moe en afgemat. De bevolking haalde hen met hartelijkheid en dankbaarheid binnen. En tezelfder tijd dreunden over de Berlagebrug de machines van het Duitse leger, die over Utrecht waren opgerukt. De bevolking staarde de vijand met onverholen minachting en afkeer aan. Slechts weinige mensen langs de weg juichten; het waren de N.S.B.-ers, die de vijand van hun vaderland met de verradersgroet binnenhaalden...

STRIJD OP LEVEN EN DOOD

HOOFDSTUK I

Welkom op vrije grond

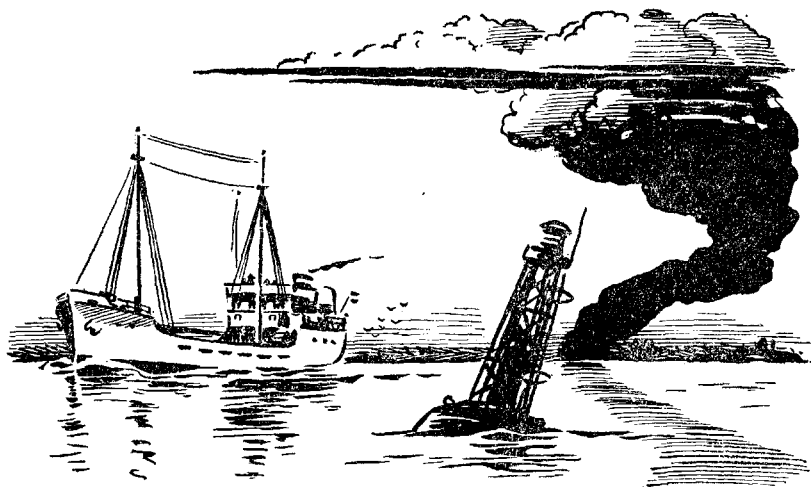
'Gloria', heette het kustvaardertje, waarmee Dirk Poldervaert het brandende Nederland verliet. Koers: naar Engeland. Een rookpluim stak mijlenhoog boven de horizon uit. Alsof de Vesuvius of de Etna aan het vuurspuwen is, dacht hij. Die rookkolom steeg omhoog van de brandende Amsterdamse oliehaven. Op weg van Amsterdam naar IJmuiden was hij er langs gekomen. Nu hij, rustig en stil op de vlakke zee, over de railing in de verte staarde, herinnerde hij zich plotseling een tafereel van de eerste oorlogsuren, op tien mei in de vroege. Het was misschien half zeven 's ochtends. Hoog boven Hilversum dreunden de Duitse bommenwerpers. In de verte klonk boem, boem, boem. Dat waren de bommen, die de laatste resten van Schiphol in flenters gooiden. Mensen liepen op straat zenuwachtig heen en weer. En ergens had hij toen een juffrouw gezien, die vlijtig het koperen knopje van het drukschelletje poetste. Oorlog of geen oorlog, haar koper moest glimmen als de zon.

Toen hij, op order van de Kreeft, naar Amsterdam trok, om daar te proberen naar Den Haag te komen, was hij op de Nieuwe Zijds in de hoofdstad in een cafeetje beland, waar altijd veel journalisten kwamen. Eén van hen kende hij: Gerard van Reuven. Hij was politiever-slaggever bij een van de dagbladen in de hoofdstad.

'Poldervaert', zei hij somber, 'ze kunnen de tent beter sluiten. Het is afgelopen. Die soldaten van ons hebben gevochten als leeuwen. De marine en de vliegerij hebben meer dan één duit in het zakje gedaan. Maar beste jongen, we staan alléén, we staan alléén. Alléén tegen het machtigste leger van de wereld!'

'Hebben we dan geen bondgenoten. Engeland en Frankrijk staan toch achter ons.'

'Achter ons staan ze wel. Maar wat *doen* ze daar? Niks! Ik hoorde van een betrouwbare relatie, dat er wat Fransen in de Peel zijn ge-

Over de railing geleund keek hij naar het vaderland in de verte

arriveerd. Te laat! Er moeten ook wat Engelsen op Walcheren zijn geland. Helemaal te laat. De democratie is altijd te laat en geeft altijd te weinig. Die jongens van ons konden alleen maar achterhoedegevechten voeren. De stoot opvangen. De eigenlijke kracht moest van de bondgenoten komen. Maar die gaven niet thuis. Het is afgelopen, broertje. De Koningin zit in Londen, de ministers ook. Die zongen: Aju wij moeten elkander groeten...'

'Ik moet naar Den Haag. Orders! De omroep gaat daar werken', zei Dirk.

'Maar er *is* immers geen regering meer. Voor wie moet die omroep dan werken? Weet je wat we moesten doen? Samen proberen naar Londen te komen'.

Vreemd, nu Dirk op de Noordzee dobberde en alles nog eens aan zijn geestesoog liet passeren, had hij het gevoel, dat Gerard van Reuven een gedachte had uitgesproken, die al vier dagen lang in zijn hoofd had geleefd.

'Ik ga mee', zei Dirk.

De rest was eigenlijk kinderlijk eenvoudig geweest. Duizenden zochten vergeefs een schip om er op te vluchten. Maar Gerard, die nu eenmaal iedereen kende, was als een spilzieke miljonair aan het telefoneren geslagen. Hij belde met hoog en met laag. Toen hij na een half uur bezweet uit de telefooncel te voorschijn kwam, zei hij: 'Ziezo, da's voor elkaar. We gaan gewoon met de trein naar IJmuiden. Daar moet ik bij een vent van het loodswezen zijn, die ik wel weet te wonen, en die zal zorgen, dat we ergens op een schip terecht komen.'

De Gloria was dat schip. Een kleine kustvaarder, die evenals de hele koopvaardijvloot op order van Den Haag zo gauw mogelijk zee moest kiezen. Alle schepen moesten zo gauw mogelijk buitengaats zien te komen. Wie niet kon vertrekken werd tot zinken gebracht. Geen schip in handen van de vijand was het parool.

‘Dat betekent de nederlaag’, zei Gerard. ‘De regering verbrandt de schepen achter zich. Er is geen terug meer.’

En nu hing Dirk over de railing van de ‘Gloria’, en keek naar het vaderland in de verte. Gerard was ook aan boord. Zij waren niet de enige passagiers. De kapitein had nog een twaalftal soldaten moeten meenemen. Order van de Generale Staf. De mannen hokten bij elkaar, maar zeiden niet veel. Ze waren op een vreemde manier zeer zenuwachtig.

‘Geen wonder’, vertelde Gerard later aan Dirk, ‘het zijn beroepsofficieren. Allemaal getrouwde kerels met kinderen; en hun gezinnen hebben ze moeten achterlaten. Ze schijnen opgeleid te zijn voor een of ander speciaal karweitje en daarom stuurt de Generale Staf ze naar Engeland. Ik heb met één van die lui geprobeerd te babbelen. Ze zijn zo spraakzaam als schildpadden, maar die ene dan wilde me wel vertellen dat hij dacht, dat Nederland de oorlog verloren had... het is altijd interessant als je iets hoort, wat je nog niet weet’, voegde Gerard er spottend aan toe.

Dirk luisterde zwijgend. Nu de opwindning van de laatste dagen en vooral van het overhaaste vertrek begonnen te zakken, voelde hij gaandeweg spijt groeien. Spijt, omdat hij geen gelegenheid had gehad vader en moeder nog eens goedendag te zeggen; en vooral spijt, omdat hij nu van Lien gescheiden was. Die zouden in doodsangst zitten, om hém! Ze moesten wel denken dat hij omgekomen was. Hoelang zou het duren, voordat hij hen allen weer terug zou zien?

‘Jô sta niet zo te piekeren’, zei Gerard, ‘ik zie aan je gezicht, dat je staat heim te weeën over wat je in je landje achterliet, zoals Louis Davids in een liedje heeft gezongen. Wat dat betreft heb ik het makkelijker dan jij. Geen kip of kraai op de wereld. Alleen Gerard van Reuven en dat is alles. Apropos, weet je dat ze beneden in het ruim nog een stel lui hebben opgeborgen. Vluchtelingen net als wij. Vaders en moeders en kinderen, die steeds verboden moeten worden, omdat ze met hun vurige vingers overal aanzitten. Mensen, die weten, dat de moffen hen vroeg of laat te grazen zullen nemen, als ze niet gauw de benen nemen... vanwege hun ras en hun geloof, en omdat Hitler zo’n zuivere Germaan is met zijn zwarte spuuglok en zijn barbaars geschreeuw.’

Toen het donker begon te worden kwam de order van de schipper,

dat iedereen in het ruim moest. Er lagen wat oude gonje zakken; daarop sliepen de kinderen. De volwassenen zaten bij elkaar in het donker. Ze fluisterden met elkaar. Er was een bevel gekomen, dat er geen gerucht mocht worden gemaakt.

‘De zee zit vol Duitse duikboten. Ik vaar zonder licht’, had de schipper gezegd, ‘elk geluid kan ons einde betekenen. Ik probeer zo goed als het gaat tussen de mijnenvelden door te kruipen. Als we de ochtend halen, zijn we al een stuk verder.’

De zee was kalm. De motor liep op minder dan halve kracht. Het schip schommelde slechts weinig.

‘Er komt mij nu een oude mop in de gedachten’, grinnikte Gerard. ‘Een papegaai en een aap zijn samen op zee, in het ruim van een schip, net zoals wij nou. Toen zegt die aap: ‘Ik weet een leuk spelletje, maar dan moet je eerst je ogen dicht doen.’ De papegaai doet de ogen dicht. En juist op dat ogenblik loopt het schip op een mijn. Een enorme knal. De stukken vliegen overal heen. De papegaai komt in zee terecht, op een eind hout, en toen pas doet het stomme beest zijn ogen open en zegt: ‘Ik vind dit geen leuk spelletje.’

‘Ik vind het geen leuke mop, om die juist *nu* te vertellen’, zei een van de vluchtelingen, die bij hen zat.

‘Nee’, zei Gerard, ‘dat is het ook niet, maar ik kon in de situatie, waarin wij nu zijn, niet zo gauw een andere bedenken.’

Op dat ogenblik hoorden ze het geluid van een vliegtuig. Het gebrom kwam dichterbij. Zoem-zoemzoem-zoem.

‘Dat is een Duitser’, zei een van de officieren, ‘je kunt het horen aan het geluid van de motoren. Die lopen niet synchroon. Als de schurk ons in de gaten krijgt, zijn we zuur.’

‘Hoe zou hij ons kunnen ontdekken?’ vroeg iemand angstig en fluisterend. ‘Het is buiten pikdonker.’

‘Hij hééft ons al ontdekt’, zei een andere officier, ‘hoor maar, hij circelt nu om ons heen, zo dadelijk krijgen we onze portie.’

Het volgende ogenblik klonk het geratel van een machinegeweer. Ze hoorden de kogels op het metaal van het dek ketsen. Ret-ret-te-retret.

‘We worden beschoten. Dat is een goed ding’, zei iemand in het duister, ‘het betekent, dat het een jachtvlieger is. Die hebben geen bommen aan boord. Als ze een bom op ons gooien, zijn we de sigaar. Maar een machine-geweer... och, dat zal wel meevallen.’

‘In elk geval weten de Duitsers waar we zijn’, zei Dirk.

Hij was bang; hij schaamde zich voor zijn vrees, maar hij kon zijn benen niet stil houden. Die trilden van zenuwachtige spanning.

‘We zitten midden tussen de mijnenvelden. Maak je geen zorg, dáár durft geen duikboot te komen. De schipper van ons neemt een enorm

risico om hier te varen, maar hij heeft geen keus, denk ik.'

Het gebrom van de vliegmachine verdween in de verte.

'Hij is foetsie', zei een stem in het duister.

'Misschien haalt hij wel een grote broer', mompelde iemand.

'Voor zo'n klein kustvaardertje als de 'Gloria' nemen ze geen extra risico's', zei een van de officieren met een rustige stem.

Deze man had gelijk. De rest van de nacht verliep zonder verdere incidenten. Het leek alsof de uren eeuwen duurden.

Toen eindelijk wat daglicht door de kieren van de planken, die het ruim afsloten, gloorde, kwam de schipper naar omlaag.

'Goed geslapen, heren?'

'Een beetje burengerucht, maar 't mocht geen naam hebben', zei Gerard van Reuven.

'Ja, er kwam een nieuwsgierige jachtvlieger kijken of we afweergeschut aan boord hadden. Gelukkig hebben wij dat niet. Anders had hij misschien een bommenwerper hierheen geroepen. Nu dacht hij: een vissersbootje, niet de moeite waard. In elk geval, we zijn er door gerold. We zijn nu uit de gevaarlijke zone. Met een uurtje hoop ik het eerste Britse oorlogsschip te praaïen.'

'Mogen we aan dek?' vroeg Dirk. Hij vond het in het donkere afgesloten ruim benauwd. De kinderen jengelden.

'Nee', zei de kapitein, 'strikte orders: beneden blijven. Ik denk niet, dat de Britse Navy het leuk zal vinden, als iedereen kan zien wat ze aan het doen zijn. Ik heb brood aan boord, maar niet genoeg voor iedereen. De kinderen krijgen te eten, de anderen moeten proberen op een kop koffie de dag door te komen. Maar de luiken kunnen wel open.'

Nu het daglicht in het ruim vrijelijk kon binnenstromen, kon Dirk het hele gezelschap passagiers zien. Mannen, vrouwen en kinderen bij elkaar, maakten een getal van achtendertig. Uit de donkere ruimten omhoogkijkend zag Dirk het blauw van de hemel. Meeuwen cirkelden om het schip.

Gerard van Reuven kwam naast hem staan.

'Zeg Dirk', zei hij, 'als je nou zo van beneden uit de kuil van het schip naar boven kijkt, dan kun je je voorstellen hoe beren in een kuil in de dierentuin zich voelen. Het lijkt me niet leuk op de duur.'

'Beren zien tenminste nog af en toe mensen', zei Dirk.

Zo verliep de dag. De avond viel, de tweede dag op zee brak aan.

Het was drie uur in de middag, toen ze hoorden, dat de motor van het schip stopte. Er weerklonk geroep. Mannen liepen op het dek heen en weer. Ze hoorden het geluid van andere schepen.

'Dat zal de Navy zijn', zei één van de officieren.

Over de rand van het ruim keek nu een bol en vriendelijk lachend gezicht de diepte in.

'Hallo...', riep een diepe basstem.

'The Navy is there', zei een van de officieren.

Mannen in marine-uniform daalden de ladder af. In het ruim bleven ze eerst met de officieren apart staan praten. Die moesten zich gereedmaken om over te stappen op een Engels schip.

'Tot ziens', riepen ze tegen de andere passagiers.

Een jonge Britse marine-officier met een grote blocnote nam de namen van alle passagiers op. Namen, geboortedata, adres in Nederland.

De schipper van de Gloria stond er bij.

'Ze moeten alles weten. Ze zijn natuurlijk als de dood zo bang, dat zich Duitse spionnen onder de vluchtelingen bevinden. Het is oorlog, vergeet dat niet.'

Gerard van Reuven braniëde, zoals hij altijd deed.

'Zeg eens', zei hij tegen de marine-officier, 'ik ben een journalist uit Amsterdam, en deze knaap hier is Dirk Poldervaert, radio-reporter uit Hilversum. Kunnen we niet overstappen op jullie schip? Hoe eerder we in Londen zijn, hoe beter.'

'Sorry', zei de marine-officier beleefd maar beslist. 'ik heb mijn orders. Alleen de soldaten stappen over. Maar ik wil u wel beloven, dat ik een telegram over uw aanwezigheid verstuur. Heeft u misschien referenties in Engeland?'

'Jawel', zei Gerard, 'laten ze maar naar me vragen bij Tommy MacDuff van de 'Evening Standard.' Met die knaap heb ik in Amsterdam heel wat te stoeien gehad.'

'O.K.', zei de officier.

Een uur later pufte de kustvaarder verder. Het was pas laat in de avond, dat ze aan dek mochten. Ze lagen vlakbij een klein havenstadje.

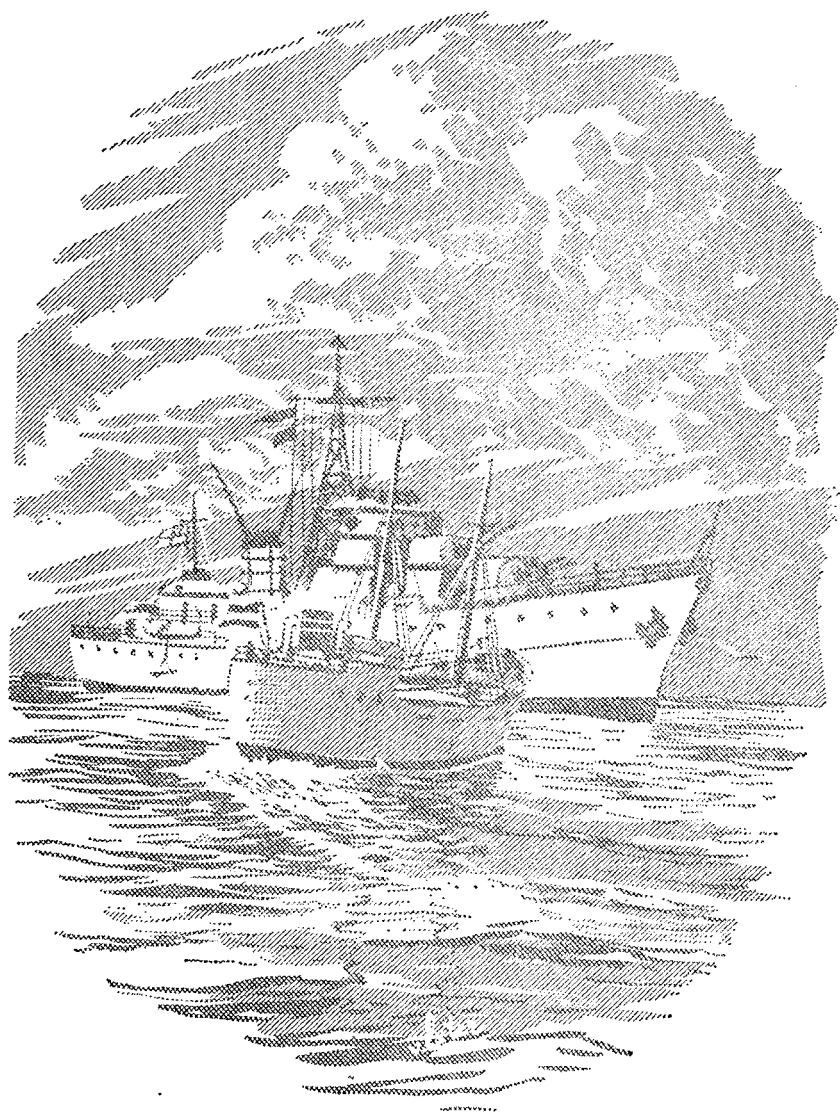
'Dat is Poole aan de zuidkust', zei de schipper.

'Engeland, goddank', zuchtten de vluchtelingen.

Met een bootje gingen ze naar de wal. Dirk was de eerste, die voet aan wal zette.

'Welkom op vrije grond', zei iemand, die hem de hand reikte.

Een paar dagen later zaten Dirk Poldervaert en Gerard van Reuven in de trein, die hen van Poole naar Londen zou brengen. Het kamp in het kleine havenstadje aan de zuidkust, waar ze met duizenden andere vluchtelingen uit Nederland, België en Frankrijk, waren ondergebracht lag achter hen. De controle was vrij snel gegaan. Tommy

De 'Gloria' ontmoet de Britse vloot

MacDuff van de Evening Standard, had blijkbaar gezorgd, dat de twee Nederlandse jongens snel aan de beurt waren. Toen was het onderzoek nog maar een formaliteit.

‘Wat beginnen we, als we in Londen zijn?’ vroeg Dirk. Het was de eerste keer, dat hij in het buitenland was.

‘Ach jongen, pieker maar niet. Dat komt wel terecht. Ik begin Tommy MacDuff op te bellen. Dat is ons aanknopingspunt, en verder zullen we wel zien. Ten slotte hebben we elk vijf gulden Engels geld als zakgeld gekregen, we hoeven dus niet bang te zijn, dat we het slachtoffer worden van de beruchte Londense zakkenrollers. Dat is in elk geval één zorg minder.’

‘Jij ziet altijd de zonnige kant’, zei Dirk jaloers.

‘Man trek niet het gezicht van een oorwurm.’

Dat ze Londen naderden konden ze zien aan de honderden afweerballons, die ze in de verte zagen glinsteren. Als zilveren vissen tegen de prachtige blauwe lucht.

‘Het zijn net sigaren in zilverpapier’, zei Dirk, ‘zouden die dingen nou helpen tegen bombardementen?’

‘Dat moet haast wel’, zei Gerard, ‘anders zouden ze toch niet duizenden van die klapsigaren hebben laten vervaardigen. Dat moet een slordig half centje hebben gekost. Ik schat, dat die dingen drie à vier honderd meter hoog vliegen. Kijk ze zitten met kabels aan de grond vast. Als de moffen van plan zijn duikbommenwerpers op Londen los te laten, zullen die toch in elk geval vrij hoog moeten blijven. Geeft je wel een veilig gevoel, vind je ook niet?’

Gerard was al een paar maal eerder in Engeland geweest. Het prikkelde Dirk een beetje, dat hij zo bazig deed. Hij voelde het een beetje als een last, dat hij zo afhankelijk van Gerard was. Hij moest proberen zo gauw mogelijk op eigen benen te staan. Niet dat hij Gerard in de steek wilde laten, nee dát niet, maar hij moest zo spoedig mogelijk een baan zien te vinden; en daarna zou de wereld er heel anders uitzien, veronderstelde hij.

De trein rommeldebommelde nu door de vele voorsteden van Londen. Wat een ontzaglijke grote stad. Op school had Dirk wel geleerd, dat die wereldstad zo groot is als de hele provincie Friesland, en dat er in die ene stad net zoveel mensen woonden als in heel Nederland, maar je ging toch eigenlijk pas een begrip krijgen van de uitgestrektheid en de dichtheid der bevolking als je die huizenmassa met eigen ogen kon aanschouwen.

‘Zo dadelijk zijn we aan het eindstation’, zei Gerard, die aandachtig uit het raam zat te turen, en allerlei plaatsnamen mompelde.

De rommeligheid van de buurt nam toe. Zwartgerookte seinhuizen,

goederenwagens en kleine stoomlocomotiefjes stonden overal op de wijde emplacementen, waar de trein over honderden wissels overheen hobbelde.

'We zijn er', kondigde hij aan.

'Dat merk ik', zei Dirk droogjes, 'want de trein staat stil.'

Ze stapten uit en liepen allebei nogal onzeker over het perron. Niemand vroeg naar een kaartje. Iedereen scheen haast te hebben.

'Kijk daar hebben we Dirk Poldervaert', zei plotseling een stem. Een man stapte op hen af.

'Nee maar... 't is de Kreeft', stamelde Dirk onthutst, 'hoe bent u in vredesnaam hier verzeild geraakt?'

'Zou je me niet eerst eens vertellen wie de vent is, die je bij je hebt?' zei de Kreeft.

'O ja, mag ik even voorstellen... dit is Gerard van Reuven, journalist uit Amsterdam, en dit is overste Lagerwei uit... ja waar vandaan eigenlijk?'

'Uit Nederland', grinnikte de Kreeft, 'jij bent naar Amsterdam gegaan en toen via IJmuiden hierheen, en ik heb geprobeerd op een andere manier naar Den Haag te komen, zoals mijn orders luiden. Het is mij wel gelukt, maar toen ik in Den Haag was, kreeg ik orders te proberen naar Engeland uit te wijken. Ik moest voorkomen, dat ik in Duitse krijgsgevangenschap raakte. Ik ben met een garnalenvisser uit Scheveningen meegegaan, en na vijf uur werden we door een Britse torpedoboot opgepikt, en ziedaar... hier ben ik.'

'Ook een gelukkig toeval, dat we mekaar hier juist moesten tegenkomen...', zei Dirk.

'Helemaal geen toeval', antwoordde de Kreeft, 'vriendjes van de Engelse geheime dienst, die in het bijzonder op stiekeme Duitse spionnen moeten letten, hebben me de lijsten met namen laten zien van de Nederlanders, wie het is gelukt naar de overkant te komen. Nou ik zag jouw naam er ook bij staan. Toen was het natuurlijk een koud kunstje om te weten te komen met welke trein ze jullie naar Londen hadden gestuurd.'

'Ik moet zeggen, dat het zaakje wel klopt', zei Gerard. 'Eerlijk gezegd verbaast me dat wel een beetje, want ik heb altijd gehoord, dat die Britse geheime diensten een soepzootje zijn.'

'Vergis je daar niet in', zei de Kreeft, 'dat kon je best meevallen. Apropos, wat hebben de heren voor plannen?'

'Geen enkel plan', zei Dirk, die zijn zelfvertrouwen plotseling had voelen groeien. Nu de Kreeft ook in Londen zat, hoefde Dirk in elk geval niet voor alles op Gerard te leunen.

'Ik heb een kennis, een collega, bij de Evening Standard, een zekere

Tommy MacDuff', zei Gerard, 'die wilde ik in elk geval even bellen, hij weet al dat ik hier ben.'

'Prima', zei de Kreeft, 'denk er om, hij zal wel proberen je uit te melken over je belevenissen... je kunt hem alles vertellen wat je wilt, als je maar zorgt, dat Nederland een goed figuur slaat. We zijn nou in oorlog, en het heeft geen enkel nut, dat we hier ten overstaan van de bondgenoten een beetje op elkaar gaan zitten hakken en fitten. En voor de rest... ik heb voor Dirk een kamertje besproken in een pension een beetje buiten het centrum, als ze nog een tweede hokje vrij hebben, kan wat mij betreft Gerard daar ook wonen. Voorlopig natuurlijk. De hoofdzaak is, dat jullie onder dak bent, daarna kunnen we wel verder zien.'

'Maar we bezitten met ons tweetjes bij elkaar nauwelijks een tientje in Engels geld, dat hebben we in 't kamp gekregen', zei Dirk.

'O dat komt wel terecht', zei de Kreeft, 'laten we nu maar eerst naar dat pension gaan. Daar knap jullie je een beetje op. En dan gaan we samen naar het hotel waar de Nederlandse regering bij elkaar zit. Er moet een heel regerings-apparaat worden opgezet, als je begrijpt wat ik bedoel. Nederland vecht door, onder koningin Wilhelmina van Oranje Nassau, die immers ook in Engeland is. En de regering heeft mensen nodig om het werk te doen. Er zijn maar betrekkelijk weinig uit Nederland hier heen komen waaien, en van die weinigen vallen er natuurlijk weer een aantal af, die wat anders hebben te doen dan ambtentaartje spelen. Om werk hoeft je dus niet verlegen te zitten, en om een paar pond verdienste in de week ook niet.'

Dirk haalde verlicht adem. Van die kant had hij de zaak nog niet bekeken.

Gerard zei zelfverzekerd:

'Ambtentaartje spelen? Aan-me-nooit-niet. Daar ben ik te fijn voor gebouwd. Ik zal wel zien, dat ik in de journalistiek een paar pond in de week bij elkaar fantaseer, maar tja, weet je wat, ik ga voorlopig toch maar mee naar dat pension, samen uit samen thuis.'

Het pension lag vlak bij het station van de ondergrondse trein Swiss Cottage. Het was voor de eerste maal in zijn leven, dat Dirk in een trein onder de grond reed. Razend hard ging het. Tegen het plafond van de trein stond de hele route uitgestippeld. Die moest twintig of meer kilometers lang zijn, berekende Dirk. En zulke lange treintrajecten liepen kris kras overal onder de grond, en ook onder de rivier de Theems door. Twee steden op elkaar, dat was Londen eigenlijk. De pensionhoudster kwam hen in de gang begroeten. Ze heette Hilde Liebermann, vertelde ze, en ze sprak een krom soort Nederlands met veel Duitse woorden er door heen.

‘Ik ben een Duitse vluchteling’, zei ze, ‘voordat ik in Engeland mocht komen, heb ik een jaar in Amsterdam gewoond... in ‘Zojd’, zei ze erbij. ‘Oh in Zuid’, zei Gerard.

‘Ja, in Zojd’, bevestigde mevrouw Liebermann.

De meeste gasten in het pension bleken uit Duitsland te komen. Ze kwamen in een kring om Dirk en Gerard heen staan. En maar vragen. Er was een oudere man bij met zachte donkere ogen en een melodieuze stem.

‘Wij zitten hier nu al jaren’, zei hij, ‘mensen zonder vaderland. Gasten van Engeland. We hebben Duitsland als opgejaagde beesten moeten onvluchten omdat we geen Germanen waren... belachelijk eigenlijk zoiets. Alles hebben we moeten achterlaten, alles wat we hebben opgebouwd. En al die jaren hebben we in Engeland naar de overkant van de zee zitten kijken.’

De man wachtte even, en toen zei hij:

‘Ik geloof, dat Koningin Wilhelmina en de Nederlandse regering zeer wijs hebben gehandeld, dat ze juist op tijd hun vaderland hebben verlaten. Nu kan Nederland in Engeland verder vechten met een eigen staatshoofd en eigen ministers. Jullie jongens zullen meer zijn dan gasten van Engeland... jullie zijn *bondgenoten*. Dat is heel wat anders dan vluchtelingen.’

Dirk en Gerard kwamen diep onder de indruk van deze woorden. Ze zagen het vertrek van de regering uit Nederland in een geheel ander licht.

‘Opschieten’, maande de Kreeft, ‘we moeten vandaag nog meer doen dan praten.’

Toen Dirk zich op het kleine kamertje verfriste, klopte mevrouw Liebermann aan de deur.

‘Mag ik even binnenkomen?’

‘Natuurlijk.’

‘Meneer Poldervaert’, zei ze aarzelend, ‘ik wou u iets zeggen, maar ik weet niet hoe ik het moet inkleden. Het is een beetje moeilijk, maar ik zal het proberen.’

Dirk keek haar enigszins verwonderd aan. Het goedige mens scheen in de war. Vergiste hij zich? Neen, ze had tranen in de ogen.

‘Meneer Poldervaert, ik weet niet of u dadelijk werk zult vinden en geld genoeg zult verdienen om een pension en uw eten te betalen. Mocht dit niet het geval zijn, dan wil ik u zeggen, dat u zich nooit zorgen behoeft te maken. U kunt hier altijd slapen en eten. Over betalen wordt niet gesproken.’

Dirk voelde een brok in zijn keel komen.

‘Het is niet alleen’, ging mevrouw Liebermann verder, ‘omdat u een

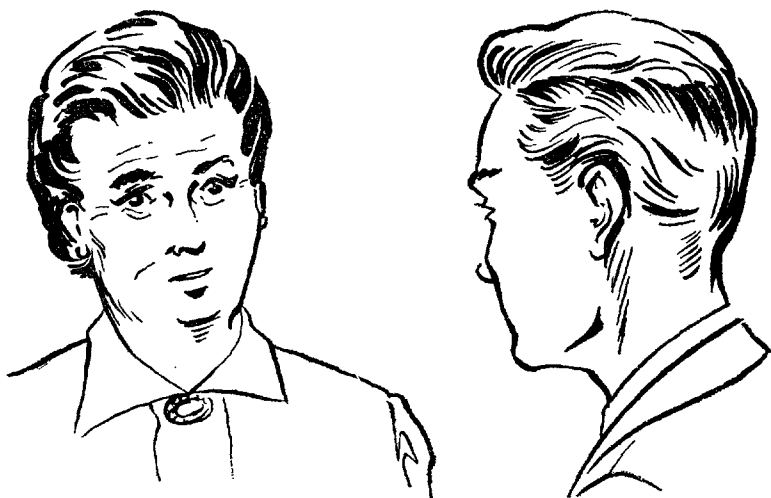
Nederlander bent. Zeker, het jaar dat ik in uw land moest wonen is iedereen even lief voor me geweest. Het Nederlandse volk is een volk van zachtmoedige mensen. Ze hebben ons Duitse vluchtelingen overstroemd met troost en met eerlijk gemeend medeleven. Maar, zoals ik al zei, het is niet alleen daarom, dat ik u zeg, dat u te allen tijde hier kunt komen als u hulp nodig heeft.'

'Waarom dan wel?' vroeg Dirk.

'U... u...', ging mevrouw Liebermann hakkend verder, 'u... lijkt een beetje op mijn zoon... op Hermann...'

'Uw zoon?' herhaalde Dirk.

'Hermann is dood', zei mevrouw Liebermann met oneindige droefheid in haar stem. 'Toen ik in 1934 uit Duitsland vluchtte, mijn man en mijn enig kind, was Hermann zeventien jaar. Hij is in Nederland gestorven... o ja, de dokters zeggen, doodgewoon doodgegaan aan een longontsteking, maar ik weet, dat het niet waar is. Hij heeft zoveel vernederingen in Duitsland moeten ondergaan, alleen maar omdat hij van Joodse bloede was... dat heeft hem vreselijk aangepakt. Zoiets kan een dokter niet weten, maar een moeder *voelt* zoiets. Hij is aan een gebroken hart gestorven, niet aan longontsteking. We hebben hem in Amsterdam begraven, mijn man en ik, en een half jaar later stierf mijn man, ook aan hartzeer. Toen was ik alleen. Samen zijn we uit Duitsland verjaagd, en nu zit ik in Engeland, helemaal alleen. Niemand heb ik meer.'

'Ik heb jaren in Amsterdam gewoond' zei mevrouw Liebermann

Dirk was zeer aangedaan. Mevrouw Liebermann liet haar tranen de vrije loop terwijl ze verder vertelde.

'Toen u straks binnenkwam, dacht ik één seconde, dat mijn eigen lieve Hermann uit de dood was herrezen, maar dat was slechts even. Toen begreep ik, dat zoiets niet mogelijk is. U heeft iets in uw gezicht, dat me aan Hermann herinnert. Ik dacht: zo'n kind nog, en die heeft zijn vader en moeder in Holland achtergelaten. Helemaal alleen staat hij in het vreemde land. Meneer Poldervaert...'

'Zegt u maar Dirk'.

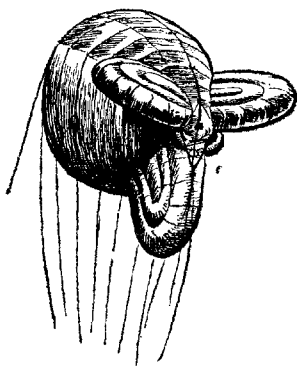
'Graag. Dirk... lieve Dirk, schaam je niet, hoor, als je naar je moeder verlangt kom dan maar gerust hier, bij Frau Liebermann.'

Als enig antwoord gaf Dirk haar een innige kus op de wang.

'Dank je Dirk', zei de vrouw, en ze droogde haar tranen. Ze scheen door het gesprek getroost te zijn.

Beneden aan de trap riep de Kreeft:

'Opschieten, Dirk, treuzel niet zo met je toilet, je bent geen mannequin... we moeten naar Grosvenor House, naar de wettige regering van het Koninkrijk der Nederlanden.'

Bommen op Londen

Dirk had zich van de regering van het Koninkrijk der Nederlanden een enigszins andere voorstelling gemaakt dan het schouwspel in de grote zaal van het Grosvenor House te zien gaf. Het was een zeer groot en zeer deftig café waar een vijftig tafeltjes stonden met, keurig netjes, vier leuningstoeltjes rondom elk tafeltje. In een hoek van de zaal waren een aantal tafeltjes bij elkaar gezet. De zaal zelf was stampvol met mensen, maar die vormden niet het deftige ingetogen publiek, dat (gezien de sfeer van het gehele hotel) gemeenlijk in deze ruimte fluisterend kleine kopjes thee placht te drinken. Druk pratende mensen liepen af en aan. Iedereen scheen haast te hebben, maar nauwelijks werd iemand aangeklampt door een ander of er vormde zich onmiddellijk een groepje, dat zich heel vrijpostig in het gesprek mengde. In de hoek van de zaal, waar een aantal tafeltjes bij elkaar waren gezet, was het een ware heksenketel van mensen. Daar wrongen en drongen mensen zich door dichte rijen heen. Iedereen scheen, koste wat het kost, tot het middelpunt van deze draaikolk van mensen te willen doordringen.

‘De Nederlandse regering’, zei de Kreeft kwasi-plechtig tegen Dirk.

‘Hoe bedoelt u?’ vroeg deze.

‘Zoals ik het zeg. In de hoek ginds, waar die tafeltjes bij elkaar staan is de Raad van Ministers de hele dag in zitting bijeen.’

‘Waar al die mensen omheen staan?’

‘Precies. Geheime dingen worden er toch niet besproken. Ze vergaderen trouwens niet. Ze zitten daar maar, en ze zijn voor iedereen te spreken, die kans ziet tot ze door te dringen. Weet zo’n minister met een geval geen raad, nou dan vraagt hij aan zijn ambtgenoot aan het andere tafeltje even om raad. Alle flauwe kul van ambtenarij is verdwenen.’

‘Het lijkt wel de effectenbeurs’, zei Gerard met weinig eerbied.

Dirk keek met verbaasde ogen rond. Hij kon de ministers niet zien zitten, want de wielende massa om hen heen, onttrok de regering aan zijn oog.

‘Wat zijn dat nou voor mensen?’ vroeg hij aan de Kreeft.

‘Landgenoten van je, beste jongen.’

‘Allemaal vluchtelingen?’

‘Welnee, zoveel hebben niet uit Nederland kunnen weggkomen, helaas. Er zijn hier natuurlijk ook wel vluchtelingen bij. Maar de rest zijn

landgenoten, die hier wonen of die hier toevallig in Engeland zaten toen thuis de boel kort en klein geslagen werd. Die moeten raad en daad hebben. Er zijn vertegenwoordigers van grote maatschappijen. Die willen overleg plegen over hun zaken. En verder zijn er mensen, die geld willen hebben. Over de duiten thuis kunnen ze niet beschikken, en dus kloppen ze bij de regering aan.'

'Heeft die dan wél geld?' vroeg Dirk.

'Ze hebben wel tijdig een aantal slordige miljoenen in veiligheid kunnen brengen. Maar voor de rest, de wettige Nederlandse regering kan leningen sluiten. Als de oorlog over is, zijn we weer goed voor het geld, waar of niet?'

'Van zulke dingen heb ik geen verstand. Maar als al die mensen geld moeten hebben, nou dan is er wel iets nodig', glimlachte Dirk.

'Ach jong, dat is het duurste niet. We zijn immers naar Engeland gegaan om door te vechten. We moeten soldaten hebben, en een vloot en een luchtmacht. Dat moet allemaal bekostigd worden.'

'Engeland is immers onze bondgenoot.'

'Jawel', zei de Kreeft, 'maar wie zijn eigen kosten betaalt heeft meer te vertellen dan iemand, die op de zak van een ander teert. Zo gaat het onder gewone mensen, en zo gaat het tussen regeringen ook.'

De Kreeft scheen bij vele mensen bekend te zijn. Hij droeg geen uniform, maar toch waren er heel wat mensen, die hem, met een zekere eerbied, vond Dirk, groetten met de woorden: 'Dag overste Lagerwei.'

Gerard van Reuven had hen vrij spoedig losgelaten. Hij had in de verte een kennis ontdekt, een grote nogal zwaarlijvige jonge man.

'Ha, die Sjef', had Gerard geroepen.

De als Sjef aangesprokene had verbaasd en blij geroepen:

'Wel sapperloot, daar heb je Gerritje van Reuven... Hoe kom jij hier verzeild? Ga jij eens even met mij mee. Ik heb met jou een hele boel te besmoezen.'

Toen waren Sjef en Gerard in een druk gesprek gewikkeld aan een der tafeltjes. Maar nu kwamen ze weer op de Kreeft en Dirk af.

'Mag ik je even voorstellen', zei Gerard, 'dit is Sjef van den Boogaardt, een collega... en... die heeft me zoëven aangenomen.'

'Aangenomen', vroeg Dirk verbaasd, 'hoe bedoel je dat?'

'Nou Sjef is door de regering aangewezen om op het officiële Nederlandse Persbureau, het A.N.P. te passen. Hij heeft iemand nodig, die op het Ministerie van Informatie, het Engelse, in een hokje gaat zitten om aan de Engelse en de andere buitenlandse pers, alle gewenste inlichtingen over Nederland te verschaffen. Dat wordt mijn baan.'

‘Gefeliciteerd’, riep Dirk verheugd, ‘jij bent tenminste onder dak, Gerard. Nou *ik* nog.’

‘Ach kerel maak je toch geen zorgen’, zei Sjef, ‘ik ben een Brabander en wat nog verder erger is, ik kom uit Bergen op Zoom... daar maken we ons nooit zorgen. Alles komt altijd terecht.’

‘Dat is ook mijn mening’, zei de Kreeft.

‘Zeg, overste Lagerwei’, zei Sjef, ‘nu ik u toch hier heb, kan ik even met u smoezen? Ik heb iets nodig, waar u mij misschien aan kunt helpen. Zullen we even apart gaan zitten.’

De Kreeft en Sjef gingen aan een tafeltje zitten. Sjef vroeg iets en daarop schoot de Kreeft in een luide lach.

Gerard zei tegen Dirk:

‘Die Sjef is de brutaalste hond, die ooit in de journalistiek heeft rondgesprongen. Een eerste klas vakman. Een scherper nieuwsgager moet nog geboren worden, maar zijn grootste kracht is zijn vermogen om met mensen om te gaan. Weet je wat hij zo even tegen me zei? Kijk eens, zei hij, over een week is de nieuwigheid er af. Nou jaagt de hele buitenlandse pers om die Nederlandse regering heen. Als minister de Geer zijn neus krabt, staat vanavond in de Times, dat de regering van Hare Majesteit Koningin Wilhelmina de situatie somber beoordeelt. Maar maak je geen illusies, dit is een wereldstad, over een week tilt geen hond meer zijn pootje voor hen op. Als er dan in de kranten goede dingen over Nederland moeten worden verteld, moeten wij er voor zorgen. Wij met onze relaties. En daarvoor moest ik jou hebben, Gerritje.’

‘Wat zou hij nu weer aan de Kreeft gevraagd hebben?’ zei Dirk.

De Kreeft en Sjef voegden zich weer bij hen.

‘Nou moet je eens horen, Gerard van Reuven’, zei Sjef op bazige toon, ‘nou vraag ik hier aan overste Lagerwei, chef van weet-ik-veel, maar een hoge jongen hoor, een hele hoge jongen... nou zeg ik hem: moet je eens horen. Een van de allergrootste knulletjes van de Amerikaanse pers wil een foto laten maken van het Koninklijk Besluit, waarin de Nederlandse regering besluit tijdelijk buiten Nederland haar werkzaamheden voort te zetten. Dat is voor Amerika reuze publicity. Van die zenuwachtige jongens van ministers krijg ik niks los. Nou weet ik heel toevallig, dat het originele besluit in het schrijfbureau van minister Van Kleffens ligt. Wat is er nou makkelijker voor de overste, die overal vrij toegang heeft, om eventjes naar boven te lopen naar de kamer van minister Van Kleffens, het papier eruit te halen en het over tien minuten er weer stilletjes neer te leggen. Toch niks bijzonders, en geloof maar dat we er als Nederland een reuze beurt mee maken als de Amerikanen dat ding kunnen afdrukken.’

'Je kunt voor mijn part op het dak gaan zitten met een ton uien', zei de Kreeft, 'maar dat doe ik niet.'

'Dan niet', zei Sjef van den Boogaerdt, 'maar let eens op: Over een paar dagen staat het besluit toch in de Amerikaanse pers.'

Uit de dichte kring der mensen, die om de ministers heen klitten, maakte zich een man los. Hij was klein van stuk. Hij had een paar zeer pientere ogen onder een hoog met weinig haar bedekt voorhoofd. Onder zijn neus hing een vervaarlijke druipsnor, die meer weg had van een stuur van een racefiets dan van een snor.

Hij trad op het gezelschap van de Kreeft toe.

'Dag overste', zei hij met een hoge stem. Hij liet de r vervaarlijk rollen.

'Goede middag, Excellentie', zei de Kreeft beleefd, 'mag ik u misschien even mijn gezelschap voorstellen.'

'Ga gerust uw gang', zei de minister, 'maar deze heer (hij wees op Sjef) ken ik al. Met die moet u oppassen, overste, die probeert u tot dingen te verleiden, waarvan u nog nooit hebt gedroomd.'

'Het zal wel meevallen, Excellentie', zei Sjef van den Boogaerdt grinnikend, 'maar de heren ministers zullen er aan moeten wennen, dat hier in Engeland de gebruiken een beetje anders zijn dan ginds. Maar (zo voegde hij er aan toe), met u, professor Gerbrandy komt het wel in orde, apropos, de Amerikanen willen precies weten hoeveel mensen er bij het bombardement van Rotterdam zijn omgekomen.'

'Dat is moeilijk te zeggen', antwoordde professor Gerbrandy, 'we hebben natuurlijk geen directe berichten uit het vaderland. De mededelingen lopen uiteen, van driehonderd- tot dertigduizend mensen.'

'De Amerikanen zetten in hun kranten dertigduizend', zei Sjef, 'en ik hoef het niet tegen te spreken. Daarvoor ben ik niet gehuurd. Dat geeft toch niks. Ze houden daar nu eenmaal van kranten met sterke verhalen er in.'

Prof. Gerbrandy begon een gesprek met Dirk en Gerard. Hij vroeg vooral Dirk honderd uit. Over diens werk in Hilversum, en over zijn ouders. Toen dat gesprek een kwartier had geduurd, zei de minister: 'Overste Lagerwei, kunnen wij even apart gaan zitten?'

Gerard en Dirk drementelden wat rond, terwijl de Kreeft en de Minister zich verwijderden.

'Die Gerbrandy is een ijzervreter', vertelde Gerard, 'Sjef zegt, dat de minister-president de Geer door de gebeurtenissen kapot en geknakt is. Trouwens er zijn meer stevige knapen in dat kabinet, minister Van den Tempel bijvoorbeeld en misschien nog wel een paar. Gerbrandy is nou minister van Justitie, maar als ik Sjef goed heb begrepen wil hij zich vooral ook met de radio en de pers gaan bemoeien.'

Het gesprek tussen minister Gerbrandy en de Kreeft was geëindigd. De minister kwam de jongens een vriendelijke hand geven.

‘We zien elkaar nog wel’, zei hij.

De Kreeft wendde zich tot Dirk.

‘Zeg jong, moet je eens horen. Toen ik gisteren hoorde, dat jij in Engeland was aangekomen, heb ik met Snorremans, zo noemen we minister Gerbrandy, over jou gesproken. Ja, kijk maar niet zo verbaasd, we zoeken overal geschikte mensen, want de regering moet kunnen werken. Ik wou je op mijn afdeling hebben.’

‘Wat is uw afdeling?’

‘Niets gespecificeerds. Speciale opdrachten van het kabinet heet het officieel. Allerlei klusjes, die buiten de gewone regel vallen, vooral karweitjes, die erg vertrouwelijk zijn. Juist vanwege die vertrouwelijkheid wilde Snorremans jou persoonlijk zien en spreken. Je hebt een goede indruk op hem gemaakt. Weet je wat hij van jou zei? Dat ventje kon wel eens iets worden, als hij maar goed geleid wordt.’

Dirk kreeg een kleur van voldoening. Een pluimpje van een minister, zoiets overkomt een mens niet elke dag.

‘En dus’, ging de Kreeft verder, ‘deel ik je bij deze mede, dat je bent aangesteld als ambtenaar op weekloon bij Harer Majesteits regering. Je werk zal bestaan in het uitvoeren van de orders, die ik je geef.’

‘Graag’, antwoordde Dirk. Hij kon zich niet voorstellen, dat hij deze man nog maar een maand geleden had gewantrouwd. Het zou hem een lief ding waard zijn geweest als hij het grote nieuws nu aan zijn vader en moeder en vooral aan Lien had kunnen vertellen. Maar die zaten ver weg in het onbereikbare Nederland. Zouden ze begrijpen, dacht Dirk plotseling, dat hij ontkomen was? Of zouden ze denken, dat hij door Nederland zwierf? Hij nam zich voor daarover eens met de Kreeft te spreken. Misschien wist die wel een manier om met hen in contact te komen. Hij stelde plotseling een onbeperkt vertrouwen in de Kreeft.

‘Dat is een prachtbaan’, prees Gerard die aandachtig had staan luisteren, ‘ik weet wel niet precies wat het inhoudt, maar als de minister je eerst moet zien voordat je aangesteld wordt, nou reken dan maar, dat je niet bent aangenomen om alleen maar de afwas te doen.’

‘Nee, om de drommel niet’, zei de Kreeft, ‘een kantoor hebben we nog niet. Dat moet nog gehurd worden. Voorlopig kom je hier maar elke dag zo tegen een uur of negen binnenwandelen. En dan blijf je ter beschikking.’

Gerard van Reuven, die al eens eerder in Londen was geweest, en snoevend beweerde, dat hij Engeland goed kende, zei, dat hij overal kon waarnemen hoezeer de Britten zich in oorlog met Duitsland wisten. Maar Dirk, die geen vergelijking kon maken met een Engeland van een jaar of wat terug, zei, dat hij van de oorlog eigenlijk niets merkte. De jongens waren nu al een paar weken in Londen. Gerard werkte in de perszaal van het Ministerie van Informatie; die was ingericht in het grote gebouw van de Londense Universiteit. Dirk zat in een klein kamertje in een groot huis, het Stratton House geheten, waar de Nederlandse regering een paar verdiepingen had afgehuurd. De Kreeft, officieel overste Lagerwei, belast met speciale opdrachten, zat in een grote kamer naast hem. Dirk kreeg allerlei rapporten te lezen, waarvan hij zeer beknopte uittreksels moest maken, die naar de verschillende afdelingen werden doorgestuurd.

In overleg met de Kreeft had Dirk zijn kamertje bij mevrouw Liebermann opgezegd. Hij had het er best. Het ging hem ook wel een beetje aan het hart het goedge mensje te moeten verlaten. Maar hij kon een kamer krijgen in een groot flatgebouw; onder in de enorme betonnen kast waren schuilkelders ingericht. Het pension van mevrouw Liebermann had geen schuilkelder. Gerard was naar een ander gebouw verhuisd, vlak bij zijn werk, want het kwam nog al eens voor, dat hij midden in de nacht voor allerlei besognes naar het Ministerie moest. Het schuilkelder-probleem had hem toch wel er aan herinnerd, dat Engeland in oorlog was. In de kranten stonden allerlei angstaanjagende berichten. Nederland en België waren onder de voet gelopen. De Duitsers waren Frankrijk binnengetrokken. Daar werd wel gevochten, maar het was reeds lang ook daar geen kwestie meer van winnen of verliezen. Frankrijk zou er onder door gaan. De vraag was alleen maar, *hoe* het verliezende Frankrijk uit de strijd te voorschijn zou komen. De Duitsers schenen te aarzelen.

Het Britse expeditie-leger op het vasteland was, als door een wonder, bij Duinkerken aan de greep van Hitler ontsnapt. In Frankrijk scheen de strijd tussen de Fransen onderling te gaan tussen de defaïtisten en de doorzetters. De naam werd genoemd van een officier, Charles de Gaulle, die de onverzettelijke volhouders aanvoerde. Sommige kranten schreven dat hij reeds in Engeland was, anderen daarentegen hielden vol, dat hij Frankrijk niet eerder zou verlaten dan als letterlijk alles verloren zou zijn.

Naarmate de warme dagen van begin juni opschoten, scheen het alsof de spanning van de Engelsen voelbaar toenam. Iedereen had een gasmasker in huis, want er was bericht, dat de Duitsers met gifgassen zouden gaan werken. Maar slechts een enkeling liep aanvankelijk met

zo'n ding op straat. Naarmate het echter duidelijk werd, dat de aanval op Engeland in volle omvang zou losbarsten, verschenen er meer mensen, die het masker in een leren tasje bij zich droegen.

'Wat dacht u, overste', vroeg Dirk op een dag aan de Kreeft, 'zouden de Nazi's werkelijk proberen Engeland binnen te vallen?'

'Dat is moeilijk te zeggen', weerde deze een direct antwoord af, 'maar als je me niet verkeerd begrijpt wil ik wel zeggen, dat het voor de Engelsen wel goed zou zijn als er een paar honderd Duitsers dit land konden binnenkomen.'

Toen Dirk hem verbaasd aankeek, zei hij:

'Kijk jongen. Van het jaar 1066 af, heeft nog nooit een vijandelijke soldaat voet op Britse bodem gezet. Daarom zijn ze soms een beetje laks, die Engelsen. Ze hebben een grote geestelijke reserve. Ze denken: ach die lui op het vasteland maken zich druk, maar waarom zouden wij ons opwinden? Wij rollen er deze keer ook wel weer doorheen. Een paar honderd moffen in Engeland zouden wonderen kunnen doen.'

Het was de Kreeft gelukt twee kaarten te krijgen voor de galerij in het Lagerhuis, toen Churchill daar een grote rede zou houden over de stand van de krijgsverrichtingen. Dirk mocht met hem mee. Hij was diep onder de indruk, toen hij het gebouw betrad. Dit was de moeder der parlementen, dat had hij op school geleerd. En nu liep hij door de gangen. De vergaderzaal was propvol. Er waren te weinig zitplaatsen om alle leden te bergen. Tallozen stonden. De galerijen waren geheel bezet.

Churchill sprak. Zwaar en breed rolden de statige zinnen door de grote ruimte. Meer nog dan door de woordkeus en de schone stijl werd Dirk gegrepen door de geweldige kracht, die deze persoonlijkheid uitstraalde. Dit is een historische gebeurtenis, dacht hij. Opeens begreep hij waarom de Britten Churchill op de handen droegen. Hij vertegenwoordigde het beste van hun vaderland. Ze begrepen, dat ze deze keer niet laks mochten zijn. Als ze zich niet tot het uiterste inspanden, zouden ze er nu niet doorheen rollen. Dirk hoorde Churchill de kansen van de oorlog schilderen. Hij verbloemde niets. Hij schilderde elk somber aspect. Maar desondanks bleef zijn vertrouwen op de overwinning rotsvast. Toen sprak Churchill over de kansen van een Duitse aanval. Laat Hitler maar komen, was de kern van zijn woorden, we zullen vechten op de stranden, we zullen vechten op de velden, we zullen vechten in de straten... Een donderend applaus onderstreepte deze woorden.

'Dit betekent', zei de Kreeft fluisterend tegen Dirk, 'dat Engeland er

niet over peinst met de Duitsers handjeplak te spelen. Churchill vecht door, en Engeland volgt hem. Wat een man.'

Dirk sprak er over met Gerard. Die zei, dat de buitenlandse journalisten er net zo over dachten.

'De Engelsen beginnen 'm nu al aardig te knijpen', voegde hij er aan toe, 'ze rekenen beslist op een inval van Duitse parachutisten. Het vervelende is, dat het Britse leger, toen het inderhaast Duinkerken verliet, vrijwel alle wapens heeft moeten achterlaten. Ze halen nu de geweren uit de musea om de burgerwacht te bewapenen.'

Van die burgerwacht, de Home Guard, was Dirk lid geworden. Elke avond trok hij naar een grote speelweide in het naburige park. Daar kwamen de mannen, die overdag op de kantoren en fabrieken werkten, 's avonds oefenen. Inderdaad geweren hadden ze niet. Geen nood, ze oefenden zolang met bezemstelen. De wapens komen, zeiden ze, maar wij moeten klaar staan. Het waren meestal oud-gedienden uit de eerste wereldoorlog en verder jonge knapen, zoals Dirk. De lichten daar tussen in, waren in het gewone leger. Tijdens die oefeningen kreeg Dirk volop gelegenheid de aard van de Engelsen te leren kennen. Hij begon ze elke dag meer te waarderen. Ze liepen niet met hun gevoelens te koop. Ze waren beheerst en laconiek. Maar als je ze kende, wist je, dat het taaie, sportieve mensen waren, vastbesloten om tegen de Duitsers vol te houden, tot het bittere einde.

Op de perrons onder de grond sliepen duizenden mensen

Een van de jongens van Dirk's leeftijd was John Philipps. Hij werkte op een fabriek, waar onderdelen voor de vliegtuigbouw werden vervaardigd.

'Als ik over twee jaar de kans krijg, ga ik bij de Air Force', zei hij, 'ik wil jachtvlieger worden.'

Dirk keek hem vol bewondering aan. Jachtvlieger, als je dat wilde worden, moest je van het goede hout gesneden zijn. In afwachting van dat tijdstip probeerde John een goed soldaat in de Burgerwacht te zijn. Op een avond vroeg John hem of hij zin had mee naar huis te gaan. Een kop thee drinken. Zijn vader en moeder wilden graag met de Dutchman, waarvan hun zoon zoveel verteld had, kennis maken.

Het was een eenvoudig huis in Oost Londen, naar Dirk's Nederlandse begrippen wel wat erg aan de nauwe kant. Het stond in een straat, waar alle huizen er eender uitzagen.

'Ze krijgen het oude Engeland er nooit onder', zei John's vader heel simpel. 'We rekenen er op, dat de Duitsers dezer dagen zullen beginnen Londen te bombarderen. Maar we hebben onze maatregelen reeds genomen.'

Hij zei eigenlijk niet: de Duitsers, maar: Jerry.

'Kijk', zei hij, 'Jerry denkt, dat hij door Londen plat te gooien ons op de knieën kan krijgen. Voor tien miljoen mensen kun je toch geen schuilkelders bouwen? Maar we hebben ze al.' Dirk keek hem vragend aan.

'Ga maar mee', zei John's vader.

Ze gingen het huis uit, en een paar straten verder doken ze in het station van de ondergrondse spoorweg.

'De perrons liggen veertig meter diep', zei John's vader.

Op die perrons hadden duizenden mensen het zich gemakkelijk gemaakt. Ze hadden veldbedden uitgelegd. De kinderen lagen rustig te slapen. Af en toe denderde een ondergrondse trein het station binnen. Maar de slapenden waren blijkbaar al aan het geluid gewend. Helpers sjouwden met grote ketels thee en belegde boterhammen.

'Jerry kan straks de hele stad in puin gooien... de Londenaren zitten veilig.'

Het viel Dirk op met hoeveel warmte iedereen hem begroette, toen John's vader had verteld, dat hij uit Nederland kwam.

'Don't worry', riepen ze, 'good old Winnie zal ons helpen Jerry knock out te slaan.'

Good old Winnie. Dat was Winston Churchill. Na de inval van de Duitsers in Denemarken en Noorwegen en na de verovering door Hitler van de lage landen aan de zee, was de ster van Winston snel gestegen. Jarenlang had hij gewaarschuwd voor het gevaar, dat hij zag

komen. Maar vergeefs. Nu werden zijn waarschuwingen, helaas, waarheid. Nu was hij minister-president. In zijn eerste redevoering in het parlement had hij het volk ronduit gezegd: Ik kan u niet anders beloven dan bloed, zweet en tranen... Maar desondanks zou hij volhouden, en met hem het oude sterke Engeland, net zo lang totdat de overwinning zou zijn volstreden.

Toen Dirk die avond tegen een uur of elf naar huis wandelde begonnen plotseling de sirenes van het luchtalarm te loeien. Dat was al eerder gebeurd maar van een werkelijke aanval op Londen was tot dusver eigenlijk nog geen sprake geweest. Het bleef bij een enkele verspreide Duitse vliegmachine.

Die avond echter was het van begin af aan duidelijk, dat het nu meens was.

De lucht was vol van het gebrom der motoren. In de verte begon geschut te blaffen. Het geluid van het afweervuur kwam dichterbij. Soms leek het alsof iemand heel hoog in de lucht enorm zware kleden klopte. Als Dirk een straat overstak en op de hoek een vrij uitzicht op een stuk van de hemel kon hebben, zag hij overal vurige strepen langs de hemel trekken. Dat was het afweergeschut. Af en toe hoorde Dirk een zware slag. Dat moest een bom zijn, dacht hij.

Een ogenblik overwoog hij naar het station van de ondergrondse te vluchten. Maar zijn nieuwsgierigheid was te groot. Hij wilde zo'n bombardement wel eens meemaken. Daarbij kwam, dat zich vele mensen op straat bevonden, die zich in het geheel niet zenuwachtig gedroegen.

Ze bleven kalm in de zoelte van de avond wandelen. Af en toe luisterden ze als het gebrom van een vliegmachine erg dichtbij scheen te komen, en dan zeiden ze:

'Dat is een van ons.'

Dirk liep langs een bioscoop. De voorstelling ging blijkbaar gewoon door, ofschoon de mensen in de zaal toch het lawaai buiten moesten horen. Merkwaardig slag mensen, dacht hij, als andere volkeren zenuwachtig worden, dan worden zij pas goed kalm.

Gaandeweg werd het bombardement zwaarder. In het oosten begon de lucht gloeiend rood te worden. Daar moest een verschrikkelijke brand woeden. Het scheen Dirk toe, dat het vuur niet verder dan een kilometer of twee van hem verwijderd kon zijn. Brandweerwagens raasden door de straten. Vrachtauto's vol mannen van de luchtbescherming, de helm stoer, boven de kalme maar verbeterde gezichten, reden, luid bellend, voorbij.

'De dokken staan in brand', vertelden voorbijgangers.

'De peperpakhuisen gaan in vlammen op', zei een ander. Hij wees

Reddingsploegen verlossen Dirk

naar de roodgekleurde oostelijke hemel, waar miljoenen vurige lijntjes omhoog schoten. Dat moest de brandende peper zijn, dacht Dirk. Opeens klonk vlakbij een oorverdovende slag. Het geluid dreunde in Dirk's oren, zodat hij gedurende enkele ogenblikken verdoofd scheen te zijn. Hij zag mensen lopen, maar hoorde niets. Daarna herkreeg hij zijn gehoor.

'Die is vlakbij ingeslagen', riep iemand, die hard wegrende in de richting van een betonnen blokhut, die in een plantsoen was gebouwd en kennelijk voor schuilplaats diende.

Dirk's benen trilden van schrik en spanning. Wat moest hij doen? Het was te laat om ook naar de betonnen blokhut te sprinten, want plotseling scheen het alsof er een regen van stukjes ijzer uit de hemel viel. Dat was schrapnel, stukjes van granaten, die het afweergeschut op de Duitse bommenwerpers afvuurde. Nu wordt het pas echt gevaarlijk, dacht Dirk. Schuilen? Maar waar?

Hij zag een huis met een diep portiek. In twee sprongen was hij er. Zie zo, onder de beschutting van het portiek was hij veilig voor het vallende metaal. De stukjes granaat ketsten op de straat en sprongen naar alle kanten. Dirk trok zich dieper in het portiek terug, en school een beetje weg achter een rondgemetseld muurtje. Daar kon hij wachten totdat het ergste gevaar voorbij was, dacht hij.

Nauwelijks stond hij daar of hij hoorde een gierend geluid vlakbij.

Hij had nog tijd om één seconde te denken: 'Dat is een bom, die recht

boven op het huis komt' ... en daarop volgde een oorverdovende slag. Even later stortte het huis in. Dirk lag onder het puin bedolven.

Enkele ogenblikken was hij bewusteloos. Toen hij de ogen opsloeg, voelde hij, dat hij zich niet kon bewegen. Het was pikdonker geworden; gaandeweg begonnen zijn ogen aan de duisternis te gewennen. Huizen aan de overkant waren ingestort. Wat er naast het huis, waar hij had gestaan, was gebeurd, kon hij niet zien. Hij begreep, dat de bom in elk geval vlakbij was ingeslagen. Doordat in Londen de balklagen van de huizen niet, zoals in Nederland, op de zijmuur rusten, maar op de voorgevel, was, toen de luchtdruk de gevel losrukte het hele huis boven op Dirk gevallen. Het muurtje, waarachter hij had gestaan, had hem echter beschermd. Hij lag als het ware in een stenen koker, enigszins horizontaal. Hij probeerde zijn benen te bewegen. Dat ging een beetje, en ook zijn armen hadden wat ruimte.

'Ik ben in elk geval nog compleet', dacht hij, en toen dacht hij aan moeder en vader, en aan Lien in Hilversum. Wat zouden die op dit ogenblik doen? Hij kreunde van narigheid.

Schimmen met zaklantaarns liepen bedrijvig tussen de puinhopen van de straat heen en weer. Reddingsploegen. Toen een van hen in de buurt kwam, riep Dirk om hulp.

'Jongens, hier ligt er eentje, die nog leeft', riep de schim.

Andere schimmen kwamen naderbij geïld. Ze onderzochten de situatie waarin Dirk verkeerde.

'Kun je je nog bewegen, vriend?' riepen ze.

'Jawel', riep Dirk terug, 'als je die stenen koker op zij rolt, kan ik er uit kruipen.'

Dirk slaagde er in zich te bevrijden.

'Dat was op het nippertje', zei een schim; het was een man met een vriendelijke stem. 'Ga maar mee naar de wachtpost, daar kun je een kop thee krijgen. We hebben in de straat verder alleen maar lijken aangetroffen, vierentwintig hebben we al geborgen.'

Vierentwintig doden in dat kleine stukje straat. En zo ging het elke avond in het grote Londen.

'Hoe laat is het?' vroeg Dirk.

'Drie uur', zei een van de schimmen. Dirk had gedacht, dat hij slechts enkele ogenblikken bewusteloos was geweest. Maar het moet veel langer hebben geduurd, dacht hij.

Wonderbaarlijk, zoals een kop sterke thee met hete melk hem opknapte. Totdat het licht begon te worden bleef hij in de wachtpost, die in een diepe kelder was gehuisvest. In de verte rommelde het bombardement na.

Door de nu lichter wordende straten liep hij naar huis. De wandeling

verfriste hem. Maar hij had moeite de straten te herkennen. Overal zag hij ruïnes. Overal waren reddingsploegen nog druk in de weer. De ziekenauto's reden af en aan.

De grote bombardementen van Londen waren begonnen. In Berlijn hadden ze besloten, dat een stad met tien miljoen inwoners van de aardbodem moest worden weggevaagd.

*De kerk van St. Paul in het hartje van Londen
door vlammen omgeven*

Nadat de Franse en Britse tegenstand in Frankrijk was ineengezakt en het Engelse Expeditieleger naar de westkust was opgejaagd, begon de uittocht der Engelsen van het vasteland van Europa. 'Het wonder van Duinkerken', zoals het werd genoemd, want het was onbegrijpelijk dat zoveel soldaten ongedeerd konden weggkomen. Maar al hun wapens en hun uitrustingsstukken moesten ze achterlaten.

Hitler scheen te hopen, dat Engeland zich nu ook gewonnen zou geven. Toen de Engelsen onder de bezielende leiding van Winston Churchill echter vastbesloten bleken de strijd voort te zetten, hernieuwden de Duitsers hun aanvallen.

Het was de Duitse luchtmacht, die de ruggesgraat van het Britse verzet moest breken, eerst door zware bombardementen op de Engelse havens en vloot, daarna door zware aanvallen op de zuidkust en vervolgens door meedogenloze bom-aanvallen op Londen.

Onvoorstelbaar was de kracht, waarmee de Duitsers die aanvallen deden. Op één dag, nl. op 15 oktober 1940, werden op Engeland 70.000 brandbommen geworpen.

Later is bekend geworden dat van midden juli 1940 tot half mei 1941 ruim één miljoen huizen in Londen werden beschadigd of geheel vernield. Veertigduizend burgers werden gedood. In 85 achtereenvolgende nachten werd Londen 82 nachten gebombardeerd. Maar Engeland hield vol.

Janus Droesem gaat naar huis

Enkele weken na de in het vorige hoofdstuk beschreven gebeurtenissen, zei de Kreeft op een ochtend tegen Dirk:

‘Zeg Dirk, we zitten met een probleem, waar we niet uitkomen. Ik heb me de kop al suf geprakkezeerd en ik weet het antwoord niet. Misschien kun jij je hersens er op verzwikken.’

‘Wat is het?’

‘Ken je iemand, die zich Koffiedik noemt?’

‘Koffiedik?’ herhaalde Dirk verbaasd. Zo heette hij immers zelf.

‘Koffiedik? Iemand, die ze Koffiedik noemen? Wat zijn dat voor grappjes?’

Nu was het de beurt van de Kreeft om verbaasd te kijken.

‘Vind je dat zo gek? Koffiedik kan best een naam zijn. Er zijn meer rare namen. Naaktgeboren. Vroegdeweiuit. Modderomdeklomp.’

‘Het is geen naam’, stamelde Dirk, ‘het is een bijnaam.’

‘Hoe weet je dat zo precies?’ vroeg de Kreeft.

‘Nou, da’s nogal glad’, zei Dirk, ‘zo werd ik zelf op school genoemd. Wie is de flauwerd, die deze bijnaam helemaal in Londen moest komen nababbelen.

‘Man, hou op’, riep de Kreeft, ‘hou op, je weet niet wat je zegt. Weken lang zit ik me suf te piekeren, en nou hoor ik, dat de idioot, die deze naam draagt, elke dag vlak bij me zit.’

‘Idioot’, zei Dirk beledigd.

‘Nou ja, bij wijze van spreken dan, idioot. Ik zal je vertellen wat er met die naam aan de hand is.’

In Zwitserland (zo vertelde de Kreeft) woont een Zweed, die uitstekend Nederlands spreekt, en voor het uitbreken van de oorlog veel zaken met ons land deed. Hij moet niets van de Duitsers hebben. De verraderlijke aanval op ons land heeft hem stevig verontwaardigd. Op onopvallende wijze heeft hij in Zwitserland contact gezocht met mensen, die langs allerlei wegen met de Nederlandse regering in Londen in verbinding staan. Hij liet weten, dat hij wel een zakenreis naar Nederland zou kunnen voorwenden en (zo vertelde de Kreeft verder) als men er in Londen prijs op stelde zou hij in het bezette land kunnen proberen contact op te nemen met goede vaderlanders, die misschien wel in nauwere verbinding met de regering in Londen wilden komen. Op zo’n aanbod zat de regering in Londen toen juist te wachten (vertelde de Kreeft) en dus was de Zweed naar Nederland gereisd. Op

verzoek van de Kreeft had de Zweed vooral in de buurt van de omroep geneusd naar mensen, die voor de vaderlandse zaak wat over hadden.

‘Hoe hebt u hem die boodschap kunnen geven?’ vroeg Dirk.

‘Telegrafisch en in code... ten slotte ben ik overste Lagerwei, met speciale opdrachten, en een van mijn opdrachten was deze Zweed een beetje op weg te helpen.’

Het was de Zweed echter moeilijker gevallen dan men had verwacht (vertelde de Kreeft zijn verhaal verder), want toen de Duitsers de baas waren geworden in Nederland, hadden een aantal mensen, die bij de omroep werkten, er het bijltje bij neergelegd. Gijs Bikstra bijvoorbeeld en Kareltje. Ten slotte was het hem echter gelukt met enkele mensen in verbinding te treden. Die wantrouwen hem echter, (terecht, zei de Kreeft) en wilden zekerheid, dat hij inderdaad namens Londen kwam. Hoe konden ze die zekerheid krijgen? Ze gaven de Zweed een boodschap mee, die luidde:

Laat Koffiedik vertellen in welke straat het beste judo wordt geworsteld. Die boodschap had de Zweed, terug in Zwitserland, in code naar Londen geseind. Over een paar weken zou hij weer naar Nederland gaan, en nu wilde hij het antwoord op de geheimzinnige vraag hebben.

‘Het eerste wat ik dus te doen had’, zei de Kreeft, ‘was iemand in Londen vinden, die op de een of andere manier met de naam Koffiedik kon worden aangeduid. We hebben in registers gesnuffeld. Voorzichtig hebben we hier en daar nagevraagd, maar niemand, die ooit de naam Koffiedik had gehoord. En nu ben jij het warempel. Wat betekent die naam?’

Dirk vertelde hoe hij op de Vijfjarige de bijnaam Koffiedik had verworven.

‘Aha’, zei de Kreeft, ‘nu beginnen we er te komen. Wat betekent de rest van de vraag?’

‘Heel duidelijk’, zei Dirk, ‘u herinnert zich natuurlijk nog de poging die we hebben ondernomen om in een kelder van de N.S.B. in Amsterdam te komen. Bij die gelegenheid heeft Henk van Straten een nummertje judo of jiu jitsu weggegeven, dat niet mooi meer was.’

‘Wáár was dat?’ vroeg de Kreeft vol spanning.

‘Op de Weesperzij.’

‘Het antwoord op de vraag uit Nederland luidt dus: *de Weesperzij*. En nu nog een vraag: weten er nog meer dan die Henk van Straten, dat jij Koffiedik bent?’

‘Dat weet Henk helemaal niet. We hadden afgesproken, dat we die bijnaam maar zouden vergeten.’

‘Wie zijn we...?’

'Lien... verroest die boodschap komt van Lien', riep Dirk plotse-
ling opgetogen, 'ik snap het nu helemaal. Die Zweed is bij Lien te-
recht gekomen, die voor mei 1940 bij de omroep werkte, op het ar-
chief. U heeft mij die avond van de verduisteringsoefening met haar
gezien.'

'Een knap meisje', zei de Kreeft plagerig.

'Hiep-hiep-hoera', riep Dirk, 'die boodschap betekent, dat Lien
weet, dat ik in Londen zit, en dan weten mijn vader en moeder het
ook. Nou geef die boodschap van de Weesperzij maar gerust door
aan de Zweed. En laat hij verder maar vragen of de... tja, hoe zal ik
het zeggen, of de naaikrans van Lijsje Lorresnor nog wel eens bij me-
kaar komt.'

'De naaikrans van Lijsje Lorresnor?' vroeg de Kreeft, 'wat is dat nou
weer?'

Dirk gaf een omstandig relaas van de club. De Kreeft bleek er al heel
wat van te weten, trouwens veel had Dirk hem destijds verteld, en
voor de rest kende de Kreeft immers Willem Noteboom.

'Zie zo', zei de Kreeft, 'dat varkentje kunnen we dus verder wassen.
Denk er om, mondje dicht.'

'Ik zal het wel uit mijn lijf laten er met iemand over te spreken', be-
loofde Dirk, 'maar als dat contact met de club of alleen met Lien is
gelegd, wat bent u dan van plan te doen?'

'Beste jongen, ik zal je de rest ook vertellen. Maar nogmaals: mond-
je dicht. Als je praat, ga je de gevangenis in, zo luidt hier in Engeland
de wet op de officiële geheimen, zoals dat heet.'

Er had zich (vertelde de Kreeft weer) een maand geleden een Neder-
landse zeeman aangemeld, een zekere Janus DroeSEM. Die zei, dat hij
naar Nederland wilde gaan om daar voor de regering karweitjes op te
knappen. Het plan zat heel goed in elkaar. Er was voor de Britse kust
een Noors schip vergaan of getorpedeerd, en de sloep er van was op
het strand gevonden. Later waren lijken van zeelui aangespoeld. Ja-
nus DroeSEM zou worden gekleed in de kleren van één van die ver-
dronken Noren. Hij zou met een snelle motorboot naar Nederland
worden gebracht. Een mijl of drie uit de kust, zouden ze die sloep
over boord zetten en Janus zou naar de kust roeien. Werd hij
onderweg door een Duits schip aangehouden dan zou hij zeggen, dat
hij van dat vergane Noorse schip afkomstig was. Lukte het hem aan
de kant te komen, dat hoopte hij bij het eilandje Rozenburg, vlak bij
Rotterdam aan wal te kunnen stappen. Dat eilandje kende hij als
zijn binnenzak. Achter de sloep hing aan een kabel en in een water-
dichte bus opgesloten, een klein radiozendertje met een geheime co-
de. Als Janus eenmaal contact zou hebben opgenomen met betrouw-

bare Nederlanders, zouden die het zendertje en de code in Rozenburg gaan halen, en radiocontact met Londen proberen te leggen. Werd Janus echter onderweg aangehouden, dan behoeft hij het touw, waar de zender aan vast zat maar door te snijden en zender en code zouden voor altijd naar de bodem van de zee zinken.

‘Zit mooi in mekaar’, zei Dirk, toen de Kreeft dat verhaal had uitverteld. ‘Die Janus durft.’

‘Als het slaagt is het best’, zei de Kreeft, ‘maar ik heb er een beetje hard hoofd in.’

‘Waarom?’

‘Kijk, die Janus heeft een vrouw in Rotterdam. Na dat bombardement maakte hij zich zorgen over zijn gezin. Ik heb ergens het gevoel dat Janus dat hele verhaal op touw heeft gezet om naar Nederland te komen... en dan hoor je nooit meer iets van hem. Hij is bij zijn vrouw en kinderen en daarmee is dan voor hem de kous af. Onderwijl zitten wij hier in Londen te wachten op radioseinen die nooit zullen komen. Hij is geen verrader, alleen maar een goochermerd.’

‘Het is een kant van de zaak, waar ik nog nooit aan heb gedacht’, zei Dirk.

De weken verstreken. De Duitsers zetten hun aanvallen op Londen voort. Elke nacht vielen de bommen bij honderden op de stad neer. Er was geen straat meer of er lagen ruïnes. De kranten schreven nu openlijk, dat Hitler zich voorbereidde op een inval in Engeland. Op verschillende plaatsen langs de kust van het vasteland hadden Britse verkenningsvliegtuigen concentraties van kleine vaartuigen en Rijnaken waargenomen. De invasievloot van de Duitsers maakte zich gereed. Nacht na nacht trokken zwermen Britse bommenwerpers naar die plaatsen om de vaartuigen te bombarderen.

Nu was het ook duidelijk wat het plan van de Duitsers was geweest, schreven de kranten. De bombardementen vooral in Oost Londen moesten honderdduizenden mensen dakloos maken en in paniek de wegen opjagen. Als dan de grote wegen door de stroom vluchtende mensen zouden zijn versperd, zou de Duitse invasie beginnen. Maar de bevolking van Oost Londen, het volksrijkste deel, liet zich niet in paniek jagen. Ze beet de tanden op elkaar, maar ze hield vol, al vielen de slachtoffers ook bij duizenden. Merkwaardig vond Dirk de oer-Engelse humor, die te midden van de zware beproevingen, voor de dag kwam. Hij zag een café, dat totaal in puin lag. De eigenaar had een bordje op de ruïne geplaatst: Onze zaak is dag en nacht geopend. (Bij bom-inslag sluiten we onmiddellijk).

Terwijl de Duitsers voorbereidingen troffen voor de aanval, werkten de mensen in de fabrieken in Engeland als razenden voor de tegen-

Dag en nacht geopend. Bij bominslag sluiten wij

aanval. Elke dag kreeg de luchtmacht er nieuwe jachtvliegtuigen bij. De slag om Engeland begon. Duizenden meters boven de aarde werden verwoede gevechten geleverd. De Britten verloren jachtvliegtuigen, maar de verliezen van de Duitsers moesten ontzettend zijn. Op één nacht, de zwaarste, werden 185 Duitse bommenwerpers neergeschoten.

Van de Kreeft hoorde Dirk bijzonderheden over de verdediging van de kust. Daar lagen, onder water, grote tanks gevuld met een vloeistof, die zou ontbranden, zodra op de wal, een electrisch contact werd ingeschakeld.

‘Churchill is vastbesloten elke Duitser levend te roosteren die aan wal wil komen’, zei de Kreeft.

Uit Zwitserland kwam, alweer weken later, bericht, dat de Zweed Hilversum opnieuw had bezocht. Hij had zijn boodschap overgebracht. De jongedame seinde hij, (‘zie je wel, dat het Lien is’, zei Dirk) had hem een boodschap mee teruggegeven. Die luidde:

De naaikrans van Lijsje komt een lid te kort.

'Ik maak er uit op', zei de Kreeft, 'dat ze iemand van hier in Nederland willen hebben. Janus Droesem gaat over een paar weken weg. Hij is nu nog aan zijn laatste training bezig. Hij moet de noodcode leren, en dat valt niet mee', zei de Kreeft.

'Een noodcode, wat is dat?'

'Kijk eens, het kan zijn, dat hij door welke oorzaak ook, zijn geheime zender en code kwijt raakt, en toch in Nederland belandt zonder dat de Duitsers hem gepikt hebben. Is er dan een radio-amateur die wil zenden, dan moet Janus hem een code kunnen geven. En nu is Janus een verdraaid handige vent hoor, maar hij snapt niks van die noodcode. Stel je voor, hij moet 'de Kleine Johannes' van Frederik van Eeden gebruiken. Elke letter van het alfabet heeft twee cijfers ter aanduiding, eerst de bladzijde waarop de letter staat en dan de rangorde van die letter op diezelfde bladzijde. Doodeenvoudig, en nooit te kraken, want op die manier kan een a op ik weet niet hoeveel verschillende manieren worden aangeduid. Maar dat snapt Janus juist niet.' Alweer verliepen de weken, en eindelijk had Janus Droesem de code blijkbaar onder de knie. Op een ochtend zei de Kreeft althans tegen Dirk:

'Gisteravond is Janus scheep gegaan. Als alles klopt moet hij nu in de trein zitten van Rotterdam naar Hilversum.'

'Ik wou maar, dat ik in die trein zat', zei Dirk spontaan.

De Kreeft keek hem peinzend aan, maar zei niets.

Van Janus Droesem werd niets vernomen. Hij scheen door de aarde verzwolgen. Was hij onderweg door een Duitse wachtpost gegrepen? Of had de Kreeft gelijk, dat Janus alleen maar naar Nederland was gegaan om er zijn vrouw op te zoeken? Toen weken later de in Zwitserland wonende Zweed weer naar Nederland ging, kreeg hij per code opdracht bij Lien te informeren of die iets van Janus had gehoord. Het antwoord was even duidelijk als teleurstellend. Het luidde:

De gast is niet gekomen, de naaikrans is nog steeds incompleet.

'Het beroerde is', zei de Kreeft, 'dat we nu het ergste moeten veronderstellen. Namelijk, dat Janus in handen van de Duitsers is gevallen, hetzij vrijwillig of gedwongen, en dat hij heeft gepraat. Dan weten de Duitsers de geheime code, die bij het zendertje was ingesloten. En dan kennen ze ook de noodcode. Met andere woorden, als er weer iemand naar de overkant gaat moet de hele boel anders worden opgezet.'

'Het is toch niet zo moeilijk een andere code te bedenken', zei Dirk, 'inplaats van 'de kleine Johannes', neem je bijvoorbeeld de 'Camera Obscura', en klaar is Kees.'

‘Dat denk je maar’, glimlachte de Kreeft, ‘het werken met de bladzijden van een boek en het volgnummer van een bepaalde letter op die bladzijden is een bepaald systeem. Ken je het principe, dan heb je dus in het vervolg net zo lang boeken te proberen, totdat je merkt: hé ’t klopt, en dan is je code gekraakt. Vergeet niet, zoveel keus van boeken heb je niet. Het moet een boek zijn, dat wij hier hebben, en een boek, dat aan de overkant gemakkelijk is te krijgen. Elke code is te kraken, en deze nog wel op een gemakkelijke manier. Maar afgescheiden van dit alles, de Duitsers weten nu, dat we mannetjes naar Nederland proberen te sturen, en dat maakt het moeilijker.’

‘Ik denk, dat de Duitsers ook wel zullen proberen hun spionnen in Engeland binnen te smokkelen’, zei Dirk.

‘Daar moet de contra-spionage tegen waken’, zei de Kreeft, ‘en die is bij de Britten wel in orde hoor. De afdeling M.I.5, zoals dat heet staat zijn mannetje. Vooral nu Engeland eigenlijk een belegerd fort is.’

Een belegerd fort en het stond elke nacht aan de vernietigende bombardementen bloot, maar het sloeg terug. Britse bommenwerpers trokken nu elke nacht naar Duitsland. Overal werd met koortsachtige ijver gewerkt om de sterkte van het land op te voeren. Want als de belegerden in de vesting Engeland éénmaal (wanneer wist niemand) een uitval zouden ondernemen, moest er van alles zijn: schepen om de troepen over te brengen, tanks, geschut, soldaten en noem maar op. Het leven in Engeland had reeds sinds geruime tijd een grimmig aanzien gekregen. Eten was gerantsoeneerd. Op allerlei andere wijzen werd soberheid betracht. Maar het goede humeur van de Londenaren leed er niet onder.

Dirk werd opgebeld door zijn vriend John Philipps, die hij in de Home Guard had leren kennen. Die vertelde hem, dat zijn broer verlof had van de marine. Wilde Dirk niet eens komen? Hij mocht als hij dat wilde best nog iemand mee op visite nemen. Dirk belde Gerard van Reuven, en die had wel zin.

De broer van John heette Simon. Hij was een forse knaap van zeker één meter tachtig op zijn sokken. Zwaar gebouwd. Bruin gebrand gezicht, en een weelderig baardje aan de kin.

‘Die baard is het niet zo geheime herkenningsteken van de Navy’, vertelde hij. ‘De Navy draagt baardjes, de luchtmacht grote snorren, en het leger moet met een klein tandenborsteltje op de bovenlip tevreden zijn. Zo herkennen we elkaar, ook als we in burger zijn’, vertelde Simon, en daarop zei hij tegen Dirk en Gerard:

‘Jullie zijn Nederlanders hè? Flinke zeelui. Ik heb er heel wat ont-

moet in de tijd, dat ik nog een torpedojager op convooien moest passen. Veertig, soms wel tachtig schepen van allerlei naties bij elkaar, en wij er om heen, als een stel waakse herdershonden. Steeds maar full speed varend, en op de Asdic luisteren naar onderzeeërs. Er zijn wel landen, waar je altijd moeilijkheden mee hebt, maar met Nederlandse zeelui... nooit. Die schijnen bij instinct te snappen wat er in moeilijke omstandigheden van hen wordt verwacht.'

Dirk en Gerard vonden het mooi, dat zo lovend over hun landgenoten werd gesproken. Asjeblieft, Nederland mocht dan bezet zijn, maar het rood, wit en blauw woei nog vrij op de wereldzeeën. De Nederlandse zeeman hield de vlag hoog.

Simon had kennelijk behoefte om te praten.

'Ik mag geen militaire geheimen verklappen', zei hij, 'maar tegenwoordig doe ik geen convooiwerk weer. Ik heb het bevel over een speedboot. Klein, maar een hardloper. Als dat ding op volle kracht vaart, gaan we harder dan een spoortrein. Speciale opdrachten, meer mag ik niet vertellen,' zei hij met een knipoog.

De jongens knikten, maar vroegen niets. Wat hadden ze trouwens kunnen vragen? Simon mocht immers niets vertellen. Maar Simon kon niet zwijgen. Hij ging verder:

'Ik heb een tijdje geleden nog een landgenoot van jullie aan boord gehad. Speciale opdracht. Die moest ergens heen gebracht worden.'

'Janus Droesem', dacht Dirk, maar hij zei niets.

'Een flinke vent', zei Simon, 'maar wel een beetje zenuwachtig, geen wonder als je wist wat hem te wachten stond.'

Om het gesprek op een ander onderwerp te brengen, vroeg Dirk:

'Waarom ben je eigenlijk uit de convooiendienst gehaald en voor dit speciale werk aangewezen?'

'Oh, zoiets weet je nooit', zei John, die vol bewondering naar zijn flinke broer zat te luisteren.

'Waarom ze mij hebben genomen, weet ik niet', zei Simon, 'maar ik weet wel waarom ze die knaap, die voor mij het bevel over de speedboot voerde, een schop met muziek onder zijn achterwerk hebben gegeven. Moet jullie luisteren. Die vent had opdracht, ergens in de wereld, een speciaal karweitje op te knappen. Met die speedboot. Er was hem gezegd: wat er gebeurt, je hebt maar één ding te doen: je karweitje, en dat doe je, en voor de rest doe je niets. Het was een mistige donkere nacht, toen hij uitvoer. Hij deed zijn karweitje, heel secuur en heel rustig, en voer weer naar de thuishaven. Opeens komt hij op een stuk zee, waar de mist was opgetrokken en vlak voor hem ziet hij drie Duitse schepen varen. Hij bedenkt zich geen seconde, hij brengt zijn speedboot in positie, en bég, één ervan jaagt hij met een

zuiver gerichte torpedo naar de kelder. En daarop verdwijnt hij weer als een haas in de mist. Thuis in de haven rapporteerde hij alles. Hij dacht minstens een ridderorde te krijgen. Maar inplaats daarvan kreeg hij een uitbrander van heb-ik-jou-daar. Met het torpederen van die Duitsers was hij zijn boekje te buiten gegaan. Dat ene speciale karweitje was zijn order en verder basta.'

'Nou', zei Gerard, 'dat vind ik een stom standpunt. Op zo'n manier dood je elk initiatief.'

'Niks daarvan', zei Simon, 'de Duitsers mochten niet weten dat wij daar in die buurt met mistig weer speedboten voor dat speciale werk hadden varen. Door dat ene schot was een belangrijk militair geheim prijsgegeven. De vent is overgeplaatst, en ik kreeg het commando van hem. Ze hebben me op de Admiraliteit dit hele verhaal met opzet verteld om mij in te scherpen, dat er meer op het spel staat dan een ridderorde voor een zeeman.'

John, Simons broer geloofde blijkbaar niet veel van dit sterke verhaal. Hij zei althans:

'Nu we aan de afdeling leugentjes zijn begonnen, wil ik iets vertellen wat ik van een vlieger van de Airforce heb gehoord. Ik ontmoette die knaap een dag of wat geleden in een cafeetje hier in de buurt. We raakten met elkaar in gesprek en ik vertelde hem, dat ik later graag jachtvlieger wil worden. Mooi vak, zei hij, maar je moet wel uitkijken, dat je goeie vrienden blijft met de Gremlins. Gremlins? zeg ik, wat zijn dat? Hij zegt, weet jij nog niet eens wat Gremlins zijn? En dat wil notabene jachtvlieger worden. Kijk, knaapje, zegt hij, Gremlins zijn een soort kabouters, alleen ze leven niet op de grond, maar in de lucht. Luchtkabouters zogezegd. Waar ze vandaan komen weet geen sterveling, maar ze zijn er, elke piloot zal het je kunnen bevestigen. Ze zitten in de machine verscholen, en als je in nood zit komen ze voor de dag. Zelf kunnen ze niet doodgaan, want ze hebben een parachute in hun buik, waar ze altijd op blijven zweven. Als je nou goed voor ze bent, willen ze je wel eens helpen. Dus wat doe je? Voor dat je start leg je hier en daar in de machine kleine stukjes chocolade neer. De Gremlins zijn stapelgek op chocola, want dat schijn je boven in de wolken moeilijk te kunnen kopen. Goed dan, ik moest starten, want er waren bommenwerpers van Jerry gesignaleerd en daar moest ik op af. Altijd leg ik chocola neer, en verdraaid nog aan toe, door de haast vergeet ik het deze keer. Ik vloog de moffen tegemoet, en toen ik het eskader zag, nam ik een grote bocht, want je moet ze altijd aanvallen van boven af en met de zon in je rug, dan zien ze je niet. En net dat ik eentje de volle laag van mijn boordkanonnen wil geven, slaat de motor af. Motorstoring. We waren boven zee, en de

Duitsers kregen me in de gaten. Of ik het wilde of niet, ik moest om-laag. Ik dacht: nou, ik heb het wel gehad, dat wordt zwemmen of verdrinken, en verdraaid nog aan toe, opeens zit er een Gremlin voor me op het instrumentenbord. Die kijkt me doordringend aan en zegt met een piepstemmetje: 'Waarom krijgen we geen chocola meer?' 'Ik schrok me lam. Dát was het. Ik had geen motorstoring. De Grem-lins hielden de schroef tegen. Ze moesten eerst chocola hebben. Ge-lukkig had ik nog een reep bij me. Die gaf ik dat ventje voor me en ik riep tegen hem: 'Eerlijk delen met de andere luchtkabouters, hoor', en meteen sloeg mijn motor weer aan. Op die vlucht heb ik zeven Duitse bommenwerpers neergeschoten. Dat vertelde die vlieger', be-sloot John, terwijl luid gelach door de kamer weerklonk.

Gerard vond dat hij ook een verhaal moest vertellen.

'Ik hoorde van een stunt... jullie kent toch allemaal wel dat enorme flatgebouw op Marlyboneroad, precies dat huis met veertien ver-diepingen. Daar is een speciale afdeling van het Ministerie van weet-ik-veel gevestigd. Die lui hebben verschrikkelijk geheimzinnig werk. Ze moeten namelijk geruchten verzinnen. Die worden dan langs ge-heime kanalen in het bezette gebied van Europa getrechterd en moe-ten dienen om de innerlijke weerstand van de Duitsers te ondermij-nen. Reuze belangrijk. Die kerels staan onder de strengste geheim-houding. Nou is er aan de overkant net zo'n groot gebouw, ook van veertien verdiepingen. Daar is ook een geheime afdeling gevestigd. Nog veel geheimer dan in dat andere huis. En laten ze nou toevallig ontdekken, dat ze in dat tweede gebouw de geruchten moeten zien op te vangen, die in het bezette gebied circuleren. De ene verspreidt ze, en de andere haalt ze op, diezelfde geruchten. De gebouwen lig-gen op nog geen vijftig meter afstand van elkaar, maar nee hoor, die geruchten gaan via het vasteland van het ene gebouw naar het andere.' Ze lachten allemaal hartelijk om dit zotte verhaal.

'En nu Dirk', riepen ze.

Dirk moest er lang en ernstig over na denken. Toen zei hij:

'Ik had eerst gedacht een uitvinding te hebben gedaan tegen de Duit-se bombardementen. De wolken laten bevriezen, en als ze dan ijs zijn op die wolken afweergeschut zetten. Maar het schijnt, dat bevroren wolken zoveel kou veroorzaken, dat alle Britse jachtvliegers gebreide wollen vesten zouden moeten dragen, en wol is gerantsoeneerd, dus daarom kan die uitvinding niet doorgaan. Maar ik heb wel iets an-ders bedacht. Kijk, elke nacht komen er duizend Duitse bommen-werpers naar Engeland om hier de boel stuk te gooien. En elke nacht gaan duizend Engelse bommenwerpers naar Duitsland om dáár het-zelfde te doen. Nou dacht ik zo, ze zouden toch een hoop benzine

kunnen sparen, als ze Engeland lieten bombarderen door de Engelse en Duitsland door de Duitse bommenwerpers. Ik heb mijn uitvinding naar de regering gestuurd. Churchill voelde er voor, maar het is afgeketst, de Duitsers willen wel de overeenkomst sluiten, maar zelf willen ze zich er niet aan houden.'

Ze bleven nog een lange tijd gezellig bijeen. Wie ze daar had zien zitten in die huiskamer, zou niet hebben vermoed, dat ze zich in de verwoeste hoofdstad bevonden van een land, dat met de rug tegen de muur een wanhopig lijkende strijd op leven en dood voerde met een meedogenloze vijand.

Radio Oranje ('de Engelse zender') was niet in de eerste plaats bedoeld om die gevoelens bij de Nederlanders buiten het vaderland teweeg te brengen. Radio Oranje was voor Nederland bestemd. Het volk in het bezette gebied was afgesloten van de nieuwsbronnen van de vrije wereld. De vijand oefende censuur uit op alles wat gedrukt werd. In Nederland werd zeer intensief naar de uitzendingen uit Londen geluisterd. Dat bleek ook uit de verhalen van Engelandvaarders. Engelandvaarders, zó werden de moedige mensen genoemd, die altijd met risico van lijf en leven onder ondenkbaar grote gevaren de tocht uit het bezette gebied naar het vrije Engeland waagden. Als ze aan land kwamen, werden ze door de Engelse regering gedurende enkele weken in een tehuis ondergebracht, dat de Patriotic School werd genoemd. Getrainde ondervragers onderwierpen hen daar aan uitvoerige verhoren. In de eerste plaats natuurlijk, omdat men op deze wijze uit de eerste hand gegevens kon verkrijgen omtrent de situatie in het bezette Nederland. Maar in niet mindere mate omdat de Engelsen er natuurlijk op bedacht moesten zijn, dat de Duitsers onder het mom van zogenaamde Engelandvaarders zouden trachten spionnen en saboteurs binnen te smokkelen. Als ze eenmaal verlof hadden gekregen de Patriotic School te verlaten, was hun eerste tocht naar Koningin Wilhelmina, die in een eenvoudige villa in Maidenhead aan de Theems woonde.

Hare Majesteit leefde intensief mee met de gebeurtenissen in het vaderland. Haar gesprekken met de Engelandvaarders schonken haar de gelegenheid het contact met wat er leefde en bewoog in Nederland te vernieuwen. Anderzijds vonden de moedige mensen, die de tocht hadden gewaagd en met succes hadden volbracht, in het gesprek met hun Koningin de beloning voor hun ondernemingsgeest en een aansporing om verder te strijden voor de herrijzenis van Nederland.

Engelandvaarders komen

Dirk leerde een tweetal kwieke Amsterdamse jongens kennen, die kans hadden gezien stoer peddelend de Noordzee over te steken. Op wonderbaarlijke wijze waren ze aan drijvende mijnen ontsnapt. Tenslotte waren ze aan de Engelse kust aangekomen. Niemand zag hen, toen ze doodmoe maar overvol van geluk door het zand waadden. Ten slotte kwamen ze in een klein dorpje. Daar meldden ze zich bij de politie. Groot was de verbazing van de Britten, toen ze hoorden wat de jongens hadden gepresteerd. De tocht over de Noordzee was op zich zelf reeds ongehoord, maar niemand begreep, dat zij levend het strand hadden kunnen oversteken. Dat was namelijk met mijnen bezaaid, want landingen van Duitsers op de Engelse kust werden nog steeds niet uitgesloten geacht. De jongens waren gedurende enkele uren de sensatie van het dorp. De verhalen van de wijze waarop ze hadden weten te ontsnappen, die waren romantisch. Maar als ze vertelden van de ramspoed, die de oorlog over land en volk had gebracht, gevoelde Dirk deernis met de mensen ginds die dit alles moesten doorstaan. En nog was 't eind niet te zien. Armoede en gebrek hadden het vaderland in de greep. Maar erger dan deze noden, was de geestelijke druk, de loodzware last der tyrannie en bovenal het gevoel, dat rechteloosheid en willekeur nu in Nederland regeerden.

Dirk kende een andere Engelandvaarder. Die was eerst naar Maastricht gereisd, en toen hij daar voldoende poolshoogte had gekregen omtrent de situatie aan de grens, was hij langs sluippaadjes in de nacht België binnengekomen. Hij was dwars door België en Frankrijk gewandeld. Ten slotte had hij iemand gevonden, die hem over de Pyreneeën wilde brengen. Nadat hij enkele weken in een Spaanse gevangenis had doorgebracht, was hij doorgegaan naar Lissabon; en daar had een vliegtuig van de K.L.M. hem aan boord genomen. Het vliegtuig onderhield zo goed en zo kwaad als het ging in oorlogstijd de verbinding tussen Lissabon en Londen.

Al deze Engelandvaarders vertelden van de moedige vastberadenheid waarmee het merendeel der landgenoten ondanks alle ellende in het bezette gebied tegen de Duitsers stand hield. Zij vertelden ook, dat onder de Nederlanders daarginds een nieuwe geest was vaardig geworden. Een geest van wederzijds begrip en een wil tot samenwerking. Men wilde breken met veel wat in de sleur van het

leven vóór de oorlog als onaantastbaar was beschouwd. De hokjes en schotjes, die het volk nodeloos verdeelden, moesten worden afgebroken. Als Nederland eenmaal zou zijn bevrijd (en niemand twijfelde er aan of dit zou eenmaal gebeuren, al kon het nog lang duren voordat het zo ver zou zijn) zou het leven vernieuwd moeten worden. Een nieuwe nationale eenheid, een gezindheid tot samenwerking tussen de verschillende groepen der bevolking, moesten de grondslag vormen waarop een nieuw, een beter vaderland zou worden opgebouwd. Zo luidden de berichten, die de Engelandvaarders meebrachten.

Dank zij informaties en ook dank zij andere bronnen van inlichtingen was men in Londen in algemene zin vrij goed op de hoogte van de toestanden en de gebeurtenissen in het bezette vaderland, Maar aan de andere kant was het contact van Londen uit naar Nederland, onvoldoende. Dat merkte Dirk elke keer als hij met de Kreeft over deze dingen sprak. Gerard van Reuven vertelde, dat de inlichtingen uit Nederland door hem en andere Nederlandse journalisten in de grote zaal van het Ministerie van Voorlichting, vlijtig aan de persmensen uit alle mogelijke landen werden doorgegeven. Zij droegen er toe bij, dat de reputatie van Nederland in de vrije wereld steeg. Maar, zo zei ook Gerard, nog mooier zou het zijn als van Londen uit de gang van zaken in Nederland enigermate zou kunnen worden beïnvloed. Dat zou de oorlogsvoering ten goede komen.

Ze waren stoer peddelend de Noordzee overgestoken

‘Ik heb een zeer ernstige kwestie met je te bespreken, Dirk’, zei de Kreeft en hij ging verder:

‘Een dag of tien geleden is een ploegje van zeven Engelandvaarders aangekomen. Je krijgt hun rapporten dezer dagen wel door. Het belangrijkste staat er niet in. Bij die zeven is een vent, die Tade van de Bosdrift heet. Zegt die naam je iets?’

‘Ik heb wel eens gehoord van een knaap, die bootjes aan vissers verhuurde. Ik geloof, dat die zo heette. Van de Bosdrift of alleen maar Bosdrift. Maar of hij Tade van zijn voornaam heette weet ik beslist niet.’

‘Nou die Tade, die ik bedoel zegt dat hij een ver familielid van die bootjesman is. Zoals dat gaat is hij via een mannetje van de illegale beweging met de andere lui in contact gekomen. Ze hebben sam-sam gedaan wat de aanschaffing van een motorboot betreft. En op een donkere nacht zijn ze hem gewoon door de Waterweg naar Engeland gesmeerd. Geen schildwacht heeft ze gezien. Niets gebeurd onderweg. Gewoon alsof ze met de Lemmerboot gingen.’

‘Raar’, zei Dirk.

‘Dat vonden ze in de Patriotic School ook’, ging de Kreeft verder, ‘maar er was nergens een speld tussen te krijgen. Dus ze mochten eruit. Toen die Tade bij de Nederlanders kwam, zei hij: ‘Ik heb het de Engelsen niet willen vertellen, maar ik heb een boodschap van de naaikrans van Lijsje Lorresnor’.’

Dirk zette grote ogen op van verbazing toen hij dat hoorde.

‘Van de naaikrans van Lijsje Lorresnor’, zei hij.

‘Precies’, beaamde de Kreeft, ‘van de club uit Hilversum. Beter gezegd van de groep van Willem Noteboom. Willem speelt een rol in de ondergrondse beweging ginds. Hij heeft contacten met illegale groepen. Ik weet dat hij bij minstens één, misschien wel bij meer illegale acties betrokken is. Met andere woorden: door deze boodschap diende die Tade zich aan als een van de vertrouwensmensen van Willem.’

‘En wat was die boodschap?’ vroeg Dirk.

‘Daar kom je aan het tere punt’, zei de Kreeft, ‘Tade kwam me vertellen, dat Willem Noteboom precieze instructies van Londen wilde hebben. Het is erg moeilijk, zo vertelde die Tade namens Willem, om te weten te komen waar de verschillende contact-adressen van Engeland in Nederland zitten. Nou hebben ze die Tade naar Londen gestuurd met de opdracht precieze instructies te vragen en dan op een of andere manier weer naar Nederland terug te komen.’

‘Het kán waar zijn’, zei Dirk.

‘Jawel’, ging de Kreeft verder, ‘maar nu moet ik je iets er bij vertel-

len dat jij nog niet weet. Onze Zweedse vriend in Zwitserland was van plan weer eens naar Nederland te vertrekken. Een week of vier geleden, toen hij nog veilig en wel in Genève, waar hij woont, zat kreeg hij uit Stockholm een boodschap van een vriend, die nogal relaties heeft met de Duitse ambassade daar. En die vriend waarschuwde hem. Ze hadden in Zweden zijn verleden uitgezocht.

De Duitse contra-spionage was er achter gekomen, dat onze vriend niet met zulke onschuldige bedoelingen naar Nederland reist. Zodra hij weer in ons land zou verschijnen zouden ze hem schaduwen om op die manier eerst hem en daarna zijn vertrouwensmensen te arresteren. Nou, je snapt, dat die Zweed toen maar rustig in Zwitserland is gebleven. Maar wel heeft hij op een manier, die hij van te voren met Willem had afgesproken, de ploeg in Hilversum gewaarschuwd. Hij kreeg bericht terug, dat de hele bups was ondergedoken. Veilig is veilig. Toen waarschuwde hij mij. En dat is nou het vreemde in de zaak van Tade van de Bosdrift. Die komt hier kersvers uit Nederland met een verhaaltje, dat hij door de naaikrans is gestuurd... en hij weet niet eens, dat de hele ploeg al minstens vier weken onvindbaar is ondergedoken. Rare zaak, vind je ook niet.'

'Die vent is een verrader', riep Dirk heftig, 'hij is een lokvogel, die moet proberen hier inlichtingen op te scharrelen, die hij dan later weer de Duitsers in handen zal spelen.'

'Kalm aan', zei de Kreeft, 'in zulke zaken moet je nooit haastig gebakerd zijn. Ik meen me heel flauw te herinneren, dat je voor 10 mei 1940, toen we nog in het rustig vredige Nederland zaten, ook al eens iemand ten onrechte voor een verrader hebt aangezien...'

Dirk kreeg een kleur van schaamte. Moest de Kreeft hem nu aan die niet zo glorierijke episode herinneren?

'Ik maak maar een grapje', zei de Kreeft, 'kijk, als je me in het diepste putje van mijn hart kon onderzoeken, zou je ontdekken, dat ik die Tade een ranzig mannetje vind. Ik ben er bijna zeker van, dat hij een provocateur is. Maar bewijzen... bewijzen, jongen, daar komt het op aan. Je kunt in een democratisch land niet iemand zo maar in de bak zetten, omdat je hem niet vertrouwt. Dat zou een mooie boel worden. Bovendien, we zijn in oorlog. Wanneer hij inderdaad een verrader is hangen de Engelsen de vent op. We moeten dus bewijzen hebben. Hoe krijgen we die?'

'Ja, hoe krijgen we die?' zei Dirk.

'Ik heb die Tade ondergebracht in het pension van Frau Liebermann, dezelfde waar jij en Gerard een paar dagen hebt gewoond. En voorlopig blijft hij daar wel zitten. Nou dacht ik zo: jij en Gerard moesten een of andere smoes verzinnen... jullie hebt ruzie met je kost-

baas, of je bent uit je flatje gebombardeerd of zoiets... en nou komen jullie weer tijdelijk bij Frau Liebermann wonen. Jullie papt met die Tade aan, en probeert er achter te komen wat hij in zijn schild voert. Akkoord?

'Natuurlijk', zei Dirk geestdriftig, 'zo kan ik hier belangrijk werk doen voor de club in Nederland. Weet Gerard het al?'

'Nee, nog niet. Ik wilde het eerst met jou bespreken. Die Gerard mag dan een beetje flapuit zijn, hij is een goede opmerker, en jij hebt een soort jachthonden-instinct. Samen moeten jullie er achter zien te komen, en als meneer Tade arriveert merken jullie het wel.'

Tade van de Bosdrift bleek een klein mannetje te zijn, nogal gezet en met een rond gezicht. Zijn ogen vielen iedereen onmiddellijk op. Ze waren viooltjes-blauw en groot en glanzend. Hij had de gewoonte wanneer hij met iemand sprak, de toegesprokene onafgebroken met die blauwe ogen aan te staren. Alsof hij voortdurend wilde duidelijk maken: zie je wel hoe eerlijk ik uit mijn ogen kijk. Dirk en Gerard begroette hij met de uitbundigheid van een zeeman, die veertig jaar op een onbewoond eiland zit en plotseling zijn bloed-eigen vader op het strand tegenkomt. Hij praatte honderd uit, en onderwijl rustte die starende blauwe blik dan eens op de een dan weer op de ander. 'Kan ik in de eetzaal bij jullie aan tafel zitten?' vroeg hij.

'Wat ons betreft wel', zei Gerard, 'maar de vraag is of mevrouw Liebermann het goed vindt. Die eetzaal is maar een klein gedoetje.'

Dat antwoord was in overeenstemming met de gedragslijn, die de jongens hadden afgesproken. Dirk zou de vriendelijke meneer spelen, die gezelschap zoekt en altijd vrienden wil maken, terwijl Gerard de houding zou aannemen van een stuurs mens, die het liefst in zijn eentje chagrijnig zit te doen.

'Och', zei Dirk, 'ik denk, dat het wel zal gaan. Met mevrouw Liebermann is te praten, en met de grootte van de eetzaal loopt het ook wel los. Het is toch leuk als je met drie Nederlanders in zo'n pension bent, dat je bij elkaar gaat zitten. Eigen is eigen en vreemd is maar vreemd.'

Gerard bromde iets onverstaanbaars. Tade keek hem een beetje gramstorig aan. Het was duidelijk, dat hij hem een onaangenaam mannetje vond. Kennelijk met de bedoeling Gerard een beetje minder te stemmen, ging hij, met de blauwe ogen hem recht in het gezicht starend, vragen stellen over zijn werkkring.

'Ik hoor, dat je journalist bent', zei Tade.

'Er wordt zoveel gelasterd', gromde Gerard, 'maar je moet niet alles geloven wat ze zeggen. Journalist? Zegt u maar nieuwsboer. Ik

haal het nieuws op bij de regering en ik vent het uit bij de buiten landse pers.'

'Lijkt me reuze interessant', zei Tade, 'zo weet je alles uit de eerste hand. Wat denk je zelf nou bijvoorbeeld over de stand van de oorlog?' 'Daar moet je niet over denken. Dat moet je gewoon op zijn beloop laten.'

'Denk je dat Engeland sterker is dan Duitsland?'

'Weet ik niet, en dat komt er geen sikkepit op aan. Het is niet zo in een oorlog, dat de sterkste altijd wint. Degeen, die de meeste stomiteiten begaat, verliest. Daarom denk ik, dat de Nazi's ook deze keer wel weer het loodje zullen leggen. Die maken de mooiste plannen, en die mislukken dan meestal ook nog. De Britten modderen maar zo'n beetje aan. Ze verliezen alle veldslagen, maar ze winnen alle oorlogen.'

Tade gaf het op verder met Gerard te praten. Die vent was niet serieus te nemen. Hij richtte zijn blauwe ogen op Dirk.

'Wat doe jij voor de kost?'

'Ik? Ik ben ambtenaar op weekloon bij Harer Majesteits regering', zei Dirk deftig, 'maar rijk kun je in die betrekking niet worden hoor.'

'Wat voor werk doe je?'

'Hij is chef-boekhouder van de postzegelkas, is het nou goed?' interrumpeerde Gerard brommerig.

'Nou helemaal waar is het niet', zei Dirk, 'maar een grote baan heb ik niet. Ik zweef zo'n beetje overal tussen in. Manusje van alles en nog wat.'

'Weten ze nou bij de regering wat er eigenlijk precies in Nederland te doen is?' vroeg Tade. Dirk had één seconde het gevoel, dat die kwasi-onschuldige blauwe ogen iets loerends kregen.

'Ze weten geen snars', zei Gerard, 'anders zou ik het ook moeten weten.'

'Nou, zo erg is het ook weer niet', suste Dirk, 'maar er zijn natuurlijk een hele massa bijzonderheden, die hier niet bekend zijn. Daarom worden jullie Engelandvaarders tot op het hemd uitgevraagd.' 'Oh', zei Tade langzaam en aarzelend, 'ik dacht eigenlijk, dat die ondervraging voornamelijk diende om er achter te komen of de Engelandvaarders wel te vertrouwen zijn. Spionnen en zo?'

'Maak me niet aan het lachen, ik heb een barstje in mijn lip', grinnikte Gerard, 'je hebt nog altijd een veel te mooie voorstelling van de Engelse geheime dienst. Die is niet eens in staat Hitler zelf te herkennen als die zich morgen met een bootje aan de kant laat zetten.'

'O ja', vroeg Tade, 'meen je dat werkelijk? Zijn dat inderdaad zulke sukkels, als ik wel eens heb horen verluiden?'

'Weten ze nou wat er in Nederland gebeurt?' vroeg Tade

'Veel erger', zei Gerard, 'de hele buitenlandse pers is er van overtuigd, dat dit land propvol zit met Duitse spionnen. En de hele beroemde Engelse Secret Service kan er niet eentje ontdekken al was hij zo groot als een olifant.'

Dat antwoord scheen Tade van de Bosdrift een groot genoeg te doen. Hij lachte luid en lang.

Toen ze later met hun drietjes aan tafel zaten, zei Gerard niet veel. Dirk praatte honderd uit. Tade gaf blijken er van, dat hij zich meer tot de vriendelijke Dirk dan tot de sturse Gerard aangetrokken gevoelde.

'Zo moeten we het hebben', zei Gerard later tegen Dirk.

Een week ongeveer zat Tade van de Bosdrift in het pension van mevrouw Liebermann; en Dirk en Gerard gaven hun ogen goed de kost, maar tot dusver hadden ze nog niets kunnen opmerken, dat hun wantrouwen werkelijk grond gaf. Het wantrouwen was er wel degelijk. Niet alleen doordat de Kreeft hun had verteld hoe de tocht van de groep Engelandvaarders, waarbij Tade zich had aangesloten, was verlopen. Die was veel te vlot gegaan. Maar nu ze dagen achtereen de starende blauwe kwasi-onschuldige oogopslag van Tade tegenover zich hadden gehad, begonnen ze trekken in zijn gezicht op te merken, die hun eerst niet waren opgevallen. Als hij meende onbespied te zijn, zakte zijn gezicht als het ware weg. Dan kreeg hij iets schichtigs, iets loerends in zijn blik.

Op een dag zei Dirk tegen Gerard:

‘Er is iets met Tade aan de hand. Zo nerveus als vandaag heb ik hem nog nooit gezien.’

Die zenuwachtigheid was Gerard ook al opgevallen. Tade kon zijn handen niet stil houden. Tijdens het gesprek schenen zijn gedachten af te dwalen. Af en toe keek hij haastig naar de deur.

Later zat Gerard in het kamertje van Dirk er fluisterend over te praten.

‘Die knaap heeft iets. Iets, dat er gisteren niet was. Hij was altijd een beetje het opgejaagde haasje, maar vandaag lijkt het wel een juffershondje met achtentachtig graden koorts. Het klamme zweet staat in zijn handen.’

‘We moeten hem in de gaten houden’, zei Dirk.

Zeer tegen zijn gewoonte in, zei Tade die avond aan tafel, dat hij straks de straat op moest. Hij was bevreesd voor de bombardementen. Bij elk geluid, dat eventjes aan het geloei van een sirene deed denken, schrok hij op. Daarom bleef hij ’s avonds altijd thuis. Als er luchtalarm was, rende hij als een haas naar het ondergrond-station van Swiss Cottage.

‘Zo’, zei Dirk, ‘moet je er vanavond uit? Is ze blond of zwart?’

Tade kreeg een kleur als een boei en mompelde iets van ‘flauwe bemoeizucht.’

Tegen acht uur ging hij het huis uit. Ze zagen hem in de richting van het ondergrond-station Swiss Cottage slenteren.

‘Er achter aan, jongen’, zei Gerard, ‘maar op een afstand blijven. Hij moet ons niet in de gaten krijgen.’

Het perron van het station was rommelig en druk, doordat honderden bedden uitgespreid lagen van mensen, die er die nacht wilden slapen, maar nu nog rondsletterden. Daardoor gelukte het Dirk en Gerard gemakkelijk zich schuil te houden op de plaats waar de achterste wagon zou komen te staan. Ze zagen Tade vooraan instappen. Daarop wipten ze zelf in de trein. ‘Nou goed uitkijken waar hij er uit gaat’, zei Dirk.

Dat bleek het geval te zijn op het station van Piccadilly Circus. Hier was het al heel gemakkelijk voor de jongens om zich voor Tade schuil te houden. Deze slenterde een beetje rond op het station. Dat viel niemand op, want omstreeks deze tijd van de dag waren er altijd mensen, die met anderen afspraken hadden gemaakt, en nu er zo vaak luchtalarm was voor alle veiligheid onder de grond op elkander wachtten.

Tade ging nu voor een uitstalkast staan. Hij stak zijn hand in de zak van zijn jasje. Hij scheen naar iets te zoeken.

‘Verroest’, zei Gerard, ‘zie je wat die knaap doet?’

Tade had eindelijk in zijn colbertzak gevonden wat hij zocht. Hij bracht het naar de revers van zijn jasje. Vanuit de verte gezien scheen het de jongens toe, dat hij een soort bakerspeld met een kleine maar duidelijke zichtbare witte kop had opgestoken precies op de plaats waar de insnijding in de kraagomslag een hoek maakte.

'Een herkenningsteken', zei Dirk. 'Dat betekent, dat hij hier iemand gaat ontmoeten, die hij niet kent, en die hém niet kent. Wie zou dat kunnen zijn?'

'Luister nou goed, Dirk', zei Gerard, 'ik heb in de journalistiek meer met dit bijltje gehakt. Tade is op het ogenblik niet zo belangrijk. Die kunnen we altijd terugvinden. Maar de andere sinjeur, de grote onbekende, die moet een van ons in de gaten houden. Als ze straks afscheid nemen, tippel jij achter die meneer X aan; ik houd Tade wel in de lamp.'

Tade bewoog zich nu in groter kringen dan straks over het ondergrondse stationsplein. Men kon niet zeggen, dat hij door zijn houding en wijze van lopen een bepaald doel verried, maar toch was zijn geslenter niet meer zo doelloos als straks. Onderwijl keek hij herhaaldelijk naar de klok. Die stond op bij negenen.

'Nou moet je toch ophouden', zei Gerard plotseling, 'ik zie, ik zie, wat jij niet ziet.'

'Wat zie je dan?' vroeg Dirk.

'Zie je dat oude kereltje daarginds? Die knaap met die wandelstok...'

'Verdraaid nog aan toe', zei Dirk, 'nou zie ik het ook. De vent draagt precies zo'n witte speld. Dat is de snijboon, waarmee Tade een afspraak heeft.'

Het oude mannetje drentelde, een beetje kreupel op zijn stok leunend, naar een telefooncel. De jongens konden hem door het glas van de deur zien. Hij haalde een stukje wit papier te voorschijn, dat hij op het lessenaartje legde naast het telefoonboek. Daarop zagen ze hem een paar geldstukken in de automaat werpen en telefoneren. Het was alles heel normaal en in geen enkel opzicht opvallend. Althans voor alle mensen op het station, maar niet voor Dirk en Gerard. Want die zagen ook nog iets anders. Tade had blijkbaar plotseling ook behoefte gekregen aan een telefoongesprek. Hij stond voor de cel, waar het oude kereltje in stond, geduldig te wachten, totdat deze met zijn gesprek klaar zou zijn. Toen het mannetje de cel verliet, wipte Tade snel naar binnen. *En toen zagen de jongens dat Tade het witte papiertje dat het mannetje had achtergelaten van het lessenaartje nam en in zijn zak stopte.*

'Nou jij achter het kereltje aan', zei Gerard.

'Dat heeft geen haast', zei Dirk, 'kijk hij loopt ginds nog een beetje

te hinken. Die heeft zoiets meer aan de hand gehad. Daarom is hij lang niet zo zenuwachtig als Tade.'

Tade deed in het hokje inderdaad erg nerveus. Hij stopte geldstukken in de automaat. Draaide cijfers. Toen wierp hij de telefoon nijdig neer. Even later verliet hij de telefooncel, en liep haastig naar de uitgang van het station.

'Laat die maar lopen', zei Gerard, 'ik ga met de trein naar Swiss Cottage terug. Als ik bof, ben ik al thuis, wanneer meneer Tade terug komt. En van jou hoor ik vanavond nog wel wat je van dat kereltje te weten hebt kunnen komen.'

Dirk bleef een beetje op afstand, maar toen ten slotte het mannetje een kaartje aan de automaat kocht, stond Dirk even later bij dezelfde automaat. Hij kocht een kaartje voor het verst afgelegen station. Onderweg zou hij altijd eerder kunnen uitstappen.

De grote onbekende ontmaskerd

Lang behoefde Dirk niet in de ondergrondse trein te rijden, want tot zijn grote verbazing, zag hij sinjeur X al aan het volgende station, Leicester Square, uitstappen. Het kwam hem voor, dat het mannetje nu wat kwieker liep dan voorheen. De grote onbekende maakte minder gebruik van de wandelstok, waar hij eerst zwaar op had geleund, en hij liep ook minder kreupel. Dirk zorgde, dat hij op een behoorlijke afstand achter hem bleef. Juist dicht genoeg om hem te zien, juist ver genoeg om zelf niet gezien te worden. Nu was voor dit laatste weinig gevaar. De grote onbekende waande zich kennelijk volkomen veilig en onbespied. Hij keek geen enkele keer om. De straten hier in de buurt waren vol met wandelaars. Achter Piccadilly Circus en Leicester Square strekt zich de buurt uit, die de Londenaren Soho noemen. Overdag is het een drukke volksbuurt met markten. In alle straatjes vindt men kleine restaurantjes met uitheemse gerechten en dikwijls de zonderlingste benamingen. Maar zodra het avondlijk duister is gevallen, verandert Soho van aanzien. Hier huist de onderwereld van de grote wereldstad. Terwijl de eethuisjes vol zitten met gedistingeerd publiek, loeren in de portieken en de donkere hoeken van Soho misdadigers op buit. Nu de oorlogsomstandigheden het noodzakelijk maakten de straatverlichting tot het laagste minimum te beperken, kregen die lichtschuwe lieden hun kansen. Voordat de oorlog uitbrak had Soho geen beste naam, nu het oorlog was waagden de gewone mensen zich slechts in de hoofdstraten van de wijk; de donkere gangetjes en zijstraatjes vermeden ze zorgvuldig.

De grote onbekende kende blijkbaar de weg uitstekend. In het vage duister van de buurt liep hij doelbewust. Hij steunde nu in het geheel niet meer op zijn stok. Die zwaaide hij af en toe vrolijk door de lucht. Hij liep nu ook rechtop. Een enkele keer als meneer X een lantaarn passeerde, die een flauwe lichtkring op het plaveisel wierp (naar boven waren alle lantaarns afgeschermd) meende Dirk, dat de man, die hij achtervolgde zelfs van meer dan gemiddelde grootte was.

Eindelijk scheen de man te zijn beland op de plaats waar hij heen wilde. In een nauwe zijstraat stond hij stil voor een klein vervallen huis. Dirk stond op de hoek in de schaduw. Hij kon juist genoeg zien om vast te stellen, dat de man een sleutel uit de zak haalde en snel het huis binnentrad.

Vlug liep Dirk nu dichterbij het huis aan. Binnen scheen elektrisch

licht te zijn ontstoken. De verduisteringsgordijnen sloten niet goed af, zodat onder het gordijn een streepje licht zichtbaar was. Als Dirk zich bukte kon hij door die spleet in de kamer kijken.

Tot zijn verbazing zag hij, dat in de kamer niet één meubelstuk stond. Het huisje scheen geheel verlaten. Alleen aan de zoldering hing een lampje, heel primitief aan een losse elektrische draad bevestigd, dat het licht verspreidde. De grote onbekende was onzichtbaar. Waarschijnlijk was hij naar het achterste gedeelte van het krotje gegaan, waar zich een keukentje of misschien wel een schuurtje moest bevinden. In het straatje was het doodstil. In de verte hoorde men vaag het gerumoer van de wereldstad. Hoog in de lucht klonk het gebrom van vliegtuigen. Was er een luchtaanval aan de gang? Of waren het Engelse machines, die naar het vasteland vertrokken? Dirk wist het niet, want in de spanning van de achtervolging had hij niet op enig luchtalarm gelet.

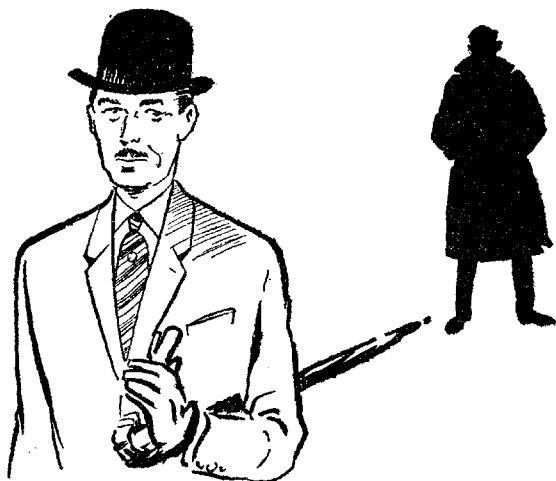
Eén ogenblik dacht Dirk: 'Nu moet ik oppassen. Als je in detective boeken leest van iemand, die een misdadiger staat af te loeren, komt er altijd iemand onverwachts achter hem, die hem een klap op zijn nek geeft. Dan is de misdadiger door een zijgangetje onverhoeds te voorschijn gekomen.'

Hij trok zich enkele passen terug, zodat hij nu aan de overkant in de diepe schaduw stond. Maar nergens zag hij een gangetje of insteekje, waardoor iemand zou kunnen komen om hem te verrassen. Gerustgesteld ging hij weer naar het huisje terug, bukte zich en keek opnieuw door de spleet van het gordijn.

Wat hij daar zag, vervulde hem met de grootste verbazing. In plaats van de man, die hij straks had achtervolgd stond in de kale kamer een keurig geklede slanke man. Een typische Engelsman met een klein snorretje op de bovenlip, een paraplu in de hand. Het kostte Dirk moeite om te begrijpen, dat het dezelfde man was van straks, maar dat die zijn vermomming had afgelegd, en nu, wellicht, een andere vermomming had aangetrokken. Toen draaide de grote onbekende het licht uit. Dirk trok zich weer terug in de diepe schaduw aan de overkant. Even later kwam de grote onbekende het huisje uit. Hij wierp een snelle blik om zich heen, en verdween met kwieke stappen om de hoek van het straatje. Dirk volgde hem, hij zag hem in de verte een nieuwe hoek omslaan, maar toen Dirk daar was aangekomen, bleek de onbekende man verdwenen in het gewoel van de vele mensen, die zich in die hoofdstraat bevonden.

'Die ben ik kwijt', dacht Dirk, 'jammer, maar nu moet ik terug naar het huisje.'

Dat kon hij vrij gemakkelijk terugvinden. Een straatnaam kon hij

Een typische Brit

niet ontdekken, maar wel noteerde hij de nummers van de huizen in de andere straat, waar het zijstraatje begon, en de naam van die straat was in het halve duister nog wel te lezen.

‘In elk geval weten we nu waar de vos zijn hol heeft’, dacht Dirk.

Vlug liep hij naar het station van de ondergrondse terug. Het was bij half elf toen hij het pension van mevrouw Liebermann bereikte.

In de conversatiezaal zaten Gerard en Tade in hun overhemd een partijtje dam te spelen. Gerard gaf Dirk een onmerkbaar knipoogje.

‘Waar kom jij vandaan?’ vroeg hij.

‘Ik ging een luchtje scheppen, en toen ben ik een paar kennissen tegengekomen. Met die heb ik een tijdje zitten kletsen in een van de cafeetjes verderop.’

‘Je kunt me een plezier doen’, zei Gerard.

‘Zeg het maar’, zei Dirk.

‘Kun jij dit partijtje van me overnemen? Ik sterf gewoonweg van de hoofdpijn, en ik heb Tade beloofd hem revanche te zullen geven. Hij heeft al twee partijen verloren, en één gewonnen. Dit is de laatste revanchepartij. Vind je het goed Tade?’

Die bromde iets, dat op instemming moest lijken.

‘Prachtig’, zei Gerard, ‘jij bent aan zet Tade.’

‘Ga jij dan al naar bed?’ vroeg Dirk.

‘Nee’, zei Gerard, ‘ik blijf er wel bijzitten. Maar ik ga wel even naar boven een hoofdpijnpilletje halen.’

Hij verwijderde zich, en kwam enkele minuten later terug met een wit tabletje en een glas water in de hand.

‘Nou maar hopen, dat de hoofdpijn verdwijnt’, zei hij, toen hij de medicijn had ingenomen.

Dirk kon zijn gedachten niet bij het partijtje dam houden. Tade won gemakkelijk van hem.

‘Ik ga naar boven’, zei Gerard, ‘ik ga wat ze in Amsterdam noemen: op mijn nekharen leunen.’

‘Maf ze’, zeiden de anderen.

Dirk ging niet naar bed, maar bleef rustig in zijn kamertje op een stoel zitten wachten. Een kwartiertje later, ging de deur behoedzaam open. Gerard kwam binnen.

‘Vertel eens’, zei hij, ‘wat heb jij ontdekt?’

Dirk vertelde hem uitvoerig alles wat hij die avond had meegemaakt.

‘Dat ziet er ernstig genoeg uit’, zei Gerard. ‘Het belangrijkste is, dat we in elk geval één adres hebben. Namelijk van dat verkleedhuisje zal ik maar zeggen. Ik heb nog heel wat mooiers.’

Hij vertelde, dat het hem inderdaad was gelukt vóór Tade in het pension terug te zijn.

‘Ik zat er zo’n beetje rond te hangen toen de smuigerd binnen kwam’, zei hij. ‘Tade trok een zogenaamd teleurgesteld gezicht. ‘Mijn afspraak is niet doorgegaan. Ik had met een meisje afgesproken om kwart voor negen op Piccadilly Circus, maar ze is niet verschenen. Ik heb nog getracht haar te bellen, maar geen antwoord’, zei hij.’

‘Leep bekeken’, zei Dirk, ‘alles klopt, alleen hij slaat dat ene kleinigheidje over, dat wij hebben gezien.’

‘Ik hield me dood-onnozel’, zei Gerard, ‘en zei: heb je geen zin om een partijtje schaak of dam te spelen? Hij dacht kennelijk: dat is mijn kans om met die Isegrim aan te pappen. Hij wilde dammen. Ik zeg: dat is goed, dan ga ik even naar boven, want ik wil niet in mijn jasje dammen. Goed, zegt Tade, dan ga ik ook even naar boven, me even wat wassen. En het kwam precies zo uit als ik had gedacht. *Hij liet zijn jasje ook boven*’

‘Hij liet zijn jasje ook boven?’, herhaalde Dirk vragend, ‘wat heeft dat er nou mee te maken?’

‘Let maar eens op’, zei Gerard.

Hij vertelde Dirk, dat hij het spelletje dam eindeloos had gerekt, toen was hij een tweede partijtje begonnen, en een derde, en ten slotte het vierde, waar hij juist midden in zat, toen Dirk eindelijk thuis kwam.

‘Ik dacht, dat je nooit zou komen’, zei hij, ‘maar toen je er eenmaal was, ging alles vlotjes. Jij nam het spelletje over, en ik ging dat aspirientje halen. Weet je waarom?’

‘Nee... Nee...’ zei Dirk aarzelend, er begon hem iets te schemeren. ‘Ik rende als een haas naar het kamertje van Tade’, vertelde Gerard. ‘Zijn jasje hing over de leuning van de stoel, en het briefje van de grote onbekende zat er nog in. Precies zoals ik had gehoopt. Hier, ik heb het overgeschreven:

situation at home unchanged no new orders.

‘Wel verdraaid’, zei Dirk vol bewondering, ‘op dat idee zou ik nooit gekomen zijn. Het originele briefje heb je natuurlijk in zijn jasje gelaten?’

‘Allicht’, zei Gerard.

De volgende ochtend zaten ze beiden in het kantoor van de Kreeft. Ze vertelden al hun wederwaardigheden.

‘Laat ik beginnen’, zei overste Lagerwei, ‘jullie van harte te feliciteren met het resultaat. De zaak is nog wel niet rond, zoals dat heet, maar dank zij jullie beschikken we nu over belangrijke aanwijzingen. Verder moet jullie begrijpen, dat hier de grootste geheimhouding nodig is. Tade moet geen ogenblik argwaan krijgen. Jullie blijft dus nog een paar dagen in dat pension. Ik moet de hele zaak nu met de Engelsen bespreken. Die zullen zich vooral interesseren voor de knaap, die jullie de grote onbekende noemt. Want al is het duidelijk, dat Tade een schurk is, die grote onbekende meneer X is de contactman in Engeland, en niet alleen voor Tade maar voor nog veel meer van zulke verraders en spionnen. Het kan nog wel een paar dagen duren voordat er toegeslagen wordt, dus mondje dicht.’

Ze bleven lang napraten over alles wat ze nu wisten.

‘Voor zover ik er iets van begrijp’, zei de Kreeft, ‘heeft Tade op een of andere manier de boodschap gekregen van X, dat hij om negen uur op Piccadilly station moest zijn. Het zal mij benieuwen wie die boodschap heeft overgebracht. En verder zou ik graag willen weten hoe sinjeur X aan het adres van Tade is gekomen, want dat adres moet hij hebben gekend om de boodschap te doen bezorgen. Dat vind ik belangwekkend genoeg om tot de grond toe uit te zoeken. Want dat speelt allemaal aan de Nederlandse kant. Dan is er die sinjeur X. Uit het verhaal van Dirk maak ik op, dat hij een meester-spion moet wezen. Een vent, die zich heel anders kan voordoen dan hij is, en in het beruchte Soho een huis heeft, waar hij zich desnoods kan schuilhouden. Hij is kennelijk de man, die hier in Engeland de orders doorgeeft, die hij, natuurlijk per geheime radio uit Berlijn ontvangt.’

‘Wat denkt u van dat papiertje?’ vroeg Dirk.

‘Heel slim bekeken’, zei de Kreeft. ‘Kijk, meneer X gaat telefoneren,

heel gewoon. Hij laat het papiertje liggen. Er bestaat natuurlijk altijd de kans dat niet Tade maar een ander na de grote onbekende in de telefooncel komt. Als die het briefje vindt is het dood-onschuldig. Het is in het Engels geschreven. Zo op het oog zijn het krabbeltjes die iemand maakt tijdens een telefoongesprek, notities, waarin hij het voornaamste van het gesprek vastlegt. Situation at home unchanged, dat betekent: thuis alles hetzelfde. Heel onschuldig dus. Maar voor Tade betekent het, dat er in Nederland niets is gebeurd, waardoor hij hier onmaskerd zou kunnen worden.'

'Wat zou er dan gebeurd kunnen zijn?' vroeg Gerard.

'Oh', zei de Kreeft, 'een illegale groep kan bijvoorbeeld hebben bemerkt met welke valse voorwendsels deze fraaie meneer Tade naar Londen is gegaan, en ze kunnen ons gewaarschuwd hebben. Dank zij dit briefje weet Tade dat hem van die kant geen gevaar dreigt. En dan de rest van het briefje: geen nieuwe orders... dat kan door een handelsreiziger geschreven zijn, die een zakenrelatie heeft opgebeld. Dit is een slim en gevaarlijk heerschap. Enfin, zijn gemeen spel zal nu gauw genoeg uit zijn.'

Het was tegen het einde van november 1940, dat de Kreeft Dirk en Gerard bij zich liet komen.

'Ik zal jullie nu de hele geschiedenis vertellen van Tade van de Bosdrift en van de grote onbekende sinjeur X. Laat ik met Tade beginnen. Hij zit in de gevangenis, en daar zal hij wel tot het eind van de oorlog moeten blijven. Wat er daarna met hem zal gebeuren, wordt later beslist.

Het is niet, of misschien moet ik zeggen, nog niet, opgehelderd hoe Tade aan de weet is gekomen, dat de zogenaamde naaikrans van Lijsje Lorresnor een introductie zou kunnen zijn, wanneer hij in Engeland zou zijn aangekomen. Hij is vóór mei 1940 geheim lid van de NSB geweest. Ogenschijnlijk een goed vaderlander, maar in werkelijkheid een fanatieke aanhanger van Mussert. Hij werkte op een metaalfabriek in de buurt van Utrecht, waar hij een baantje als opzichter had. Toen de Duitsers ons land binnenvielen en na enkele dagen de baas werden, is Tade op order van het Hoofdkwartier van de NSB geheim lid gebleven. Nu was het zijn taak in de fabriek op te letten of er mensen bezig waren geheime acties tegen de vijand voor te bereiden. Gewoon verradertje spelen dus. Hij maakt er geen geheim van, dat hij er een flink aantal heeft aangebracht; ik geloof zelfs, dat hij trots is op de slachtoffers, die hij heeft gemaakt. Toen kreeg hij bezoek van een of andere Duitser, die hem voorstelde zijn verraderswerk niet meer in Nederland maar in Engeland te gaan ver-

richten. Tenminste dat vertelt hij. Tade, die ondanks zijn onschuldige blauwe ogen een fielt is van het zuiverste water, had daar onmiddellijk oren naar. In elk geval, de Duitser vertelde hem toen een verhaal dat hierop neerkomt. Er werken in Nederland een paar verspreide ondergrondse groepen, die door één centrale man worden geleid, die Willem wordt genoemd. Wie die man is, weten de moffen niet, maar wél weten ze, dat hij behoort tot één van de clubs, die de naaikrans van Lijsje Lorresnor wordt genoemd. Ze veronderstellen, dat er contacten tussen één of meer van die ploegen, en met Londen bestaan. Ze denken dat die contacten beter zijn dan in werkelijkheid het geval is. In elk geval, met de naam van de zogenaamde naaikrans als introductie moest Tade naar Londen gaan. Hij moest opdracht zien te krijgen weer naar Nederland terug te keren met de bedoeling daar, maar nu in opdracht van Londen, meer verband te brengen in die verspreid werkende illegale groepen. Gewoon verraad dus. Op die manier menen de Duitsers van begin af aan de schrik er in te brengen, teneinde verdere uitbreiding van de illegaliteit te voorkomen.'

Dirk en Gerard luisterden ademloos. Die Tade moet wel een doorgewinterde booswicht zijn, dachten ze om zo'n oneervolle opdracht te aanvaarden.

De Kreeft vertelde verder:

'Tade wist in Nederland in contact te komen met mensen, volkomen betrouwbare vaderlanders, die naar Engeland wilden. Hij heeft mij bij het verhoor verteld, dat heel veel landgenoten de wijk zouden willen nemen. Samen hebben ze de motorboot bekostigd. De Duitsers waren gewaarschuwd, wanneer en hoe laat ze de Waterweg zouden afvaren, zodat er hoegenaamd geen overlast van de schildwachten te vrezen was. Dat vlotte verloop van de vlucht was (zei de Kreeft) de kardinale fout, die ze maakten, want daardoor kreeg ik van begin af aan argwaan. In elk geval, ze kwamen behouden en wel in Engeland aan, en de rest weten jullie.'

'Maar ik weet nog niet hoe meneer X met hem in contact is gekomen', zei Gerard, die evenals Dirk, scherp en met spanning zat te luisteren.

'Dat is veel eenvoudiger in zijn werk gegaan dan ik dacht', zei de Kreeft. 'Tade had de opdracht te beginnen vijftien dagen na zijn aankomst elke woensdagavond om negen uur op het Piccadilly Station te zijn. Mocht hij verhinderd zijn dan de twintigste, daarna op de vijfentwintigste dag enzovoort. Hij kende X helemaal niet, en X wist ook niet hoe Tade er uit zag. Het herkenningsteken zou zijn een witte speld op de revers. Maar alleen als de speld precies in het hoekje van de insnijding van de revers zat, was de kust veilig. Zat de speld

zo maar losweg op de revers dan betekende dit, dat Tade onder Engelse bewaking stond en gedwongen was geworden naar Piccadilly Station te komen. En hetzelfde gold voor die andere knaap. De geschiedenis met de telefooncel was eveneens vooraf afgesproken. Alles heel eenvoudig eigenlijk. Terwijl sinjeur X de cel uitging en Tade erin schoof fluisterde Tade hem zijn eigen adres toe. Zo kon de grote onbekende verder contact opnemen. Ook heel gewoon dus. Als je het goed bekijkt liep sinjeur X nauwelijks gevaar, want wie zou hem kunnen verraden? Tade kende hem niet, hij zag hem niet eens in zijn eigen gedaante maar in de vermomming van een oud kreupel mannetje. Het gevaarlijke werk deed Tade, de belangrijke contactman bleef zoveel mogelijk achter de schermen.'

Even wachtte de Kreeft, en toen zei hij:

'En nou de geschiedenis van de contactman. Wanneer die precies begint weten de Engelsen zelf niet. Hoe dan ook in 1936, nu juist vier jaar geleden, kwam er een zonderlinge mededeling binnen. In de buurt van Uxbridge, dat is een voorstadje van Londen, zat een radio-amateur die aan slapeloosheid leed 's nachts om half vier aan zijn koptelefoon te luisteren. Plotseling hoorde hij morse-seinen, zo hard en duidelijk, dat ze onmogelijk ergens anders dan vlak in de buurt konden worden uitgezonden. De seinen waren in code. Het hele telegram duurde nauwelijks langer dan een minuut. Dat vond die amateur een rare zaak. Hij besloot voortaan elke nacht om half vier te luisteren. Maar hij hoorde niets, totdat precies vier weken waren verstreken. Toen kwam er weer zo'n kort telegram in code. Dat herhaalde zich, elke keer om de vier weken. Onze radio-amateur vond de zaak niet pluis en waarschuwde de politie. Nou die geheime zender was gauw genoeg gevonden, en bij navraag en onderzoek bleek op dat adres een eerzaam rentenier te wonen, waarvan niemand iets anders wist dan dat hij een goed half jaar geleden dat huis had gehuurd en zijn vrije tijd doorbracht met het verzamelen van zeldzame vogels. Maar de Engelsen ontdekten al gauw, dat die eerzame rentenier in werkelijkheid een Duitse marine-officier was. Ze kraakten ook de code van zijn telegrammen. Toen wisten ze, dat hij de centrale figuur was van de Duitse spionage in Engeland. De contactman voor een zestal spionnen, die in Engeland in opdracht van Berlijn opereerden.'

'Dat snap ik niet', zei Dirk, 'vier jaar geleden wisten ze al wat de knaap in zijn schild voerde en hij loopt nog steeds vrij rond.'

'Dat is de Engelse manier', zei de Kreeft glimlachend, 'ze zeiden tegen elkaar, die Engelsen: als we hem oppakken en in de doos stoppen, komt er voor hem een ander, en voor we weten wie die andere knaap is en waar hij zit, kunnen jaren voorbijgaan. Weet je wat? We laten

die vent rustig zitten. Er wordt een ploegje mannen aangewezen om hem voortdurend in de gaten te houden. Zo leren we ook de andere spionnen kennen. Een spion, die je in de gaten hebt, kan niet zoveel kwaad doen als een, waarvan je het bestaan niet kent.'

'Da's slim bekeken', zei Dirk.

'De Engelsen zijn niet zo onnozel als ze zich wel eens voordoen', zei de Kreeft, 'Herr Jerry, zoals ze hem gingen noemen, werd gevolgd, maar nooit gehinderd. Af en toe werden één van zijn spionnen in de kraag gepakt, maar dat werd altijd zó gedaan, dat Herr Jerry de overtuiging moest krijgen, dat de spion een domme streek had begaan die het wantrouwen der Engelsen had gewekt. Hij zelf waande zich volstrekt veilig. Dat kunstje met de witte speld en de telefooncel heeft hij talloze malen uitgehaald. Trouwens toen Tade op het Piccadilly Station op Herr Jerry wachtte, stonden er ook een paar Britse mannen van de contra-spionage. Die hebben Dirk en Gerard ook gezien; ze rapporteerden, dat twee jonge Nederlanders op Tade en Herr Jerry hadden gelet. Ze hadden ook gezien, dat Dirk Herr Jerry achterna was gegaan naar dat huis in Soho, waarvan ze het bestaan en het doel trouwens reeds kenden. Herr Jerry zorgde er voor, dat de Duitse spionnen hem nooit in zijn werkelijke gedaante zagen. Nu eens was hij een oud heertje, dan weer een sportief type. De man moet een goed toneelspeler zijn.'

'En waar is hij nu?' vroeg Dirk.

'Ook opgeborgen', zei de Kreeft, 'de Engelsen vonden, dat het nu welletjes was. Misschien vonden ze het ook niet leuk, dat wij Nederlanders achter het spelletje zijn gekomen. Dat kan immers alleen maar blijven slagen bij volstreekte geheimhouding. Ze dachten, veilig is veilig, pik die vent nu maar in. Hij zit in de gevangenis. Wat er met hem gaat gebeuren? Wat de wet voorschrijft, dat met spionnen in oorlogstijd gebeuren moet.'

Dirk en Gerard hadden de boodschap gekregen, dat ze 's morgens om elf uur in het Brown's Hotel moesten komen. Daar woonde prof. Gerbrandy, die inmiddels minister-president was geworden. Hij wilde graag eens met hen spreken.

'Mag ik beginnen', zei de voorzitter van de ministerraad tegen hen, 'de voldoening van de regering uit te spreken over de voorbeeldige wijze waarop jullie een uiterst delicate en moeilijke opdracht hebt vervuld.'

Bij het gesprek was ook de secretaris van prof. Gerbrandy aanwezig, dr. P. Kasteel, een levendige man, met wie in het bijzonder Gerard dadelijk contact had. Niet alleen was dr. Kasteel ook Amsterdam-

mer van geboorte, maar hij was vóór mei 1940 journalist geweest; hij kende uiteraard veel permensen.

‘Ja, Excellentie’, zei hij gekscherend, ‘ik heb u altijd gezegd, voor lastige karweitjes moet je een journalist nemen.’

‘Of een Fries’, spotte prof. Gerbrandy terug, ‘we hebben een kabinet waarin Friesland sterk vertegenwoordigd is, mr. van Kleffens, ir. Alberda en ik.’

Daarop kreeg het gesprek een ernstiger verloop. Er werd koffie gebracht. Eerst moesten de jongens van haver tot klaver vertellen wat ze hadden beleefd sinds ze uit Nederland waren weggegaan. Vervolgens liet de minister-president zich uitvoerig inlichten over het avontuur met Tade en Herr Jerry.

‘Die mister Jerry’, zei prof. Gerbrandy, ‘was een gevaarlijk sujet. Maar de Engelsen hebben dat varkentje mooi gewassen. Ze hebben in Berlijn er geen flauwe notie van gehad, dat ze hier dat verraderlijke heerschappij al jaren lang in de gaten hadden. Nu zit hij in de gevangenis in afwachting van de rest. De Engelsen zeggen, dat de Duitsers een dekselse toer zullen hebben een nieuwe contactman in Engeland te poten. De grenzen zijn potdicht, en reizen is erg moeilijk. Als zo’n verse roverhoofdman hier van begin af aan een nieuwe organisatie moet opbouwen... nou ik moet nog zien, dat het lukt. Elders in het land hebben ook arrestaties plaatsgevonden. Die Herr Jerry had thuis in een geheime kast een complete administratie, waarin hij alles aantekende, wat de Engelsen nu prachtig van pas komt. Echt Duits, en grondig hoor.’

Vervolgens liep het gesprek over andere onderwerpen.

Dr. Kasteel vertelde hoe de Nederlanders in Oost en West de drie-kleur hoog hielden. Het medeleven in Suriname en in de Nederlandse Antillen, maar ook in Nederlands Indië was voortreffelijk.

‘Het is geen kleine post aan de goede kant van de balans’, zei de minister-president, ‘dat zulke enorme gebieden van het Koninkrijk vrij zijn. Dat geeft onze regering een fikse steun, wanneer ze met andere regeringen moet onderhandelen over de duizenderlei dingen, die nu eenmaal aan de orde zijn. We hebben grondgebied. We hebben onze koopvaardijvloot, en belangrijke delen van onze marine; en nu zijn we bezig weer eenheden van het Nederlandse leger op te bouwen. Nederland zal herrijzen. Als straks het uur der bevrijding slaat, zullen onze jongens zij aan zij met de bondgenoten vechten voor de vrijheid van het vaderland.’

Geruime tijd bleven ze in de grote hotelkamer zitten praten. Gaandeweg zakte alle bedremmeldheid, die de jongens aanvankelijk hadden gevoeld, toen ze bij een zo hoog personage op de koffie waren ge-

vraagde, van hen af. Ze praatten vrij uit. Dirk vertelde van zijn vader en moeder en van zijn vrienden en vriendinnen in Hilversum. Prof. Gerbrandy vertelde, dat hij langs een geheime weg een brief van zijn vrouw uit Nederland had gekregen. 'Ze noemen me daar de Walrus', zei hij.

'Ik begrijp niet waarom', zei dr. Kasteel.

'Maken de Duitsers het uw vrouw niet moeilijk?' vroeg Dirk.

'Als de mijnen lijden, lijden ze voor een goede zaak', zei prof. Gerbrandy ernstig. 'Ik bid elke ochtend; dat geeft mij kracht om vol te houden.'

Toen dr. Kasteel hen tegen twaalf uur een teken gaf, dat het gesprek moest eindigen, zei de minister-president:

'Heren, ik heb dr. Kasteel gevraagd twee boeken voor jullie te kopen, en in elk daarvan heb ik een kleine opdracht geschreven.'

Weer op straat zei Dirk tegen Gerard:

'Als we dit later thuis vertellen zullen ze ons niet geloven, maar gelukkig hebben we die boeken met de handtekening van Snorremans er in.'

'Als je het mij vraagt', zei Gerard, 'had ik liever een medaille gehad. De Militaire Willemsorde of zoiets. Ik heb al een boek.'

'Krijgen we ook nog', zei Dirk, 'ieder een vetleren medaille.'

'Maar ze staan voorlopig nog in het vet', antwoordde Gerard ernstig.

Dirk wil ook terug

Tegen het midden van december 1940 begon Dirk te beseffen, dat hij reeds geruime tijd op een denkbeeld broedde. Meermalen wanneer hij berichten uit het bezette vaderland hoorde, had hij gedacht: 'Hé, ik wilde maar, dat ik dáár bij geweest was.' Maar meer dan een invallende gedachte had die verzuchting nooit geleken. Hij droomde ook wel eens van de vrienden in Hilversum. Er was één droom, die hem herhaaldelijk had bezocht. In de huiskamer bij vader en moeder thuis was de hele club bij elkaar.

'Is Dirk er niet?' vroeg Willem Nooteboom (in die droom).

'Nee', zei Lien, 'Dirk is 'm lekker gepiept. Die zit hoog en droog in Londen.' En daarmee was de droom dan uit. Hij ontwaakte dan altijd in een mistroostige stemming.

Op zo een morgen werd het hem opeens duidelijk, dat hij door een gevoel van schuld werd gekweld. Zijn vrienden doorstonden gevaren in het bezette gebied, en hij... hij zat in Londen. Weliswaar niet rustig, maar toch in betrekkelijk veilige omstandigheden, vergeleken met de risico's die de club boven de gevaren van elke Nederlander onder de bezetting, vrijwillig op zich had genomen. Dát stak hem. Schuldgevoel. Ze zullen me ginds voor een lafaard houden, dacht hij. Nu, midden december stond hem opeens duidelijk voor ogen met welk plan hij innerlijk al die tijd had gespeeld. *Hij wilde naar Nederland terug.*

Misschien zat er ook wel een beetje de wens bij hem voor (zei hij eerlijk tegen zich zelf), om met de Kerstdagen en Nieuwjaar thuis te zijn. De laatste week van het jaar was altijd een feest van stille intimiteit in de huiselijke kring. Voor het eerst, zolang hij leefde, zou hij die tijd buiten het ouderlijk gezin doorbrengen, en zonder enige mogelijkheid om met zijn moeder, zijn vader en zijn vrienden in verbinding te treden.

'Ik heb doodgewoon heimwee', zei hij tegen zich zelf in de stilte van zijn gehuurde kamer.

Toen hij met die gedachte eenmaal zo ver was gekomen, liet hij zich meevoeren door jongensachtige wensdromen. Hij kon overdag op kantoor in gepeins verzinken, wanneer hij fantaseerde hoe hij de tocht terug zou gaan maken. Uit allerlei verhalen kon hij zich een vrij duidelijke voorstelling vormen hoe dat in zijn werk zou gaan. Heel in het begin na de bezetting had een zeer dappere geheime agent, luite-

nant van Hamel, het bestaan met behulp van een watervliegtuig op een van de Friese meren te landen. Maar de terugtocht, eveneens per watervliegtuig was mislukt. Door verraad! Sindsdien gaf men er om allerlei redenen de voorkeur aan geheime agenten per vliegtuig boven een bezet gebied te brengen. Daar sprongen de moedige kerels voorzien van parachute naar beneden. Vooral in Frankrijk met zijn uitgestrekte nauwelijks bewoonde gebieden kwamen op deze wijze veel parachutisten neer.

Waarom zou hij, Dirk, zich niet vrijwillig melden voor zo'n avontuur? Het was een hachelijke onderneming, daarvan was hij overtuigd. Maar als je het goed ging ontleden, kwam je tot de conclusie, dat er in werkelijkheid maar één echt gevaarlijk moment was. Dat was niet het ogenblik van springen uit het vliegtuig. Honderden, ja duizenden mensen sprongen elke dag uit vliegtuigen, want de training voor parachutist werd in Engeland zeer intensief aangepakt. In een stoomcursus kon je in goed vier weken tijds leren hoe je springen en vooral hoe je neer moest komen. Daar zat het gevaar niet. Het risico kwam, zodra je op de grond was beland. Als de Duitsers je opmerkten was je zuur. Maar als je eenmaal goed en wel op een stil plekje was neergekomen, en geen vijand had je ontdekt, begroef je de parachute en andere uitrustingsstukken en maakte dat je zo gauw mogelijk uit de buurt kwam. Voor de rest moest je voor je zelf zorgen. Dat wil zeggen: je moest trachten zo gauw mogelijk met vrienden of goede Nederlanders in verbinding te komen, die je dan verder zouden helpen.

Dirk zat te fantaseren hoe hij op een goede dag bij vader en moeder zou binnenstappen.

'Hier ben ik weer', zou hij eenvoudig zeggen, en iedereen zou hem verbaasd en verheugd aankijken.

Op een dag sprak hij er met de Kreeft over. Die keek hem peinzend en nauwelijks merkbaar glimlachend aan.

'Ik had al lang zoiets verwacht', zei hij, 'van begin af aan heb ik jou er op aangekeken, dat je vandaag of morgen met dit voorstel bij me zou komen. Maar ik heb wel zalig opgepast er één woord over te spreken, zoiets moet bij je groeien, onafhankelijk zo gezegd, onbeïnvloed door anderen in elk geval.'

'Dus u vindt het niet zo'n gekke gedachte', zei Dirk.

'Welnee, helemaal niet. En om je de waarheid te zeggen, het vaderland kan een kerel zoals jij, die zoiets durft ondernemen, best gebruiken. Je bent een handige knaap, die niet voor één gat is gevangen. Je hebt een goed stel hersens en kan dus allerlei opdrachten uit je hoofd leren. En verder heb je moed, jawel bloos maar niet, zonder dat je

het zelf weet ben je een moedige knaap, en zoveel hebben we daarvan niet in voorraad. Weet je wat je doet, denk er nog eens een dag of veertien ernstig over na, en vertel me dan je beslissing. Let op, het is, ondanks alles, een verdraaid gevaarlijk karwei. Als de Duitsers je grijpen, en daarop moet je toch rekenen, nietwaar, zullen ze geen middel onbeproefd laten, zelfs het verschrikkelijkste niet, om je aan het praten te krijgen, en wat er dan verder met je gebeurt hoef ik je niet te vertellen, dat begrijp je zelf ook wel. De Duitsers slaan de waarde van een mensenleven niet zo hoog aan.'

Veertien dagen later zei Dirk tegen de Kreeft, dat hij er ernstig over had nagedacht, en dat hij vastbesloten was om als geheime agent naar Nederland te gaan.

'Heb je ooit met iemand over je plan gesproken?'

'Nooit', zei Dirk.

'Ook niet met Gerard van Reuven?'

'Ook niet met Gerard van Reuven', antwoordde Dirk.

'Goed', zei de Kreeft, 'dan vertel je op een bijna achteloze manier aan Gerard, dat ze je gevraagd hebben om een paar maanden naar Curaçao te gaan. Zeg maar, dat je daar wat vertrouwelijke dingen voor de regering moet doen, en dat hij voorlopig niet van je zal horen. Op zekere dag nemen we je uit de circulatie.'

'Moet Gerard er over zwijgen?' vroeg Dirk.

'Ja en neen', zei de Kreeft, 'zeg hem, dat hij het niet aan de grote klok hoeft te hangen, maar dat hij het na een paar weken ook niet angstvallig geheim hoeft te houden. Zo van: zwijgt het voort. Dat zal de beste manier zijn om elk gerucht de kop in te drukken.'

Weken van training lagen achter hem. Het was zwaar werk geweest. Somwijlen had zijn hart in de keel geklopt van angst, als hij onder opzettelijk moeilijk gemaakte omstandigheden uit een machine moest springen. Maar het was altijd goed gegaan. Zijn zelfvertrouwen was gegroeid. De lessen, die hij had moeten leren, waren veel gemakkelijker geweest. Kranten uit Nederland lezen. Aantekeningen maken, die hij uit het hoofd moest leren. Daarna waren de ondervragingen gekomen. Een van de instructeurs speelde de rol van vijand. Die moest proberen hem door strikvragen in de war te brengen. Ten slotte was de boodschap gekomen: Vannacht ga je naar de overkant.

Hij was de laatste uren wel erg zenuwachtig geweest.

'Never mind', had de commandant van het trainingskamp gezegd, 'dat zijn ze allemaal. Hier neem maar zo'n pilletje. Dat kalmeert je.' Inderdaad, toen hij het witte dingetje had doorgeslikt, was alle zenuw-

achtigheid van hem afgefallen. Nu moest het maar gebeuren. Hij had het immers zelf gewild.

Nu zat Dirk in het vliegtuig, dat voortraasde in de donkere nacht, op weg naar Nederland. Als hij door de raampjes naar buiten keek zag hij overal de sterren hangen. Beneden was niets te zien. Ze vlogen hoog boven de wolken.

Het vliegtuig raasde verder. De vlucht duurde wel lang, vond Dirk. Hij had kleren aan, die vroeger aan een Engelandvaarder hadden behoord. Kleren uit Nederland. Niets had hij bij zich, dat zou kunnen verraden dat hij uit Engeland kwam. Dirk dacht terug aan een vliegtocht, die hij enkele jaren geleden had gemaakt. Dat was toen Nederland het veertigjarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina vierde. Overal hadden toen vreugdevuren gebrand in het vreedzame, nijvere Nederland. Nu was alles donker, en de laars van de vijand drukte zwaar op land en volken.

De stem van de piloot op de intercom (het telefoontoestel, dat alle leden der bemanning met elkander in verbinding stelde) in Dirk's koptelefoon verbrak zijn gepeins.

'Over vijf minuten zijn we er. Maak u gereed voor de sprong. And God's speed to you.'

Werktuigelijk deed Dirk de koptelefoon af. Hij stond op. Begaf zich naar de deur van het vliegtuig, die door een lid der bemanning werd opengeschoven.

'Alles klaar?' vroeg deze met een gebaar.

Dirk stak zijn duim omhoog.

'O.K. Alles klaar.'

Plotseling flitste een lampje in de machine aan.

'Jump', schreeuwde de man, 'Good luck!'

Dirk deed de beslissende stap. Hij viel, hij telde rustig het vereiste aantal seconden af. Toen voelde hij een ruk. De parachute ontplooi-de zich. Hij viel niet langer maar zweefde. Zweefde Nederland tegemoet.

Hij landde zonder moeite op een kaal stuk hei. Snel ontdeed hij zich van zijn parachute.

Het was aardedonker.

Hij was weer in Nederland, zijn vaderland. Tot dusver was alles onbegrijpelijk vlot verlopen.

In de verte blafte even een hond. Toen was het stil. Het was koud, midden januari van 1941. Maar de grond was zacht, zodat het begraven van de parachute en andere uitrustingsstukken met behulp van zijn kleine spade vrij vlot in zijn werk ging.

'Jump!'

Voorzichtig verwijderde Dirk zich in het duister. Achter een bosje gelegen, wilde hij wachten totdat de dag zou aanbreken.

Het was bitter koud. Toen het eindelijk wat lichter begon te worden, kon Dirk de omgeving wat beter bekijken. Niet ver van hem vandaan zag hij een omheining. Er liepen een paar schildwachten heen en weer.

'Asjeblieft', dacht Dirk, 'nu is Nederland zo groot en nou zet zo'n piloot me precies achter een Duits kamp neer. Een minuut eerder gesprongen, en ik zou midden in dat kamp terecht zijn gekomen.'

Hij bewoog zich nu in de richting, die van het kamp afvoerde. Het was nog te schemerig om te proberen te zien waar hij heen liep. Het was dus een verrassing voor hem, toen hij zich plotseling bij een brede autoweg bevond. Hij besloot in zuidwestelijke richting langs die weg te lopen. Mocht er onraad dreigen, dan kon hij nog altijd in een van de bosjes verdwijnen. De ochtend was koud en nevelig en verkeer was er nauwelijks. Twee maal hoorde hij in de verte een auto aankomen. In het bosje verscholen zag hij, dat het legerauto's waren met Duitse soldaten er op. Eindelijk kwam hij bij een dorpje of stadje aan. Zo dicht mogelijk langs de huizen scharrelend, ging hij het stadje in. Ten slotte belandde hij bij het station.

NUNSPEET

las hij op een bord.

'Aha, ik ben op bekend terrein', dacht Dirk. Hij had hier in de buurt menigmaal gekampeerd.

Het station was nog gesloten. Maar in de goederenloods brandde licht. Een vroege kruier scharrelde er rond met een steekwagentje en wat kisten.

'Zeg', zei de kruier, 'naar je gedoe te oordelen, loop je niet graag in de gaten. Weggelopen zeker van dat dáár...' en hij wees in de richting waar zich het kamp moest bevinden.

'Nee', zei Dirk, 'maar hoe laat gaat de eerste trein?'

'Klets niet', zei de kruier, 'verdwijns als de wiedeweerga hier in die loods. Zo meteen komen de moffen en als die je snappen ben je zuur.' Ik waarschuw je wel als je eruit kunt komen. Ozo!'

'Ozo!' antwoordde hij. Dirk wist dat dit betekende:

Oranje Zal Overwinnen.

Dirk verdween in de loods. Even later kwam de kruier met een drinkenskannetje waarin zich een heet vocht bevond, dat enigszins naar koffie smaakte. Hij bracht ook een paar boterhammen mee.

'Eet op', commandeerde hij, 'maar kauw een beetje zachtjes, want Heinrich en zijn kornuiten staan buiten.'

Dirk schrok merkbaar, toen de kruier hem, nonchalant, vertelde dat er Duitsers buiten voor het station stonden. Zouden ze hem zoeken? 'Maak je maar niet zenuwachtig', zei de man, 'ze komen niet om jou hoor. Ze hebben nog helemaal niet gemerkt, dat je 'm gepiept bent. Er lopen er wel meer weg. Lui, die het hartstikke vertikken om voor de moffen te graven en te spitten. Als ze het merken, halen ze een stofkam door de hele streek. Maar jij schijnt het zo leep te hebben aangelegd, dat ze bij het tellen niet in de gaten hebben gehad, dat er eentje tekort was. Waar moet je naar toe?' vroeg hij, toen hij zag, dat Dirk op zijn verhaal niet inging.

'Ik wou eerlijk gezegd zo gauw mogelijk naar Amsterdam', zei Dirk. Hij had met de Kreeft afgesproken, dat hij in de hoofdstad zou proberen onder te duiken. Hoe meer mensen bij elkaar zijn hoe minder één opvalt, was de redenering geweest.

'Hmmm', zei de kruier nadenkend, 'hmmm, over een uurtje gaat er een trein naar Amersfoort. Die gaat niet verder. Dan zou je daar kunnen overstappen naar Amsterdam. Er is nog geen kou aan de lucht, maar we moeten er wel op rekenen, dat Heinrich je ontsnapping merkt, en als ze dan de trein gaan uitkammen, ben je zuur.'

'Ja', zei Dirk.

'Ik moet even weg', zei de kruier.

Toen hij na een minuut of wat terug kwam, zei hij met een listig knipoogje:

‘Alles is geregeld. Je blijft hier gewoon in de loods. Die ene kist die daar staat, breng ik het allerlaatst in de trein. Jij helpt sjouwen en je blijft meteen in de goederenwagon. Ik zal met mijn collega in die goederenwagen afspreken, dat hij je inbouwt...’

‘Inbouwt...?’ vroeg Dirk verbaasd.

‘Jawel, gewoon wat kisten en ander spul om je heen, en jij in het midden. Dan val je niet zo gauw op, snap je. Hier is een kaartje naar Amsterdam, dat heb ik bij de chef georganiseerd. In Amersfoort ga je uit de trein, en je stapt over naar Amsterdam, ie-wie-waai-weg.’

‘Wel bedankt’, zei Dirk, erg aangedaan, en hij greep de hand van de kruier.

‘Ozo’, zei die en hij voegde er aan toe, ‘hier is nog een kleinigheid voor onderweg. Je mocht eens van de graat vallen.’

En nu reed Dirk, tussen kisten ingebouwd in de goederenwagen van Nunspeet naar Amersfoort. Alles was op het station Nunspeet vlot verlopen. Hij had, zo veel mogelijk onzichtbaar, meegeholpen de zware kist in de goederenwagen te duwen. Daar had een ander de vracht van hem overgenomen. Die had hem meteen door een nauw openingetje tussen twee kisten ingewrongen, en de grote kist er voor gezet.

Op het station Amersfoort liepen vrij veel reizigers rond, zodat Dirk zich ongemerkt tussen de mensen kon verbergen.

Hij had ruimschoots de tijd, voordat de trein naar Amsterdam zou vertrekken, maar uiteindelijk was het dan zover.

In Engeland had men Dirk gezegd, dat hij bij plotselinge controle door de Duitsers heel gewoon moest doen; zijn vervalste papieren waren in orde. Toch hoopte hij, dat er deze keer geen controle zou plaatsvinden. Hij moest nog aan zoveel wennen. Hij had het gevoel, dat hij het land kende en toch ook weer niet. De mensen waren vervuld van gedachten, die hem vreemd waren. Ze spraken ze niet uit, maar ze droegen een atmosfeer van grote bezorgdheid met zich om. Dat was aan hun gezichten te zien. Dirk vond ook, dat ze minder spraken dan voorheen.

Hij had opzettelijk geen plaats bij het venster gekozen. Zo dadelijk zou de trein Hilversum passeren. Licht, dat er iemand op het station zou zijn, die hem herkende. Hoeveel mensen wisten dat hij naar Engeland was ontkomen? Een te vroege herkenning... dát moest hij ten koste van alles vermijden.

Maar al zat hij dan niet aan het venster, toen de trein Hilversum naderde, zag hij toch alles van het landschap en de huizen. Daar was de toren van de kerk op de Groest, en de gele steen van het raadhuis was even zichtbaar. Een grote ontroering beving hem. Als hij nu uit-

stapte, kon hij in enkele minuten thuis zijn. Thuis bij vader en moeder, bij Lien en bij al zijn vrienden. Ten slotte kon hij bij hen misschien even goed onderduiken als in Amsterdam. Opeens dacht hij aan het dwaze verhaal, dat de broer van John Phillips had verteld, die avond, toen ze elkaar hadden geprobeerd te overtroeven met nonsensverzinsels. – Afspraak is afspraak en daar moet je niet van afwijken. *Zijn* opdracht was: naar Amsterdam, en zich dan vervoegen op het afgesproken adres. Nee, hij moest zich aan de afspraken houden. Hij beet de tanden op elkaar. Flink zijn, en niet toegeven aan zijn sterkste verlangens. Van Amsterdam uit, kon hij later proberen met vader en moeder in contact te komen.

‘Hilversum... Hilversum’, riep de conducteur.

Er stapten hier weinig mensen in. Dirk had ze eerst langs de trein zien lopen. Goddank, er was niemand bij, die hij kende.

De trein zette zich weer in beweging. Dirk haalde verlicht adem. Nu nog maar een korte tijd, en hij zou in de menigte van de grote stad kunnen verdwijnen.

Weesp... Muiderpoortstation, en eindelijk het IJ en het Centraal Station. Zo onverschillig mogelijk passeerde Dirk de kaartjescontrole. Hij stond op het Stationsplein en keek om zich heen.

Van 1933 af, toen de nationaal socialisten in Duitsland de macht hadden gegrepen, waren duizenden en duizenden Joden in dat land het slachtoffer geworden van de rede- en zinneloze vervolgingsdrift der opgezweepte hartstochten van rassenhaat en geloofsvervolging. Duizenden vluchtelingen hadden de weg naar de vrijheid gevonden, die vaak door het toen nog vrije Nederland leidde. Van hen had men gehoord, hoe de Nazi's mensen van hun geld en goed beroofden. Tienduizenden Joden waren in concentratiekampen opgesloten, waar ze een zo bitter gebrek leden, dat ze de wrede kwellingen van hun bewakers niet konden doorstaan. In die concentratiekampen zaten ook niet-Joden opgesloten, tegenstanders van het Hitler-regime. Hun lot was even vreselijk. Aanvankelijk hadden de Duitsers de indruk gewekt, dat ze de rassenwetten in Nederland niet zouden invoeren. Maar die mildheid was slechts schijn. Het Algemeen Nederlands Persbureau (het A.N.P. door de bezetter overgenomen en prompt door de bevolking 'Adolf's Nieuwste Papegaai' genoemd) liet weten, dat eerlang alle ambtenaren van benoeming of bevordering zouden worden uitgesloten, die van Joodse of van gemengd Joodse afkomst waren. Heftige protesten waren door de bevolking geuit. Eind oktober was in alle Protestantse Kerken een Afkondiging voorgelezen, waarin werd medegedeeld, dat de Kerken ernstig bij de bezetters hadden geprotesteerd tegen de anti-Joodse maatregelen, die zo sterk in tegenspraak waren met de verdraagzaamheid, die kenmerk is van het Nederlandse volkskarakter. De Katholieke Kerk liet zich evenmin onbetuigd, vooral van kardinaal de Jong, maar ook van de lagere geestelijkheid was bekend, dat zij de bezetter op duidelijke wijze te kennen hadden gegeven, dat zijn beleid van haatdragendheid en vervolging om redenen van ras of geloof, hun instemming beslist niet had. Toen de Joodse Hoogleraren werden ontslagen, en bekend werd, dat een van hen, prof. mr. A.C. Josephus Jitta, voor het laatst college zou geven, gingen de studenten in honderdtallen naar het afscheidscollege. De student J.B.F. van Hasselt sprak boven aan de trap staande zijn mede-studenten toe. Daarop gingen 3000 studenten in staking. In Leiden sprak prof. Cleveringa bij het afscheid van prof. mr. Meyers, wie de verdere uitoefening van zijn hoogleraarsfunctie was verboden. Zijn rede werd overal in het land in het geheim verspreid. In het geheim circuleerde illegale krantjes. De Jodenvervolging werd op ongemeen scherpe wijze veroordeeld. Maar een doem van beklemming lag op de Joodse buurten en de bewoners er van...

Willem verhuist

‘Nou kan ik op de tram stappen’, dacht Dirk, ‘maar ik kan ook gaan lopen. Weet je wat, ik ga een eindje kuieren.’

Het was vrij koud weer. De mensen liepen in dikke jassen gedoken. Dirk droeg onder zijn jasje een dikke zeemanstrui. Hij had het warm genoeg.

Hij dreutelde de brug over in de richting van de Prins Hendrikkade, langs de Geldersekade, de Sint Anthoniebreestraat en de Joden Breestraat. Het viel hem op, dat de atmosfeer in deze buurt zeer gespannen was. Dirk had bij de training in Engeland reeds uitvoerige gegevens gekregen omtrent de beestachtige wijze, waarop de Duitsers tegen de Joodse bevolking van Amsterdam optraden.

Hij liep nu in de richting van de Weesperzijde. Daar waren de bouwvallen van de oude bierbrouwerij. Hij dacht aan de avond, toen hij met de club geprobeerd had in die ruimten te komen. Van deze plek af kon hij in het kantoortje van de transportonderneming kijken. Hij zag nu ook de baas van de kruierij.

‘Goeie morgen’, zei hij, ‘herkent u me nog?’

Even keek de man hem aan. Toen liet hij zich vol verbazing op een stoel zakken en zei:

‘Wel wis en donders herken ik jou... Sakkerloot nog aan toe... hij is het werkelijk...’

Meteen sprong hij op, liep naar het raam en schoof het gordijn dicht. ‘Zie zo’, zei hij, ‘de hele wereld hoeft niet te weten dat ik *buitenlandse* visite heb.’

‘Dus u weet het’, zei Dirk.

‘Allicht’, zei de man. ‘Mijn achterneef Gijs... beter bekend als Gijs Bikstra heeft me verteld, dat je in Londen zat, en nou zit je hier. Dat kan voor jou en voor mij levensgevaarlijk wezen, vriendje.’

‘Ik vertrouw erop, dat u me zult helpen, meneer...’

‘Geldrop... Jacobus Geldrop is de naam... zeg maar Geldrop en laat dat meneer weg, dat is voldoende. Natuurlijk kun je op mij vertrouwen. Stel je voor, dat ik een vriend in de steek laat... man, ik zou de enige zoon van mijn vader niet meer recht in de trouwe blauwe ogen durven kijken. Wanneer ben je aangekomen?’

‘Gisteren’, antwoordde Dirk. Hij vertelde hoe hij uit de vliegtuigmachine was gesprongen en hoe hij naar Amsterdam was gereisd.

‘Jij bent wel een gelukskind’, zei baas Geldrop, ‘dat je dit

levensgevaarlijke avontuur er zo vlotjes van af gebracht hebt.’
‘Zeg maar wat ik voor je kan doen?’

‘In de eerste plaats moet ik ergens wonen.’

‘Dat kun je hier. Ruimte genoeg in de garages, en er is toch geen steek te doen. De Duitsers stelen het land leeg, en geven de Joden de schuld van de gevolgen. Je zit hier veilig. Ik kom elke dag hier, en zal wel wat te bikken meenemen.’

‘Om u de waarheid te zeggen’, zei Dirk, ‘hadden we er in Londen op gerekend, dat u mij op een of andere manier zou helpen. Verder zou ik graag willen, dat u naar Hilversum ging om mijn vader en moeder te vertellen, dat ik hier zit. Misschien kunnen ze toevallig eens langs lopen. De rest komt dan later wel in orde.’

‘Zal gebeuren... zal gebeuren’, zei Geldrop, hij wreef zich vergevoegd in de handen, toen zei hij: ‘Man, je hebt geen idee wat een plezier je komst me doet! Nou krijg ik eindelijk de kans om nog wat meer te doen tegen de vijand, ozo.’

‘Ozo’, zei Dirk. ‘Oranje Zal Overwinnen.’

Elke dag bracht Geldrop ’s morgens Dirk’s eten voor de hele dag. In een van de garages had hij in een vrachtauto een bed ingericht. Dirk sliep er als een roos. Wie zou ooit op het idee komen, dat zich dáár een geheim agent uit Londen had verborgen?

Een paar dagen na zijn aankomst, zei baas Geldrop tegen Dirk:

‘Er komt straks visite... nee, niet je vader en moeder. Die heb ik wel verteld, dat je veilig en wel in het vaderland bent gearriveerd, maar ik heb ze toch maar niet verteld waar je zit. Is beter voor hun gezondheid en voor de mijne ook, denk ik. Hoe minder mensen je adres weten hoe minder kans er is, dat er iets uitlekt. Over een dag of wat als de kust veilig is, kan je misschien stiekem naar Hilversum gaan, maar het is wel uitkijken geblazen, denk er om.’

‘Wie komt er dan straks op visite?’ vroeg Dirk.

Geldrop ging niet op zijn vraag in.

‘Toen ik toch eenmaal in Hilversum was, ben ik naar dat neeffie van me, die Gijs Bikstra gegaan. Die zit niet meer bij de omroep. Er zijn lui, die zijn blijven zitten, toen de moffen kwamen, maar hij heeft er meteen de brui aan gegeven. Ik weet, dat hij in de ondergrondse werkt. Gijs, zeg ik tegen hem, hoor jij nog wel eens wat van die jonge snuiter, die destijds bij mijn burens heeft willen inbreken, hoe heette hij ook weer... Dirk of zoiets? Nee, zegt Gijs, die snijer zit in Londen, hoe zou ik van hem moeten horen? En die vriendjes van hem, die club waar hij toen in zat? – Is uit elkaar gespat, zegt Gijs, tenminste, dat is wat ik er van heb gehoord. Alleen een van die kinderen zie ik nog

wel eens, Lien heette ze... enfin', ging Geldrop verder, 'met een smoesje zus en een praatje zo ben ik achter het adres van die Lien gekomen. Die Gijs had natuurlijk wel in de gaten, dat ik iets wou, maar hij is te verstandig om veel te vragen. Tegenwoordig is het zo in Nederland: hoe minder je weet, hoe minder ze uit je kunnen persen. Nou die Lien was thuis..., zeg eens Dirk, niet om het een of ander hoor, maar dat meisje *ziet* wat in jou hoor. Toen ik haar voorzichtig zei, dat je bij mij ondergedoken zat, riep ze: 'Ik wist, dat hij bij me terug zou komen...' Dat zei ze, en ze vertelde er nog iets bij, dat ik je maar niet zal oververtellen, anders ga je nog naast je schoenen lopen van verbeelding. In elk geval, ze vindt je een flinke vent.'

'Komt... komt Lien straks hier?' vroeg Dirk verheugd.

De deur van het kantoorje ging open.

'Hier ben ik al', zei Lien, 'ik heb buiten even moeten wachten op bevel van meneer Geldrop, maar ik kon het niet langer uithouden.'

Dirk en Lien schudden elkaar zeer hartelijk de hand. En daarna vloog Lien hem om de hals.

'Heerlijk, dat je er bent, heerlijk', zei ze.

'Ja, heerlijk', stamelde Dirk.

Ze hadden elkander veel te vertellen. Lien sprak over de toestand in Nederland. Veel van wat ze vertelde wist Dirk al, maar haar verhaal bevatte toch veel bijzonderheden waarvan hij nu voor het eerst hoorde. Ze gebruikte tal van termen en uitdrukkingen, die hem vreemd waren. Herhaaldelijk zei ze: Oh, dat organiseren we wel even. Voortdurend moest Dirk vragen: 'Wat is dat nou weer?' In een goed half jaar tijds was de taal met tal van nieuwe woorden en uitdrukkingen verrijkt.

Nadat Lien hem uitvoerig had verteld, dat vader en moeder en de hele verdere familie gezond waren, kwam het gesprek ('eindelijk', zei Dirk met een voorgewende zucht) op de club en haar activiteit.

'Ze hebben me in Engeland verschillende opdrachten mee gegeven. Die moet ik als het kan in elk geval met Willem Nooteboom bespreken. Kan je die bereiken?'

'Ik weet wie zijn voormannetje is', zei Lien.

'Wat is dat nou weer? Een voormannetje?'

'Willem zwerft door het land. Een vast adres heeft hij niet. En dat is maar goed ook, want als de Grüne hem pikt, rollen ze de hele bups op. Nou heeft hij één mannetje, een adjudant zal ik maar zeggen, die weet hoe Willem te bereiken is. Dat mannetje is ook geheim, maar ik ken hem. Trouwens jij kent hem ook... Het is Henk van Straten, zó'n jongen', zei Lien en ze stak haar duim omhoog.

'Ik moet met Willem praten. Laat hem weten waar hij mij kan be-

reiken. En dan nog iets: Heb jij wel eens van een Tade van de Bosdrift gehoord?"

'Nou en of', zei Lien, 'die ellendeling ken ik maar al te goed. Hoe kom jij aan zijn naam?'

'De knaap zit in Londen.'

'Onmogelijk', zei Lien, 'dat is een schurk, die voor de Nazi's werkt. Ik heb een maand of wat geleden plotseling visite gekregen van een meneer Lingstrom'.

'De Zweed uit Genève', zei Dirk.

'Precies', zei Lien, 'die vent bedoel ik. Hij wilde contact opnemen met belangrijke mensen uit de illegaliteit. Enfin, dat weet je al want toen we zekerheid wilden hebben is immers jouw boodschap uit Londen gekomen. Nou, die meneer Lingstrom kwam hier naar toe onder de dekmantel van een zakenman, en een van zijn zakenrelaties was een metaalfabriek ergens in de buurt van Utrecht. We hadden een mannetje op die fabriek en die knaap wist vaag iets af van het bestaan van wat we onder elkaar de naaikrans van Lijsje Lorresnor noemen. Hoe het allemaal in zijn werk is gegaan weten we niet, maar het komt in elk geval hierop neer, dat meneer Lingstrom op een gegeven ogenblik met dat mannetje over de naaikrans van ons sprak, en dat Tade, zoals zijn gewoonte was, doodgewoon met een verborgen microfoon dat gesprek afluisterde. Het fijne kon hij er nooit van te weten zijn gekomen, want dat wist ons mannetje niet, en Lingstrom ook niet. Heel toevallig is onze man er achter gekomen, dat Tade, de gluiperd, zoals hij daar werd genoemd weer eens luistervinkje had gespeeld. Ons mannetje is verdwenen, ondergedoken, en meneer Lingstrom schijnt ook lont te hebben geroken, want die komt niet meer hier, maar hij heeft wel een ansichtkaart gestuurd, waar je de Jungfrau op ziet, helemaal besneeuwd, dat was het afgesproken teken, dat de boel verraden was en dat we foetsie moesten gaan. Nou dat hebben we toen gedaan.'

Het klinkt allemaal zo eenvoudig, dacht Dirk, maar ondertussen was het toch een zaak van leven en dood.

'Tade de gluiperd', zei hij, 'heeft zich tussen een stel bonafide Engelandvaarders verscholen. Zo is hij in Londen gekomen. Met een leep smoesje. Hij had zogenaamd opdracht van de naaikrans om contact-adressen in Londen te verzamelen en dan weer naar Nederland terug te keren.'

'Wat een ellendige schoft', zei Lien, 'Londen moet direct gewaar-schuwd worden.'

'Hoeft al niet meer', zei Dirk, 'ze hebben Tade gekraakt van hier tot ginder. Hij heeft gepraat en alles bekend. Nou zit hij in de bak. Trou-

wens, het hoofd van de Duitse spionage in Engeland hebben ze ook gegrepen.'

Dirk vertelde Lien van de achtervolging van de grote onbekende X in het hartje van Londen.

Hij besloot zijn verhaal: 'Je ziet dus, dat Londen niet gewaarschuwd behoeft te worden. Trouwens hoe zou je dat willen doen?'

'Dat is nou precies een van de problemen waar Willem mee zit te houwten', zei Lien, 'we moeten van hieruit contact met Londen hebben. Als het kan minstens één keer in de week. Hoe pikken we dat aan de steel?'

'Dat wou ik nou juist met Willem bespreken', zei Dirk, 'en dan moet hij ook weten welke dingen hij in het bijzonder moet doorgeven. Als dat klaar is, wil ik proberen naar Londen terug te gaan. Hoe... dat weet ik nog niet.'

Op een duistere avond begin februari werd er op de deur van het kantoorje driemaal in een afgesproken ritme geklopt. Dirk maakte open. Willem stond voor de deur. Hij had een snor laten groeien.

De vrienden begroetten elkander zeer hartelijk.

'Ik blijf vannacht hier slapen', zei Willem, 'we hebben veel te bespreken.

Opnieuw moest Dirk het verhaal vertellen van Tade van de Bosdrift. 'Hij zit in Engeland in de bak', zei hij.

'Jammer', zei Willem grimmig, 'ik had de boef er in laten lopen. Naar Nederland terug, en dan hadden wij het verder wel met hem klaar gespeeld. Enfin, hij kan in elk geval geen kwaad doen.'

'Ik moet met jou bespreken hoe we van Nederland uit contact met Londen kunnen krijgen. Zie je kans een kortegolf-zendertje op de kop te tikken?'

'Waarschijnlijk wel', zei Willem, 'maar eenvoudig zal het niet gaan. Ik veronderstel, dat je een code hebt meegebracht?'

'Jawel', zei Dirk, 'maar wat die zender betreft... heb jij wel eens van een zekere Janus Droesem gehoord?'

'Janus Droesem... Janus Droesem...', herhaalde Willem, 'nee... die naam zegt me totaal niets. Wat is er met die Janus?'

'Janus is een zeeman uit Rotterdam. Getrouwd. Hij is op eigen verzoek een paar maanden geleden naar Rotterdam teruggegaan. Vermoed als matroos van een Noors schip, dat schipbreuk had geleden. Hij had een zendertje bij zich. Klein en sterk. En ook een complete code. We hebben nooit meer iets van Janus gehoord. Rara, wat is er met Janus Droesem gebeurd? Misschien bestaat dat zendertje nog. Ik heb zijn adres uit het hoofd geleerd. Zie jij kans aan de weet te komen wat er met die rare Janus is gebeurd?'

‘Ik heb een geschikt mannetje in Rotterdam’, zei Willem, ‘daar moet ik persoonlijk heen. Voordat ik alles weet en hier terug kan zijn, gaat er minstens een week voorbij... enfin, de oorlog duurt nog wel even.’ ‘Dat dacht ik ook wel, maar de bevrijding komt... Willem, je had Churchill in het Lagerhuis moeten horen.’

Dirk vertelde van de zitting, die hij had bijgewoond. Hij gaf ook de kijk weer, die de mensen in Londen op het verloop van de oorlog hadden. Engeland een belegerd fort, dat zich gereed maakt voor de beslissende uitval. En intussen moest de geest van verzet in de onderdrukte landen worden aangewakkerd, opdat de belegerden bij hun uitval steun en sympathie zouden ontmoeten.

‘Wat dat betreft’, zei Willem, ‘zit de zaak hier wel goed. In Nederland stijgt de ontevredenheid met de dag. Man, als je gezien had hoe de mensen op Koninginnedag openlijk demonstreerden. Overal zag je Oranje. Er waren verwoede N.S.B.-ers, die probeerden de strikjes van de mensen af te grissen. Maar we hadden achter elk strikje een vlijmscherp scheermesje verborgen. Je had ze moeten horen brullen. En bij de verjaardag van Prins Bernhard, iedereen een witte anjer hoor. Elke gelegenheid wordt aangegrepen om voor Oranje op te komen. Oranje is het symbool van de vrijheid en van de democratie. Trouwens... dat is ook een van de redenen dat ik naar Amsterdam ben gekomen, behalve dan natuurlijk om jou te ontmoeten. Er broeit hier iets. Wat weet ik niet precies, maar ik ben getipt, dat ik de eerste paar weken in de buurt moet blijven. Daarom wil ik zo gauw mogelijk uit Rotterdam terug zijn.’

‘Wat zou er kunnen gebeuren?’ vroeg Dirk.

‘Van alles... er zijn een paar geheime groepen aan het werk. Prima jongens. Die bereiden iets groots voor. Meer weet ik ook niet. Wat ik zeggen wou, zou de baas van de tent hier, die Geldrop, het goed vinden, dat ik hier een paar weken blijf slapen?’

‘Ik denk het wel’, zei Dirk, ‘maar ik moet het hem natuurlijk wel vragen. ’t Zou wel plezierig zijn als het kon, want we hebben nog zo’n massa te bepraten. Hier is het adres van Janus Droesem...’

De volgende ochtend, toen het licht begon te worden, nam Willem afscheid.

‘Tot de volgende week... en denk er om, het signaal wordt veranderd. Ik klop drie keer, elke keer met een korte tussenpoos.’

Geldrop kwam op de gewone tijd op kantoor. Hij had er niet het minste bezwaar tegen, dat Willem een paar weken in de garage zou slapen.

‘Hoe is de toestand in de stad?’ vroeg Dirk.

‘Onrustig’, zei Geldrop, ‘je kunt niet precies zeggen wat het is, maar

er hangt iets in de lucht... een soort onweer zou ik zeggen, als je snapt wat ik bedoel. De mensen fluisteren, dat ze het niet langer nemen... de bezetting bedoelen ze... en dat we het allemaal tegelijk moeten vertikken. Amsterdam is een rare stad, Dirk, en Amsterdammers zijn de raarste lui, die er bij zijn. Ze zijn lang gemoedelijk, maar o wee, als het hun in het verkeerde keelgat schiet. Als ze op de Eilanden en in de Jordaan kwaad worden, gaan ze door roeien en ruiten... Het is me het tijdje wel, dat we beleven.'

Een week later klopte Willem op de deur van het kantoortje met het afgesproken signaal.

'Nou', zei hij, toen hij met Dirk in de garage zat te praten, 'dat is me ook een mooi verhaal... dat van die Janus Droesem bedoel ik. Dat mannetje van me in Rotterdam heeft 't uitgezocht. Moet je 's horen. Janus is met een snelle motorboot van de Britse marine tot onder de Nederlandse kust gebracht. In de buurt van de Waterweg, precies zoals was afgesproken. Daar hebben ze de Noorse sloep over boord gezet. Het zendertje in zijn waterdichte verpakking bengelde achter de sloep aan. Janus roeide naar de kant. Geen mof te zien. Zo kwam hij aan bij het eilandje Rozenburg, waar alles nog net zo was als toen hij er vroeger was geweest. Hij verborg het bootje. Het zendertje begroef hij een eind verder weg op een plaats waar hij het gemakkelijk zou kunnen terugvinden. En toen ging Janus naar Rotterdam.'

'Hij heeft dat allemaal heel openlijk aan dat mannetje van mij verteld', ging Willem verder. 'In het begin keek hij wel een beetje vreemd toen die knaap bij hem kwam, maar Janus, zo zegt die vriend van me, is een gare knaap met een paar pientere oogjes, die heel gauw in de gaten had, dat mijn mannetje was te vertrouwen.'

Janus had daarop zijn opdracht verder uitgevoerd. Hij moest naar het kantoor gaan van een vereniging waar hij lid van was. Daar moest hij proberen met een of meer betrouwbare mensen contact op te nemen. Verder moest hij handelen als een verstandig man. Zo was hem in Londen gezegd.

'Nou', vertelde Willem, 'die Janus kwam dus op het kantoor van die vereniging van hem. Ik kom uit Londen, zegt hij tegen een bestuurder, die hij goed kent. Die kijkt hem aan en zegt: maak dat je grootje wijs. Jij uit Londen? Dat bestaat niet. Janus wordt kwaad. Hij slaat met zijn vuist op tafel en zegt: ik kom uit Londen. Hier zijn de bewijzen en hij laat een paar dingen zien, die ze hem als introductie hebben meegegeven. De bestuurder bekijkt alles aandachtig en zegt: 'je moet je soort voor de gek houden. Als jij uit Londen komt, dan kom

ik van de maan. Smeer 'm, ik wil jou hier niet langer zien.' Janus gaat weg. Naar huis, naar zijn vrouw, die hem met open armen ontvangt. Tussen twee haakjes, dat huis van hem stond er nog, want Janus woont aan de buitenkant van de stad waar geen bommen zijn gevallen. Maar na een paar dagen, begint Janus een soort wroeging te krijgen. Wat drommel, denkt hij, kom ik nou uit Londen of kom ik niet uit Londen? Ze zullen aan de overkant denken, dat Janus een opschepper en een leugenaar is. Dat neemt Janus niet. Hij gaat weer naar dat kantoor van die vereniging van hem. Hij schiet nu een andere bestuurder aan en aan die vertelt hij voor de zoveelste keer, dat hij uit Londen komt. De bestuurder zegt: 'Ik heb van dat verhaal gehoord, maar *ons* belatafel je niet, meneer Janus Droesem. Jij komt net zo min uit Londen als ik. Vertel eens hoe ben je hier gekomen? Met de K.L.M. of met de Batavier?' Janus kijkt die man vuil aan, maar hij beheerst zich en vertelt in geuren en kleuren het verhaal van het Noorse schip dat vergaan is en van de sloep. Maar hij is nog juist slim genoeg om niks te vertellen van de zender en de code.

Die bestuurder kijkt op zijn manier Janus slim aan en zegt:

'Dat is nou wat ze hier in Rotjeknor een vaartje noemen. Als ik nou maar zo stom wil wezen om dat vaartje te geloven, dan vraag jij me om geld voor je verdere plannen en voordat ik het weet, is de vereniging straatarm en heeft Janus de centen er door gelapt. Weg jij, oplichter!' Toen stond Janus alweer als een weggejaagde hond voor de deur. Die lui van die vereniging konden eenvoudig niet geloven, dat iemand uit Londen naar hier zou komen... het speelt allemaal in september 1940 moet je weten. Enfin, die Janus is een doordouwer hoor, hij heeft nog vier of vijf van die bestuurders aangesproken, maar niemand geloofde hem.'

Ondanks de ernst van de zaak, moest Dirk toch lachen om dit zotte verloop.

'Het wordt nog veel zotter', zei Willem, 'die bestuurders gingen met elkaar praten over die gekke Janus, die hen wilde oplichten met zijn gefantaseerd verhaal. En toen zei een van die mensen: 'Zeg jongens, het kan best wezen, dat die Janus door de moffen wordt gestuurd. Als provocateur. Een vent die anderen aanzet tot misdrijf dus. Met de bedoeling ons te proberen. Gaan we op zijn kletspraatjes in, dan weten de moffen, dat we voor dit soort werk te vinden zijn. Met die Janus moeten we oppassen. Dat is een verrader.'

Toen de heren eenmaal zo ver waren (ging Willem verder) werden ze steeds intelligenter. Een van hen zei: 'Ik weet wat. We zijn de moffen een slag voor. We bellen ze, dat er hier een vent is, die zegt uit Londen te komen. Dan zitten ze er naast met hun provocatie.'

‘Dat is warempel het toppunt’, zei Dirk.

‘Je bent er nog niet. Nog lang niet’, zei Willem, ‘goed dan, die bestuurders bellen de Duitsers op. De Grüne komt bij Janus thuis en haalt hem weg. Wat zijn dat voor dingen, die we horen, zeggen ze. Janus, helemaal niet suf, doorziet in één seconde de situatie. Hij trekt zijn snuit in de olijkste grijns, die ze in Rotterdam in voorraad hebben. ‘Hahahah’, lacht hij, ‘ik kom helemaal niet uit Londen. Ik heb geen werk en dacht: als ik met dat smoesje bij de heren kom, krijg ik centjes om er van uit te gaan, hahahahahah.’ En de Grüne lacht mee. Want die kan óók niet geloven, dat iemand uit Londen hierheen gekomen is. Ze laten Janus vrij en die gaat weer naar zijn vrouw terug. Nou, en daar zit hij nog, doodrustig hoor.’

‘Het is ongelooflijk’, zei Dirk, ‘als je zo’n verhaal in een boek leest zeg je: de schrijver heeft wat moois bedacht.’

‘Het is de zuivere waarheid’, zei Willem, ‘trouwens... dat mannetje van mij is naar Rozenburg geweest. Het zendertje lag er nog begraven. Het is nu op een andere veilige plek opgeborgen, en de code ook! We gaan dat gebruiken om er mee naar Londen te seinen.’

‘Asjeblieft’, zei Dirk, ‘soms gebeuren er nog wonderen.’

‘Lien heeft me verteld’, zei Willem later tegen Dirk, ‘dat je graag je vader en moeder zou willen ontmoeten. Lijkt me nogal voor de hand liggend, maar ik heb er wel bezwaar tegen, dat je naar Hilversum gaat. Te veel mensen kennen je daar. Ik denk ook niet, dat ze het in Londen goed zullen vinden, dat je op deze wijze jezelf in groot gevaar brengt. Het gaat niet om jou, maar om het contact, dat je tot stand moet brengen. En (zo ging Willem verder) ik voel er nog minder voor om ze hier naar de Weesperzij te laten komen. Die garage hier is een bijna ideale schuilplaats voor jou en voor mij, wanneer ik in Amsterdam ben. We mogen niet meer wagen dan beslist nodig is.’

‘Wat doen we dan?’ vroeg Dirk.

‘Ik heb het volgende gedacht en meteen in orde laten maken. Je vader en moeder zijn vandaag uit Hilversum naar Amsterdam gekomen. Ze logeren doodgewoon bij kennissen. Morgen gaan ze naar Hilversum terug, tegen een uur of negen zitten ze in de derde klas wachtkamer van het Centraal Station. Daar gaan jij en ik ook heen. Je doet gewoon tegen je vader en moeder. Zij zullen ook gewoon terug doen. Een toevallige ontmoeting zoals er elke dag honderden gebeuren. Jullie blijft een beetje babbelen en dan gaan zij weer weg. Afgesproken?’

‘Prima georganiseerd’, zei Dirk.

‘Wanneer denk je, dat je met het zendertje van Janus Droesem radio-contact met Londen kan opnemen?’ vroeg Dirk.

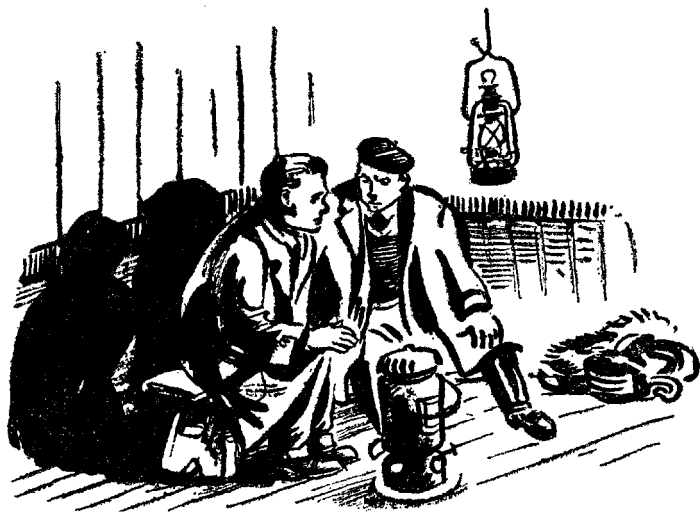
‘Dat kan nog wel een week of wat duren’, zei Willem, ‘we moeten eerst een geschikte plaats vinden, waar ontdekking niet zo gemakkelijk is. Ik ken een goede Nederlander, die nog een oude schuit heeft, ergens op de Friese meren. Misschien poot ik het ding daarneer. En dan moeten we nog een goede telegrafist vinden. Het gaat niet zo vlot als in normale tijden.’

‘Londen wil vooral nieuws over de gezindheid van de bevolking’, zei Dirk.

‘Dat kan ik me voorstellen’, zei Willem, ‘er broeit iets in de stad. Ik heb het je al eerder gezegd. Wat het precies is weet ik niet, maar ik hoorde vandaag allerlei geruchten, zo vreemd en ongelooflijk, dat ik ze nauwelijks durf herhalen. De mensen vertellen, dat er overal in het buitenland, waar de moffen de baas zijn, opstanden zijn uitgebroken. In België en in Frankrijk. De mensen kunnen de ellende eigenlijk niet meer aan. Ze vluchten als het ware in dagdromen. Ze fantaseren over landingen van de Engelsen op de Franse kust. Iedereen is opgewonden. Het is een toestand waar je wel eens van leest: één vonk kan het kruitvat doen ontploffen.’

Willem vertelde verder, dat de toestand van de mensen sinds de Duitsers waren binnengetrokken steeds slechter was geworden.

‘Iemand van het stadhuis vertelde me, dat het leven bijna 40% duurder is geworden... in nog geen jaar tijds. De werkeloosheid is verschrikkelijk. De Duitsers sturen veel werkelozen naar Duitsland, of die willen doet er niet toe, ze moeten. Duizenden gaan naar de werk-

Dirk en Willem in de verhuiswagen

verschaffingen in Utrecht of in Gelderland. De lonen zijn barbaars laag. Er zijn al heel wat stakingen van arbeiders in de werkverschaffingen geweest. Een paar weken geleden hebben de metaalbewerkingen aan de overkant van het IJ, hier in Amsterdam, de boel er bij neergegoid. De moffen hadden verordeneerd, dat een paar duizend mensen uit de scheepsbouw naar Duitsland moesten gaan. Dat hebben de lui vertikt. Onder de arbeiders groeit een gevoel van: als we het allemaal samen vertikken, doen de Nazi's ons niks.'

'Daar weten ze in Londen niks van', zei Dirk, 'anders zou ik het zeker hebben gehoord.'

'Precies', zei Willem, 'dat maakt ons vaak zo radeloos. We willen door Radio Oranje horen, dat ze daarginds weten hoe de toestand hier is. Maar Londen weet blijkbaar nergens van. Sinds een week wordt er elke dag in Amsterdam gevochten. De knokploegen van Mussert marcheren door de Kalverstraat, waar ze proberen relletjes uit te lokken. De Kalverstraat-piraten worden ze genoemd. In de cafés dwingen ze de eigenaars bordjes buiten te hangen, waarop staat, dat de toegang voor Joden verboden is. Bij Heck op het Rembrandtsplein is een enorme vechtpartij aan de gang geweest. Hier vlak bij, in de Rijnstraat is een ijssalon, daar is over en weer geschoten. Op het Waterlooplein is een weerman van Mussert, zo noemen ze die knokkers, doodgeslagen en een andere hebben ze in de Anthoniesluis gegoid. De Amsterdammers zijn razend, omdat volkomen onschuldige mensen worden geslagen en de dood ingejaagd, alleen maar omdat ze Joden zijn. In de Joodse buurten zijn knokploegen gevormd. Achter de deuren van de huizen liggen ijzeren staven en misschien wel vuurwapenen. De jeugd uit de buurt zegt: Als we dan toch moeten sterven, zullen we ons leven zo duur mogelijk verkopen. Ze hebben allerlei contacten met de mensen van Kattenburg en uit de Jordaan. Als de knokkers van Mussert de Joodse buurt binnentrekken, stormen de woedende Amsterdammers van alle kanten op hen aan. Vandaag vertelde iemand me, dat de piraten van plan zijn de Synagoge in brand te steken.'

Enkele minuten was het stil. Willem was vervuld van gedachten en plannen. Van midden juni af leidde hij dit zwervende leven. Nergens rust, altijd op het pad. En altijd met gevaar voor lijf en leven. In het begin was het niet zo gemakkelijk gegaan: hij poogde de geest van verzet wakker te roepen bij zijn kennissen en vrienden. Die waren aanvankelijk onder de indruk geweest van de plechtige verzekeringen, die Rijks-commissaris Seyss-Inquart had gegeven: aan de Nederlandse rechten en vrijheden zou niet worden getornd. Naarmate echter duidelijk werd, dat de Duitsers, voor de zoveelste maal, plech-

tige beloften als vodjes papier beschouwden, was de tegenstand bij de bevolking gegroeid. Nu ging het werk van Willem vlotter. Er verschenen meer illegale bladen. De berichten van de Engelse zender werden soms schriftelijk, en heel dikwijls mondeling, onder het volk verspreid. Willem dacht aan plannen, die enkele van zijn medewerkers hadden geopperd: men moest de Duitse oorlogsmachine saboteren. Sabotage was een vak dat geleerd moest worden. Voor groot sabotagewerk waren springstoffen nodig. Hoe gemakkelijk zou het zijn als hij die door de geheime zender in Londen kon bestellen. Zo peinsde Willem.

Dirk dacht aan het roezemoezige leven in Londen. Het leek hem toe, alsof hij al jaren geleden de sprong uit de vliegmachine had gemaakt. Hoe weinig begreep men in het bezet Nederland van Londen... en hoeveel minder wist men in Engeland wat er in het getrapte en getergde vaderland leefde? Op dit ogenblik bromden waarschijnlijk de Duitse bommenwerpers boven de Britse hoofdstad. Bommen vielen met donderend geweld op de huizen. Mensen stierven bij honderden. De reddingsploegen met hun rinkelende bellewagens suidden door de gehavende straten. Het vechtende, gemartelde Londen was vol gezocht.

En hier in Amsterdam scheen het alsof de stad gestorven was. Er waren nauwelijks mensen op straat. De duisternis was volkomen. En in al die huizen dachten de mensen aan hetzelfde: als we het allemaal samen vertikken, kunnen de Duitsers niks terug doen. Dirk had wel eens gelezen, dat sommige dieren een aardbeving kunnen voelen, enkele uren voordat de grond werkelijk beeft. Ik ben zo'n dier (dacht hij), ergens fluistert mijn instinct me in, dat deze ogenschijnlijk doodstille stad in werkelijkheid een vulkaan is... een vulkaan, die op uitbarsten staat.

'Laten we maar gaan slapen', zei Willem. 'Al dat gepieker geeft toch niets. En we hebben onze rust hard nodig. Morgen zie je je vader en moeder.'

'Als ik me morgenochtend maar kan beheersen...', was de laatste gedachte van Dirk, voordat hij insliep.

Het was de avond van de 24ste februari 1941.

Amsterdam in opstand

De volgende ochtend wilden Dirk en Willem met de tram naar het Centraal Station gaan. Maar in geen velden of wegen was een tramwagen te ontdekken. Bij de halte op de hoek van de Ceintuurbaan stonden veel mensen te wachten.

‘Waar blijft dat luie ding nou weer?’ mopperde iemand. ‘Vroeger reden de trams op tijd, de wagens waren schoon en je zat er voor je plezier in... maar ja, dat was in de tijd, toen de corrupte democratische regering nog de baas was. Nu zegt het Herrenvolk hoe ’t moet, en nou is het tenminste een zootje.’

De ontstemming van de wachtende Amsterdammers uitte zich in een grimmige gallige humor.

‘Gisteren stond ik op de tram’, zei iemand, ‘en naast me stond een Duitse officier, die van de wagen wilde springen voordat de tram stil stond. Ik zeg: ‘Voorzichtig Heinrich, als je zo meteen onder de wagen tot moes wordt gereden, mogen wij vanavond weer niet de deur uit voor straf.’

Een man kwam aanfietsen. Hij maakte opgewonden gebaren. Bij de halte stapte hij af.

‘Ga maar lopen’, riep hij, ‘vandaag rijdt er geen tram. De hele boel staakt.’

Sommige mensen wilden hem niet geloven. Ze wezen veelbetekenend met hun wijsvinger naar het hoofd.

‘Hoe weet je dat?’ riepen ze.

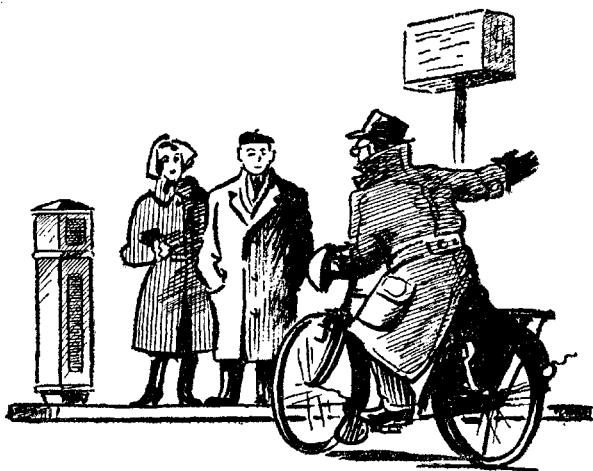
‘Ik kom net van de remise. De hele boel staakt. Iedereen heeft het werk neergegooid. De wagens, die buiten stonden hebben we met z’n allen weer naar binnen geduwd. Ga maar lopen. Rijden is er vandaag niet bij.’

Willem keek Dirk aan.

‘Zou ’t waar zijn?’

‘Het kán waar zijn’, zei Willem.

Ze liepen door de van Woustraat in de richting van het Centraal Station. Naarmate ze dichterbij het centrum van de stad kwamen, was het duidelijk, dat er inderdaad iets bijzonders aan de hand was. Er waren veel meer mensen op straat dan anders. Niemand scheen haast te hebben. Alleen opgewonden mannen op fietsen ijlden zenuwachtig door de straten. Hier en daar stopten ze. Vertelden iets en reden haastig weer verder.

'Er komt geen tram!' zei de man

'Ze staken', werd geroepen.

'Waar?' vroeg Willem een paar malen.

'Overal', was het antwoord.

Iemand vertelde aan een kringetje om hem heen staande nieuwsgierigen, dat hij een half uur geleden met eigen ogen had gezien, dat mensen met pikhouwelen de bestrating tussen de rails van de tram hadden opgebroken.

'Waar was dat?' vroeg Willem.

'Bij de Amstellaan', zei de man, 'ze hebben midden tussen de rails een soort barricade gemaakt. Geen tram kan er door.'

'En de moffen... wat doen die?' vroeg iemand.

'Thuis zitten en de beverd hebben', riep een man. 'ze knijpen 'm als een stel oude dieven. Amsterdam is in opstand. Als dat bekend wordt slaat het over in het hele land, en misschien wel naar het buitenland. De bevrijding is aanstaande. We moeten tot daden overgaan.'

Die woorden maakten grote indruk. Zelfs de mensen, die ongelovig de schouders ophaalden, betuigden hun instemming. Die man dorst zulke dingen toch maar in het openbaar te zeggen.

De Dam en het Damrak waren overvol met mensen. Die liepen zonder een duidelijk doel rond. Voor de vensters van de Bijenkorf keek het personeel naar buiten. Sommige winkels hadden de deuren gesloten en de rolluiken voor de vensters van de etalage neergelaten. Nergens was een tram te zien.

'De tramstaking is er in elk geval', zei Willem. 'Laten we eerst naar

het Centraal Station gaan. Daarna kunnen we altijd verder de stad ingaan.'

De wachtkamer van het Centraal Station was zo stampvol, dat Dirk zijn ouders in het begin helemaal niet kon vinden. Maar eindelijk ontdekte hij hen, in een hoekje aan een tafeltje gezeten.

'Ik moet me beheersen', zei hij voortdurend tegen zich zelf. Hij drukte zijn duimen zo stevig in de holte van zijn hand dat het pijn deed. De kaken klemde hij op elkaar.

Ook vader en moeder waren zeer aangedaan. Maar ook zij konden zich beheersen.

'Dag jongen', zei zijn moeder.

'Dag', zei hij, terwijl zijn stem trilde, 'ook toevallig, dat we jullie hier net tegenkomen.'

'Kom hier bij mij op de punt van mijn stoel zitten', zei moeder, 'er is geen andere plaats. Ik zal maar denken, dat je weer een klein jongetje bent, dat bij mammië op schoot komt zitten.'

Knus en innig zaten ze bij elkaar. Moeder aaide zijn hand. Fluisterend vertelden ze elkaar dingen, die ze al lang wisten. Toch deed het goed zo dicht bij elkaar te zijn.

'Weet je Dirk', zei vader een beetje schor, 'dat we in het begin kwaad op je waren, maar nu zijn we trots op je. Het is een harde tijd, waarin iedereen zijn offers moet brengen. We bidden God, dat alles goed mag aflopen, niet alleen met jou, maar met alle mensen.'

'De bevrijding komt zeker', zei Dirk.

'Maar wanneer?' vroeg moeder, 'soms denk ik wel eens, als de bevrijding komt, leef ik al lang niet meer. En ik zou zo graag weer met mijn eigen ogen Willemientje zien voorbij rijden.'

'Lien is een reuzemeid', zei vader, die duidelijk de bedoeling had het gesprek in andere banen te leiden, 'zodra je weg was, is ze bij ons gekomen. Ze komt zeker drie keer in de week op visite en dan blijft ze altijd de hele avond. Dan praten we over alles en nog wat, en natuurlijk ook wel eens over jou.'

'Ik denk wel eens', zei moeder, 'we hebben geen zoon verloren, nee, we hebben er een dochter bij gekregen.'

Dirk keek zijn moeder aan. Nu pas ontdekte hij, dat ze donkere kringen onder de ogen had. Hij vond de kleur van haar huid mat. De spanning en het verdriet hadden haar blijkbaar zeer aangegrepen.

'Hou je maar taai moeke', zei hij, en hij tikte haar liefkozend op de wang, 'we moeten hier nu eenmaal doorheen. Niemand van ons heeft gevraagd om in deze tijd te worden geboren, maar nu we er eenmaal zijn zullen we onze plicht moeten doen, doodgewoon.'

'Dat houd ik mezelf ook steeds voor', zei moeder, 'maar als het dan

nacht is en ik ben alleen met mijn gedachten, heb ik moeite het te geloven. We kunnen nu eenmaal niet allemaal helden zijn... enfin', ging ze met een glimlach verder, 'eigenlijk ben ik ondankbaar. Ik heb tenminste mijn eigen jongen nu vlak bij me. Hoeveel moeders zouden niet tien jaren van hun leven willen afstaan voor dát geluk? Ik ben nog een bevoorrechte, inplaats van bedroefd, moest ik vrolijk zijn.' 'Nou moet je ophouden vrouw', zei Dirk's vader, 'zeker op een ochtend als vandaag moet je niet bedroefd doen. Je eigen jongen zit bij je. En het land is in opstand. De jongens van het spoor staken', zei hij tegen Willem.

'Het is niet waar', zei deze.

'Het is wél waar', zei Dirk's vader, 'voordat we hier naar de wachtkamer gingen, hebben we beneden aan het loket een kaartje van Hilversum willen kopen. Laat het maar', zei de man achter het loketje, 'we moeten eerst nog zien, dat het spoortje vandaag rijdt.'

Die man had verteld, dat de staking vroeg in de ochtend in de Rietlanden was begonnen. Op dat grote spoorweg-emplacement hadden de arbeiders gezegd: we doen het niet langer. En ze waren weggegaan.

'Wie heeft de leiding?' vroeg Willem.

'Die man van het loket dacht', zei Dirk's vader, 'dat er briefjes door de communisten waren verspreid. - Kan best wezen, maar het kan me niks schelen, heb ik hem gezegd, het gaat tegen de Nazi's en dat is de hoofdzak.'

'Het kruitvat en de lont', dacht Dirk. Hij had gisteravond een voor gevoel gehad van de aardbeving. De spanning was in maanden van onderdrukking en tyrannie aangegroeid. Nu was de uitbarsting gekomen.

'Ik heb met mijn eigen ogen gezien, nietwaar vrouw, dat de rangeerders en ander spoorwegpersoneel hier op het station de boel de boel lieten en weglieden', ging Dirk's vader verder. 'Er kwamen mannen op de fiets langs de lijnen naar het station. Ze deelden papiertjes uit en toen reden ze weer haastig weg. Ik hoorde eentje zeggen: er is een ploeg op weg naar de overkant van het IJ, de hele metaal moet plat.' Ze bleven nog een tijdje met elkander fluisteren. Van buiten klonk gedruis van stemmen tot de wachtkamer door.

'Er wordt geloof ik gezongen', zei Dirk.

'Dat meen ik ook te horen', zei Willem ongeduldig.

Vader zag, dat Willem weg wilde.

'Er komt vandaag toch niets van reizen', zei hij, 'we zullen maar weer naar die kennis van me gaan waar we vannacht hebben geslapen.'

'Welnee', zei Dirk, 'ik weet heel wat anders. Jullie blijft hier rustig zitten. Willem en ik gaan een beetje rondkijken, en over een uur of

twee zijn we hier weer terug. Dan kunnen we altijd nog besluiten wat we doen.'

'Prima', zei vader. Willem knikte instemmend.

'Zul je voorzichtig zijn', riep moeder hen na.

Dirk en Willem gingen onder de perrons door naar de achteruitgang van het station. Ze kwamen op de De Ruyterkade.

De IJ-ponten voeren, zoals altijd heen en weer, maar nu waren ze stampvol met geestdriftige mensen. De dekken puilden uit. In de stuurhut zaten de mensen opgepropt. Ze stonden mannetje aan mannetje op de trappen. Al die mensen waren als blijde en toch ernstige kinderen. Ze zongen liederen, die iedereen kende. Iemand zette het Wilhelmus in. Allen zongen mee. Daarop zongen ze socialistische liederen. Mannen van de Grüne Polizei bewogen zich tussen de massa, maar ze dorsten niets te doen.

Telkens als een pont die honderden opgetogen mensen naar de stad had gebracht, vormden zich grote groepen heftige pratende stakers.

'Bij Kromhout ligt de hele boel plat.'

'Bij Fokker werkt geen kip meer.'

'Verschure heeft de mensen naar huis gestuurd.'

'Bij de werf van Goedkoop hebben ze de hele tent gesloten.'

De mensen uit de stad gaven hun berichten door aan de stakers van over het IJ.

'We moeten de stad in. De tram ligt stil.'

'De Reiniging rijdt ook niet uit.'

'Wat doen de moffen?'

'Thuis zitten en het Horst Wessellied snikken', zei iemand en hij wekte luid gelach.

De stemming werd steeds overmoediger.

'Heeft de politie iets gedaan?'

'Ha, de politie. Dat zijn toch immers ook goede Nederlanders. De politie doet niks. Die loopt maar te lachen. Af en toe zegt een agent: Dames en heren, een beetje kalm aan.' Luid gelach weerklonk.

'Ik kom van de Kadijk', zei een man, 'de kolenwerkers hebben het bijltje er bij neergelegd. Ik heb gehoord, dat een paar onderkruipers geprobeerd hebben een tram buiten de remise te brengen. De mensen gingen gewoon op de rails zitten. Rij maar over ons heen, riepen ze. In de stad wordt verteld, dat ze ook een paar trams op hun kop hebben gezet. Amsterdam moet vandaag helemaal plat. De rotmoffen moeten weten, dat de Mokummers niet met zich laten sullen.'

Dirk voelde plotseling, dat iemand hem een vriendschappelijke stoot in de zij gaf. Hij keek om zich heen.

'Verroest', zei hij, 'daar heb je warempel Henk.'

Het was Henk van Straten en naast hem liep Katelijne.

‘Op een dag als vandaag komt iedereen de straat op’, zei Henk.

Katelijne zei niets. Maar ze gaf Dirk een stevige handdruk, die hem op pijnlijke wijze er aan herinnerde, dat Katelijne een jonge juffrouw met solide spieren was.

‘Zijn de andere lui er ook?’ vroeg Dirk.

‘Zitten overal her en der in het land’, zei Henk, ‘wij waren in de buurt. Ook toevallig, dat we jullie hier tegenkomen.’

Die woorden herinnerden Dirk opeens weer aan zijn vader en moeder. ‘Ook toevallig, dat we elkaar tegenkomen’, zo hadden ze elkaar vanmorgen in de wachtkamer van het station begroet.

‘Zeg Willem’, zei Dirk, ‘kunnen we de oudjes niet beter gaan halen. Dan kunnen we samen de stad inwandelen.’

Even dacht Willem na.

‘Het is nogal riskant’, zei hij, ‘enfin dan moet het maar, het is niet alle dagen 25 februari.’

Dirk's vader en moeder zaten niet meer alleen. Lien was bij hen.

‘Ik had er de lucht van, dat jullie mekaar hier zouden ontmoeten’, zei ze lachend, ‘ik heb hier maar voor gezelschapsdame gespeeld, terwijl de heren in de stad aan het banjeren waren.’

‘Banjeren’, zei Dirk verontwaardigd, ‘ik zal jullie eens vertellen wat wij vanmorgen gezien en gehoord hebben.’

In geestdriftige bewoordingen schilderde hij het tafereel aan de De Ruyterkade.

‘Ik heb zelf ook wel enkele kleinigheden gezien’, zei Lien. ‘Ik kom uit Zuid. Daar staken de leerlingen van de Hogere Burgerscholen. Ze vertikken het naar school te gaan. Ik ben een stoet tegengekomen van zeker vijfhonderd jongens en meisjes, die liepen te zingen:

‘A,B,C,D,E,F,G, ... weg met de moffen en de N.S.B.’ Als ze zo'n aangeklede aap-op-een stokje van Mussert tegenkwamen, maakten ze een grote kring om hem heen, en maar joelen en tieren. De stad is in complete opstand. In de Sarphatistraat hebben ze een tramwagen onderste boven gekieperd. Ik kwam er net aan, toen de tram uit de remise in de Roetersstraat kwam rijden. De mensen begonnen te roepen: Binnen blijven, niet uitrijden. Maar de conducteur schudde van nee. Toen zei een politieagent: ‘Dames en heren, ga nou naar huis, en keer die tram niet om.’ – Niemand had er tot dusver aan gedacht dat je een tramwagen betrekkelijk gemakkelijk uit de rails kunt werken. Maar die agent bracht ze op het idee. Dat was trouwens zijn bedoeling geweest, want hij had zelf de grootste pret, toen zeker wel tweehonderd man die tram aan alle kanten beetpakten, en joep daar ging het ding dwars over de rails. ‘Nou kan er helemaal niks meer

door', riepen de mensen en ze gingen een rondedansje maken om die tram, die als een aangeschoten olifant op de rijweg lag.'

'Mensen', riep Dirk, 'ik blijf niet binnen. We moeten de straat op. We moeten zien hoe Amsterdam in opstand is!'

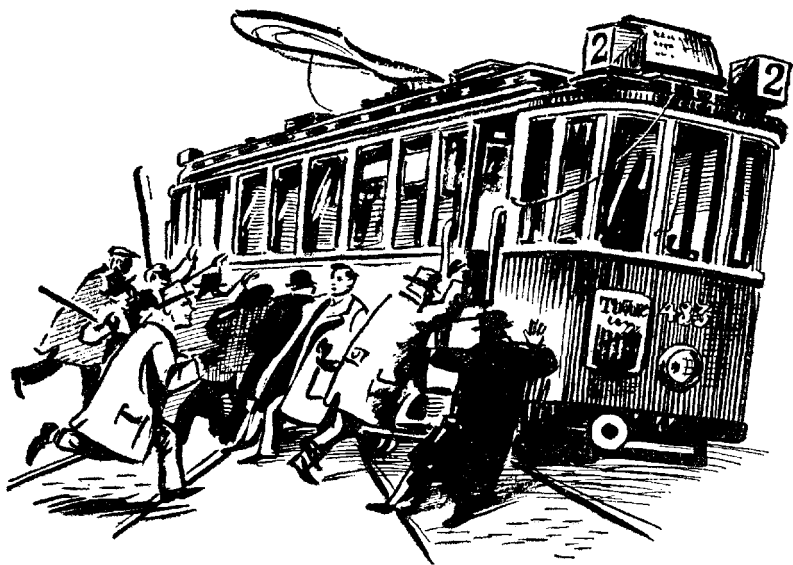
Het Stationsplein leek wel een korf met bijen. Een eindeloze stroom mensen woelde op het plein rond. Mensen hadden oranje cocardes op de hoeden gestoken. Anderen droegen rood-wit-blauw. Voetje voor voetje schuifelden ze in de richting van het Damrak. Dat was, zo ver het oog kon zien, een eindeloze massa demonstrerende mensen, die ernstig keken en tegelijkertijd verheugd waren. Er liepen ook Duitsers in hun groene gehate uniformen tussen de menigte. Van de mensenjagers der 'Grüne' nam niemand notitie. Men voelde zich sterk in de eendracht. Mensen, die elkander in het geheel niet kenden, pakten elkaar bij de schouders, maakten enkele passen van een soort rondedansje en riepen:

'Zie je wel, als we het maar allemaal met elkaar eens zijn, dan kunnen we alles.'

Iemand riep:

'We protesteren... we protesteren... we protesteren.'

Hij had een gezicht, waarop de vervoering duidelijk zichtbaar was.

'keer nou die tram niet om'

Dirk dacht: 'Nu weet ik hoe mensen er tijdens de Tachtigjarige Oorlog uit hebben gezien.'

Willem, Henk en Katelijne liepen voorop. Henk en Katelijne liepen stevig gearmd. Daarachter kwam Dirk's vader en moeder, en daarachter weer Lien en Dirk. Om elkander niet kwijt te raken, hadden Dirk en Lien elkaar een hand gegeven.

'Ach jô', zei Lien, 'doe niet zo bleu. Geef me doodgewoon een arm. We zijn toch geen kindertjes meer, in de oorlog word je elke week een jaar ouder.'

Gearmd liepen ze verder samen. Ze waren samen snel deel van de demonstrerende menigte. Bij de Bijenkorf ging een luid hoera op. Het personeel van het grote warenhuis stroomde naar buiten.'

'We staken... we doen mee', riepen ze.

Hier en daar stak iemand een geïmproviseerd spandoek boven de menigte uit. 'Het personeel van Hollandia Kattenburg met 800 man', las Dirk. Op andere spandoeken stonden opwekkingen te lezen om mee te staken.

Eindelijk kwamen ze op de Dam. Voor het Koninklijk Paleis stond de menigte als een compact blok van misschien wel honderdduizend mensen. Ze keken allemaal naar het Paleis, waar niets te zien was. Maar als je naar hun gezichten keek, zag je, dat ze in hun verbeelding het ogenblik beleefden, waarop Nederland weer vrij zou zijn. Het ogenblik, waarop de Oranjevlag weer op het dak van het Paleis zou wapperen, en de leden van het Koninklijk Huis op het balkon zouden verschijnen.

Zo sterk was deze verbeelding, dat al die tienduizenden opeens door een grote beklemming werden overvallen. Het werd doodstil op de Dam. Zo stil als in een Kerk. Mannen ontblootten eerbiedig het hoofd. Vrouwen drukten zakdoeken tegen de ogen. Niemand schaamde zich, dat de tranen langs de wangen stroomden.

Iemand met een krachtige mooie stem hief een gezang aan:

'Wilhelmus van Nassouwe...', klonk statig en tegelijkertijd uitdagend over het plein. Men zag mensen bleek worden van ontroering. Dirk drukte Lien stevig tegen zich aan.

'Ik dank God, dat ik dit heb mogen beleven', zei hij.

Zij antwoordde niet, maar gaf hem een kus.

'Ik ben trots op je, Dirk', zei ze, en toen voegde ze er innig aan toe: 'op mijn Dirk.'

Dirk had het gevoel, dat zijn jasje te klein was voor zijn hart. De machtige ontroering, die over de Dam golfde vond weerklank in zijn eigen gemoed. Hij zag Lien zoals hij haar nog nooit had gezien. Enkele ogenblikken was het alsof hij van de gehele wereld afgesloten

was. Hij hoorde niet het gezang, noch het gedruis van de menigte in de verte.

Nadat de laatste noten van het volkslied waren verklonken was het nog even stil. Een man werd op de schouders van anderen getild. Hij wenkte met de hand, dat iedereen stil moest zijn. Toen riep hij luid: Leve de Koningin!... en toen werd de Dam een joelende wriemelen-de massa mensen, die hoera riepen, die schreiden en lachten tegelijkertijd.

Dirk keek naar zijn moeder. Die legde haar lieve handen op zijn schouder en op die van Lien.

'Kinderen', zei ze, 'dit is de mooiste dag van mijn leven. Nu ben ik niet bang meer. Vandaag weet ik het zeker: de ellende, hoe groot ook, gaat voorbij. Nederland zal worden bevrijd... Nederland komt weer vrij... Nederland zal herrijzen.

Hoe 't verder ging

De bevrijding van Nederland kwam niet op die 25ste februari van het jaar 1941. Pas op 5 mei 1945 gaf de vijand zich in Wageningen over. Toen, na vier lange bange jaren kon het rood-wit-blauw weer vrij wapperen op elke vierkante meter van de Nederlandse grond.

De Amsterdamse Februari-staking was het eerste hoogtepunt in het verzet, dat zich over het gehele land uitbreidde en waarin tal van Nederlanders hun leven riskeerden.

Veelvuldig en spannend zijn de avonturen, die Dirk Poldervaert en zijn vrienden in die jaren hebben beleefd. Misschien vertellen we daarover later nog wel eens uitvoeriger.

INHOUD

DEEL I / *Storm op komst*

I	Dirk de radioreporter	9
II	Dirk redt een uitzending... maar is de Kreeft een spion?. . .	17
III	Oorlogsgevaar	27
IV	Land in 't duister	37
V	De geheimzinnige kelder.	49
VI	Spanning en ontknoping.	58
VII	De vijand komt steeds dichterbij.	67
VIII	Een mislukt complot	74
IX	De geheimzinnige brief	89
X	Oorlog	94

DEEL II / *Strijd op leven en dood*

I	Welkom op vrije grond	101
II	Bommen op Londen.	114
III	Janus Droesem gaat naar huis.	129
IV	Engelandvaarders komen	141
V	De grote onbekende ontmaskerd	151
VI	Dirk wil ook terug	162
VII	Willem verhuist	171
VIII	Amsterdam in opstand.	183
	Hoe 't verder ging.	191